

Jorma Vappula

VEROJÄÄKÄRIJÄRJESTELMÄN TOTEUTTAMINEN JA
VAIKUTUKSET YLÄ-SATAKUNNASSA 1800-LUVUN
ALKUPUOLELLA

Lisensiaatintutkielma

Jorma Vappula
27.4.2020

TIIVISTELMÄ

Vappula Jorma

Verojääkärijärjestelmän toteuttaminen ja vaikutukset Ylä-Satakunnassa 1800-luvun alkupuolella.

Lisensiaatintutkielma

Jyväskylän yliopisto 2020, 192 s.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Ylä-Satakuntaan, Ikaalisten ja Ruoveden entisten suurpitäjien alueelle 1800-luvun alkupuolella perustetun uuden tyyppisen sotilasarvotuksen – verojääkärijärjestelmän – perustamista ja toteuttamista. Järjestelmän perustaminen ajoittui Ruotsin ajan lopulle ja sen tavoitteena oli kasvaneen sodan uhan vallitessa kiireellisesti vahvistaa Suomen alueen puolustusta tarjoamalla sotilaspalvelukseen sitoutuneille uudistalollisille verovapautta 20 vuodeksi ja viljelysapua sekä perintötalo-oikeutta. Jääkäritalojen pääosa muodostui talojen yksityisistä torpista, jotka siirtyivät isojaon yhteydessä valtiolle ns. liikamaiden erottamisen seurauksena. Osa jääkäritaloista oli kruunun yhteismaille perustettuja verottamattomia uudistiloja. Tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovat, miksi verojääkärijärjestelmä luotiin, miten se käytännössä toteutettiin ja miksi se perustettiin juuri Ylä-Satakuntaan. Näihin kysymyksiin liittyen tarkastellaan, mitkä olivat verojääkärijärjestelmän perustamisen taustalla olevat yleiset ja paikalliset edellytykset. Tällöin painottuu erityisesti valtion harjoittamaa asutustoimintaa ja isojaon toimeenpanoa koskevan lainsäädännön merkitys. Tutkimuskysymyksiin kuuluu myös verojääkärihankkeen pysyvien tulosten ja vaikutusten arviointi. Suomen sodan jälkeen verojääkäritalojen sotilaspalveluvollisuus lakkasi ja muutettiin vuotuisia sotilasharjoituksia vastaavaksi ajaksi työvelvollisuudeksi yleisissä töissä. Verojääkäritalot pantiin verolle 1830-luvun lopulla. Niiden perinnöksi ostot alkoivat pian tämän jälkeen.

Tutkimus on vahvasti paikallishistoriallinen, mutta se on osaltaan myös sotahistoriaa, maatalous- ja asutushistoriaa sekä sosiaalishistoriaa. Tutkimus perustuu alkuperäislähteiden monipuoliselle käytölle. Keskeisinä arkistolähteinä on käytetty Turun ja Porin lääninhallituksen ja keskushallinnon välistä kirjeenvaihtoa sekä Ruotsin ajan lopulla että autonomian aikana, senaatin talousosaston kirjeakteja ja pöytäkirjoja sekä maanmittaushallituksen kartta- ja asiakirja-aineistoa. Väestöhistoriallisen osuuden ja talonhaltijatietojen tutkimisessa tärkeimmät lähteet ovat olleet henkikirjat sekä seurakuntien kirkonkirjat ja väkilukutaulut.

Tutkimuksen perustaksi on luotu talokohtainen tietokanta noin 1750-luvun puolivälistä vuoteen 1850. Sen avulla on selvitetty jääkäritalojen ja niiden asukkaiden alkuperää, haltijuuden periytymistä, perinnöksi ostoja ja viljelystietoja. Tutkimus osoittaa suurimman osan jääkäritaloista pysyneen alusta lähtien saman suvun hallussa. Verojääkärihankkeen pysyvinä vaikutuksina tutkimuksessa todetaan jääkäritalojen vaikutus harvaan asuttujen seutujen asutuksen vahvistumiselle ja kylänmuodostukselle erityisesti Kihniön ja Parkanon alueella. Täällä talojen halkomisien, lohkomisien ja torppien perustamisen seurauksena asutus tihentyi vähitellen ja loi pohjaa seurakunnalliselle/kunnalliselle itsenäisyydelle. Valtionmetsien suunnitelmalliselle hoidolle jääkäritaloilla ja muulla uudisasutuksella oli merkittävä välillinen vaikutus.

Avainsanat: verojääkäri, uudisasutus, torppa, isojako, verollepano, kruununtalo, maatalous, metsätalous

SAMMANFATTNING

Vappula Jorma

Genomförande och effekter av skattejägarsystemet i Upper Satakunta i början av 1800-talet.

Licentiatavhandlingen

Universitetet i Jyväskylä 2020, 192 s.

Syftet med denna forskning är att undersöka upprättandet och genomförandet av en ny typ av militär bosättning - ett skattejägarsystem - etablerat i Upper Satakunta, i området för de tidigare Ikaalinen och Ruovesi socknar, i början av 1800-talet. Upprättandet av systemet ägde rum i slutet av den svenska perioden, och syftet var att snabbt stärka försvaret för det finska territoriet inför det växande hotet om krig genom att erbjuda 20-årigt skattebefrielse och jordbruksstöd och skattehemmans rättighet till nybyggare mot militärtjänsten. Majoriteten av skattejägarhemmanen bestod av privata torp av hemman, som överfördes till staten i samband med det storskiftet som ett resultat av separering av sk. överloppsjordar. Några av jägarhemmanen var skattefria nybyggen som var etablerade på kronans allmänningar. Studiens nyckelfrågor är varför skattejägarsystemet skapades, hur det implementerades i praktiken och varför det etablerades i Upper Satakunta. I samband med dessa frågor kommer de allmänna och lokala förhållandena som ligger till grund för inrättandet av ett skattejägarsystem att granskas. I detta sammanhang läggs särskild vikt vid lagstiftningen om statens bosättningsverksamhet och genomförande av storskiftet. Forskningsfrågorna inkluderar också utvärdering av de varaktiga resultaten och effekterna av skattejägarprojektet. Efter Finska kriget upphörde skattejägarhemmanens militärtjänstplikt och omvandlades till en tjänst i offentliga arbeten under en period som motsvarade de årliga militära övningarna. Skattejägarhemmanen beskattades i slutet av 1830-talet och deras inköp till skattehemman började strax efter detta.

Forskningen är starkt lokalhistorisk, men den bidrar också till militärhistoria, landbruks- och bosättningshistoria och socialhistoria. Forskningen bygger på mångsidig användning av originalkällor. De viktigaste arkivkällorna är korrespondensen mellan Åbo och Björneborg länsstyrelsen och centraladministrationen både i slutet av den svenska perioden och under autonomperioden, brev och protokoll från Senatens ekonomiavdelning och landmäteristyrelsens kartor och handlingar. De viktigaste källorna i forskningen av den befolkningshistoria och husböndernas uppgifter har varit mantalslängder såväl som församlingarnas kyrkböcker och befolkningstabeller. En hemmanspecifik databas har skapats för att stödja forskningen från ungefär mitten av 1750-talet till 1850. Den har använts för att ta reda på ursprunget till jägarhemmanen och deras invånarnas, fortsättning av samma släkt i hemmanshållning, inköp till skatte och odlingsdata. Forskning visar att de flesta jägarhemmanen har varit kvar i samma familj sedan början. I forskningen anges att jägarhemmannens påverkan på förstärkning av bosättningarna i glest befolkade områden och på bybildning, särskilt i Kihniö- och Parkano-områdena, noteras som de permanenta effekterna. Här, som ett resultat av uppdelningar av hemman och etablering av torpen, intensifierades bosättningen gradvis och låg grunden för församling / kommunalt oberoende. Jägarhemmanen och andra nybyggena hade också en betydande indirekt effekt på planerade förvaltningen och vård av kronans skogar.

Nyckelord: skattejägare, nybyggnad, torp, storskift, beskattning, kronohemman, skogsbruk

SUMMARY

Vappula Jorma

Implementation and effects of the tax jaeger system in Upper Satakunta in the early 19th century.

The Licentiate Thesis

University of Jyväskylä 2020, 192 p.

This study examines the establishment and implementation of a new type of military settlement - a tax jaeger system - established in Upper Satakunta, in the area of the former Ikaalinen and Ruovesi parishes, during the early 19th century. The establishment of the system took place at the end of the Swedish period, and its aim was to urgently strengthen the defense of the Finnish territory in the face of the growing threat of war by offering 20-year tax exemption and farm aid and inheritance rights of house to those engaged in military service. The majority of the jaeger houses consisted of private crofts of peasant houses, which were transferred to the state in connection with the so called storskifte reform as a result of the separation of excess land. Some of the jaeger houses were tax-free new farms established on the crown's common lands. The key questions of the study are why the tax jaeger system was created, how it was implemented in practice and why it was established in Upper Satakunta. In connection with these questions, the general and local conditions underlying the establishment of a tax jaeger system will be examined. In this context, particular emphasis is placed on the importance of legislation on settlement activities carried out by the state and the implementation of storskifte reform. Research questions also include evaluating the lasting results and impact of the tax jaeger project. After the Finnish War, the military service obligation of tax jaeger houses ceased and was converted into a duty in public works for a period corresponding to the annual military exercises. Tax jaeger houses were taxed in the late 1830s and their purchases for heritage houses began soon after this.

The research is strongly local historical, but it also contributes to military history, agricultural and settlement history, and social history. The research is based on the versatile use of original sources. The main archival sources are the correspondence between the Turku and Pori Provincial Government and the Central Administration both at the end of the Swedish period and during the period of autonomy, the letters and minutes of the Senate Finance Department and the National Board of Survey's maps and documents. The most important sources in the study of the historical share of the population and house holder's data have been census records as well as church records and population tables. A house-specific database has been set up to support the research from about the middle of the 1750s to 1850. It has been used to find out the origin of jaeger houses and their inhabitants, the inheritance of possessions, heritage purchases and cultivation data. Research shows that most of the jaeger houses have remained in the same family since the beginning. The study states that the impact of jaeger houses on the strengthening of settlements in sparsely populated areas and on village formation, especially in the Kihniö and Parkano areas, is noted as the permanent effects of the tax jaeger project. Here, as a result of the division of houses and the establishment of new crofts, the settlement gradually intensified and laid the foundation for parish / municipal independence. The planned management of state forests, jaeger houses and other new settlements had a significant indirect effect.

Keywords: tax jaeger, settlement, croft, storskifte, taxation, crown house, forestry

SISÄLLYS

1. JOHDANTO

Keitä olivat verojääkärit?	7
Aikaisempi tutkimus	8
Tutkimuksen kysymyksenasettelu ja tavoitteet	10
Tutkimuksen rajaukset ja yhteiskunnallinen relevanssi	11
Tutkimuksen rakenne, menetelmät ja lähteet	13
Tutkimusalue	21

2. TUTKIMUSALUEEN ELINOLOT JA VÄESTÖ

2.1 Alueen olosuhteet ja elinkeinot	23
2.2 Väkiluku ja väestörakenne	29

3. PAIKALLISYHTEISÖN JA -HALLINNON RAKENTEET SEKÄ

TOIMIJAT	30
----------	----

4. TORPAT JA UUDISTALOT ASUTUKSEN EDISTÄJINÄ 1700-LUVULLA JA 1800-LUVUN ALUSSA

4.1 Torppa-käsitteen kehityksestä yleisesti ja käyttö tutkimusalueen lähteissä	35
4.2 Ruotujakolaitos ja sotilastorpat	39
4.3 Kruununtorpat ja uudisasutus	42
4.4 Talojen torpat	48
4.5 Isojaon vaikutukset asutustoiminnassa	52

5. PYRKIMYKSET SUOMEN PUOLUSTUKSEN VAHVISTAMISEKSI

ENNEN SUOMEN SOTAA	59
--------------------	----

6. VEROJÄÄKÄRIJÄRJESTELMÄN PERUSTAMINEN JA TOIMENPITEET SEN TOTEUTTAMISEKSI SUOMEN SOTAAN MENNESSÄ

6.1 Maaherran sotilastorppasuunnitelma	63
6.2 Verojääkäreiden rekrytointi käynnistyy	70
6.3 Verojääkäreiksi halukkaiden karsinta ja täydennykset	72
6.4 Selvityksiä, kartoituksia ja raivauksia	74

6.5 Kuninkaallisen majesteetin päätös	77
6.6 Sotaväki raivaustöissä	79
6.7 Soiden käyttöönotto viljelyyn	80
6.8 Hanke jää puolitiehen	82
6.9 Valtion ja uudisasukkaan motiivit ja vaikuttimet sekä riskit	83
7. VEROJÄÄKÄRITALOJEN ASEMA SUOMEN SODAN JÄLKEEN	
7.1 Valtakunnan vaihtumisen vaikutukset jääkäritalojen olosuhteisiin	84
7.2 Selvityksiä 1810-luvun lopulla	86
7.3 Jääkäritalojen aseman vakiintuminen 1820-luvulla	94
8. VEROJÄÄKÄRITALOISTA MAAKIRJA- JA PERINTÖTALOIKSI	
8.1. Verollepanot	99
8.2. Perinnöksi ostot	109
9. VEROJÄÄKÄRITALOJEN HALTIJUUS JA ASUKKAAT	110
10. VEROJÄÄKÄRITALOT ASUTUKSEN JA VILJELYN EDISTÄJINÄ YLÄ-SATAKUNNASSA	
10.1 Verojääkäritalo mallitilana	112
10.2 Asutuksen tuloksia	116
10.3 Pelto- ja niittyalojen kasvu	119
11. UUDISASUTUS VASTAAN METSÄTALOUS	126
12. JOHTOPÄÄTÖKSET	134
LÄHTEET	147
LYHENTEET	154
LIITTEET	
Liite 1. Verojääkäreiksi ilmoittautuneet 1803-1806	155
Liite 2. Vuoden 1818 verojääkäriluettelossa mainitut uudet talot	162
Liite 3. Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalot ja niiden haltijat vuodesta 1803	

1840-luvulle	163
Liite 4. Koskelan verojääkäritalon katselmus 16.8.1822	186
Liite 5. Vanhoja mittoja, painoja ja rahayksiköitä	188
ASETELMAT	
Asetelma 1. Keskeiset tutkimuslähteet	15
KARTAT	
Kartta 1. Tutkimusalue	22
Kartta 2. Parkanon Kuivasjärven Mansikkaviidan verojääkäritalon pelto- ja niittytilusten kartta 1830	123
Kartta 3. Kihniön Korhosen talon ja neljän verojääkäritalon yhdistetty tiluskartta v. 1801, 1809 ja 1837	125
Kartta 4. Ikaalisten ja Ruoveden yleiskartat 1863-1873	190
TAULUKOT	
Taulukko 1. Ikaalisten pitäjän väestöryhmät 1749 ja 1800	29
Taulukko 2. Ruoveden emäpitäjän ja Kurun kappelin väestöryhmät 1749 ja 1800	29
Taulukko 3. Verojääkäriksi vuonna 1803 ilmoittautuneiden lähtötilanne Ikaalisten suurpitäjän alueella	71
Taulukko 4. Verojääkäriksi vuonna 1803 ilmoittautuneiden ikä, perhesuhteet ja asuinalue Ikaalisten suurpitäjän alueella	71
Taulukko 5. Verojääkäritalojen verollepanot ja manttaaliluvut vuonna 1836	107
Taulukko 6. Verojääkäritalojen pinta-alat vuosina 1837-43	107
Taulukko 7. Ikaalisten taloluvun kehitys väkilukutaulujen mukaan 1780 – 1855	116
Taulukko 8. Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisen osan taloluvun kehitys maakirjojen mukaan 1780 – 1855	116
Taulukko 9. Verojääkäritalojen peltoalat 1837-43	119
Taulukko 10. Verojääkäritalojen niittyalat 1837-43	120
Taulukko 11. Talokohtainen vertailu pinta-aloista vuosilta 1806 ja 1837	121

1. JOHDANTO

Keitä olivat verojääkärit?

Tähän kysymykseen ovat monet sukututkimuksen harrastajat ja muut tutkijat joutuneet etsimään vastausta selatessaan entisten Ikaalisten ja Ruoveden suurpitäjien kirkonkirjoja 1800-luvun alkupuolelta. Noin puolentoista sadan uudistalon isännän nimen eteen ilmestyy rippikirjoissa vähitellen vuodesta 1807 lähtien nimitys ”skattejägare”.¹ Tämä erikoinen nimitys oli käytössä vain mainituissa pitäjissä ja se on alueen paikallishistorioissa ja eräissä muissa tutkimuksissa suomennettu muotoon perintöjääkärit tai verojääkärit. Tässä tutkimuksessa nimimuodoksi on valittu jälkimmäinen, jota on käytetty muun muassa Ikaalisten entisen emäpitäjän historiasarjan kolmannessa osassa.² Nimitys viittaa sekä sotilaaseen että verotukseen. Verojääkäreiden asuttaman tilan nimitys haki järjestelmän alkuvaiheessa muotoaan ja siitä käytettiin asiakirjoissa nimityksiä soldat torp, skattesoldat torp, skattesoldat hemman tai skattejägare nybygge. Varhaisimmillaan skattejägare-nimitys oli tiettävästi käytössä maanmittauskartoissa ja -asiakirjoissa vuodesta 1806 lähtien.

Verojääkärijärjestelmä perustettiin Ruotsin ajan viimeisinä vuosina vahvistamaan osaltaan Suomen puolustusta. Siinä yhdistettiin uudella tavalla ajan keskeisten tavoitteiden mukaiset asutukselliset ja maanpuolustukselliset päämäärät antamalla verojääkäreiksi halukkaille uudisasukkaille lisämaata viljelyksien laajentamiseksi tai perustamalla kokonaan uusia tiloja sekä tukemalla toimeentuloa verovapauksilla, viljalainoilla ja raivausavulla. Kuninkaallisen majesteetin päätöksellä 26.3.1806 verojääkärit saivat 20 vuoden verovapauden ja kruununtalon hallintaoikeuden, mutta sen korvauksena hänen tuli sitoutua verovapausajaksi sotilasharjoituksiin 21 päiväksi vuodessa ja sotapalvelukseen sodan syttyessä. Verojääkärijärjestelmää ei lakkautettu Suomen siirtyessä Venäjän keisarikunnan alaisuuteen vuonna 1809, mutta sotapalvelusvelvollisuus muutettiin harjoituspäiviä vastaavaksi ajaksi työvelvollisuudeksi yleisissä töissä. Järjestelmän 30-vuotinen olemassaolo päättyi verojääkäritalojen verollepanoon 1830-luvulla.

Verojääkärijärjestelmän toteuttamista suunniteltiin aluksi koko Suomeen, mutta lopulta se rajoittui vain Ylä-Satakuntaan Ikaalisten ja Ruoveden pitäjiin. Aihe on monella tavalla kiinnostava ja siinä yhtyvät paikalliset intressit ja valtakunnalliset tavoitteet lopputulokseltaan onnistuneella tavalla. Tutkimus on vahvasti paikallishistoriallinen, mutta se on osaltaan myös sotahistoriaa, maatalous- ja asutushistoriaa

¹ Nimitys on usein lyhennettynä muotoon Sk. j. tai Sk. jäg. Rippikirjoissa nimitys oli ensimmäisenä käytössä Parkanon kappelissa vuodesta 1807 lähtien.

² Markkola 2006, 191-198

sekä sosiaalhistoriaa. Tutkimuksessa on jossain määrin käytetty myös mikrohistoriallista lähestymistapaa. Verojääkärijärjestelmä oli ainutlaatuinen hanke, mutta se ei periaatteessa kuitenkaan muuten poikennut normaalista valtion harjoittamasta asutustoiminnasta. Valtion erityistukia ja kannustimia verojääkäritiloille olivat alkuvaiheen raivausapu, korottomat viljalainat, pitkä verovapaus ja perintötalon asema.

Aikaisempi tutkimus

Kameraalilainsäädännön varhainen tutkija Johan Gabriel von Bonsdorff tarkasteli vuonna 1833 julkaistussa teoksessaan, *Stor-Furstendömet Finlands kameral-lagfarenhet* mm. talon ja torpan eroa vanhemmassa lainsäädännössä todeten, että pienempiä taloja voitiin nimittää torpiksi. Näitä verotettiin taloja kevyemmin ja niistä käytettiin nimitystä skattlagde torp tai krono torp. Näistä Bondorff mainitsee esimerkkeinä Karjalan kruununtorpat ja Ikaalisten pitäjän verojääkäritalot (skattejägare hemman), joita Bonsdorffin mielestä olisi pitänyt oikeammin nimittää torpiksi.³ Bonsdorffin tutkimus ilmestyi ennen verojääkäritalojen verollepanoa.

Sittemmin Martti Kovero on väitöskirjassaan *Valtion uutisasutustoiminta Ruotsi-Suomessa jälkeen ison vihan* (1909) huomionnut myös Ikaalisten verojääkärit. Hän kirjoitti aiheesta seuraavasti:

”Puolustusoloja tahdottiin uudisasutuksen avulla parantaa vahvistamalla ensiksikin sen kautta yleisiä ruotuja kautta maan. Mutta sen lisäksi oli harjoitettava vielä erityistä sotilasuudisasutusta velvoittamalla määrättyjen uudistilojen, ns. jääkäriuudistilojen asukkaat palvelemaan mieskohtaisesti vakinaisina sotamiehinä tai palkkaamaan toisen puolestaan.”⁴

Verojääkärikysymystä on käsitelty myös Ikaalisten entisen emäpitäjän alueen paikallishistorioissa. Ikaalisten varhaisimman paikallishistorian kirjoittaja Jämijärven kappalainen Wilhelm Carlsson mainitsee kirjassaan *Entinen Ika(a)linen* verojääkärit Parkanon oloja kuvatessaan. Hän kirjoittaa, että siellä oli vuonna 1807 ”paljon taloiksi erotettuja ja pyrkiviä asunnoita, niin kutsutuita perintöjääkäriä (skattejägare)”. Carlsson mainitsee verojääkäreiden sotapalveluksen muuttamisen kruunun töiksi ja

³ v. Bonsdorff 1833, 217-218

⁴ Kovero 1909, 56; RVA. Kammar Kollegium till K. M. angående skatte-soldate torps inrättning uti Ikalis socken 1803, 11, 17.

verollepanot. Hänen mukaansa osa vuonna 1807 perustetuista uudistaloista oli verottamattomia vielä vuonna 1871.⁵

Mauno Jokipii on Parkanon ja Kihniön kirjassa lyhyesti kuvannut hankkeen syntyhistorian ja toteutuksen päävaiheet. Hän näki verojääkärijärjestelmän toimeenpanolla olleen pysyviä vaikutuksia Parkanon ja Kihniön asutukselle ja kruununmetsien suunnitelmallisen hoidon alkamiselle näillä alueilla. Hänen mielestään hanke sai vaikutteita Karjalan jääkäreiden värväyksestä paria vuosikymmentä aikaisemmin. Jo siellä ehdotettiin, että värvätyt sotilaat asuisivat omissa torpissaan.⁶ Jokipii on käyttänyt perintöjääkärit-nimitystä todennäköisesti lainaten sen Carlssonilta. Nimitys on saattanut Jokipiin sanavarastoon tulla myös Kurun pitäjän maakirjoista, joissa sitä käytettiin esimerkiksi vuonna 1905 neljän vielä verolle panemattoman kruununtorpan kohdalla. Myös L.I. Kaukamaa on Porin kauppapiirin puutavarakauppaa ja metsänkäyttöä käsitelleessä tutkimuksessaan (1941) maininnut Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalot kuvatessaan Ikaalisten oloja 1800-luvun alkupuolelta. Hän puhui kuitenkin verojääkäreistä perintöjääkäreiden sijasta.⁷

Ikaalisten entisen emäpitäjän historiasarjan kolmannessa osassa Pirjo Markkola on kuvannut Jokipiitä laajemmin verojääkärijärjestelmän perustamista ja toimeenpanoa pitäjän alueella. Markkolan kuvauksessa on pääpaino sen myöhemmässä vaiheessa jääkäritalojen verollepanoon saakka. Markkola ja tämän kirjoittaja ovat käyttäneet mainitussa teoksessa näistä taloista nimitystä verojääkäritalot.⁸ Pirjo Markkola on lisäksi kirjoittanut Nils Erik Villstrandin juhlakirjaan *Svärdet, ordet och pennan* artikkelin samasta aiheesta otsikolla *Skattejägarehemman i Ikaalis socken – soldater som aldrig hann bli soldater*. Markkola korosti artikkelissaan isojaon yhteydessä liikamaille jääneiden torppien ja uudistalojen aseman ratkaisua, jossa osatekijänä oli verojääkäritalojen perustaminen. Halukkaita verojääkäreiksi oli runsaasti, mutta heitä tuskin kiinnosti sotapalvelus, vaan mahdollisuus toimeentulonsa turvaamiseen. Markkola on tuonut esiin viranomaisten toimien ristiriitaisuuden ja neuvottomuudenkin tämän erikoisen asutusmuodon kohdalla vuosikymmenien aikana. Pysyvänä tuloksena hankkeesta Markkola näkee Jokipiin tapaan uudisasutuksen edistymisen ja kruununmetsien hyötykäytön parantumisen.⁹

⁵ Carlsson 1871, 165; Carlssonin käytti *skatte jägare* -nimityksen käännöstä perintöjääkärit, mikä vastaa maakirjatalon maanluontoa tarkoittavan *skatte hemman* -nimityksen suomenkielistä muotoa perintötila. Ruotsalais-suomalaisessa virkakielen sanastossa v. 1882 *skatte jägare hemman* on jääkäritila.

⁶ Jokipii 1971, 68-72

⁷ KA. DA. Hämeen läänin maakirjat 1905, Ruoveden kihlakunta: Kuru, 81; Kaukamaa 1941, 152, 489.

⁸ Markkola 2006, 117-119, 191-198; Vappula 2006, saman teoksen isäntäluettelo, 326-387

⁹ Markkola 2012, 81-95

Verojääkäritalokysymystä on lyhyesti sivunnut Pentti O. Taskinen Satakunnan uudisasutusta käsitelleessä pro gradu -työssään vuonna 1972. Hän ei kuitenkaan tuntenut verojääkäritalojen syntyhistoriaa, vaan mainitsee niiden tulleen perustetuiksi 1810-luvulla luvatta kruunun yhteismaille.¹⁰ Joidenkin jääkäritalojen kohdalla luvatta perustaminen pitikin paikkaansa, mutta ei perustamisaika.

Asutus- ja maataloushistorian laajasta tutkimuskirjallisuudesta on yleisen kehityksen ja taustatietojen selvittämiseen käytetty aihepiirin keskeisiä julkaisuja. Alueen maakunta- ja paikallishistorioiden käyttö ovat luonnollisesti olleet koko tutkimustyön ajan välttämättömiä paikallisten olojen ja tapahtumien tuntemiseksi.

Tutkimuksen kysymyksenasettelu ja tavoitteet

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on ensinnäkin selvittää, miksi verojääkärijärjestelmä luotiin, mihin suurempaan kontekstiin se liittyi ja miksi se perustettiin juuri Ylä-Satakuntaan. Näihin kysymyksiin liittyy järjestelmän perustamisen taustalla olevien yleisten ja paikallisten edellytysten kuvaaminen. Yleisinä edellytyksinä voidaan nähdä yhteiskuntajärjestelmä, hallinnollinen rakenne, lainsäädäntö, valtion ulko- ja talouspolitiikka, väestöpotentiaali ja yhteiskunnallinen tila. Paikallisten edellytysten piiriin kuuluvat olennaisesti alueen sijainti, luonnonolot, maatalouden edellytykset, väestörakenne, olemassa oleva asutus, sen rakenne ja maanomistussuhteet. Koska uusillakin ehdotuksilla ja järjestelyillä on usein joku esikuva toteutuneena tai suunnitelmana, on välttämätöntä yrittää selvittää, oliko myös Ylä-Satakunnan verojääkäreillä esikuvaa jossain muodossa olemassa.

Toisena päätavoitteena on kuvata, miten järjestelmä käytännössä toteutettiin, ja mitä pysyviä vaikutuksia sillä oli alueen asutukselle ja taloudelliselle kehitykselle. Tutkimuksessa arvioidaan myös, olivatko verojääkärijärjestelmälle asetetut tavoitteet realistisia. Oliko päättäjillä riittävästi oikeaa tietoa järjestelmän toteutusalueen asutusmahdollisuuksista ja millaisen kuvan suunnitelmat siitä antoivat? Näihin kysymyksiin liittyen on myös tarpeen tarkastella tarkemmin, mihin aineistoihin päättäjät tietonsa perustivat, millä tavalla tiedot oli saatu ja ketkä niitä tuottivat.

Edellä mainituista edellytyksistä on tämän tutkimuksen kannalta nostettava esille erityisesti lainsäädännön merkitys. On olennaista selvittää uudisasutusta edistävää lainsäädäntöä ja miten se vaikutti eri aikoina uudistalojen ja torppien syntyyn sekä miten valtion asutuspolitiikkaa toteutettiin

---

¹⁰ Taskinen 1972, 10

käytännössä. Tähän liittyy myös valtion metsäpolitiikan ja sitä ilmentävän lainsäädännön tarkastelu 1700- ja 1800-luvulla. Tämän tutkimuksen kannalta on välttämätöntä tuoda esiin Ruotsin ajan suurimman maareformin, isojaon, vaikutusta uudistalojen ja jääkäritalojen perustamiselle. Ruotsin ajan lainsäädäntö jäi Suomessa sellaisenaan voimaan Venäjän keisarikuntaan liitettäessä ja yhtenä tavoitteena onkin arvioida lainsäädännön sekä hallinnollisten määräysten ja ohjeiden soveltamista muuttuvissa olosuhteissa pitkällä aikavälillä.

Tutkimuksessa kuvataan lisäksi, mitä Suomen sota ja maan siirtyminen suuriruhtinaskuntana Venäjän keisarikunnan alaisuuteen vaikuttivat verojääkärijärjestelmään. Tutkimus käsittää ajallisesti kaikkiaan noin sadan vuoden jakson, vaikka pääpaino on 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Tutkimus seuraa verojääkäritalojen vaiheita niiden perustamisesta, varhaisimmillaan torppavaiheesta, 1750-luvulta talojen verollepanoon 1830-luvulla ja perinnöksi ostojen vaiheeseen, noin vuoteen 1850. Talokohtaisen tarkastelun avulla selvitetään niiden edellytyksiä nousta elinkelpoisiksi ja verotettaviksi tiloiksi usein vaikeissa olosuhteissa. Tähän liittyy kysymyksiä, miten valtio tuki uudistalojen selviämistä eri aikoina sekä, mitä elinkeinoja talot harjoittivat ja mistä niiden toimeentulo koostui.

Sosiaalishistorialliselta kannalta tutkitaan verojääkäritalojen hallinnan pysyvyyttä samalla suvulla ja mahdollisia eroavuuksia muihin taloihin. Talojen perustajien sosiaalinen tausta on kiinnostava kysymys, kuten myös verojääkärien asema yhteisössä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös tutkimusalueen paikallisyhteisön ja -hallinnon rakenteita ja toimijoita. Ilman paikallisyhteisön erityispiirteiden, poliittisen kulttuurin, valtasuhteiden sekä paikallishallinnon toiminnan ja toimijoiden tutkimista, jäisi koko tutkimuksesta olennainen elementti puuttumaan.

Tutkimuksen rajaukset ja yhteiskunnallinen relevanssi

Tutkimusalue koostuu tarkalleen alueesta, jolla verojääkärijärjestelmää päätettiin toteuttaa käsittäen entisen Ikaalisten suurpitäjän alueen, johon kuuluivat nykyiset Honkajoki, Ikaalinen, Jämijärvi, Kankaanpää, Karvia, Kihniö ja Parkano, sekä Turun ja Porin lääniin kuulunut osa Ruoveden pitäjästä. Pääasiassa tutkimus keskittyy nykyisten Kihniön ja Parkanon alueelle sekä Kuruun. Kyseiset alueet olivat verojääkärijärjestelmän keskeistä toimeenpanoaluetta. Koko tutkimusalue kuului hallinnollisesti Turun ja Porin lääniin ja Ylä-Satakunnan yläosan kihlakuntaan. Ylä-Satakunta käsitti 1800-luvun alkupuolella Ylä-Satakunnan alaosan ja yläosan kihlakunnat.

Ajalliset rajaukset on tehty niin, että taustaluvuissa käsitellään torppa-asutuksen ja uudisasutuksen kehitystä pääsääntöisesti 1700-luvun puolivälistä lähtien, jolloin torppien perustaminen lainsäädännön muutosten seurauksena helpottui. Tutkimus seuraa verojääkärijärjestelmän toimeenpanoa muuttuneissa olosuhteissa autonomian ajan alusta järjestelmän päättymiseen jääkäritalojen muodostuessa verollepanojen jälkeen ensin kruununtaloiksi tai kruununtorpiksi sekä perinnöksi ostojen myötä perintötaloiksi. Tutkimus päättyy 1800-luvun puoliväliin, jolloin verojääkäritalojen taloudellisen tilan ja voidaan katsoa vakiintuneen.

Tämän tutkimuksen keskeisiä aihealueita, valtion ja yksityisten harjoittamaa asutustoimintaa, yleistä taloushistoriaa sekä maa- ja metsätalouden historiaa, erityisesti isojaon toimeenpanoa ja vaikutuksia, on tutkittu paljon eri aikoina. Runsas paikallishistoriallinen tutkimus on täydentänyt historiakäsitystä merkittävästi myös paikallisten olojen ja ihmisten näkökulmasta. Tutkimus kattaa melko pitkän aikavälin ja kohdistuu taustaltaan teemoihin, joista on kirjoitettu runsaasti, mikä toisaalta vaikeuttaa kirjallisuuden rajaamista.

Tämä tutkimus tuo uutta tietoa valtion aktiivista asutuspolitiikkaa ja puolustuksellisia tavoitteita osaltaan toteuttavan erityisen hankkeen, verojääkärijärjestelmän perustamisesta ja toteuttamisesta Ruotsin ajan lopulla. Perustamisvaiheen jälkeen tarkastellaan hankkeen muuttumista autonomian aikana sotilaspalvelusta työvelvollisuudeksi kruunun yleisissä töissä ja jääkäritalojen aseman järjestelyjä. Lopuksi arvioidaan hankkeen pysyviä vaikutuksia tutkimusalueen asutuksen ja viljelyn edistymiselle, väestönkasvulle, uusien kylien muodostumiselle ja alueelliselle kehitymiselle.

Verojääkärijärjestelmä ei ollut kuitenkaan muusta asutustoiminnasta mikään täysin irrallinen hanke, vaan siinä noudatettiin uudisasutusta koskevaa yleistä lainsäädäntöä ja maanjakokäytäntöjä. Tältä osin verojääkäritalojen perustaminen kuvaa ajan normaalia asutustoimintaa. Uutta siinä oli sotilaallisiin tavoitteisiin liittyvä nopea toteuttaminen ja valtion vahva tuki tilojen raivaamiseksi elinkelpoisiksi sekä uuden tyyppinen *sotilasarutusmalli*, jossa talollinen sitoutui verovapautta vastaan sotapalvelukseen itse tai varustamaan miehen sijalleen. Lisäksi jääkäritaloille luvattiin heti perintötalon asema. Kysymys oli tältä osin kameraalisesta yksiköstä, jolle ei ollut olemassa olevaa esikuvaa. Joskin Karjalan jääkärijoukon toteutumattomiin perustamissuunnitelmiin 1770-luvulla liittyi vahvasti samanlaisia piirteitä.

Tutkimuksessa tuodaan painokkaasti esille valtion asutus- ja metsäpolitiikan vuorovaikutus. Valtion harjoittama asutustoiminta on kautta historian kulkenut rinnan valtion metsäpolitiikan kanssa.

Merkantilismin aikakaudella elinkeinot joutuivat kilpailuun keskenään. Ruotsin valtakunnassa vuoriteollisuus oli etusijalla 1600- ja 1700-luvulla ja sen käyttämä puuntarve pyrittiin turvaamaan yksityisten metsänkäyttöä rajoittamalla, kuten kaskenpolttokielloilla ja tervapolton rajoituksilla. Autonomian ajan alkuvuosikymmeninä uudisasutuksen metsiä tuhoavaan vaikutukseen kohdistui kasvavaa kritiikkiä. Suomessa yleistyi kuitenkin käsitys, että isojako oli parasta metsänhoitoa ja säästi metsiä. Maanomistajien arveltiin säästävän metsävarojaan huolellisesti verrattuna aikaisempaan yhteiskäyttöön. Puun arvonnousun myötä tämä käsitys joutui kuitenkin uudelleen arvioitavaksi. Suurempi merkitys isojaolla oli valtion oman metsämaan ja -varallisuuden valtavaan kasvuun, jolla oli kauaskantoiset vaikutukset Suomen taloudelliselle ja yhteiskunnalliselle kehitykselle. Metsien raivaus asutukselle ja viljelyksille ajankohtaistui jälleen torpparivapautuksen sekä 1920-1930 -luvun asutuslakien myötä ja toisen maailmansodan jälkeen siirtoväen asutuksen yhteydessä. Vaikka metsävarojen riittävyys on ollut ja on edelleen jatkuvana huolenaiheena, kysymys on onneksi uusiutuvasta luonnonvarasta.

Tässä tutkimuksessa käsitellään metsien käyttöä pääasiassa osana maanjakotoimintaa ja asutuksen tarpeisiin sekä sivuelinkeinona. Erityisenä kysymyksenä tarkastellaan valtion metsäpolitiikan ja asutustoiminnan välistä jännitettä eri aikoina myös lainsäädännön kautta. Tämän kontekstin kautta voidaan selittää asutuksen edellytyksiä ja kehitystä eri aikakausilla. Metsäpolitiikka on siten olennainen tausta tutkimusteeman, verojääkäritalojen perustamisen ja myöhemmän kehityksen ymmärtämiselle.

Tutkimuksen rakenne, menetelmät ja lähteet

Kun tutkimusalue oli rajautunut Ikaalisten ja Ruoveden suurpitäjien alueelle, on tutkimuksessa kuvattu ensimmäisenä taustalukuna (LUKU 2) tämän alueen maantieteellistä sijaintia, luonnonoloja, elinkeinoja, asutus- ja maanomistustilannetta sekä väestöpohjaa, joilla kaikilla oli jollain tavalla merkitystä suunnitellun hankkeen käyttöönotolle. Keskeisinä lähteinä näissä kysymyksissä ovat aikalaisten kuvaukset, myöhemmät pitäjän- ja maakuntahistoriat sekä erillistutkimukset. Väestön osalta alueen väkilukutaulut¹¹ ovat keskeinen lähde.

Toisessa taustaluvussa (LUKU 3) tarkastellaan paikallisyhteisön ja -hallinnon rakenteita sekä yleisesti että tutkimusalueella sekä paikallisia toimijoita. Luvussa tuodaan esiin paikallishallinnon elinten

---

¹¹ Väkilukutaulujen pito aloitettiin koko valtakunnassa vuonna 1749, kun seurakuntien kirkkoherroja velvoitettiin kirjaamaan seurakuntiansa väestömuutokset ja väestöryhmät ns. tabelleihin eli väestötauluihin. Nimimuoto on vakiintunut väkilukutauluiksi. Ikaalisten väkilukutauluissa erotellaan kappelit vuodesta 1803 lähtien. KA.DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1749-1850.

tehtäviä myös käytännön toiminnassa sekä suhdetta lääninhallintoon ja keskushallintoon.

Tutkimusalueen erityispiirteitä verrataan lähinnä muihin maakunnan alueisiin. Paikallisyhteisön rakenteen ja hallinnon toimintamuotojen sekä paikallisten toimijoiden roolien tunteminen on tärkeää ymmärtääksemme paitsi vallankäyttöä myös maaseutuyhteiskunnan elämänmuotoa eri aikoina.

Kolmannessa taustaluvussa (LUKU 4) käsitellään eri uudisasutusmuotojen kehitystä 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee torppakäsitteen avaaminen. Torppa oli vanhastaan yleisnimitys kaikille uudistiloille riippumatta siitä, oliko tila kruunun maalla tai yksityisellä maalla. Torppien eri muodot eri aikoina sekä niiden lainsäädännöllinen tausta on välttämätöntä kuvata, koska moni uudistalo on ollut alkujaan yksityinen torppa. Näin oli pääosin myös verojääkäritalojen kohdalla, minkä vuoksi torppataustan selvittäminen on näiden talojen osalta tärkeää. Aivan keskeistä koko verojääkärijärjestelmän synnylle oli isojaon seurauksena taloista ja kylistä erotetuille liikamaille jääneiden yksityisten torppien siirtyminen valtion haltuun uudistiloina. Tämän prosessin ymmärtämiseksi on ollut välttämätöntä käydä läpi isojaon kartta- ja asiakirja-aineistoa. Isojakoasetusten ja -ohjeiden pohjalta määriteltiin manttaaliluvut ja pinta-alat sekä erotettiin ja mitattiin myös verojääkäritilat. Isojakotoimitusten ja jakotulosten läpikäynti kaikkien verojääkäritalojen osalta ei ole alueen laajuuden ja aineistomäärän vuoksi mahdollista tässä tutkimuksessa muuten kuin esimerkkitapausten valossa.

Neljännessä taustaluvussa (LUKU 5) kuvataan verojääkärihankkeen sotilaallista taustaa ja perusteluita. Keskeistä niissä oli tarve kasvattaa sotilaallista voimaa puolustuksen vahvistamiseksi. Luvussa tarkastellaan Suomen alueen puolustussuunnitelmia ja luodaan katsaus kansainvälispoliittiseen tilanteeseen ennen Suomen sota. Hankkeen sotilaallinen toteuttaminen jäi kuitenkin lopulta vain suunnitelma-asteelle ennen Suomen sota, minkä vuoksi tutkimuksen sotahistoriallinen osuus jää vähäiseksi.

Tutkimusteeman varsinainen käsittely alkaa luvusta 6 verojääkärijärjestelmän suunnitelman ja sen toteuttamisen kuvauksella sekä, mikä oli hankkeen tilanne Suomen sotaan mennessä. Luvuissa 7 ja 8 esitetään valtakunnan vaihtumisen vaikutukset verojääkärijärjestelmän jatkumiselle sekä kuvataan toimenpiteitä verojääkäritalojen elinkelpoisuuden parantamiseksi, lopulliseksi erottamiseksi, verollepanoksi ja perinnöksi ostoihin. Verojääkäritalojen kehityksen seuranta päättyy niiden toiminnan vakiintumiseen 1850-luvun puolivälin tienoille. Luvussa 9 kuvataan verojääkärihankkeen tuloksia ja pysyviä vaikutuksia asutuksen ja viljelyn kannalta tutkimusalueella. Luvun 10 tarkoituksena on selvittää verojääkäritalojen haltijoiden vaihtuvuutta ja hallinnan jatkuvuutta samalla suvulla. Lisäksi tutkitaan

jääkäritalojen haltijoiden sosiaalista taustaa, talojen asukasmääriä ja niiden asemaa pitäjäyhteisössä. Luvussa 11 pohditaan valtion harjoittaman uudisasutuspolitiikan ja toisaalta valtion metsäpolitiikan suhdetta eri aikoina. Asutustoiminta vaikutti metsien käyttöön ja päinvastoin. Asutustoiminta oli valtakunnan väkiluvun ja verotulojen kasvattamiseksi keskeistä 1830-luvulle saakka, mutta metsien arvonnousun myötä asetelma muuttui.

Seuraavassa taulukossa on esitetty keskeiset tutkimuksessa käytetyt asiakirja- ja muut lähteet tutkimuskirjallisuutta lukuun ottamatta.

Asetelma 1. Keskeiset tutkimuslähteet

Arkistolähteet	Aikalaislähteet ja asiakirjajulkaisut
<p><u>Ylimmän valtionhallinnon asiakirjat:</u> Ruotsin kamarikollegion kirjeistö, Suomen asiat 1803-1807</p> <p>Suomen hallituskonseljin/senaatin talousosaston kirjediaarit, aktit ja yhteisistuntopöytäkirjat 1810-1850</p> <p>Senaatin perinnöksiostoluettelot- ja asiakirjat 1837-50</p> <p><u>Lääninhallinnon asiakirjat:</u> Turun ja Porin läänin lääninkonttorin diaarit, lähetetyt ja saapuneet kirjeet 1800-1850 sekä sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat (H-sarja) n. 1780-1850</p> <p>Turun ja Porin läänin maakirjat, Ikaalinen, Ruovesi TPL 1750-1855</p> <p>Hämeen läänin maakirjat, Ruovesi 1780-1850</p> <p>Turun ja Porin läänin henkikirjat, Ikaalinen, Ruovesi TPL 1750-1850</p> <p>Renovoidut kartat ja asiakirjat, MMH/uudistusten arkisto, Ikaalinen 1790-luvulta 1840-luvulle</p> <p>Turun ja Porin läänin maanmittauskonttorin kartat ja asiakirjat, Ikaalinen sekä sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat (H-sarja) n. 1780-1830</p> <p>Hämeen läänin maanmittauskonttorin kartat ja asiakirjat, Ruovesi 1800-1850</p> <p><u>Oikeuslaitoksen asiakirjat:</u> Ylä-Satakunnan yläosan tuomiokunta, Ikaalisten kihlakunnanoikeus, pöytäkirjat 1805-1812</p>	<p>Holmbladin kokoelma, Kongliga placater och förordningar. Kansallisarkiston kirjasto.</p> <p>Bonsdorff Johan Gabriel von, <i>Stor-Furstendömet Finlands Kameral-Lagfarenhet</i>, osa I – III, Helsinki 1833</p> <p>Carlsson Wilhelm, <i>Entinen Ika(a)linen. Historiallinen kertomus Ika(a)listen, Parkanon ja Kankaanpään pitäjistä. Pitäjänkertomuksia IV</i>. Helsinki 1871.</p> <p>Gadd Pehr Adrian, <i>Ylä-Satakunnan oloja 1700-luvun puolivälissä</i>. 1751. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja V. Tampere 1946.</p> <p>Rudenschöld Ulrik, <i>Kertomus taloudellisista ym. oloista Suomessa 1738-1741</i>. Todistuskappaleita Suomen historiaan VI. Helsinki 1899.</p> <p>Samling af författningar rörande Landtmäteriet och Justeringen af Mått, Mål, och Vigt i Finland jemte Anvisning eller Sakregister, utgifven af Claes Wilhelm Gyldén, 1 – II. Helsingfors 1836.</p> <p>Suomen hallituskonseljin ja senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816. Suomen taloudellisesta tilasta, hallinnosta ja lainkäytöstä. Todistuskappaleita Suomen historiaan VII.</p>

<p><u>Kirkolliset asiakirjat:</u> Ikaalisten seurakunnan rippikirjat 1734-1850 Kankaanpään kappelin rippikirjat 1764-1850 Parkanon kappelin rippikirjat 1807-1850 Kurun kappelin rippikirjat 1744-1850 Ruoveden seurakunnan rippikirjat 1750-1850</p> <p>Ikaalisten ja Ruoveden seurakuntien väkilukutaulut 1749-1850</p> <p>Muut asiakirjat: Suomen asutuksen yleisluettelo, Ikaalinen ja Ruovesi 1750-1809</p>	
--	--

Tässä tutkimuksessa pääpaino on asetettu alkuperäislähteiden monipuoliselle käytölle. Tutkimuksen alkuvaiheessa on selvitetty hallinnollisten päätösten ja kirjeenvaihdon avulla, mitä verojääkärijärjestelmällä tavoiteltiin ja missä laajuudessa sitä suunniteltiin. Samalla on kartoitettu suunnitelmien mahdollisia esikuvia. Näihin kysymyksiin liittyen Turun ja Porin lääninkonttorin arkisto on keskeinen. Arkistosta on tutkittu lääninkonttorin diaarien avulla maaherran, kamarikollegion ja kuninkaan välistä kirjeenvaihtoa vuosilta 1803-1807 eli verojääkärihankkeen perustamisen ajalta. Lisäksi Ruotsin valtionarkiston aineistoista on käyty samalta ajalta läpi Suomea koskevaa kirjeenvaihtoa Turun ja Porin läänin maaherran, kamarikollegion ja hallitsijan välillä. Senaatin talousosaston arkistosta on tutkittu Turun ja Porin läänin maaherrojen ja hallituskonseljin/senaatin välistä kirjeenvaihtoa vuosilta 1809-1850 käymällä läpi talousosaston registraattorinkonttorin diaarit koko aikaväliltä. Diaareista saatavien asioiden käsittelyvaiheiden ja päätösmerkintöjen avulla on seurattu Turun ja Porin läänin maaherralta saapuneiden aloitteiden ja lausuntojen jatkokäsittelyä senaatissa ja tärkeimpien asioiden osalta myös keisarilla asti. Keskusvallan ja aluehallinnon välinen kirjeenvaihto ja päätökset muodostavat tutkimusaiheen käsittelyn kronologisen ja temaattisen rungon.

Tutkimuksen perustaksi on luotu talokohtainen tietokanta noin 1750-luvun puolivälistä vuoteen 1850. Siihen on koottu talon perustamistiedot, niiden haltijat, verojääkäritalopäätökset, verollepanot, kokotiedot manttaalilukuina ja viljelysaloina eri aikoina sekä perinnöksi ostot (Liite 2).¹² Tilan alkuperäisen luonteen, ts. oliko tila ollut torppa vai uudistalo, selvittämiseen on käytetty vuonna 1827

¹² Tietokannan yhtenä tavoitteena oli alun perin kuvata kunkin talon luonne perustamisen aikoihin ja selvittää, oliko talo aluksi yksityisen talon tai talojen torppa vai oliko kyseessä uudistalo kylien jakamattomilla mailla tai kruunun maalla. Koska asian selvittäminen on monessa tapauksessa hankalaa tai mahdotonta, on tästä tavoitteesta luovuttu.

laaditun verojääkäriluettelon tietoja, joissa on mainittu asutusluvan myöntäjätaho. Jos tiedoissa mainitaan, että talo on perustettu jonkun talon luvalla, se on useimmiten ollut kyseisen talon torppa, mutta ei välttämättä aina, koska myös uudistalojen kohdalla kysyttiin ennen isojakoa kruunun mailla vanhoja nautintaoikeuksia käyttäneiden talojen muodollista lupaa uudisasutukselle. Näin haluttiin ilmeisesti myös varmistaa uudistalon häiriötön nautintaoikeus tiluksiinsa. Esimerkkinä tästä on, mitä Kurun Aurejärven Liikalammen ja Ainesjärven verojääkäritalojen perustamishistoriasta sanotaan vuoden 1827 luettelossa. Liikalampi oli perustettu 30 vuotta ja Ainesjärvi 40 vuotta aikaisemmin Aurejärven kylän talojen luvalla kruunun yhteismaalle.¹³ Oma erityinen ryhmänsä torpissa ja uudistaloissa olivatkin jakamattomilla ja yhteismailla mailla sijainneet tilat, joita oli perustettu joissakin tapauksissa ilman minkään tahon lupaa. On syytä muistaa, että ennen isojaon yhteydessä tehtyjä kartoituksia ja rajanvetoja, jakamattomien maiden omistusoikeudesta saattoi useinkin olla epäselvyyttä kruunun ja vanhojen kylien välillä ja tätä tilannetta uudisraivaajat helposti käyttivät hyväkseen.

Jääkäritalojen haltijahistorian selvittämiseen on käytetty vuoteen 1809 saakka pääosin Suomen asutuksen yleisluetteloa (SAY), joka on koottu maakirjojen ja henkikirjojen pohjalta. SAY:n rinnalla on käytetty seurakuntien rippikirjoja vuoteen 1809 saakka ja sen jälkeen pääasiassa rippikirjoja. Rippikirjojen merkintöjen tarkkuus on vaihtelevaa vanhemmalta ajalla, mutta 1700-luvun lopulla niiden taso parani ja esimerkiksi muuttomerkinnot tulevat säännöllisemmiksi. Vuodesta 1749 lähtien seurakuntien kirkkoherrat velvoitettiin toimittamaan väestötietoja uuden taulusto- eli tabellilaitoksen tarpeisiin, mikä edellytti huolellisuutta ja yhtenäisiä menettelytapoja seurakunnan väestörekistereiden hoidossa.¹⁴ Vuoden 1809 jälkeen rippikirjoista saatavien talonhaltijatietojen täydentämiseen on käytetty eri viranomaisten päätöksiä, kirjeenvaihtoa sekä maanmittaushallituksen uudistuskartta-aineistoa ja jääkäritalojen katselmuspöytäkirjoja.¹⁵ Turun ja Porin lääninkonttorin arkistoon sisältyvässä erillisessä verojääkäritaloja koskevassa aineistossa on jääkäritaloluetteloita esimerkiksi vuosilta 1818 ja 1827.

¹³ KA Turku. TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat Hbd:5

¹⁴ Pää- eli rippikirjojen pidosta sekä muista kirkollisista väestörekistereistä, kuten syntyneiden ja kastettujen, kuolleiden ja haudattujen, vihittyjen ja muuttaneiden luetteloista määrättiin vuoden 1686 kirkkolaissa. Seurakunnissa oli jonkin verran pidetty väestöluetteloita jo ennen kirkkolakia ja Suomessa varhaisimmat kastettujen luettelot ovat 1600-luvun puolivälistä. Rippikirjojen päätarkoitus oli valvoa seurakuntalaisten luku- ja kristinopin taitoa. Rippikirjaan merkittiin kylittäin, taloittain ja ruokakunnittain ensin isäntävään perheenjäsenet ja talossa asuvat muut sukulaiset ja palkolliset. Torpparit, mäkitupalaiset, itselliset ja sotilaat perheineen merkittiin taloon isäntävään jälkeen tai omille sivuille. Tämä oli tavallista, kun väkiluku taloissa ja torpissa kasvoi 1700-luvun lopulta lähtien. Rippikirjoihin merkittiin myös konfirmoitujen ehtoollisella käynnit, syntymä- ja kuolinajat, mahdolliset rangaistukset, muuttomerkinnot ja sosiaalinen asema. Rippikirjojen sisältö monipuolistui 1800-luvulla. Tuolloin rippikirjoihin merkittiin myös kuulutukset ja vihkimiset, rokotukset ja henkilöiden syntymäseurakunnat. Vanhemmissa rippikirjoissa kylät ovat kinkeripiirin tai maakirjan mukaisessa järjestyksessä, mutta 1800-luvun alkupuolelta lähtien yleensä aakkosjärjestyksessä. Rippikirjojen väestötietoja käytettiin myös moniin maallisen hallinnon tarpeisiin, erityisesti verotuksessa, henkikirjoituksessa ja väkilukutauluissa. Niemelä 1991, 15-19, 27- 38; Laasonen 1977, 181-182; Viikki 1994, 170-171; Happonen 2004, 44-45.

¹⁵ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan rippikirjat 1750-1850; KA. DA. Ikaalisten henkikirjat 1800, 504v-528; KA. DA SAY 1750 – 1809; KA. MMH, uudistusarkisto, Ikaalinen ja Ruovesi; KA, Turku. TPLKo Hbd:5

Vuoden 1827 luettelossa mainitaan talonhaltija ja usein myös hänen isänsä sekä talon perustamis-historia. Mitä vanhemmasta asutuksesta on kysymys, sitä epävarmempi perustamisajankohta on.¹⁶

Rippikirjojen osalta on mainittava, että niiden kyläjärjestys poikkeaa uudempien kylien ja yksittäistalojen osalta henkikirjoista ja maakirjoista. Isännyyden vaihtumisen tarkkaa ajankohtaa ei rippikirjoista useinkaan saada, mutta henkikirjojen avulla päästään tarkempaan tulokseen.¹⁷

Rippikirjoissa on tyypillistä, että henkilön nimi on muuttotilanteessa vedetty yli, mutta tarkkaa muuttovuotta ei pystytä välttämättä toteamaan, jos sitä ei ole erikseen merkitty. Talonhaltijaluettelossa ilmoitettujen isäntien haltijatiedot eivät lähdetietojen puutteiden vuoksi ole kaikissa tapauksissa tarkkoja, vaan on jouduttu turvautumaan päättelyyn. Talonhaltijoiden sukulaisuussuhteiden osalta ei ole tehty varsinaista sukutukimusta, jos tieto ei selviä talon kohdalta rippikirjan sivulta. Muiden lähteiden tietoja on kuitenkin hyödynnetty sukulaisuuden toteamiseksi.

Ikaalisten seurakunnan vuodesta 1734 alkavat rippikirjat sisältävät koko seurakunnan tiedot 1700-luvun lopulle. Kankaanpään omat rippikirjat alkavat vuodesta 1764 ja sisältävät myös Honkajoen ja Karvian tiedot. Jämijärven rippikirjat alkavat vuodesta 1855 ja sitä ennen tiedot sisältyvät Ikaalisten rippikirjoihin. Parkanon rippikirjat alkavat vuodesta 1807 sisältäen myös Kihniön tiedot. Joidenkin vuosien ajalta rippikirjoissa on päällekkäisyyttä, koska Ikaalisten rippikirjat sisältävät myös kappeleiden tietoja niiden omien rippikirjojen alkamisen jälkeen. Ruoveden Kurun kappelin rippikirjat vuodesta 1744.

Mauno Jokipii on Parkanon ja Kihniön kirjassa todennut saman edellä mainitun ”torppaongelman” ja mainitsee, että rippikirjoista puuttuu useita henkikirjan ilmoittamia torppia. Rippikirja ei Jokipiin mielestä myöskään kerro, minkä talon torppa kukin oli, eikä edes torppien järjestys rippikirjassa talon

¹⁶ KA Turku. TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat Hbd:5

¹⁷ Henkikirjojen pito aloitettiin vuonna 1634 henkiveron, ns. henkirahan, keräämistä varten. Jo vuonna 1625 alettiin periä uutta kulutusveroa, myllytullia, kaikesta jauhetusta viljasta, mutta sen epäkohdista johtuen siirryttiin jo v. 1628 verottamaan suoraan viljaa kuluttavia henkilöitä, käytännössä kaikkia yli 12-vuotiaita. Veron keräämistä ja tilitystä varten laadittiin myllytullimanttaaliluettelot (ruots. kvarntullsmantalslängder), myöhemmin manttaaliluettelot (mantalslängder). Vuonna 1656 henkirahasta vapautettiin alle 15-vuotiaat ja yli 63-vuotiaat henkilöt sekä eräät muut väestöryhmät, ei kuitenkaan yli 63-vuotiaita talonisäntiä. Henkikirjoihin kirjoitettujen henkilöiden määrä vaihteli alueittain ja aikakausittain, etenkin lasten ja tilattoman väestön osalta. Turun ja Porin läänissä henkikirjoihin kirjoitettiin kaikki henkilöt vuodesta 1766 1790-luvulle saakka, mutta sen jälkeen käytäntö muuttui epäyhtenäiseksi. Henkikirjojen pito oli aluksi kirkkoherrojen tehtävänä, vuodesta 1652 manttaalikomissaareilla, jotka lakkautettiin 1779, jolloin henkikirjoitus siirtyi kihlakunnankirjureille ja lopulta henkikirjoittajille. Henkikirjoihinkin pätee sama, kuin rippikirjoihin, että niiden tiedot tulevat tarkemmiksi vasta 1800-luvulla. Oli tavallista, että henkikirjojen pohja-aineistoina käytettiin maakirjoja ja seurakunnan rippikirjoja. Henkikirjat antavat kuitenkin paremman kuvan talouksissa asuvien henkilöiden vuosittaisista muutoksista ja henkilöiden kotipaikoista kunakin vuonna. Arkistoissa henkikirjat löytyvät Kansallisarkiston läänintilisarjasta vuoteen 1809 saakka, jonka jälkeen ne ovat omana sarjanaan. Kansallisarkiston alueellisissa toimipaikoissa henkikirjat sisältyvät lääninhallitusten arkistoihin 1700-luvun puolivälistä lähtien. Orrman 1980, 2-3; Happonen 2004, 86-91; Lutinen 2019, 82-85.

jälkeen näytä todistavan mitään varmaa siitä asiasta. Jokipii katsookin torppia tutkittaessa henkikirjan rippikirjaa paremmaksi lähteeksi. Molempien lähteiden vertailu on kuitenkin tarpeen ja sen lisäksi voidaan yrittää löytää lisätietoja muista lähteistä, kuten maanmittausaineistoista. Vertailtaessa tarkalta vaikuttavan vuoden 1800 henkikirjan tietoja muihin lähdetietoihin, näyttää siltä, että useimmat torpat ovat oikeiden isäntätalojensa alla. Henkikirjan perusteella ei kuitenkaan voida yksistään selvittää, oliko joku torpaksi merkitty tila esimerkiksi vuonna 1800 jonkun talon torppa, vai uudistalo. Torpaksi merkitty tila saattoi olla kylien yhteismailla, jonne maaherra tai toimitusvouti oli antanut uudistalolliselle asukasoikeuden. Tai päinvastoin uudistalo saattoi olla kruununmaalla, jota talolliset pitivät omina ikimuistoisina nautintamainaan. Henkikirjasta löytyy vuodelta 1800 Suur-Ikaalisten alueelta vain 36 uudistaloa, vaikka väkilukutaulutkin ilmoittavat uudistalojen määräksi samalta vuodelta 68 uudistaloa.¹⁸ Kummankin mainitun lähteen luvut uudistaloista ovat liian pienet. Myöhemmät verojääkäritalot on pääsääntöisesti merkitty torpiksi, vaikka osa niistä oli jo ennen vuotta 1800 suoritetuissa isojakotoimituksissa tullut uudistaloiksi talojen ja kylien liikamailla. Torpan tai uudistalon selvittäminen rippikirjan perusteella on yhtä lailla ongelmallista, varsinkin vanhempien rippikirjojen osalta. Uudistalo on usein merkitty torpaksi.¹⁹ Torppien tai uudistalojen perustamisvuosi ei välttämättä ole sama, kuin se, milloin tila ilmestyy ensimmäisen kerran rippi- tai henkikirjoihin. Torpansopimus tai uudistalon asuttamislupa voi olla varhaisempi, kuin niiden asumisen aloitusajankohta. Uudistalojen kohdalla tilanne voi tosin olla päinvastainen.

Talojen kameraalisen tilanteen sekä asutuskehityksen selvittämisessä päälähteet ovat Turun ja Porin läänin maakirjat.²⁰ Verojääkäritalojen osalta maakirjojen käyttö tulee kysymykseen vasta vuonna 1830, jolloin ne merkittiin maakirjaan ensimmäisen kerran kruununtorppina. Vuoden 1855 maakirjaan on

¹⁸ KA. DA. Turun ja Porin läänin henkikirja 1800, VA7813, 505-529; KA. DA. Ikaalisten seurakunta, väkilukutaulut 1800.

¹⁹ Jokipiin kirjoittamassa osuudessa Parkanon ja Kihniön kirjassa on esitetty Parkanon ja Kihniön torpat Ruotsin vallan aikana. Näistä torpista oli vuoden 1827 verojääkäritaloluettelon mukaan ainakin Kihniön Luomalahti, Lähdet ja Mansikkaviita sekä Parkanon Kovesjärvi ja Yli-Rautalammi perustettu uudistaloiksi maaherran luvalla kruunun yhteismaalle ennen isojakoa. Jokipii 1971, 63-68. Lähdet ja Mansikkaviita kuuluivat myöhemmin Parkanoon, kuten koko Kuivasjärven kylä.

²⁰ Maakirjojen laatiminen verotustarkoituksiin aloitettiin Kustaa Vaasan aikana 1530-luvulla. Ne sisältyvät Ruotsin ajalta Kansallisarkiston vanhempaan tilikirjasarjaan eli voutintileihin vuoteen 1634 saakka ja vuodesta 1635 vuoteen 1809 nuorempaan tilikirjasarjaan eli läänintileihin. Täydellisiä maakirjoja (special jordebok) ei laadittu joka vuosi, mutta vuosittain oli kuitenkin laadittava yhteenvetomaakirja (extract jordebok). Autonomian ajalta maakirjat sisältyvät vuodesta 1810 lähtien sekä maanmittaushallituksen (KA) että lääninhallitusten arkistoihin. Maakirjoja laadittiin tällöin 10 vuoden välein, mutta vuoden 1830 jälkeen niiden laatimisväli oli harvempi. Maakirjat sisältävät kihlakunnittain, pitäjittäin ja taloittain tiedot talojen numeroista, nimistä, tilaluvuista, manttaaliluvuista, maanluonnoista, veroperusteista ja -määristä sekä verotulojen saajista, perinnöksi ostoista ja verollepanoista. Tutkimuskäyttöä helpottava talojen numerointi tuli käyttöön isovihan jälkeen ja se pysyi taloilla samana koko maakirjojen pitoajan. Isäntien nimet jäivät pois vuoden 1795 jälkeen. Sitä ennenkin niiden luotettavuus oli epävarma, koska nimiä ei välttämättä maakirjassa vaihdettu isännän vaihtuessa. Walta 1994, 121-122; Happonen 2004, 80; KA. Wiki.narc.fi/portti; KA.DA. MMH. Turun ja Porin läänin maakirjat, Ikaalinen 1795, 1805 (VA 7784, 724; 7841, 1556).

kattavasti merkitty verojääkäritalojen verollepanotiedot sekä siihen mennessä tehdyt perinnöksi ostot. Tämä maakirja on valittu myös liitteenä olevan talonhaltijaluettelon ja kyläjaon perustaksi.

Tuomiokirja-aineistosta on käyty läpi vuosien 1806-1812 Ylä-Satakunnan yllisen kihlakunnan varsinaisasioiden pöytäkirjat Ikaalisten osalta. Vuodet on valittu sillä perusteella, että verojääkärijärjestelmän käyttöönotto alkoi vuonna 1806. Tuomiokirjoista on etsitty tietoja verojääkäritaloja koskevista asioista, kuten asutusluvut, isännät, rajankäynnit ja riita-asiat. Läpikäydystä aineistosta ei ole löytynyt mainittavasti tutkimusaiheeseen liittyviä tietoja.

Maanmittausaineiston ja hallinnollisen kirjeenvaihdon avulla on selvitetty verojääkäritalojen perustamisen, tilusten mittausten, erottamisien, rajankäyntien ja lopulta veroperusteiden määräytymistä. Erityistä huomiota on kiinnitetty maanjako-, jyvitys- ja verotusperusteiden taustalla olleisiin asetuksiin ja ohjeisiin sekä niiden noudattamiseen käytännössä. Kiinnostavaa on myös ollut tarkastella paikallisten olosuhteiden huomioon ottamista jakopäätöksissä. Isojaon eri vaiheiden ja verollepanoa varten tehtyjen jakotoimitusten lähteinä ovat olleet maanmittaushallituksen renovoidut kartta- ja asiakirja-aineistot eli uudistusarkisto Kansallisarkiston Helsingin toimipaikassa ja Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipaikassa säilytettävä konseptikartta-aineisto nykyisin Pirkanmaahan kuuluvien Ikaalisten, Kihniön, Parkanon ja Ruoveden osalta sekä maanmittauslaitoksen hallussa oleva konseptiaineisto keskusarkistossa Jyväskylässä. Renovoiduissa ja konseptiaineistoissa on aukkoja, mutta molemmat aineistot kuitenkin täydentävät toisiaan. Turun ja Porin läänin osalta renovoidut aineistot on digitoitu, mutta ei vielä Hämeen läänistä.

Kirjallisuuslähteistä tämän tutkimuksen kannalta oleellisia ovat maatalous- ja maanmittaushistorian alan tutkimuskirjallisuus sekä paikallishistoriallinen kirjallisuus. Maatalous- ja asutushistorian osalta erityisesti Eino Jutikkalan *Suomen talonpojan historia* (1958) ja Arvo M. Soisalon *Vanha maataloutemme* (1975) sekä Suomen maatalouden historia 1 (2003), Suomen taloushistoria 1 (1980) ja maanmittauksen historiaa käsittelevä kirjallisuus ovat keskeisiä perusteoksia. Satakunnan maakuntahistoria ko. ajalta sekä Ikaalisten ja Ruoveden alueen paikallishistoriat luovat tutkimuksen kannalta alueellisen viitekehyksen ja paikallishistoriallisen tiedon perustan.

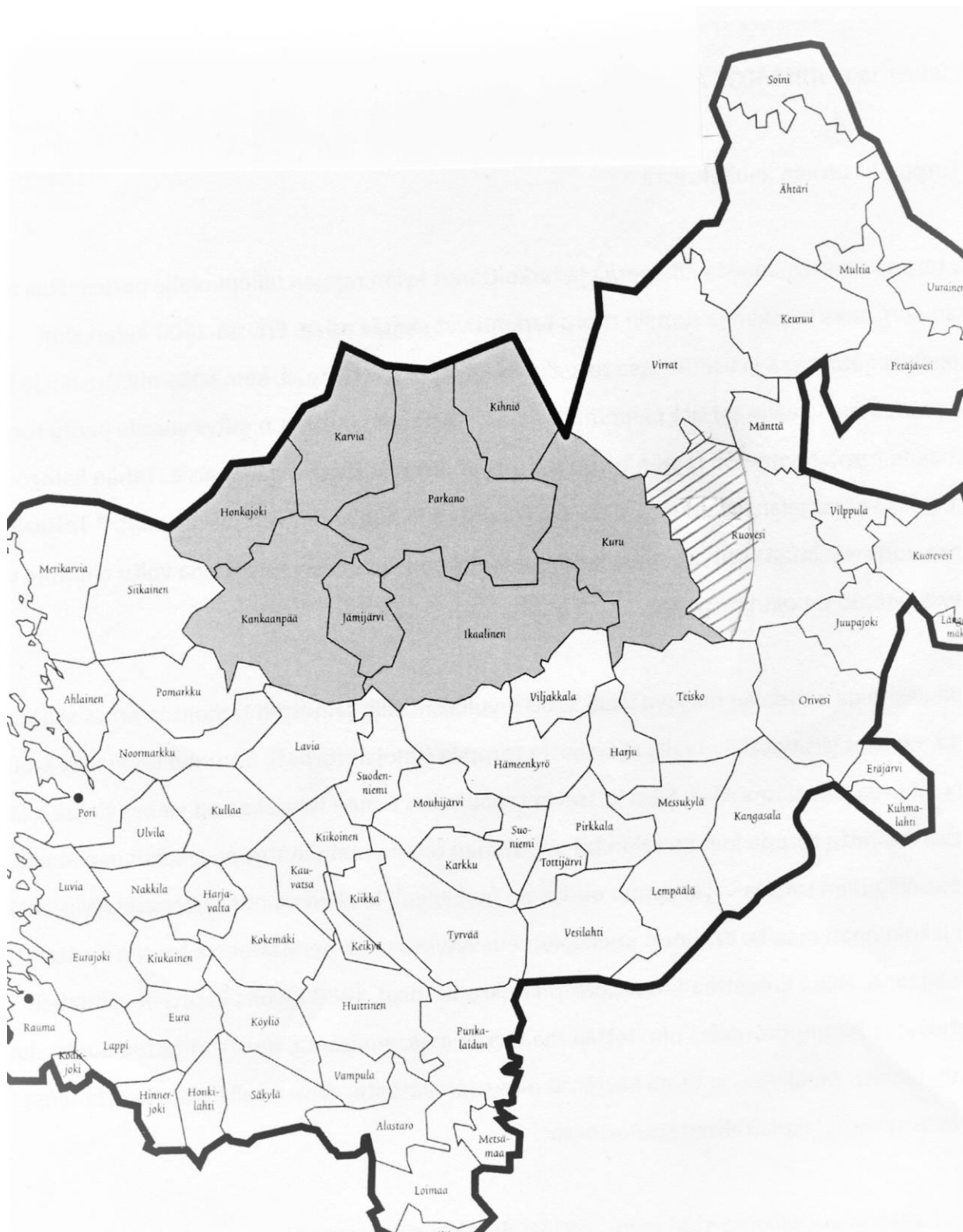
Tutkimusalue

Tutkimusalue kuului vuodesta 1634 Turun ja Porin lääniin ja Ylä-Satakunnan kihlakuntaan. Vuoden 1640 kihlakuntajaon jälkeen alue kuului Ylä-Satakunnan aliseen kihlakuntaan vuoteen 1784 ja sen jälkeen yliseen kihlakuntaan vuoteen 1862 saakka. Ikaalisten seurakunta itsenäistyi Hämeenkyröstä vuonna 1641 ja siihen kuuluivat tuolloin nykyisten Ikaalisten, Kankaanpään ja Parkanon kaupungit sekä Honkajoen, Jämijärven, Karvian ja Kihniön kunnat. Kankaanpään seurakunta itsenäistyi vuonna 1853 ja Parkano vuonna 1867, Honkajoki ja Karvia itsenäistyivät vuonna 1891, Jämijärvi vuonna 1899 ja viimeisenä Kihniö vuonna 1910.²¹ Ruoveden 1500-luvun puolivälissä perustettu suurpitäjä ulottui etelästä Pirkkalan rajalta pohjoisessa Ähtäriin saakka. Tutkimusalueeseen kuuluu silloinen Kurun kappeli (1666) sekä osittain Ruoveden emäseurakunta (Kartta 1). Kurun seurakunta itsenäistyi vuonna 1872. Aurejärven länsipuolelta siirrettiin alueita Kurusta Parkanoon 1926. Juhtimäki siirrettiin Ikaalisista Kuruun 1935.²²

---

²¹ Markkola 2006, s. 304

²² Laitinen 1988, 26-27

Kartta 1. Tutkimusalue tummennettuna. Kartta käsittää Satakunnan eli ”Porin läänin” alueen ennen vuoden 1776 lääninuudistusta, jolloin Ruoveden pitäjän alue jaettiin kolmen läänin kesken. Viivoitettu alue kuuluu tutkimusalueeseen ja se oli Turun ja Porin lääninä vuoteen 1831 saakka. Pohjakartta Satakunnan historia VI, 2014, s. 10

2. TUTKIMUSALUEEN ELINOLOT JA VÄESTÖ

2.1 Alueen olosuhteet ja elinkeinot

Ilmastoltaan Satakunta lukeutuu sekä merelliseen että mantereelliseen vyöhykkeeseen, jolle ovat ominaisia jyrkät vaihtelut siirryttäessä rannikolta sisämaahan. Myös maakunnan pohjois- ja eteläosien luonnonolosuhteet eroavat selvästi toisistaan. Eteläosan savitasangot ovat olleet jo varhain peltoviljelylle suotuisat, kun taas Kokemäenjoen pohjoispuoliset kangas- ja suoalueet pysyivät pitkään metsäseutuna. Ikaalisten emäseurakunnankin alueella, lähinnä Kyrösjärven rannoilla, on varhaiseen maanviljelyyn soveltuvia savi- ja hiesumaita. Viitteitä viljelyyn perustuvasta rautakautisesta kiinteästä asutuksesta on olemassa rautakauden loppupuolelta.²³ Myös muualla entisen Ikaalisten suurpitäjän alueella vesistöjen ympäristöt, joissa esiintyy hieta- ja savimaita, ovat olleet asutuksen kannalta sopivimmat. Pitäjän pohjoisosissa Parkanon ja Kihniön alueesta on 41- 50 % suomaita, joista räme on vallitseva suotyyppi. Alueen pohjoisimmissa osissa nevojen osuus on huomattava. Seutu muistuttaa maisemaltaan melkoisesti Lapin luontoa ja sitä onkin kutsuttu osuvasti ”Satakunnan Lapiksi”.²⁴

Karkeasti kuvattuna historiallinen Satakunta voidaan jakaa kolmeen talousalueeseen: rannikkoon, tasankojen peltoviljelyalueeseen ja Pohjois-Satakunnan metsäalueeseen. Peltoviljely oli tuottoisinta jokilaaksojen savimailla, kun sitä vastoin rannikolla elinkeinorakenne oli monimuotoisempi. Pohjois-Satakunnassa metsien arvo tuli vaikuttamaan elinkeinorakenteeseen uudella tavalla isojaon jälkeen ja varsinkin puun kysynnän kasvaessa sekä sahateollisuuden nousun myötä 1800-luvulla.²⁵

Arvo M. Soinisen mukaan koko Satakunta kuului Länsi-Suomen peltoviljelyalueen eteläiseen osaan Varsinais-Suomen, Uudenmaan ja Hämeen ohella. Alueella oli käytössä kaksivuoroviljely, jossa pääviljalajina oli ruis (kesanto - syysvilja). Satakunnan alue voidaan Soinisen mukaan jakaa 1800-luvun alkupuoliskolla kuitenkin kahtia: viljan myyntialueeseen ja viljan ostoalueeseen, jolla ostettiin vähintään 25 % käytetystä leipäviljasta. Jako noudattelee Eino Jutikkalan kuvailemaa hätäleipäalueen rajaa. Viljanmyyntialue käsitti rannikkoa lukuun ottamatta maakunnan eteläosan Hämeenkyröön, Laviaan ja Kullalle saakka. Viljan ostoalueeseen puolestaan kuuluivat Ikaalisten suurpitäjä sekä Ala-Satakunnan pohjoisimmat pitäjät Merikarvialta Pomarkkuun.²⁶ Pohjoisessa pettu oli vielä 1800-luvulla tavallista ravintoa. Hyvinäkin satovuosina 50 - 70 % ikaalislaisista joutui syömään tähkillä jatkettua leipää ja

²³ Alhonen 1996, 53

²⁴ Kleemola 1971, 607, 610; Alanen 1931, 92.

²⁵ Koskinen 2014, 103

²⁶ Soininen 1975, 16-19, 368-370; Jutikkala 1959, 54; Nummela 2007, 102-103; Koskinen 2014, 103-104

pettuun joutui turvautumaan 10 - 20 % Ikaalisten kappeleiden asukkaista. Eniten pettua käytettiin Honkajoella ja Karviassa.²⁷ Senaatin vuonna 1816 laatimassa Suomen taloudellista tilaa, hallintoa ja lainkäyttöä koskevassa kertomuksessa mainitaan Suomessa olleen noin 200 000 ihmistä, joiden täytyi miltei säännöllisesti sekoittaa leipäjauhoihinsa survejauhoja, vaikka monet näistä talouksista tuottivat viljaa yli oman tarpeen. Viljaa täytyi kuitenkin myydä verojen ja muiden maksujen suorittamiseksi. Alueet, joissa tämä oli kertomuksen mukaan tavallista, olivat Oulun ja Kuopion läänit, Vaasan läänin itäosat (Keski-Suomi) ja Ikaalisten pitäjä sekä paikoin joitakin muita alueita. Senaatin kertomuksen taustalla näyttää olevan Suomen Talousseuran 13.4.1816 Senaatille lähettämä Suomen taloudellisia oloja koskeva kertomus, joka on osaltaan miltei sanasta sanaan kopioitu Senaatin kertomukseen.²⁸

Ruotsalainen tilastotieteilijä Ulrik Rudenschöld tutki hallituksen toimeksiannosta vuosina 1738-1741 Suomen taloudellisia oloja ja niiden kehittämismahdollisuuksia. Ikaalisten osalta hän totesi, että viljelyksen edellytykset olivat täällä huonommat, kuin eteläisimmissä pitäjissä. Huonompi maanlaatu ja hallat tekivät sadoista heikompiä. Viljasato oli keskimäärin kylvöön nähden 5 - 6 -kertainen, kun etelämpänä se oli normaaleina vuosina yli 6 ja hyvinä satovuosina jopa 12 - 14 -kertainen. Kaskivilja oli kuitenkin Ikaalisten alueella satoisampaa erityisen juureisrukiin ansioista, joka versoi runsaasti. Varsinais-Suomessa Mynämäen kihlakunnassa viljasatojen keskijyväluvut olivat ajanjaksona 1770-1798 (rukiin 5,4 ja ohran 4,9) sopusoinnussa aikaisten käsityksen kanssa hyvästä ja huonosta sadosta. Jyväluku runsaasta 5:stä 7:ään merkitsi kohtalaisen hyvää ja kaikkiin tarpeisiin riittävää satoa.²⁹

Rukiin, ohran ja kauran lisäksi viljeltiin pellavaa kotitarpeiksi ja vähän hamppua, mutta humalaa viljeltiin runsaammin. Hämeenkyröstä ja Ikaalisista kerrottiin hyvinä vuosina myytävän yli 300 leiviskää humalaa. Metsät olivat Rudenschöldin havaintojen mukaan laajoja Ikaalisissa ja Hämeenkyrössä. Niille tuottivat kuitenkin suurta vahinkoa kaskeamiset ja metsäpalot. Erityisen vahingollista oli suurten honkatukkien käyttö kaskien viertämisessä. Tervaa poltettiin ja sitä riitti myös myyntiin. Perinteisistä elinkeinoista Rudenschöld mainitsee kalastuksen. Sen hän toteaa olevan Ikaalisten alueella vähäistä, vaikka järviä oli paljon. Raudanvalmistusta oli harjoitettu suo- ja järvimalmista kotiteollisuutena jo vanhastaan. Ikaalisten pitäjän alueella mainittiin olevan kaksi hyvää suomalmien löytöpaikkaa, joista toinen oli Parkanosssa ja toinen Honkajoella. Karjatalous oli perinteisessä maataloudessa ja varsinkin rintamailla vähemmän merkittävää, kuin maanviljelys.³⁰

²⁷ Markkola 2006, 220

²⁸ Suomen hallituskonseljin ja Senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816, 65; KA. STO KD 2/355 1816

²⁹ Rudenschöld 1738 – 1741, 111-112; Tornberg 1989, 80

³⁰ Rudenschöld 1738 – 1741, 111-112, 116-117; Myös Ikaalisten väkilukutauluissa on mainittu 5-6 jyvän viljasadot vuoden 1800 tienoilla (KA. DA. IKA. Väkilukutaulut 1749-1809)

Yli sata vuotta Rudenschöldin kuvausta myöhemmin Wilhelm Carlsson kirjoitti, että Ikaalisten pitäjässä karjataloudella oli kuitenkin suuri merkitys tilojen toimeentulolle. Sillä korvattiin viljanviljelyn heikompaa tilannetta. Lehmä oli paljon ja voita sekä lihaa vietiin myyntiin rannikon kaupunkeihin. Lehmät olivat kuitenkin pienikokoista rotua ja niiden tuottavuus oli alhainen. Samoin lampaat olivat pienikokoisia ja lyhytvillaisia Suomen lampaita.³¹ Vielä 1830-luvulla karjantuotteet muodostivat 50-70 prosenttia pitäjäläisten käteistuloista, mutta vähitellen metsätulot parantuneiden tieolosuhteiden ansiosta ja puutavaran kysynnän kasvaessa muuttivat tulojakautumaa. Siemenviljaa jouduttiin kuitenkin ostamaan hyvinäkin vuosina 25-33 prosenttia, tavallisina vuosina 35-66 prosenttia ja katovuosina 50-100 prosenttia.³² Katovuosina, joita sattui usein, kruunu myönsi viljalainoja.

Tarkempia kuvauksia paikallisista oloista voi saada myös maanmittausasiakirjoista. Ruoveden Kurun kappelin kahden kylän Aurejärven ja Riuttaskorven isojakoasiakirjoissa vuosilta 1793-1796 on kerrottu varsin tarkkaan kylien elinkeinoista ja olosuhteista. Aurejärven kylässä oli vanhastaan kuusi kantataloa, joista viisi sijaitsi järven itärannalla ja yksi länsirannalla. Kylässä viljeltiin ruista, ohraa, hernetta ja pellavaa. Vaatimuksiin kuuluva humalatarhakkin talojen tonteilla oli. Peltojen maanlaatu oli hiekkamaata ja viljelykset kärsivät hallavahingoista, koska soita ja rämeitä oli ympäristössä runsaasti. Niityt olivat osin nurmiheinällä, osin saraheinää kasvavia ja ulkoniityt olivat suoniittyjä. Metsämaat olivat kivisiä ja soisia. Parhailta hiekkapohjaisilla metsämailla viljeltiin kaskia. Tukkipuista oli pulaa, koska asukkaiden sanottiin kaataneen petäjiä katovuosina ottaakseen hätäravinnoksi parkkia pettuleipään. Aurejärven taloilla oli aiemmin torppia, mutta ne olivat liikamaiden erotuksen yhteydessä siirtyneet kruunulle uudistaloina. Pelto- ja niittymaiksi sopivaa maata ei enää ollut. Jos talot olisivat halunneet lisämaata kruunun liikamaista, se olisi merkinnyt manttaalain vastaavaa korottamista. Kalastusta harjoitettiin kotitarpeiksi Aurejärvellä ja pienemmillä järvillä. Myytäväksi asti kalaa ei saatu, mutta muikunmätää myytiin. Viljaa myytiin, jos ei ollut katovuosia, Turkuun ja Pohjanmaalle sekä joitakin elintarvikkeita ja teurastuotteita myytiin syksyisin Tampereen markkinoilla.³³

Riuttaskorven kylässä oli isojaon aikaan kuusi vanhempaa kantataloa. Näillä taloilla oli kuusi torppaa, joista osa oli talojen yhteisiä. Lisäksi oli kolme ruotusotilatorppaa, joista kaksi Aurejärven kylän kanssa yhdessä. Pellot olivat hiekka- ja savimaata ja ne olivat kaksivuoroviljelyssä. Hallat vaivasivat täälläkin varsinkin ohra- ja hernesatoa niin, että asukkaiden piti joka vuosi ostaa ohraa ja hernetta muualta. Peltomaata todettiin olevan riittävästi. Niityt olivat nurminiittyjä peltoalueella, minkä lisäksi eri

³¹ Carlsson 1871, 177; Suomen hallituskonseljin ja senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816, 97

³² Markkola 2006, 220

³³ MMLA. Hämeen lääni, Kuru 14:d 1793, 1796

paikoissa kauempana oli pieniä ja huonotuottoisia niittytilkkuja, joilla kasvoi saraheinää. Metsiä oli aikaisemmin ollut riittävästi ja kaskeaminen oli tällöin ollut pääasiallinen viljelymuoto, mutta liikamaiden erottamisen jälkeen talot menettivät kaskimaansa. Kalastuksesta todettiin, että haukea ja ahventa saatiin lähijärviltä, mutta ei muuta kalaa. Ja koska muikkua ei saatu, kuten pitäjän muut talot yleensä saivat, jouduttiin Turusta ostamaan silakkaa. Asukkaat veivät pääasiassa Turkuun myytäväksi jauhoja, teurastuotteita ja joitakin muita elintarvikkeita.³⁴

Pirkkalasta kotoisin ollut luonnontieteilijä Per Adrian Gadd kertoi Ylä-Satakunnan oloja 1700-luvun puolivälissä käsitelleessä väitöskirjassaan vuodelta 1751 alueen suurten järvien ja soiden laajenevan vuosi vuodelta ehdottaen soiden kuivaamista. Gadd ehdotti myös koskien perkaamista, jotta vesi pääsisi paremmin virtaamaan ja näin ehkäistäisiin soistumista. Gadd arveli kuivaustyön vähentävän myös hallanarkuutta. Kihlakunnan viljelypotentiaalia arvioidessaan Gadd laski silloisen 623 viljellyn manttaalin sijasta, että kihlakuntaan mahtuisi noin 3 000 manttaalia, jolloin se kykenisi elättämään jopa 60 000 ihmistä.³⁵ Käsitys soiden ja rämeiden haitallisuudesta viljelyksille oli yleinen 1700-luvun puolivälissä. Niiden katsottiin pitävän yllä kylmempää ilmastoa, myöhästyttävän kevään ja kesän tuloa ja aikaistavan syksyn kylmiä.³⁶

Valtiovalta ryhtyikin 1700-luvun jälkipuoliskolla aktiivisesti tukemaan koskenperkauksia. Koskenperkaustyöt oli käynnistetty suomalaisten talonpoikien valtiopäiväesityksen perusteella vuonna 1756. Niiden johtoon tulleen Suomen linnoitustöiden johtajan Augustin Ehrenswardin tavoitteena oli myös rajoittaa sahojen perustamista koskiin, jotta Viaporiin sijoitettavan saaristolaiivaston rakentamiseen riittäisi sopivaa puustoa. Jo vuosina 1757 - 1763 toteutettiin ainakin Kokemäenjoessa useiden koskien perkauksia. Koskenperkaustyöt hiljenivät kuitenkin pian määrärahojen puutteeseen. Ne käynnistyivät uudella teholla vuonna 1799 perustetun Kuninkaallisen Suomen koskenperkausjohtokunnan toimesta.³⁷ Hieman aikaisemmin, 17.12.1797 Suomen ruotujakoiset joukot määrättiin koskenperkaustöihin ja työhön käytettävän miehistön määräksi vahvistettiin 500 miestä. Työt rahoitettiin sotaväen harjoituskustannusten kattamiseen perustetusta ns. passevolanssirahastosta.³⁸ Töiden painopiste oli mereen laskevien jokien virtauksen parantaminen maataloutta haittaavien tulvien vähentämiseksi. Ensimmäinen työkohte oli Kokemäenjoen perkausten jatkaminen ja täällä aloitettiin vuonna 1803 suurisuuntainen kanavankaivuuhanke Huittisten ja Kokemäen välillä. Kanavan tarkoitus oli parantaa

³⁴ MMLA. Hämeen lääni, Kuru 14:d 1793, 1796

³⁵ Gadd 1751 (1946), 31, 147; Koskinen 2014, 95

³⁶ Kovero 1909, 13

³⁷ Kuisma 1993, 23-24

³⁸ Puumala 1936, 130

joen vedenjuoksua ohittamalla Huittisten ja Kokemäen väliset pitkät koskiosuudet joen eteläpuolelta. Tämän arveltiin edistävän tulvien ehkäisyä koko Kokemäenjoen vesistöalueella.³⁹

Koskenperkausten, jokien ja purojen syventämisen, järvenlaskujen ja soiden kuivattamisen tarkoituksena oli maatalouden edistäminen. Nämä tavoitteet ilmaistiin selkeästi vuosien 1741 ja 1752 suoasetuksissa. Vuonna 1803 määrättiin kuninkaallisella kirjeellä soiden voimaperäisestä raivaamisesta asutus- ja viljelytarkoituksiin. Ikaalisten alueella tehtiin pääosin sotaväen voimin mittavia perkaus- ja kuivatustöitä vuosina 1803 - 1807, kunnes Suomen sota keskeytti työt. Sotilaat raivasivat myös uudispeltoja verojääkäritaloille. Tällöin myös Parkanon suuret suot, Niinineva ja Lapinneva ojitettiin. Uutta viljelysmaata saatiin maaherran kertomuksen mukaan 1 160 tynnyrinalaa. Vuonna 1817 perustettiin valtion toimesta erityinen Ikaalisten ja Ruoveden suoviljelyrahasto, jonka turvin ojitettiin soita ja perattiin koskia Parkanossa, Jämijärvellä ja Merikarvialla sekä muuallakin Pohjois-Satakunnassa. Rahastoon maksettiin vuosittain aluksi 4 000 ruplaa ja myöhemmin 4 500 paperiruplaa. Rahaston varoin tehtiin töitä ainakin 1860-luvulle saakka. Valtio rahoitti suoviljelyn edistämistä myös muissa lääneissä. Yleisesti uskottiin, että soita kuivattamalla ilmasto lauhtuisi paikallisesti ja hallatuhot vähenisivät. Tietenkin näillä toimenpiteillä oli vaikutusta myös tulvaongelmien helpottumiseen.⁴⁰ Ikaalisissa vuonna 1817 jälleen alkaneissa kuivatus- ja perkaustöissä oli pitkään kyse jo aikaisemmin kaivettujen ojien ja perattujen koskien uudelleen avaamisesta.

Satakunnan taloudellista kehittymistä häytti erityisesti se, että maakunnan tieverkko oli vielä 1700-luvulla varsin puutteellinen. Maakunnan poikittainen tieverkko puuttui kokonaan. Turusta pohjoiseen rannikkoa pitkin kulkeva tie päättyi Poriin. Ikaalisten kautta etelästä Karvian Kanttiin ja sieltä Pohjanmaalle kulkeva Hämeen- eli Kyrönkankaan kangastie oli merkittävä kesätie vuosisatoja. Tien merkitys väheni, kun rantatie Porista Pohjanmaalle saatiin käyttöön 1700-luvun lopulla. Vanha talvitie Hämeestä Pohjanmaalle kulki Kyrösjärveä pitkin Parkanoon ja sieltä edelleen Jalasjärvelle ja Kurikkaan. Toinen talvitie kulki Ikaalisten Vatulasta Lavian kautta Poriin.⁴¹

Turun ja Porin läänin maaherra C. E. Mannerheim teki vuoden 1816 kesällä virkamatkan Ikaalisten ja Ruoveden pitäjiin. Senaatille ja keisarille osoittamassaan muistiossa maaherra kiinnitti huomiota tieyhteyksien puutteeseen näissä pitäjissä. Suurena epäkohtana hän piti maantien puuttumista Kankaanpään kappelin ja Porin kaupungin välillä. Vaikka näiden etäisyys oli vain viisi peninkulmaa,

³⁹ KA. STO KD 17/32 1809

⁴⁰ Kovero 1909, 52; Soininen 1974, 149; Markkola 2006, 119-122; Koskinen 2014, 99-100

⁴¹ Miettinen 2014, 261, 266

täytyi matkaan käyttää Huittisten kautta kiertävää tietä, jolloin matka oli noin 20 peninkulmaa.⁴² Maaherra esitti tien rakentamista Kankaanpäästä Pomarkkuun ja Noormarkkuun, josta johti tie Poriin. Tiehanke toteutui vasta vuosina 1824 - 1827. Vuosina 1832 - 1833 maantietä jatkettiin parkanolaisten omalla kustannuksella Kankaanpäästä Parkanoon. Valtion varoin kunnostettiin useaan otteeseen 1800-luvun alussa vanhaa Kankaanpään ja Honkajoen sekä Honkajoen ja Kristiinankaupungin välistä tieosuutta. Tällä tiellä tehtiin taas 1830-luvun puolivälissä suurempia kunnostustöitä ja 1850-luvun alussa Honkajoen tie siirrettiin kulkemaan Karvianjoen itäpuolta Ala-Honkajoen kohdalta Honkajoelle. Karvian yhteyksiä Kristiinaan haluttiin myös parantaa ja tiehanke Karvialta Kantin (ent. Kyrö Skantz) kautta Honkajoen kirkonkylään ja Isojoen tielle valmistui 1830-luvun alussa. Kun vielä Parkanon ja Kurun kappelin välille saatiin maantie 1830-luvulla, Ylä-Satakunnan kulkuyhteydet olivat kohentuneet merkittävästi luoden edellytyksiä alueen taloudelliselle kasvulle.⁴³

Alueen varallisuuden tarkasteluun ja vertailuun muun Suomen kanssa voidaan käyttää vuonna 1800 koko maasta laadittuja varallisuusveroluetteloja. Niiden mukaan Ikaalisten talojen kokonaisvarallisuus oli pankinrikseinä ilmoitettuna 114 293 riksiä. Varallisuusveroluettelossa on Ikaalisista 392 taloa, joista 326 talolle on merkitty varallisuustiedot. Verovapaana oleville 64 talolle ei ole merkitty varallisuutta. Nämä olivat pääasiassa uudistaloja. Lisäksi kahdella sotilasvirkatalolla ei ollut verotettavaa varallisuutta. Verotettavien talojen varallisuuden keskiarvo oli 350 riksiä. Varallisuudeltaan suurimmat talot pappilaa lukuun ottamatta olivat Kilvakkalan Kestin kaksi taloa, joilla oli kummallakin 1 111 riksien varallisuus. Pienimmät varallisuusarvot olivat alle 100 riksien. Honkajoen seudun talojen varallisuus oli keskimäärin 297. Parkanon ja Kihniön taloilla se oli Mauno Jokipiin mukaan 266 riksiä. Keskiarvoluvun laskelmaan on otettu mukaan myös kaksi verovapaata taloa. Vertailtaessa lukuja Satakunnan ja Varsinais-Suomen vauraisiin kantapitäjiin Ikaalinen jäi paljon jälkeen. Esimerkiksi Euran vastaava luku oli 813, Yläneen 803 ja Marttilan 678 riksiä. Ruovedellä kappeleineen päästiin 423 riksiin. Sen sijaan Keski-Suomen tilanne (264 riksiä neljän pitäjän osalta) vastasi melko hyvin ainakin Parkanon ja Kihniön aluetta. Itä-Suomessa oli Keski-Suomeakin pienempiä varallisuusverolukuja.⁴⁴ Pitäjien vertailulukuihin on suhtauduttava hieman varauksella, kun ei tiedetä, mihin talolukuihin kokonaisvarallisuus on pitäjänhistorioiden tiedoissa kulloinkin suhteutettu, mutta ne näyttävät kuitenkin riittävällä tasolla alueittaiset erot.

⁴² KA. STO KD 263/116 1816.

⁴³ KA. STO KD 263/116 1816; Markkola 2006,183-186; Kaukamaa 1941, 163-164; Miettinen 2014, 266. Vuonna 1833 aloitettu Parkanon-Kurun tie ei ollut vielä vuonna 1839 täysin ajokuntoinen.

⁴⁴ KA. Vuoden 1800 varallisuusveroluettelon mikrofilmi FR 73, Ikaalinen; Jokipii 1971, 85-86; Vappula 1982, 89-90

2.2 Väkiluku ja väestörakenne

Ikaalisten väkiluku oli ensimmäisen laaditun väkilukutaulun mukaan vuonna 1749 2 860 henkilöä. Vuoteen 1800 mennessä pitäjän väkiluku oli kolminkertaistunut. Vastaavana aikana koko Turun ja Porin läänin väkiluku kasvoi huomattavasti vähemmän, alle 50, % ja koko maan väkiluku kaksinkertaistui. Vuonna 1820 Ikaalisten väkiluku oli 10 161, joten väkiluvun kasvu oli hidastunut 1700-luvun lopun vuosista.⁴⁵ Suomen sodan aika kulkutauteineen ja katovuosineen verotti maan väestöä rankasti. Väestörakenne oli vielä tähän aikaan hyvin talonpoikainen, mutta muutos oli jo käynnissä. Alla olevassa taulukossa tarkastelu rajataan vuoteen 1800, jolloin nähdään väestötilanne juuri ennen verojääkärihankkeen käynnistymistä.

Taulukko 1. Ikaalisten pitäjän väestöryhmät 1749 ja 1800 ⁴⁶

	1749	%	1800	%
Säätyläiset vaimoineen	45	1,6	58	0,7 (sis. yli 15 v. lapset)
Talolliset ”	409	14,3	3488	40,9 (v. 1800 lapsineen)
Torpparit ”	65	2,3	1344	15,7 ”
Käsityöläiset ”	8	0,3	277	3,2 ”
Sotilaat ”	98	3,4	506	5,9 ”
Palkolliset ja yli 15 v. rahvaan lapset	838	29,3	1178	13,8 (v. 1800 palkolliset)
Alle 15 v. rahvaan lapset	1105	38,6	-	-
Itselliset	195	6,8	1466	17,2 (v. 1800 lapsineen)
Muita	97	3,4	219	2,6
YHTEENSÄ	2860	100	8536	100

Taulukko 2. Ruoveden emäpitäjän ja Kurun kappelin väestöryhmät 1749 ja 1800 ⁴⁷

	1749	%	1800	%
Säätyläiset vaimoineen	44	3,7	44	2,3 (sis. yli 15 v. lapset))
Talolliset ”	180	15,2	577	30,3 (v. 1800 lapsineen)
Torpparit ”	11	0,9	590	31,0 ”
Käsityöläiset ”	11	0,9	17	0,9 ”

⁴⁵ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1749, 1800; Carlsson 1871, 141-142; Alanen 1948, 336; Markkola 2006, 61; Tilastokeskuksen väkilukutiedot (<https://www.stat.fi>)

⁴⁶ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1749, 1800; Carlsson 1871, 141-142

⁴⁷ KA. DA. Ruoveden seurakunnan väkilukutaulut 1749, 1800. Mukana Ruoveden emäseurakunnasta on vain Turun ja Porin läänin kuuluva osuus.

Sotilaat	54	4,5	46	2,4	”
Palkolliset ja yli 15 v. rahvaan lapset	300	25,2	511	26,9	(v. 1800 palkolliset)
Alle 15 v. rahvaan lapset	402	33,8	-	-	
Itselliset	88	7,5	102	5,4	(v. 1800 lapsineen)
Muita	98	8,3	15	0,8	
YHTEENSÄ	1188	100	1903	100	

1700-luvun jälkipuoliskon kehitys kuvaa selvästi tilattoman väestön kasvua, joskin tilaston käyttöä hankaloittaa lasten merkitseminen erikseen perheistä v. 1749 väkilukutaulussa. Torppareiden, palkollisten, itsellisten ja muiden tilattomien määrä kasvoi joka tapauksessa talollisperheiden väkilukua nopeammin ja oli vuonna 1800 yhteensä suurempi kuin talollisten väkimäärä, joten torppien ja uudistalojen perustamisiin riitti väestöpohjaa. Uudistilallisten merkitseminen vuoden 1800 väkilukutauluun on epävarmaa. Ikaalisissa talollisten ryhmässä on 68 uudistalon perheitä 640 henkeä. Uudistaloja oli kuitenkin enemmän, joten osa niistä lienee merkitty torppareiden ryhmään. Talollisten ryhmässä ovat myös vanhat, isännyydestä luopuneet isännät vaimoineen ja lesket.⁴⁸ Ruovedellä on talollisten ryhmässä 53 uudistalon perheitä 198 henkeä ja vanhoja talollisia 88 henkeä.⁴⁹ Verrattaessa koko kihlakunnan lukuihin Ikaalisten väestöryhmien suhteelliset osuudet vastasivat suunnilleen kihlakunnan lukuja, paitsi säätyläisten ja itsellisten osalta. Säätyläisiä oli suhteellisesti vähemmän ja itsellisiä enemmän, kuin koko kihlakunnassa. Ruovedellä sen sijaan torppareita ja palkollisia oli keskiarvoa enemmän, mutta itsellisiä, käsityöläisiä ja sotilaita vähemmän.⁵⁰

3. PAIKALLISYHTEISÖN JA -HALLINNON RAKENTEET SEKÄ TOIMIJAT

Paikallishallintoa toteutettiin vanhastaan kirkkopitäjissä, hallintopitäjissä ja kihlakunnissa, jotka eivät aina olleet yhteneviä alueeltaan. Kirkkopitäjät hoitivat maallista ja kirkollista hallintoa 1860-luvun kuntauudistukseen saakka, jolloin myös hallintopitäjät hävisivät. Hallintopitäjä oli verotuksellinen ja oikeudenhoidollinen yksikkö ja sitä johti nimismies. Hallintopitäjään saattoi kuulua useita kirkkopitäjiä ja kihlakuntaan useita hallintopitäjiä. Kihlakunnan ylin virkamies oli lääninhallinnon alainen kruununvouti, joka vastasi veronkannosta, järjestyksen ylläpidosta ja yleisestä hallinnosta.

⁴⁸ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1749, 1800; Carlsson 1871, 141-142

⁴⁹ KA. DA. Ruoveden seurakunnan väkilukutaulu 1749, 1800. Mukana Ruoveden emäseurakunnasta vain Turun ja Porin lääniin kuuluva osuus.

⁵⁰ Saarenheimo 1984, 40

Oikeudenhoidosta vastasi kihlakunnan tuomari apunaan kaksitoista lautamiestä. Hallintopitäjien nimismiehet sekä toimitusvoudit (vuodesta 1750) toimivat kruununvoudin alaisuudessa. Jokaisessa kihlakunnassa oli kihlakunnan kirjuri eli henkikirjoittaja, joka laati mm. veroluettelot.⁵¹

Kirkkopitäjän hallintoa varten oli pitäjänkokous, jossa puhetta johti pitäjän kirkkoherra. Pitäjänkokouksen tehtäviin kuuluivat mm. kirkon, hautausmaan ja pappilan kunnossapito, seurakunnan talous, köyhäinhoito, kansanopetus ja kirkkokurin valvonta, jossa kirkkoherraa avusti kirkkoraati eli -neuvosto. Kirkkoraadin muodostivat kirkkoherran lisäksi kirkkoväärti ja keskimäärin kuusi seurakunnallista luottamusmiestä, kuudennusmiestä, jotka valvoivat kirkkokuria, mutta myös kulkutautien esiintymistä ja yleistä järjestystä. Kuudennusmiehet valittiin pitäjän eri osista ja he valvoivat kukin omia lähialueitaan. Myös kinkereillä käsiteltiin lukutaidon ja kristinopin kuulustelun lisäksi paikallisia asioita. Kirkkopitäjän yläpuolella hallinnollisesti olivat rovastikunnan rovasti sekä hiippakunnan piispa ja tuomiokapituli. Pitäjäläisille tärkeitä asioita käsiteltiin myös rovastin- ja piispantarkastuksissa. 1700-luvulla huomattava osa käräjillä käsitellyistä ei-oikeudellisista asioista siirtyi pitäjänkokouksille.⁵²

Pitäjänkokouksissa äänivalta perustui manttaalilukuihin vuodesta 1759 lähtien, mutta myös tilattomilla ja naisilla oli oikeus esittää mielipiteitään. He kuitenkin tarvitsivat esityksilleen jonkun maanomistajan tuen. Äänestyksiin turvauduttiin harvemmin ja asiat pyrittiin ratkaisemaan ainakin näennäisen yksimielisesti. Kartanovaltaisilla alueilla kartanomistajat saattoivat pyrkiä määräämään pitäjänkokouksen päätöksiä. Säätyjako aiheutti myös vastakkainasettelua eri säätyryhmien välillä. Talonpojat saattoivat asettua ryhmänä vastustamaan muiden säätyjen ehdotuksia ehkä osin jopa periaatteessa. Alueilla, joilla ei juurikaan sijainnut kartanoita ja säätyläisiä oli vähän, kuten Ylä-Satakunnassa, valtasuhteet olivat toisenlaiset. Päätöksenteko oli pitkälti talonpoikien ja torppareiden käsissä. Ikaalisten suurpitäjä oli juuri tällainen alue. Ikaalisissa oli 1800-luvun alkupuolella vain muutamia säätyläisperheitä: aatelia, papistoa ja virkamiehiä. Aatelisia oli vain 2 - 4 henkeä. Säätyläisiä oli esimerkiksi vuonna 1815 51 henkeä ja papistoa 40 henkeä (1 %). Ruovedellä säätyläisiä oli hieman Ikaalista enemmän, 111 henkeä (1,6 %). Pitäjässä oli myös yksi kartano, Pekkala Jäminkipohjassa. Säätyläisistä mainittakoon Kurun Karjulan kylässä 1800-luvun alkupuoliskolla asunut laamanni N. J.

⁵¹ Mäntylä 1985, 166-167; Markkola 2006, 76

⁵² Mäntylä 1985, 164-165; Heino 1990, 363-364; Miettinen 2014, 239; Markkola 2006, 85; Kirkkoneuvostojen asema vakiintui vuonna 1817, jolloin ne määrättiin perustettavaksi joka seurakuntaan (Miettinen 2014, 239).

Idman. Paikallishallintoa edustivat myös kappelien kokoukset, joita emäpitäjien kappeleissa voitiin pitää kappelin omissa asioissa. Kappelit saattoivat valita edustajansa pitäjänkokouksiin.⁵³

Paikallisyhteisön suurimpia yhteisiä ponnistuksia olivat mm. seurakunnan kirkkorakennusten ja pappiloiden rakentaminen ja korjaukset, teiden rakentaminen, järvien laskut, koskenperkaukset, pitäjänmakasiinien rakentaminen, paloavut ja köyhäinhoidon järjestäminen. Näistä tehtävistä osa, kuten tieasiat, kuului käräjäoikeuden piiriin ja maaherran päätösvaltaan. Ikaalisten laajassa pitäjässä matkat emäkirkolle kirkollisiin toimituksiin, kuulutusten kuulemisiin, käräjille tai muiden hallinnollisten asioiden toimittamiseen olivat pitäjän reuna-alueilta hankalia. Kun asutus vahvistui ja paikalliseen yhteistyöhön oli asukkailla riittävästi halua ja resursseja, alettiin omalle kulmakunnalle puuhata ensin saarnahuonekuntaa ja myöhemmin kappelia sekä lopulta seurakunnallista itsenäisyyttä.

Kirkkorakennusten ja pappiloiden rakentaminen olivat pitäjänkokousten suurimpia päätettäviä asioita ja pitäjäjyhteisölle raskaita ponnistuksia. Kirkkojen rakentaminen oli vuoden 1734 lain rakennuskaassa määrätty seurakunnan asukkaille. Silti ilman pitäjäläisten yhteistä päätöstä kirkko ei noussut. Päätökset saattoivat kustannusten suuruuden ja jyvitysten vuoksi venyä pitkiäkin aikoja. Lopullinen lupa kirkon rakentamiseen tuli hallitsijalta. Ikaalisten suurpitäjässä oli 1700- ja 1800-luvun vaihteessa käynnissä peräti neljä kirkonrakennushanketta. Kankaanpää oli saanut kappelikirkon jo 1759, Karvialla aloitettiin saarnahuoneen rakentaminen vuonna 1789, mutta se vihittiin kappelikirkoksi vuonna 1798 ja Ikaalisten uusi emäkirkko valmistui vuonna 1801. Ennen rakennustöiden aloittamista nähtiin tyypillinen episodi, kun kappelien asukkaat eivät suostuneet osallistumaan emäkirkon rakennuskustannuksiin samalla osuudella, kuin emäseurakuntalaisilla oli. Kun yksimielisyyttä ei saatu aikaan, piti ratkaisua hakea maaherralta. Tämä asettui kappeliseurakuntalaisten puolelle noudattaen kuninkaallista asetusta vuodelta 1766, jossa määrättiin kappeliseurakuntalaisten maksuosuuksien perusteista. Parkanoon rakennettiin saarnahuone suurin ponnistuksin vuonna 1801 ja vihittiin kirkoksi vuonna 1805, mutta Parkanon ja Kihniön seutu pysyi toistaiseksi väestöpohjan vähäisyyden vuoksi saarnahuonekuntana. Parkanossa toimineen pitäjänapulaisen palkkaukseen joutuivat myös Kankaanpään ja Karvian kappelilaisetkin vasten tahtoaan osallistumaan. Neljäs samoihin aikoihin ajoittunut kirkkohanke oli Honkajoen saarnahuoneen rakentaminen. Rakennus valmistui vuonna 1804 ja vihittiin kirkoksi vuonna 1810.⁵⁴ Uudet seurakunnalliset yksiköt vahvistivat paikallista identiteettiä ja helpottivat paitsi kirkollisten

⁵³ Soikkanen 1966, 30-35; Miettinen 2014, 240-242; Markkola 2006, 71, 279-280; Piilonen 2007, 396; Koukkula 1974, 43, 83, 326, 328. Paikallisyhteisöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä alueellista hallinnollista yksikköä, lähinnä kirkkopitäjää, kappelia tai rukoushuonekuntaa.

⁵⁴ Kiviniemi 2001, 313; Markkola 2006, 128-137, 233-234

toimitusten hoitoa, myös maallisen hallinnon tehtäviä. Kirkolliset kuulutuksetkin voitiin kuulla nyt omalla paikkakunnalla.

Ella Viitaniemi on väitöskirjassaan tutkinut Kokemäen uuden kirkon rakennusprojektin (1730-1786) kautta paikallisyhteisön sekä keskusvallan ja toisaalta pitäjän sisäisen vallankäytön dynamiikkaa. Viitaniemi osoittaa, kuinka rakennushanke käynnisti pitäjässä politiikkaprosessin, jonka kautta tarkennettiin lopulta pitäjänkokouksen toimintaperiaatteita lisäämällä päätöksenteon avoimuutta ja osallistuvuutta sekä parantamalla dokumentointia. Talolliset kyseenalaistivat ratsutilallisten johdolla kirkkoherran auktoriteetin ja vanhan johtamiskulttuurin, mikä muutti poliittista kulttuuria paikallistasolla. Viitaniemen mielestä voidaan sanoa, että ymmärrys ja pyrkimys nykytermein ilmaistuna hyvään hallintotapaan oli olemassa jo 1700-luvun jälkipuoliskolla länsisuomalaisella maaseudulla.⁵⁵

Pitäjäkokouksen roolista voisi yleisesti sanoa, että se ei varsinkaan 1700-luvulla ollut vielä elin, jonka avulla pitäjäläiset ajoivat aktiivisesti omia tärkeinä pitämiään asioita. Poikkeuksena olivat selvästi omien kirkkorakennusten ja pappien saaminen syrjäseuduille. Pitäjäkokouksissa ajoivat yleensä esivalta, lähinnä papisto, läpi erilaisia aloitteita joko seurakunnan hoitoon tai muihin yleisiin hankkeisiin liittyen. Usein kysymys oli uusista rasitteista pitäjän talollisille tai kaikille yhteiskuntaryhmille, joten asetelmaksi muodostui helposti vastustava kanta kirkkoherran tai säätyläisten tekemiin esityksiin. Paljon aloitteiden läpimenoon vaikutti myös se, millainen neuvottelutaito kirkkoherralla oli ja miten häneen seurakunnassa suhtauduttiin. Talonpojat esiintyivät yleensä ryhmänä, mutta joissakin pitäjissä myös talonpoikien keskuudessa saattoi olla omia ryhmiään, kuten ratsutilalliset ja muut varakkaammat talolliset. Pitäjäkokoukset puutteistaan huolimatta koulutti vähitellen pitäjäläisiä olemaan mukana yhteisten asioiden hoidossa ja siten loivat pohjaa aikanaan toteutuvalla kunnallishallinnolle.⁵⁶ Pitäjäläisten luottamusta hallinnollisten asioiden oikeudenmukaiseen hoitoon lisäsi tietenkin myös pitkä traditio omien edusmiesten osallistumisesta oikeudenhoitoon, maanjakotoimituksiin ja kirkkopitäjän hallintoon. Lautamiehet ja muut valitut luottamusmiehet integroituivat osaksi paikallishallintoa ja toteuttivat osaltaan laaja-alaisesti järjestäytyneen yhteiskunnan tehtäviä. Esivaltaa varmaankin yleisesti kunnioitettiin, mutta toisaalta ainakin verotusasiat ja vanhojen totuttujen käytäntöjen rajoittaminen eivät aina sopineet kansalaisten oikeustajuun. Uudistiloja perustettiin omin luvuin metsäseuduille, jalkamyllä pystytettiin ja viinaa poltettiin luvatta kuten Pirjo Markkola on Ikaalisten osalta osoittanut.⁵⁷ Samanlaista piittaamattomuutta asetuksista ja määräyksistä esiintyi myös metsien käytössä totuttujen

---

⁵⁵ Viitaniemi 2016, 7, 389

⁵⁶ Saarenheimo 1974, 567-575

⁵⁷ Markkola 2006, 223

tapojen mukaisesti vanhoilla kruunun yhteismailla ja isojaon yhteydessä kruunulle siirtyneillä mailla pitkälle isojaon jälkeenkkin.

Valtakunnan tason päätöksentekoon alueiden asukkaat osallistuivat säätyjensä edustajien välityksellä valtiopäivillä. Vapaudenajan valtiopäivillä talonpoikaissäätö kohosi yhdeksi säädyksi muiden säätyjen rinnalle ja oppi taktikoimaan myös puoluepolitiikassa. Toisaalta talonpoikaissäädyn asema oli hankala, koska kolmen säädyn yhteinen kanta riitti päätöksentekoon, eikä talonpoikaissäädyn mielipiteitä välttämättä kuunneltu. Talonpoikaishedustajat olivat yleensä hattupuolueen politiikan kannalla, koska hatut ajoivat mm. maanviljelyn kehittämistä. Puoluepolitiikalla ei ollut juurikaan merkitystä paikallisyhteisöjen arkeen, paitsi ehkä valtiopäiväedustajien omilla paikkakunnilla. Paikallisyhteisöjen suhtautuminen yhteisiin asioihin kuitenkin muuttui 1700-luvun kuluessa itsehallinnon rakenteiden kehittyessä ja paikallisesti päätettävien asioiden lisääntyessä. Kihlakuntien valtiopäiväedustajat valittiin käräjillä, joilla hyväksyttiin myös valtiopäivävalitukset kuninkaalle. Ylä-Satakunnan kihlakunnat valitsivat vapaudenajan valtiopäiville (1723-1772) yhteisen edustajan, joka useimmiten oli Ylä-Satakunnan alisesta kihlakunnasta, Tyrväältä, Huittisista tai Loimaalta. Valinta osui kerran myös Hämeenkyröön. Ikaalinen kuului Ylä-Satakunnan aliseen kihlakuntaan vuoteen 1784 ja sen jälkeen yliseen kihlakuntaan. Ruovesi kuului koko ajan yliseen kihlakuntaan.⁵⁸

Kustaa III:n valtakausi mursi säätyjen valta-aseman. Kuningas sai kolmen aatelittoman säädyn äänin vuoden 1789 valtiopäivillä läpi lisäyksenä hallitusmuotoon ns. yhdistys- ja vakuuskirjan, jolla oli perustavaa laatua olevia vaikutuksia maanomistusoloihin ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. Talonpojat saivat oikeuden muiden säätyjen tapaan ostaa rälssimaata. Perintötilallisten täydellinen omistusoikeus taloonsa vahvistettiin muodollisesti, eivätkä verorästit enää aiheuttaneet perintötilan aseman menetystä. Kruununtilallisten asema vahvistui niin, että heistä tuli talonsa perinnöllisiä vuokraajia. Talonpoikien saamat erioikeudet olivat osaltaan poistamassa sääty-yhteiskuntaa. Ruotsissa kustavilaisen ajan perustuslait rauhoittivat yhteiskuntaa ja Suomessa niiden merkitystä korostaa se, että ne olivat pitkälti voimassa vuoden 1919 tasavaltaiseen hallitusmuotoon saakka.⁵⁹

Yhteiskuntarauhan kannalta oli ylipäätään tärkeää, että kansalaiset tiesivät heillä olevan viime kädessä mahdollisuus turvautua kuninkaalliseen majesteettiin niin rauhan ajan ongelmissa kuin vihollisen uhatessa. Normaalit valituskanavat olivat valtiopäivävalitukset eli rahvaan valitukset, jotka esitettiin

⁵⁸ Paloposki 1961, 39 ja liite; Soikkanen 1966, 30; Miettinen 2014, 240, 247; Piilonen 2007, 486; Karonen 1999/2008, 343-344

⁵⁹ Karonen 1999/2008, 170, 417

valtiopäivillä hallitsijalle, ja erilaiset anomukset joko yksin tai ryhmänä esitettyinä. Anomukset menivät kuitenkin hallitsijalle jonkun viranomaistahon välityksellä, tavallisesti maaherran tai hovioikeuden ja kollegioiden kautta. Valitukset ja anomukset olivat myös hallitsijalle tärkeä kanava ilman välikäsiä saada tietoa ilmapiiristä maassa ja alamaisten asioista. Kansanomainen käsitys oli, että hallitsija puolusti oikeudenmukaisuutta ja halusi aina alamaistensa parasta, mutta hän ei aina ollut selvillä heidän tilanteestaan. Sen taas nähtiin johtuvan hallitsijan ja kansan välissä olevien ”herrojen” oman edun ajamisesta. Vastavuoroisesti säätyjen ja kansalaisten antama uskollisuudenvala sitoi alamaiset hallitsijaan.⁶⁰

Ikaalisten ja Ruoveden pitäjät olivat läänin ja maakunnan reuna-alueita, jossa oli paljon uutta asutusta. Näissä pitäjissä sääty-yhteiskunnan sosiaalinen rakenne ei ollut samanlainen kuin maakunnan varakkaimmissa pitäjissä. Kartanoita oli vain yksi, Ruoveden Pekkala, ja säätyläisiä – aatelisia, papistoa ja virkamiehiä - oli vähän. Eri sosiaaliryhmien välisille konflikteille ei tästä syystä ollut juurikaan maaperää. Tietenkin täälläkin, kuten muissakin pitäjissä, talollisten ja tilattomien välillä oli jatkuvaa kiistaa maankäytöstä, etenkin tilattomien itse raivaamien tilusten hallinnasta. Tämä korostui varsinkin isojaon jälkeen. Tilattoman väestön merkittävä lisääntyminen ja monien talollisten vaurastuminen 1800-luvun jälkipuoliskolla muutti edelleen tilannetta. Varakkaimmat talolliset lähestyivät sosiaalisesti säätyläisiä, mutta samalla kuilu maanomistajien ja tilattoman väestöosan välillä kasvoi.

4. TORPAT JA UUDISTALOT ASUTUKSEN EDISTÄJINÄ 1700-LUVULLA JA 1800-LUVUN ALUSSA

4.1 Torppa-käsitteen kehitys yleisesti ja käyttö tutkimusalueen lähteissä

Tässä luvussa käydään läpi pääpiirteissään torppa-käsitteen syntyä ja sen käyttöä eri aikoina. Kuten edellä lähdeanalyysissä on todettu, torpan ja uudistalon merkitseminen eri lähteissä on vaihtelevaa ja horjuvaa. Tämän vuoksi käsittehistorian tunteminen on lähteiden käytön kannalta välttämätöntä.

Sana torppa on germaanista alkuperää ja tarkoittanut kylän rajojen ulkopuolelle perustettua asutusta. Saksan *dorf*, sekä tanskan ja ruotsin *thorp* tarkoittivat samaa asiaa. Eräissä 1600-luvun alun valtiopäiväpäätöksissä ja asetuksissa torpaksi nimitettiin pienempää, kuin koko manttaalin ja joskus myös puolen manttaalin tai sitä pienempää taloa. Tästä on johtunut nimitys verolle pantu torppa

---

⁶⁰ Villstrand 2012, 173, 248

(skattlagde torp). Suomessa tämän tyyppiset torpat olivat kuitenkin harvinaisia. Tähän kategoriaan ovat kuuluneet Karjalan kruununtorpat sekä Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalot. Jälkimmäisiä olisi aikalaistutkijan Göran Gabriel von Bonsdorffin mielestä pitänyt nimittää mieluummin torpiksi, kuin taloiksi.⁶¹ Toisaalta mitä tahansa uudisviljelmää yksityisellä tai kruunun maalla on Suomessa eri aikoina voitu nimittää torpaksi.

Torppa-käsite oli horjuva vielä 1700-luvullakin. Sillä saatettiin tarkoittaa eri asiakirjoissa verottamatonta yksityisellä maalla sijainnutta torppaa (talojen torpat), kruunun uudistilaa kruunun maalla tai joskus mäkitupaa tai itsellismökkiä. Siksi joissakin tapauksissa ennen isojakoa on vaikea tietää, oliko joku lähteissä mainittu torppa jonkun talon tai useamman talon yhteinen torppa jakokunnan mailla eli yksityisomisteinen torppa vai kruunun uudistalo (krono nybygge), joka on voinut rajaepäselvyyksienkin vuoksi sijaita jakokunnan maalla. Kruunun uudistalon edellytyksenä oli periaatteessa viranomaisen myöntämä asutuslupa sekä sen erottamistoimitus ja verollepano. 1700-luvun lopulta lähtien käsitteet vähitellen vakiintuivat ja kruununtorpaksi nimitettiin 1/8 manttaalia pienempää maaveroa maksamatonta, mutta erotettua uudistaloa kruunun maalla. Näille asetettiin myös kiinteä rahavero. Manttaaliin panemattomien uudistalojen nimitys siis tarkentui kruununtorpiksi, joskin aikaisemminkin maakirjoissa oli käytössä kruununtorppa-nimitys vanhoista verottamattomista uudistaloista. Mainittakoon vielä, että kruununtorpista saatettiin käyttää vielä 1900-luvun alussa rinnakkaisnimitystä perintötorppa tai verotorppa.⁶²

Torppa-käsitettä voi selkiinnyttää myös määrittelemällä eri tilamuodot sen mukaan, oliko vuokra-alue sellaisenaan manttaaliin merkitty kokonainen tila vai oliko se vain päätilan jokin erikseen määritelty osa, sekä oliko alue vuokrattu päätoimista maaviljelyn harjoittamista varten vai pelkästään asuintontiksi. Ensin mainittu tarkoitti lampuotitilaa, jonka vuokrasta ainakin osa maksettiin päivätöinä. Torppa oli osatila, joka oli annettu vuokralle päätoimista maanviljelyn harjoittamista varten ja varustettu sitä varten tarvittavilla rakennuksilla. Torpalla oli myös mahdollisuus karjan laiduntamiseen sekä rakennus- ja kotitarvepuiden saantiin. Mäkitupa oli lähinnä asuintontiksi tarkoitettu vuokra-alue, jolla ei kokonsa vuoksi voitu harjoittaa päätoimista viljelyä. Mäkituvissa asui lähinnä itsellisväestöä tai käsityöläisiä. Mäkituvan ja torpan ero oli kuitenkin tulkinnanvarainen ja lainsäädännössäkkin päädyttiin lopulta siihen, että torpaksi katsottiin yli kahden hehtaarin vuokraviljelmät, koska ne saattoivat antaa päätoimeentulon viljelijälleen.⁶³ Torpparilaitokseen ei lasketa kuuluvaksi muonatorppareita eli muonamiehiä, eikä ns.

⁶¹ v. Bonsdorff 1833, 216-217; Gylling 1909, 5; Svenska Akademiens ordbok, <https://www.saob.se>

⁶² KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Kihniö A34:4/49-51 1907; Kihniö A34:2/65-66 1906

⁶³ Gylling 1909, 1; Rasila 2003, 377

arentimiehiä eli tilanvuokraajia, jotka olivat vuokranneet koko tilan tai viljelmän määrävuosiksi ja maksoivat vuokran rahana ja suorittivat tilan kruununverot.⁶⁴ Torppien kategoriassa oman selkeän ryhmänsä muodostivat ruotujakolaitoksen sotilastorpat.

Rippikirjojen ja henkikirjojen merkinnät torpista ja uudistaloista vaihtelevat. Nimitys ei ollut samoina vuosina aina sama näissä lähteissä. Merkillepantavaa on myös, että tuomiokirjoissa torppa-nimitystä käytettiin usein myös uudistaloista. Esimerkiksi vuoden 1810 Ikaalisten talvikäräjillä Vahojärven kylän Hankalan verojääkäritalon isännästä käytettiin torppari-nimitystä. Sama toistuu vielä ainakin vuoden 1811 talvikäräjillä.⁶⁵ Erään toisen käräjäjutun yhteydessä vuoden 1810 talvikäräjillä mainittiin verojääkäri Jaakko Matinpoika Peltoniemi Isosta-Röyhiöstä, mutta samoilla käräjillä eri yhteydessä mies oli taas torppari. Edelleen samoilla käräjillä Raivaluoman ja Riitialan verojääkäritaloja Yli-Rautalammea, Kokemäkeä ja Lähteenmäkeä nimitettiin torpiksi. Vuoden 1811 käräjillä Sydänmaan vanha uudistalo Prinkkilä, joka oli myös verojääkäritalo, mainitaan niin ikään uudistalona, samoin Sydänmaan Takaviita ja Alajoki. Vuoden 1811 talvikäräjillä tuomiokirjoista löytää jo useammin verojääkärinimityksiä. Eräässä metsähakkuukiistassa osapuolina olivat verojääkärit Juho Yrjönpoika Koivisto Riitialasta ja Mikko Juhonpoika Kuusiluoma Miettisistä.⁶⁶ Eräässä toisessa samoilla käräjillä käsitellyssä luvattoman kaskan kaatoa koskevassa jutussa mainitaan Iso-Röyhiön Toijasen verojääkäri Heikki Matinpoika. Samassa jutussa pöytäkirjaan on merkitty maininta Toijasen jääkäritorpasta eli -talosta.⁶⁷

Esimerkit osoittavat, miten vaihtelevaa verojääkäri – uudistalallinen – torppari -nimitysten ja vastaavien tilojen nimitysten käyttö viranomaisillakin oli. Käytäntönä näyttää olleen, että henkikirjoissakaan torpan muuttumista uudistaloksi ei Ruotsin ajan loppuun mennessä useinkaan noteerattu, vaan pääsääntöisesti uudistalot, myös verojääkäritalot, mainittiin torppina. Sama käytäntö näyttää jatkuneen autonomian alun henkikirjoissa. Vuosien 1809 ja 1811 henkikirjoissa verojääkäritalot mainittiin torppina, paitsi Hirvikosken, Lampikosken, Ojajärven, Paloviidan, Takaviidan, Pirttijärven, Jaakkolan ja Muurasniemen verojääkäritalot esiintyivät uudistaloina. Sen sijaan Ruoveden puolella kaikki verojääkäritalot, Aurejärven Aholaa lukuun ottamatta on merkitty uudistaloiksi samoina vuosina.⁶⁸ Vasta vuonna 1825 verojääkäritalojen nimitys henkikirjoissa muuttuu. Silloin henkikirjoissa näistä taloista alettiin käyttää

⁶⁴ Rasila 2003, 368

⁶⁵ KA. YS KOa 39, 1189; YS KOa 40, 82

⁶⁶ KA. YS KOa 39, 1245v, 1254v, 1274, 1275v, YS KOa 40, 23, 58v, 153, 451

⁶⁷ KA. YS KOa 40, 164-164v

⁶⁸ KA. DA. Turun ja Porin läänin henkikirjat 1809 ja 1811, Ikaalinen, 557v-586v, 560v-591v; Ruovesi, 560v-591v, 605v-613v

nimitystä sotilastalot (soldat hemman), jota joissakin asiakirjoissa oli vaihtelevasti käytetty jo aikaisemminkin.⁶⁹ Sotilastalo tai -torppa oli siis viranomaisten käytössä rinnakkainen nimitys verojääkäritalolle. Maanmittauskartoissa- ja asiakirjoissa, verojääkäri-nimitys oli kuitenkin yleinen. Sama käytäntö näyttää olevan ylempien viranomaisten, kuten Turun ja Porin lääninhallituksen ja senaatin asiakirjoissa. Kirkonkirjoissa verojääkärinimitys oli käytössä noin vuodesta 1807 aina 1840-luvun lopulle, siis vielä senkin jälkeen, kun suurin osa verojääkäritaloista oli pantu kruununtaloina verolle vuonna 1836. Maakirjoihin verojääkäritaloja ei ennen 1830-lukua merkitty.

Torppa-nimityksen käyttöä uudistaloista valaisee hyvin toimitusvouti Tihlmanin ja nimismies Grönbergin toukokuussa vuonna 1803 laatima luettelo Ikaalisten Sydänmaan kruunun yhteismaalla sijainneista uudistaloista. Luettelo sisältää tiedot 50:stä eri aikoina Sydänmaalle perustetusta uudistalosta. Siinä käytetään johdonmukaisesti uudistalo-nimitystä asukasluvan saaneista taloista ja vanhoista uudistaloista, vaikka asukaslupa puuttuisikin. Torppa-nimitystä käytetään kaikista vailla asukaslupaa olevista uudistaloista. Osa torpista oli myös talojen tai kylien yhteismailla sijainneita ja niiden luvalla perustettuja. Isojako oli alueella vielä 1803 kesken, joten tilanne oli rajojen suhteen jossain määrin epäselvä.⁷⁰ Sydänmaan laaja kruununmaa-alue jakautui myöhemmin Ikaalisten emäpitäjän, Jämijärven, Kankaanpään ja Parkanon kesken.

Torppa-nimityksen käytöllä uudistaloista ja muista pienemmistä asutuksista oli olemassa vuosisataiset perinteet, jotka jatkuivat vielä 1800-luvulla. Sen vuoksi ennen isojakoa on hankalaa tietää, oliko asiakirjoihin merkitty torppa yksityinen torppa vai kruunun uudistalo, jos siitä ei löydy tuomiokirjoista käräjillä vahvistettua torpan kontrahtia tai maaherran vahvistamaa imissiota eli asukaslupaa uudistalon perustamiseksi tai jotain muuta viitettä torpan luonteesta. Isojaon jälkeen tilanne selkiytyi ja kruunun vanhoilla yhteismailla sijainneet vanhemmat uudistilat sekä jaossa muodostuneilla liikamailla olleet torpat ja perustettavat uudistilat olivat kaikki kruunun uudistiloja. Verojääkäritalot olivat juridiselta luonteeltaan alun pitäen kruunun uudistaloja, vaikka niidenkin nimitykset asiakirjoissa vaihtelivat, kuten edellä on kuvattu.

Vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla aikalaiset rinnastivat uudistalo- ja torppanimitykset, mikä käy ilmi Parkanon pitäjänapulaisen, myöhemmin kappalaisen ja pastorin Nils Jacob Juseliuksen (1849-1880 Parkanossa) kirjoituksista, joita Wilhelm Carlsson pitäjänkertomuksessaan vuonna 1871 on lainannut.

⁶⁹ KA. Digitaaliarkisto, Turun ja Porin läänin henkikirjat v. 1825, Ikaalinen

⁷⁰ KA Turku, TPLKo, Kruununtaloja ym. koskevat asiakirjat, Hda:6

Lainaus kuuluu: ” Sanottuihin kruunun jakamattomiin metsiin on viimeisillä vuosikymmenillä asettunut koko joukko uutis-asujamia eli torpparia”.⁷¹

4.2 Ruotujakolaitos ja sotilastorpat

Vanhentunut ja sotamiesten saannin kannalta huonosti toimiva armeijan väenottojärjestelmä korvattiin 1600-luvun kahden viimeisen vuosikymmenen aikana koko valtakunnassa vakinaiseen sotamiehenpitoon perustuvalla rekrytointikäytännöllä, josta historiankirjoituksessa käytetään nimitystä ruotujakolaitos. Väenottojärjestelmässä pitäjän miehet jaettiin 10-miehisiin ruotuihin, joiden tuli kunkin asettaa yhden miehen sotamieheksi. Järjestelmä oli johtanut miespulaan osittain siksi, että sotilaskarkuruus oli yleistä. Lisäksi myös talonisäntiä oli joutunut suhteellisen paljon armeijaan.⁷² Vuonna 1642 siirryttiin ruoduttamaan miesten sijasta taloja, mutta 1670-luvulla Tanskan sodan aikana palattiin väliaikaisesti jälleen miesten ruoduttamiseen. Muualla Euroopassa värväys oli vielä yleinen rekrytointimuoto. Eräät Ruotsin maakunnat ja Suomessa Viipurin ja Savonlinnan lääni sitoutuivat vuonna 1682 asettamaan yhden sotamiehen kahta kokonaista taloa kohti. Suomen muut läänit Pohjanmaata lukuun ottamatta sitoutuivat vakinaisen sotamiehen pitoon 1690-luvun puolivälissä. Porin rykmenttiä koskeva sopimus tehtiin Huittisissa 11.12.1694. Järjestelmän käyttöönotto vei kuitenkin vielä muutamia vuosia.⁷³ Järjestelmä oli voimassa Ruotsin ajan loppuun saakka.

Ruotujakolaitos perustettiin nimenomaan pysyvän ammattiarmeijan palkkausjärjestelmäksi. Ruotusotilaat perheineen ”sidottiin turpeeseen” antamalla heille viljelmä, jota vastaan sotilalta odotettiin palveluksia valtakunnan tarpeisiin. Kruunun suurin menoerä, sotalaitos, saatiin näin hoidetuksi miltei täysin luontaistalouden keinoilla. Satakunnan ja Varsinais-Suomen jalkaväen järjestely suoritettiin vuosina 1695-1700. Ratsuväki muodostettiin vastaavalla tavalla ruotujakojärjestelmän pohjalle.⁷⁴

Sotilaan tärkein palkkaetu oli sotilastorppa, jonka ruotujen talot järjestivät ja kustansivat. Sotilastorppalla tarkoitettiin asuin- ja talousrakennusten sekä viljelysten muodostamaa kokonaisuutta. Torpan asuinrakennuksen suuruudeksi määrättiin sotamiesasetuksessa 9x9 kyynärää (noin 28 m²). Muita torppaan kuuluvia rakennuksia olivat 6x6 kyynärän suuruinen aitta sekä navetta ja rehusuoja. Ohjeiden mukaan armeijan miehistölle kuuluivat sellaiset asunnot, joita paikkakunnalla yleisesti käytettiin.

⁷¹ Carlsson 1871, 166. Juseliuksen kertomuksen myöhemmästä kohtalosta ei ole tietoa.

⁷² Mäntylä 1985, 161-162

⁷³ Viljanti 1935, 163, 175-176, 213-214; Jutikkala 1958, 205-206; Mäkelä-Alitalo, 2003

⁷⁴ Niemelä 1990, 31-34

Käytännössä torpat olivat pitkään 1700-luvun jälkipuoliskolle savupirttejä. Ensimmäinen tiedossa oleva määräys suomalaisen sotilastorpan varustamisesta uloslämpiviillä uuneilla ja lasi-ikkunoilla on vuodelta 1769.⁷⁵

Sotilastorpan viljelyksiin piti kuulua sotamiesasetuksen mukaan puolen tynnyrin vuosittaista kylvöä vastaava peltoala eli yksi tynnyrinala kesannointi huomioiden ja pieni kaalimaa.⁷⁶ Torpan peltoala saattoi kasvaa ajan mittaan, jos torpanhaltija raivasi itse lisää peltomaata. Niittymaan osalta oli määrätty, että sotilastorppaan oli kuuluttava kaksi kesäkuormaa heiniä tuottava niitty (kesäkuorma vastasi 128-153 kg:aa). Kuten peltojen kohdalla, myös niittymaata sotilas saattoi raivata itse. Sotilastorpan etuihin kuului myös välttämätön kotitarvemetsän käyttöoikeus.⁷⁷ Raivauksien edetessä jotkut sotilastorpat alkoivat viljelypinta-alaltaan ja karjamääriltään vastata muita torppia. Jari Niemelän mukaan sotilastorpan peltoala näyttää 1700-luvun lopun oikeustapausten mukaan olleen yhden tai kahden tynnyrinalan tienoilla ja niittyjä oli sen verran, että torpassa voitiin ylläpitää hevosta ja yhdestä kahteen lehmää ja joskus lisäksi hiehoa.⁷⁸ Kurun Riuttaskorven kylän isojaon jakokirjaan vuodelta 1797 on merkitty sotamies Färmin pelloksi 1 ta 24 ka, sotamies Mörtin pelloksi 1 ta 24 ka ja sotamies Strängin pelloksi 1 ta 19 ka. Lisäksi heillä oli niittymaata.⁷⁹

Edellä mainittujen palkkausetujen lisäksi sotamies tai rakuuna sai pestauksen yhteydessä pestirahan, jonka määrä oli 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa tavallisesti 2-10 riksiä. Lisäksi kruunu maksoi sotamiehelle vuosipalkkaa rahassa vuosittain vaihtelevia määriä. Ruodut eivät maksaneet sotamiehelle rahapalkkaa, mutta yleensä kaikki ruotusotilaat saivat ruodulta vuosittain tynnyrin ruista. 1700-luvun lopulla ”ruotuviljapalkka” oli useimmiten kolme tynnyriä. Talonpojat kustansivat myös sotilaan työvaatetuksen sekä muonan ja kyyditykset rykmentinkokouksiin ja harjoituksiin, mutta vuodesta 1776 lähtien kruunu vastasi niistä keräten kuitenkin talonpojilta siltä varten erityisen maksun.⁸⁰

Armeijan vahvistamiseksi luotiin 1740-luvulla varamiesjärjestelmä. Varamiesten oli mahdollista saada itselleen torppa ja peltomaata, jos ruodut ja ratsutilat halusivat sen antaa. Järjestelyn toteutus eteni aluksi

⁷⁵ Viljanti 1940, 91-92, 95 ja 211; Niemelä 1990, 95, 97; Markkola 2006, 102 - 103

⁷⁶ Puolen tynnyrinalan sato saattoi olla 2,5-3 tynnyriä, jos sato oli keskimäärin 5-6 -kertainen. 1600-luvulla on arvioitu, että aikuinen henkilö kulutti vuodessa 1,3 tynnyriä viljaa, mutta 1700-luvulla luku oli 2,5-3,5 tynnyriä ravinnon muututtua enemmän viljapainotteiseksi. Mäntylä 1985, 152.

⁷⁷ Oja 1959, 168; Soininen 1974, 155; Niemelä 1990, 102, 109, 113, 115; Vuorela 1979, 9; Tavallisimmin niityn tuotto ilmaistiin aameina. Muita käytettyjä mittoja olivat kuorma ja parmas. Mittojen suuruus vaihteli jonkin verran kuitenkin alueittain ja aikakausittain. Ikaalisten alueella 1820- ja 1830-luvun talonkatselmuksissa ja tilusmittauksissa aami on vastannut noin 60 leiviskää (510 kg) heiniä.

⁷⁸ Niemelä 1990, 108-109, 113

⁷⁹ KA. MMH, Uudistusarkisto, Ruovesi H66:12/5 (ta=tynnyrinala, ka=kapanala)

⁸⁰ Niemelä 1990, 116, 121, 122, 125

hitaasti ja esimerkiksi vuonna 1769 Ikaalisissa oli henkikirjojen mukaan vain viisi varamiestä. Vuonna 1776 annettiin määräys, jonka mukaan kahden ruodun tai kahden ratsutilan piti hankkia yksi varamies. 1800-luvun alussa Ikaalisissa alkoi varamiehillä olla torppia jo yleisesti.⁸¹ Ruoveden emäseurakunnassa oli vuosina 1763 ja 1766 vain 3 varamiestä.⁸²

Ikaalisten ruotusotamiehet kuuluivat Porin rykmentin Kyrön komppaniaan. Ruotuja oli Ikaalisissa 74. Komppanian 128 sotilaasta 75 asui Ikaalisten pitäjän alueella, loput ruodut olivat Hämeenkyrössä ja Pirkkalassa. Aureen kylän talot muodostivat lisäksi yhden ruodun Ruoveden komppaniassa, joka myös kuului Porin rykmenttiin. Ratsuväen osalta Ikaalinen kuului Ruotsin ajan lopulla Henkirakuunarykmentin Ylä-Satakunnan komppaniaan. Ratsutaloja oli kuitenkin vain kaksi, Ruoveden pitäjässä ei ainuttakaan.⁸³ Ruotujakolaitoksen vanhetessa tuli tavalliseksi käytännöksi, että sotilaan ammatti alkoi kulkea suvussa, kuten muidenkin torppareiden kohdalla.

Sotilaat ja heidän perheensä muodostivat maaseutuyhteisössä oman selvästi erottuvan ryhmänsä. Sotilailla oli oma ammatti-identiteetti, mutta he olivat samalla osa maatalousväestöä torppineen ja peltotilkkuneen. Tässä suhteessa sotilaat erottautuivat mm. käsityöläis- ja itsellisväestöstä. Maaseudun käsityöläisistä on kuitenkin todettava, että vaikka he lukeutuivat tilattomaan väestöön, he nauttivat ammattinsa ansiosta arvostusta pitäjyhteisössä ja olivat tässä suhteessa itsellis- ja palkollisväestön yläpuolella.⁸⁴ Sotilasväestön osuuden Länsi-Suomen maaseudulla on arveltu olleen 8-10 prosentin tienoilla ja yli 15-vuotiaiden miesten joukossa sotilaita oli esimerkiksi vuonna 1775 keskimäärin 8 prosenttia.⁸⁵ Väestöryhmän sosiaalista asemaa tutkittavan aikakauden yhteisössä kuvaa hyvin kirkkojen penkkijärjestys. Penkit jaettiin sukupuolen, säädyn ja statuksen mukaan. Ruotusotilaat istuivat tavallisesti käsityöläisten, tilattoman väestön ja nuorison tavoin kirkon takaosassa tai omilla lehtereillään, mikäli tilaa oli. Sen sijaan sotilaiden vaimot saivat istua tai seistä käytävällä. Istumajärjestyksessä rakuunat olivat ennen sotamiehiä.⁸⁶

Sotilaat vaimoineen muodostivat pitäjyhteisössä myös merkittävän työvoimareservin. Sotilaat tekivät lisäansioita saadakseen maatöitä sekä käsi- ja rakennustöitä. Tunnettua on myös sotilaiden käyttö kirkkojen ja pappiloiden korjaustöissä sekä koskenperkauksissa ja soiden kuivatuksissa. Sotilaiden

⁸¹ Markkola 2006, s. 111-112

⁸² Koukkula 1967 s. 292

⁸³ Koukkula 1967 s. 288, Vappula 1999, s. 148; Markkola 2006, s. 101

⁸⁴ Vuorimies 2018, 132; Uotila 2018, 110, 117; ks. myös Uotila Merja, Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä.

Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810-1840. Jyväskylä Studies in Humanities 237. Jyväskylän yliopisto 2014; Soinen 1974, 25

⁸⁵ Niemelä 1990, 28; Vuorimies 2018, 131

⁸⁶ Vuorimies 2018, 133

toimiminen monissa tehtävissä rauhan aikana selittyy varsinaisen palveluksen ja omien maataloustöiden vähäisyydellä. Sotilaspalvelus käsitti tavallisesti vain muutamia päiviä vuodessa harjoituksia ja sunnuntaiset äkseeraukset kirkonmäellä. Palveluksesta eronneilla sotilailta oli tietenkin vielä suurempi tarve toimia itsellisammateissa tai hankkiutua torppareiksi. Pitkään palvelleilla sotilailta oli oikeus pieneen eläkkeeseen, joka ei kuitenkaan yksinään riittänyt toimeentuloon. Sotilasperheiden tilanteen kohentamiseksi annettiin vuonna 1780 kuninkaallinen asetus, jolla eronneelle sotilaille myönnettiin vastikkeeton ja elinaikainen nautintaoikeus raivaamiinsa uudisraivioihin. Tähän etuisuuteen liittyi kuitenkin ehtona mm. se, että raivaus oli tehty talollisten luvalla ja että raivauksesta tehtiin kirjallinen sopimus.⁸⁷

4.3. Kruununtorpat ja uudisasutus

Valtakunnan väkiluvun kasvun edistämiseksi, viljelyalan kasvattamiseksi ja armeijan miehistöpulan ratkaisemiseksi valtio alkoi 1740-luvulla ripeästi toteuttaa toimenpiteitä asutuksen lisäämiseksi. Maanmittausjohtaja Jacob Faggot arvioi vuonna 1745 laatimassaan muistiossa Suomen kykenevän asuttamaan yli kolme miljoonaa asukasta. Faggot arvioi Suomessa olevan tuolloin 600 000 asukasta. Arvio oli pahasti yläkantissa, sillä vuonna 1749 toimitettu ensimmäinen väestölaskenta osoitti koko valtakunnassa olevan 2,25 miljoonaa asukasta, joista Suomessa oli vain 409 000. Lisäksi lapsikuolleisuus oli huomattavan suurta. 1760-luvulla Augustin Ehrensward puolestaan arvioi, että Suomen asutus voisi 50-60 vuoden kuluessa kasvaa kahteen miljoonaan, jos panostettaisiin viljelyn lisäämiseen ja hallojen ehkäisyyn. Se olisi hänen mielestään riittävä määrä, jotta Suomi voisi omin voimin hoitaa puolustuksen. 1760-luvun noin puolen miljoonan asukkaan väestöpohja ei siihen Erhrenswardin mukaan ollut riittävä. Väestölaskennat lisäsivät entisestään painetta väestönkasvua lisääviin toimenpiteisiin. Taustalla oli myös se, että Ruotsi oli Uudenkaupungin rauhassa menettänyt Baltian ”vilja-aitat” ja valtakunta oli tullut riippuvaiseksi viljan tuonnista. Uudistilojen perustamisen eräänä esteenä ollut talojen halkomiskielto kumottiin asetuksella vuonna 1747, jonka jälkeen perintö- ja kruununtiloja sai halkoa kuuteen, kahdeksaan tai pienempiin osiin. Uudisasutusta kruunu oli edistänyt jo Kustaa Vaasan ajoista lähtien julistamalla asumattomat erämaat kruunulle kuuluviksi ja myöntämällä verovapausvuosia uudistiloille. Vuonna 1731 annetulla asetuksella myönnettiin talonpojille ikuinen verovapaus heidän kylien yhteisille takamaille raivaamiinsa viljelyksiin. Vuosina 1740 ja 1741 annetuilla ns. suoasetuksilla annettiin kaikkiin soilla ja hyödyttömillä mailla viljelyyn otettuihin tiluksiin

⁸⁷ Talvitie 2018, 358; Niemelä 1990, 143, 148

verovapaus perintötiloille ikuisiksi ajoiksi ja kruununtiloille niin pitkäksi aikaa kuin raivaaja tai hänen perillisensä tilaa hallitsivat.⁸⁸

Kruunun harjoittama asutustoiminta kruunun yhteismailla (krono allmenning) ja rajoja vailla olevilla jakokuntien takamailla törmäsi varsin usein vastakkain talollisten ikimuistoisten nautintojen kanssa. Vuoden 1683 metsäasetuksessa säädettiin, että talojen ja kylien metsäalueet oli rajoilla erotettava suurista metsistä ja erämaista, jotka julistettiin kruunulle kuuluviksi. Tällä uudistettiin Kustaa Vaasan aikana omaksuttu periaate asumattomien erämaiden kuulumisesta kruunulle. Vuoden 1683 asetuksen jälkeen ei valtakunnassa pitänyt olla enää kenellekään kuulumatonta maata. Asetuksen toimeenpano kuitenkin viivästyí ja toteutettiin varsinaisesti vuoden 1734 lain antamisen jälkeen ja suurimmalta osin vasta isojaon yhteydessä.⁸⁹ Vuoden 1734 lailla mm. säädettiin, että ylimuistinen nautinta ei riittänyt saantiperusteeksi kylien välisessä metsässä, jossa ei ollut rajoja. Talonpojat taas pitivät oikeana, että erämaat kuuluivat niiden ensimmäisten valtaajien jälkeläisille. Kun maaherrat perustivat niille torppia, valitukset olivat tavallisia. Ennen isojakoa maaherrat pitivät ohjeidensa mukaisesti oikeutenaan myöntää asukaslupia myös kylien ulkomaiden pyykitetyille alueille, jollei siellä ollut toimitettu virallista metsänjakoa. Tämä menettely oli jyrkässä ristiriidassa talonpoikien oikeuskäsityksen kanssa.⁹⁰

Valtio tuki uudisasutusta myös taloudellisesti. Uudisasukas, joka perusti tilan valtion maista erotetuille ja verolle pannuille tiluksille, sai vapaavuosien lisäksi (15 - 20 vuotta) kahtena ensimmäisen vuotena kaksi tynnyriä viljaa ja lapsiluvun mukaan lisävustusta. Jos lapsia oli enemmän kuin 4 alle 15-vuotiasta lasta, tuli jokaista tämän lapsiluvun ylittävää lasta kohti puoli tynnyriä viljaa, kunnes lapsi oli täyttänyt 6 vuotta. Kahden vuoden vilja-apu perustui siihen olettamukseen, että uudistilan rakennukset ovat pystyssä ja peltoa oli raivattu niin, että kolmantena vuotena uudisasukas voi jo korjata omaa satoa. Usein ensimmäiset sadot saatiin kaskista. Uudistila oli myös vapaa henkilöveroista 6 vuotta. Uudistilan rakennuksista oli tarkat määräykset lukumäärällisesti ja mittaohjeineen jo 1600-luvulla ja vuoden 1734 lain rakennuskaaressa. Kruunun varoin viljelykseen saatetuista uudistaloista pyrittiin myös saamaan mallitiloja maatalouden yleiseksi edistämiseksi. Kuninkaan määräyksestä 26.3.1806 maaherra antoi Ikaalisten ja Ruoveden uudistaloja ja sotilastaloja koskevan rakennus- ja viljelyssäännön, jossa rakennukset ja tilukset sekä niiden hoito tarkkaan määrättiin.⁹¹ Tähän ohjesääntöön palataan tarkemmin luvussa 9.1.

⁸⁸ Jutikkala 1958, s. 235, 239; Mäntylä 1985, 152; Villstrand 2012, 248-250

⁸⁹ Haataja 1936, 28

⁹⁰ Ylikangas 2004, 505

⁹¹ Kovero 1909, 53, 125-129, 141 (Kongl. Maj:ts Husesyns ordning 1681; KA. STO KD 114/114 1811 (Byggnads och Jordebruks ordning 9.6.1806)

Isojaon jälkeen uudisasutus levisi usein seuduille, joilla viljelyn edellytykset olivat huonommat. Niinpä olikin erittäin tavallista, että vapaavuosille jouduttiin myöntämään jatkoajoja ja lopulta alentamaan aluksi asetettuja verolukuja. Juhani Piilonen on Sastamalan pitäjän osalta todennut, että pitäjän pohjoisosan uudistilojen selviytymisessä ja vaurastumisessa auttoi merkittävästi torppien perustaminen uudistilojen yhteyteen.⁹²

Uudistalojen, kuten muidenkin talojen verollepanossa käytettiin Uudenmaan ja Hämeen läänissä vuodesta 1690 lähtien sekä Turun ja Porin läänissä vuodesta 1699 lähtien ns. uusmaalaista verollepanometodia. Metodien virallisesta vahvistamisesta yleisesti ei ole tietoa, mutta sillä näyttää olleen kamarikollegion hyväksyntä. Metodien mukaan yksi manttaali vastasi 6 - 12 tynnyrinalan (3 - 6 ha) suuruista peltoa riippuen maanlaadusta. Kuusi tynnyrinalaa riitti parhaaseen eli ensimmäiseen luokan maahan, seitsemän toiseen luokkaan, kahdeksan kolmanteen luokkaan ja 12 tynnyriä vaadittiin huonoimpaan eli neljänteen laatuluokan peltoon vastaamaan yhtä manttaalia.⁹³ Vuonna 1775 säädettiin, että uudistalojen verollepanon Savossa ja Karjalassa sekä myös muualla Suomessa tuli perustua maan pinta-alaan, maan laatuun ja talon sijaintiin etäisyydet huomioon ottaen. Jokaiselle tynnyrinalalle tuli asettaa maan laadun mukaan tietty rahallinen arvo. Tätä savolais-karjalaista metodia tuli siis soveltaa Suomessa yleisesti ja tarkentavia verollepano-ohjeita annettiin vuoden 1775 jälkeen useita. Kamarikollegio ohjeisti kirjeessään 17.1.1786 Turun ja Porin läänin maaherralle, että uudistalojen verollepanossa oli nimenomaan käytettävä Karjalassa ja Savossa noudatettavaa verollepanometodia:

” Att som Kongl. Maj:t, uti Dess Nådiga Skattlägnings-Förordning För Karelen och Savolax, förordnat, det Nybyggen i Finska orterna i allmänhet böra efter den deruti fastställdes Methoden skattläggas, och ytterligare uti särskild Nådiga Skrifvelse af den 26 Juni 1783 pröfvat det till ändamålets desto skynsamare befrämjande, Storskiftesdelningarna i Karelen böra på sådant sätt inrättas, att ägornes skattläggning, på den grund Högstberörde Nådiga Förordning utstakar, må i och med detsamma blifva verkställd och til den ändan, på lika sätt som för de öfrige orter i Finland och Westerbotten, äfven för Karelen fastställdt ett visst tunnelandtal, som vid storskiftet bör hvarje Mantal tilldelas, hvarmed Hemmanet då ansess vara på en gång skattlagdt, så finner ock i det Tit. Nådigt anförtrödde Län på lika sätt och efter enahanda grund bör förfaras, i så måtto att sedan Nybygget, efter skedd utsyning, samt markens afmätning och beskrifning, fått den jord sig tilldeld, som derunder framgent lyda bör och Tit. på vanligt sätt, som vid de öfrige Ägodelningar och Storskiften sker, i anledning af Landmätare-förrättningar och vederbörandes utlåtande pröfvat beskaffenheten deraf, samt huru stort Mantal i mon af tunnelandtalet räknadt ifrån 600 till 1 200 tunneland å hvarje helt Mantal,

⁹² Piilonen 2007, 252

⁹³ von Bonsdorff 1833, 310-311, Talvitie 2013, 76

deraf följa bör, så kommer Nybyggets Mantal att genast utsättas, då Nybygget anses i och med detsamma vara ordentligen skattlagdt.”⁹⁴

Vuoden 1783 kuninkaallisen kirjeen mukaan talon pinta-ala määräytyi verollepanossa isojakoasetuksen mukaisen 600 - 1 200 tynnyrinalaohjeen perusteella ja joillakin alueilla 600 - 1 700 tynnyrinalan mukaan. Pinta-alamäärityksen jälkeen määrättiin manttaali ja veroluvut.⁹⁵

Manttaalista veroperusteena on todettava, että se oli veroluku, jonka perusteella kannettiin ns. epävarmat tai ylimääräiset verot. Vuotuinen eli maakirjavero oli siitä riippumaton. Manttaali oli käytössä jo keskiajalla ja alun perin se vastasi verovelvollisten talonpoikien lukumäärää eli mieslukua, eikä manttaali siis ottanut huomioon talojen kokoeroja. Myöhemmin manttaalin käsite tuli vastaamaan todellista maaomaisuutta ja maan tuottavuutta.⁹⁶ Isojaon mittauksissa ja uudistalojen perustamisissa manttaaliluku yksi eli koko manttaali oli perusluku tiluksien kokoa ja veromääriä laskettaessa. Manttaali jakautui uudistalojen osalta pienimmillään 1/8 osaan ja maata jaettiin taloille kunkin talon manttaaliluvun ja alueelle määrätyn tynnyrinalaluvun mukaan (esim. 1 500 tynnyrinalaa koko manttaalia kohti ja 750 tynnyrinalaa puolta manttaalia kohti jne.). Manttaaliluku oli perusteena myös uudistalon perusverolle. Vuonna 1786 määrättiin Turun ja Porin läänin uudistalojen perusveroksi 32 taalaria hopeassa koko manttaalia kohti. Vero jakaantui maakirjaan merkittäviin parseleihin, joille määrättiin kullekin raha-arvot.⁹⁷

Pelkkä peltomaan huomioon ottaminen uudistalon erottamismittauksissa ja verollepanoissa ei luonnollisesti riittänyt, vaan talo tarvitsi toimeen tullakseen riittävän määrän niittyä ja metsää sekä kelvollista maata tilusten laajentamiseksi. Näitä kaikkia arvioitiin asutuslupaa myönnettäessä ja veroperusteita määrättäessä. Pelto- ja niitymaan oikea suhde oli vanhakantaisessa maataloudessa tärkeä. 1700-luvulla laskettiin, että 3 - 4 tynnyrinalan niityiltä saatu heinä riitti elättämään sen eläinmäärän, jonka tuottamalla lannalla pystyttiin lannoittamaan yksi tynnyrinala peltoa. Eläimille syötettiin tietenkin heinän lisäksi olkia, ruumenia ja lehdeksiä. Pellon kunnollinen lannoittaminen olisi vanhan yleisen käsityksen mukaan edellyttänyt yhtä nautaeläintä kutakin kylvötynnyrinalaa kohti. Kaksivuoroviljelyssä vastaava tynnyrinalaluku oli 1/2-2/3. Niityn ja pellon tavoiteltu suhdeluku oli 3:1. Kruunun 1500-luvun puolivälin tiliaineistojen perusteella on laskettu, että lehmä, hevonen tai härkä söivät sisäruokintakauden

⁹⁴ Utdrag af Kammar-Collegii Bref till Länshöfdingen i Åbo, angående Methoden till Nybyggens Skattläggning; den 17 Januari 1786 (Gylden 1836, 424); Kovero 1909, 98; Taskinen 1972, 47

⁹⁵ Kongliga Brevet till Kammar-Collegium om sättet til Stoskiftens verkställand i Kuopio Län samt huru med Öfverloppsjordar förfaras bör, 26.6.1783 (Gylden 1836, 324); Taskinen 1972, 44-49

⁹⁶ Jutikkala 1958, 297-298; Talvitie 2013, 75

⁹⁷ Samling af författningar etc. (Gylden 1836, 425); Taskinen 1972, 30

aikana yhden talvikuorman verran heinä.⁹⁸ Tämän tiedon avulla voidaan arvioida myös eläinten määriä taloilla, kun tiedetään niittyjen pinta-alat ja satomäärät. Esimerkiksi 1830-luvun verotus- ja maanmittausasiakirjoista on saatavissa tynnyrinalakohtaisia satomääriä. Vuoden 1803 verojääkärirekytointia käsittelevän luvun 6.2 yhteydessä todetaan, että verojääkäritalolla piti olla alussa vähintään 4 tynnyrinalaa peltoa, 8 tynnyrinalaa niittyjä ja 63 tynnyrinalaa metsämaata laiduntamista sekä poltto- ja rakennuspuita varten. Niittymaan tarve ei tämän mukaan olisi laskettu kolminkertaisena, vaan kaksinkertaisena peltoalaan nähden, mutta kesannointi huomioon ottaen niittyala oli kuitenkin neljäkertainen. Yhteensä tavoite oli siis 75 tynnyrinalaa maata. Tämä on huomattavasti vähemmän, kuin mitä jääkäritalojen verollepanojen yhteydessä niille erotettiin vuonna 1836.

Etelä- ja Lounais-Suomessa ei juuri ollut isännätöntä maata. Yksityinen uudisasutustoiminta oli eteläisessä Suomessa tyrehtynyt jo 1600-luvulla, mutta jatkui voimakkaana Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa ja Lapissa. Ylä-Satakuntakin voidaan hyvin laskea tähän ryhmään. Valtaosa uudisasutuksesta oli yksityisen toimeliaisuuden seurausta. Valtion rooli oli lähinnä valmiin uudistilan verollepano.⁹⁹ Vasta vuoden 1775 isojakoasetuksessa voimistunut kuningasvalta sai läpi ajatuksen kylien liikamaiden erottamisesta kruunulle asutustarkoituksiin. Käytännössä likimainkaan kaikki liikamaa ei joutunut uudisasukkaille. Maan eteläosissa jakokuntien tilukset ylittivät harvoin sallitun tynnyrialamäärän, jolloin uudisasutukseen ei juuri jäänyt tilaa. Eniten asutettavia liikamaita Etelä-Suomessa oli Lounais-Hämeessä, Hämeen ja Uudenmaan välisellä metsäseudulla sekä eräiden Etelä-Satakunnan pitäjien takamailla. Pohjois-Hämeessä ja Pohjois-Satakunnassa suuri osa kruunulle peruutetuista maista oli karua, mutta raivaukseen sopivaa maata silti oli, kuten asutusmäärät osoittavat. Vuosina 1721-1809 Satakuntaan perustettiin 890 kanta-uudistilaa, kun koko maan luku oli 7 371. Kaikki liikamaille erotetut tilat eivät olleet todellisia uudistiloja, koska liikamaille jäi myös talojen torppia, jotka pantiin verolle ja siten muuttuivat kruunun uudistiloiksi. Ei ole mahdollista tarkkaan arvioida, miten suuri entisten torppien osuus kruunun tiloista oli. On arvioitu, että runsaasti yli puolet Hämeessä vuoden 1800 tienoilla verolle pannuista uudistiloista oli torppia.¹⁰⁰

Liikamailla harjoitetun uudisasutustoiminnan tulos jäi odotuksiin nähden vähäiseksi. Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Hämeessä ja Savossa torpparilaitos oli asutustekijänä monin verroin valtion uudisasutusta merkittävämpi.¹⁰¹

⁹⁸ Luukko 1957, 492; Jokipii 1974, 193; Soininen 1974, 200; Korhonen 2003, 411; Nummela 2003, 151

⁹⁹ Soininen 1974, 325

¹⁰⁰ Kovero 1909, 180; Jutikkala 1958, 257; Saarenheimo 1983, s. 47-48, 51-52

¹⁰¹ Saarenheimo 1983, 53

Maakirjoissa oli säännöllisesti omana kategorianaan toistaiseksi verollepanoa vailla olevat kruununtorpat, jotka oli maaherran luvalla perustettu kruunun maille. Suur-Ikaalisten pitäjässä oli vuoden 1700 maakirjan mukaan kruunun yhteismaalle perustettuja verottamattomia kruununtorppia 16 kappaletta, jotka kaikki sijaitsivat pitäjän länsiosassa.¹⁰² Vuonna 1770 pitäjässä oli edelleen sama määrä verottamattomia kruununtorppia.¹⁰³ Vuoden 1845 maakirjaan on merkitty 25 vuonna 1836 verolle pantua kruununtorppaa, jotka kaikki olivat aikaisemmin verojääkäritaloja. Näille oli myönnetty säännöllisesti kaksi vapaavuotta, koska tilat olivat nauttineet verovapautta jo noin 30 vuotta. Ikaalisten alueella uudisasutus oli vilkasta 1770-luvulta Suomen sotaan saakka. 1810-luvulla uudistilat lisääntyivät vähän, mutta 1820-luvulla perustamiset taas lisääntyivät. Ruoveden puolella oli vuonna 1845 16 kruununtorppaa Aurejärven, Haukkamaan ja Riuttaskorven maakirjakylissä. Näistä 15 oli aiemmin verojääkäritaloja ja ne pantiin neljää kruununtorppaa lukuun ottamatta verolle vuonna 1836.¹⁰⁴

Arvo M. Soinisen mukaan vuoden 1775 isojakoasetus oli käännteentekevä valtion harjoittaman uudisasutuspolitiikan kehitykselle. Tämän jälkeen valtio saattoi harjoittaa aktiivista asutustoimintaa, joka tuotti myös tuloksia. Suurin osa vuosina 1775-1809 Suomessa perustetusta noin 4 200 uudistilasta voitaneen katsoa valtion asutustoiminnan tuloksena syntyneeksi. Uudisasutuksella oli myös kerrannaisvaikutuksia talojen myöhemmän jakautumisen ja torppien perustamisen kautta. Vuosina 1750-1875 on laskettu uusia itsenäisiä tiloja syntyneen Suomessa noin 60 000. Asutusvaikutus tällä aikavälillä oli kuitenkin moninkertainen, kun ottaa huomioon uudistilojen jakautumiset ja uudistiloille perustetut torpat.¹⁰⁵ Torppakin oli asutuksen kannalta uudistila, vaikka olikin isäntätalon maalla.

Liikamaiden erottamisen seurauksena valtio sai haltuunsa suuria metsäalueita. Metsätaloudelliset näkökohdat alkoivat 1800-luvun kuluessa nousta liikamaan erotuksessa etusijalle. Vuoden 1851 metsäasetuksessa asetettiin jo kruununmetsien muodostaminen liikamaan erotuksen päätarkoitukseksi. Suuret metsäalueet oli säilytettävä kruununmetsinä ja pienemmät voitiin antaa uudisasutukseen tai kruunun metsätorpiksi, jotka olivat siis uudentyypinen torppamuoto.¹⁰⁶ Vaikka valtion ja yksityisten metsät oli jakotoimituksissa piirretty kartalle ja osin maastonkin merkitty, kansan keskuudessa eli pitkään käsitys, että valtion metsät olivat yhteistä omaisuutta ja kaikkien käytettävissä. Vähitellen 1800-

---

¹⁰² KA 7416:1104

¹⁰³ KA 7656:922

¹⁰⁴ KA. Turun ja Porin läänin maakirja, Ikaalinen, Ruovesi 1845:1253v-1255, 1269v; Taskinen 1972, 136

¹⁰⁵ Soininen 1974, 328

¹⁰⁶ Soininen 1974, 324

luvun puolivälin jälkeen valtion metsien valvonta tiukkeni ja ryhdyttiin palkkaamaan metsänvartioita valvontatehtäviin.¹⁰⁷

Suuressa kuvassa isojako, uudisasutuksen edistäminen sekä väestö- ja työvoimapolitiittiset uudistukset liittyivät valtiovallan talouspolitiikan suunnan muutokseen 1700-luvun puolivälissä. Kehitystä ohjaava tekijä oli Ruotsin tiivistyvä kiinnittyminen kansainväliseen kauppaan, varhaiskapitalistiseen markkinatalouteen ja ajan johtavien talousmaiden Englannin ja Alankomaiden vanaveteen.¹⁰⁸

4.4 Talojen torpat

Uudisasutuksen lisäksi toinen merkittävä asutusta edistävä uudistus samaan aikaan oli yksityiselle maalle perustettujen torppien perustamisen salliminen. Ruotsin maakuntalakien mukaan talonpoika ei saanut kantaa vuokraa maastaan. Sen sijaan aatelilla oli jo keskiajalla oikeus antaa maataan vuokralle ja Pietari Brahe suositteli 1600-luvulla torpparijärjestelmää kartanoiden työvoimatarpeen tyydyttäjäksi. Torppien perustaminen oli sallittua aluksi vain rälssimaalla ja vuodesta 1697 lähtien myös ratsutiloilla. Perintötiloillakin oli kuitenkin mahdollisuus perustaa mailleen torppia, mutta ne pantiin verolle eri tiloina, joihin kuitenkin perintötilan omistusoikeus säilyi. Jakamattomalle yhteismaalle ei saanut perustaa torppia. Näistä rajoituksista johtuen perintötilojen torpat olivat Suomessa harvinaisia ennen vuotta 1743, jolloin perintötilojen torppien verotus poistui. Sama oikeus laajennettiin vuonna 1757 koskemaan myös kruunutiloja. Suurin este torppien perustamiselle poistui, kun vuonna 1770 sallittiin uudistilojen perustaminen myös jakamattomille maille. Tämän jälkeen torppariasutus levisi nopeasti kartanoiden mailta talonpoikaiskyläin.¹⁰⁹ Ilmiötä kutsutaan historiankirjoituksessa nimellä torpparilaitos.

Ylä-Satakunnassa torpparilaitoksen kehitys erosi Ala-Satakunnasta merkittäväällä tavalla. Vanhaa Ala-Satakunnan ja Ylä-Satakunnan kihlakuntarajaa voi pitää tässä suhteessa jakolinjana. Ala-Satakuntaan lukeutuvien pitäjien vanhan tiheän asutuksen alueilla torpat yleensä kasvattivat olemassa olevaa kyläasutusta, mutta harvempaan asutussa Ylä-Satakunnassa syntyi torppien ja niistä muodostuneiden uudistilojen kautta kokonaan uutta kyläasutusta. Varsinkin laajat erämaapitäjät Ulvila, Ikaalinen ja Ruovesi olivat aluetta, jolle kehittyi koko Suomen mittakaavassa lukumääräisesti yksi suurimpia torppariasutuksia.¹¹⁰

¹⁰⁷ Kallio 1972, 310; Saarenheimo 1983, 53

¹⁰⁸ Ylikangas 1986, 74

¹⁰⁹ Jutikkala 1958, s. 240-241

¹¹⁰ Gylling 1909, s. 230; Miettinen 2014:55

Ikaalisten ja Ruoveden suurpitäjien vanhimmat torpat olivat pappiloiden perustamia. Ikaalisten kirkkoherra Abraham Rothovius vanhempi oli saanut vuonna 1652 maaherralta luvan papistolle kuuluvien privilegioiden nojalla ja muiden ikaalislaisten ulkomaan omistajien luvalla perustaa torpan Hienmaan ulkomaalle Honkajoelle. Torpan ylläpidossa oli ongelmia ja torppa autioitui, kunnes 1670-luvun alussa uuden kirkkoherran aloitteesta torppa, jonka asumus oli nyt eri paikassa kuin ensimmäisen torpan, asutettiin uudelleen. Tästä Jokihonko-nimisestä pappilan torpasta tuli Honkajoen ensimmäinen uudistila ja vuonna 1691 siitä muodostettiin kruununtila.¹¹¹ Myös Ruovedellä pappilat olivat ensimmäisiä torppien perustajia. Ruoveden kirkkoherranpappilan ensimmäisenä torppana tunnetaan Pirttilä, josta käytettiin torppa-nimitystä ainakin isonvihan päättyessä. Vuonna 1728 perustettiin pappilan alainen Nuottaniemen torppa. Kurun kappalaisen pappila perusti ensimmäisen torpan vuonna 1737. Myös Ruoveden rälssitilat ja virkatalot perustivat torppia, joista vanhin oli Pekkalan rälssitilan perustama torppa 1740-luvulla.¹¹²

Talonpoikaistalojen torppia alettiin tutkimusalueella lisääntyvässä määrin perustaa 1750-luvulta lähtien. Kuitenkin jo vuonna 1734 oli Ikaalisten Karhoisten kylän yhteismaalle perustettu Jyllin torppa. Ikaalisten emäpitäjän 1750-luvulla kylien yhteismaalle perustetut torpat olivat Juhtimäen Liesjärvi (1752), Isi-Röyhiön Hihkiö (1750-l.) ja Kukkasniemi (1759), Kilvakkalan Salava (1751) ja Uurasjärvi (1758), Kovelahden Isotalon (halottu) akatemiatalon maille perustetut kaksi torppaa, Kuusjoki 1 ja 2 (1758) sekä Sarkkilan Karppa (1752). Jämijärvellä vanhimmat torpat olivat Kaparin eli Kierikan akatemiantalon Tykköönmaalle perustettu Vanhatalo (1745) ja Pitkäniemen kylän akatemiatalojen maille perustettu Peltoniemi (1747). Kankaanpähän perustettiin myös kaksi torppaa jo 1740-luvulla ja neljä torppaa 1750-luvulla. Karvialle perustettiin 1750-luvulla kaksi torppaa ja Parkanoon yksi, Vahojärven Hankala. Seuraavalla vuosikymmenellä torppien perustaminen kiihtyi eri puolilla Ikaalisten suurpitäjää. Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisella alueella perustettiin 5 torppaa 1750-luvulla.¹¹³

Parkano ja Kihniö muodostuivat erityisiksi torpparialueiksi. Ruotsin ajan lopussa alueella oli 38 taloa, mutta 89 torppaa, mikä merkitsi 234 % talollisten määrästä. Koko Satakunnassa vastaava luku oli 73 %, joka sekin oli reippaasti Suomen korkein. Joillakin taloilla, kuten Kihniön Korhosella, saattoi olla toistakymmentäkin torppaa. Parkanon ja Kihniön kohdalla torppailmiö herättää kysymyksen, miksi se täällä, jossa olisi ollut hyvää tilaa ja mahdollisuuksia perustaa uudistalo, oli niin yleistä. Nähtävästi

¹¹¹ Vappula 1999, s. 41-42; Ks. Pappiloiden privilegiot v:lta 1650 torppien perustamiseksi, Gylling 1909, s. 40.

¹¹² Koukkula 1967, s. 51

¹¹³ Vappula 2006, s. 326-387 (Ikaalisten entisen emäpitäjän historian 3:n talonhaltijaluettelot 1722-1850); KA Turku. TPLKo, Kruununtaloja koskevat asiakirjat Hda:5; Helsingin yliopiston keskusarkisto, Turun akatemian arkisto, Ylistä voutikuntaa koskevat asiakirjat 1734-1805, Gf 4-5.

torpan velvollisuudet talolle katsottiin edullisemmaksi ja turvallisemmaksi, kuin kruunun valvonta ja verotus. Monessa tapauksessa torpparit olivat talollisten lapsia, jotka aikuistuttuaan perustivat torppia kotitalojensa maille.¹¹⁴ Ikaalisten alueella oli erityinen torpparyhmä, akatemiatalojen torpat, joiden perustamisesta akatemiatalojen alaisuuteen päätti Turun akatemian konsistori. Akatemiatalojen torppia oli Ikaalisissa 1700- ja 1800-luvun vaihteessa kaikkiaan 33.¹¹⁵

Koko Ikaalisten alueella oli väkilukutaulujen mukaan miespuolisia torppareita vuonna 1749 32 ja talollisia 197. Vuonna 1805 torppareiden määrä oli ylittänyt talollisten määrän (302 ja 282). Edvard Gylling on saanut Ikaalisten torppareiden määräksi samana vuonna 380. Vuonna 1810 torppareita oli 478 ja talollisia 403.¹¹⁶ Ikaalisissa torppariasutus keskittyi vuoteen 1800 mennessä kuitenkin vielä emäseurakuntaan. Suurpitäjän torpista oli tuolloin 40 % Ikaalisten alueella. Myöhemmin torppariasutus painottui Honkajoen, Kankaanpään, Karvian ja Parkanon alueille.¹¹⁷ Väkilukutauluissa uudistalolliset on merkitty puutteellisesti ja ilmeisesti ennen 1800-luvun puoliväliä verolle panemattomat uudistilat on merkitty torppareiden ryhmään. Verrattaessa Ikaalisten ja koko maan talollisten ja torppareiden suhteen muutosta vuodesta 1749 vuoteen 1805, saadaan kasvuluvuiksi prosentteina seuraavasti: talolliset koko maassa 50 % ja Ikaalisissa 85 %, torpparit koko maassa 518 % ja Ikaalisissa 844 %.¹¹⁸ Vuonna 1850 torppareita oli jo 1311 ja talollisia 629. Luvut vastaavat pitkälti talojen ja torppien määriä näinä vuosina. Väkilukutauluissa vuodesta 1805 vuoteen 1850 on ilmoitettu viiden vuoden välein uudistalollisten lisäykset, jotka olivat yhteensä tällä aikavälillä 101 talollista. Lisäykset olivat pääosin aikavälillä 1810-1830, 83 taloa. Sen jälkeen uudisasutus hiipui, mutta torppariasutus jatkoi voimakasta kasvuaan, joka kiihtyi edelleen 1800-luvun loppua kohti.¹¹⁹

Ruoveden ensimmäiset talonpoikaistalojen torpat syntyivät 1750-luvun alussa. Vuoteen 1808 mennessä Ruoveden emäpitäjässä oli 124 torppaa, Kurun kappelissa 86 ja yhteensä koko Ruoveden hallintopitäjässä 315 torppaa. Ruoveden alueen suurtiloilla oli työvoiman tarpeesta johtuen huomattava määrä torppia.¹²⁰

Eräänä torppien perustamisen ilmentymänä oli yhden talon, useamman talon tai kokonaisen kylän yhteis- tai ulkomailleen perustamat torpat. Ikimuistoiset nautinnat haluttiin turvata takamailla ja

¹¹⁴ Jokipii 1971, s. 62-68

¹¹⁵ HY. Turun akatemian Ylistä voutikuntaa koskevat asiakirjat 1734-1805, torppaluettelot, Gf 4-5.

¹¹⁶ Carlsson 1871, s.141, 142, 147; Markkola 2006, s. 189-190; Gylling 1909, 54

¹¹⁷ KA. DA. Ikaalisten seurakunta, väkilukutaulut 1800-1808; Markkola 2006, s. 29, 190

¹¹⁸ KA. DA. Ikaalisten seurakunta, väkilukutaulut 1749-1805; Jutikkala 2003, 343

¹¹⁹ KA. DA. Ikaalisten seurakunta, väkilukutaulut 1805-1850

¹²⁰ Koukkula 1967, s. 52-54, 56

vanhoilla eräsijoilla. Ikaalisten ja Hämeenkyrön kantataloilla oli vanhoja nautintoja mm. nykyisten Honkajoen ja Kankaanpään alueilla. Vuoden 1740 tienoilla Hämeenkyrön Alasen ja Nuutin talot perustivat torpan vanhalle eräsijalleen Kankaanpään ja Pomarkun rajalle Kynäsjärvelle.¹²¹

Torppaa perustettaessa talollisen ja torpparin välillä tehtiin joko suullinen tai kirjallinen sopimus eli kontrahti torpan vuokraehdoista, jotka saattoivat vaihdella hyvinkin paljon. Oli tavallista, että torppari ja hänen vaimonsa saivat elinaikaisen asumisoikeuden torppaan. Näin tapahtui etenkin silloin, kun torppa annettiin perintöosan vastikkeena. Vuonna 1800 määrättiin, että torpparisopimukset oli tehtävä kirjallisina, ja että ne oli kiinnitettävä käräjillä. Määräystä ei kuitenkaan aina noudatettu. Samassa yhteydessä säädettiin, että pisin sallittu vuokra-aika oli 50 vuotta.¹²² Käytännössä torpat useimmiten periytyivät torpan lapsille, mutta tällöin tehtiin yleensä uusi sopimus. Torpan vuokra sovittiin kuitenkin vain määräajaksi, jonka mentyä oli sovittava uudesta vuokrasta.

Yleensä torppariksi ryhtyvä maksoi isännälleen käsirahan, tavallisimmin muutamia riksejä. Jos torppa raivattiin koskemattomaan metsään, torppari sai aluksi vapaavuosia vuokranmaksusta.¹²³ Vuonna 1782 laaditun uudistalo- ja torppaluettelon mukaan Ikaalisten torppien vuokrat olivat yleensä 1 - 2 riksiä vuodessa tai vain päivätöitä, mutta myös luonnontuotteina vuokra saatettiin maksaa.¹²⁴ Metsänkäytön osalta sopimukset vaihtelivat ja toisinaan torppari sai käyttää varmaan sijainnistakin riippuen metsää vapaammin, toisinaan vain yhdessä talon kanssa. Torpalla saattoi olla myös oma metsäsarka ja laidunalue. Päivätyö- tai muut työvelvollisuudet vaihtelivat varsinkin alkuaikoina sopimuskohtaisesti. Torppari saattoi tehdä päätaloon esimerkiksi viikon tai kaksi keväällä kylvöaikaan ja saman verran syksyllä, mutta tavallista oli, että vuokran suuruus määriteltiin viikkopäivinä. Monet torpat vastasivat varallisuudeltaan hyvin pienempää taloa. Wilhelm Carlsson kertoo pitäjänkertomuksessaan Ikaalisten torppareiden hyvistä oloista. Joillakin torpilla saattoi olla toistakymmentä lehmää ja tavallinen lehmäluku oli 5 - 6 lehmää. Carlssonin arviota vahvistavat Turun akatemian laatimat akatemiatalojen torppaluettelot. Niiden mukaan akatemiatalojen torpilla oli 1700-luvun lopussa nautakarjaa tyypillisesti 5 - 7 ja 1 - 2 hevosta. Suurimmasta päästä oli Kovelahden Isotalon akatemiatalon vanha torppa Kuusjoki, jolla oli 20 nautaa, 2 hevosta ja 4,5 tynnyrin vuotuinen kylvö.¹²⁵

¹²¹ Nallinmaa-Luoto 1990, s. 21

¹²² Rasila 2003, s. 384

¹²³ Nallinmaa-Luoto, s. 23

¹²⁴ KA Turku. TPLKo, Kruununtaloja koskevat asiakirjat, Hda;5

¹²⁵ Carlsson 1871, 125; HY. Turun akatemian Ylistä voutikuntaa koskevat asiakirjat 1734-1805, torppaluettelot, Gf 4-5. Kuusjoen torppa joutui isojaossa liikamaalle ja siitä tuli verojääkäritalo v. 1806.

4.5 Isojaon vaikutukset asutustoiminnassa

Kuten edellä on todettu, torppien perustamisen esteiden purkamisen jälkeen uudisviljely edistyi ripeästi 1700-luvun jälkipuoliskolla. Toinen kauaskantoinen maatalouden ja maanomistuksen perinteistä järjestystä mullistanut uudistus oli isojako, jossa kunkin talon tilukset jaettiin uudelleen. Isojaon tavoitteena oli, että talojen tilukset saataisiin hajanaisten sarkojen sijasta yhteen isoihin lohkoihin, josta nimitys isojako juontaa. Käytössä olleessa sarkajakojärjestelmässä kylän talojen peltosarat olivat yhteisessä aitauksessa ja niiden oli noudatettava samanlaista viljelysjärjestelmää, mikä osaltaan ylläpiti vanhakantaista maataloutta. Isojakoon liittyi myös pyrkimys metsien yhteisomistuksen lopettamisesta. Alkuvaiheessa 1750- ja 1760 -luvulla isojaon toimeenpano kohtasi Suomessa suuria vaikeuksia.

Vuonna 1775 annettu Suomea koskeva isojakoasetus lievensi alkuperäistä tavoitetta yhtenäisistä tiluskokonaisuuksista. Pellot saatiin asetuksen mukaan jakaa kullekin talolle neljänä lohkona, niityt samoin neljänä ja metsät kahtena lohkona. Asetus kuitenkin salli halukkaille ottaa kaikki tiluksensa yhtenä kappaleena. Jakoperusteena, jonka mukaan kullekin talolle tulevien osuuksien suuruus laskettiin, oli aluksi maaveron äyri-luku tai sarkajaon aikainen tankoluku, mutta vuoden 1782 jälkeen jakoperusteiksi tulivat nautinta ja manttaaliluku. Nautinta tuli kyseeseen nimenomaan peltojen ja niittyjen jaossa. Manttaalia kohti taloille annettava tilusala oli asetuksen mukaan maanlaadusta riippuen 600 - 1 200 tynnyrinalaa. Pinta-alarajoitus merkitsi enimmäispinta-alan ylittävien maiden eli ns. liikamaiden (överloppsjordar), käytännössä metsien peruuttamista kruunulle.¹²⁶ Alinta tynnyrinalalukua 600 ei juuri käytetty. Eteläisessä Suomessa tynnyrinalaluku 1 200 - 1 500 oli tavallinen, mutta Keski-Suomessa 1 700 tynnyrinalaa oli yleinen jakoperuste, samoin Savossa ja Karjalassa. Suomenselän karulla vedenjakaja-alueella, jossa metsät jaettiin pääasiassa 1800-luvulla, tynnyrinalaluku tuli olemaan yleisesti 2 000 tynnyrinalaa.¹²⁷ Kuninkaan kirjeen 31.3.1786 perusteella maaherroille myönnettiin oikeus päättää enintään 300 tynnyrinalan lisämaan jakamisesta taloille manttaalia kohti korvauksena tiluksiin kuuluvista verottamattomista joutomaista (impediment). Näitä joutomaita olivat mm. paljaat kalliot, louhikot, tiet, vesistöt, luodot, kitukasvuiset metsät ja rämeet sekä sellaiset suoalueet, joilta ei juuri saatu heinäsatoa. Nämä maat olivat talojen rajojen sisällä, koska niitä ei saatu käytännössä erotettua kokonaan erilleen. Ne saattoivat muodostaa talojen pinta-aloista huomattavan osuuden ja niistä oli monessa tapauksessa myöhemmin huomattavaa hyötyä omistajalleen.¹²⁸ Talot saivat myös pitää jaossa edelleen vanhoja muiden jakokuntien alueella sijainneita niitty- ja metsäpalstoja (urfjäll).

¹²⁶ Jutikkala 1958, s. 249, 254

¹²⁷ Saarenheimo 1983, 30-31, 50; Virrankoski 1961, 352

¹²⁸ v. Bonsforff 1833, 357-358; Jokipii 1999, 234

Verollepannut kruununtorpat tai ulkopalstat (utjord), jotka molemmat olivat itsenäisiä tiloja, saivat isojaossa niin paljon tiluksia, kuin niille oli riidattomassa jaossa vanhastaan kuulunut.¹²⁹

Kun isojakotoimitus oli pitäjässä määrätty tehtäväksi, ensimmäinen vaihe oli suorittaa jakokuntien rajankäynnit, joihin kutsuttiin jakokunnan osakkaat sekä naapurijakokuntien talolliset. Pellot ja niityt saatiin kartoitettua jo varhaisessa vaiheessa, mutta metsien jako siirtyi yleensä myöhemmäksi. Metsien jakoja pitkittivät yleiset rajaepäselvyydet, joita ratkottiin pitäjakohtaisissa maanjako-oikeuksissa. Jakokuntarajojen ja tilusten kartoituksen jälkeen suoritettiin tilusten jyvitys eli gradeeraus, mikä tarkoitti jaettavan maan pinta-alan ja laadun suhteen määrittämistä. Jyvityksen suorittivat talolliset yhdessä maanmittarin kanssa mittaamalla kepillä hedelmällisen maan paksuutta. Erimielisyyksien sattuessa jyvityksen ratkaisivat kaksi lautamiestä. Jaon kolmannessa vaiheessa maanmittari laati tiluskartat ja valmistelupöytäkirjan. Kun kaikki osakkaat olivat jaon hyväksyneet, he vahvistivat sen puumerkeillään pöytäkirjaan. Ennen lopullista jakoa maanjako-oikeus vahvisti alueen jakoperusteet (delnigs instrument), jonka mukaan määräytyivät kullekin jakokunnan osakkaalle tulevat osuudet. Jaon viimeinen vaihe oli lopullisen jakokirjan laatiminen ja tilusten pyykittäminen.¹³⁰

Uudistaloille jakoperusteet eli manttaaliluvut ja tynnyrinalat vahvisti maaherra ennen lopullista jakoa maanmittarin ehdotuksesta. Vanhoille taloille tulevien lohkojen määräämisessä ei maanmittari saanut ohjeiden mukaan painostaa talollisia, vaan näiden tuli keskenään neuvottelemalla yrittää päästä ratkaisuun. Jakotoimitusten epäkohtia korjattiin vuonna 1807 säätämällä kaikkien jakokunnan maiden jako samanaikaisesti suoritettavaksi.¹³¹ Silti isojako oli monin paikoin pitkälle 1800-luvulle jatkuva prosessi.

Kun jakoperusteeksi tuli maa verolukujen sijasta, jokaiselle talolle oli jaossa annettava pelto-, niitty- ja viljelyskelpoista maata määrällisesti ja laadullisesti vastaava määrä, mitä se vanhastaan oli omistanut ts. maat oli jaettava nautinnan mukaan. Lisäksi talolle oli jaettava kylän yhteisestä metsä- ja takamaasta maata niin paljon, kuin paikkakunnalla saatiin antaa ottaen huomioon asetusten määräykset pinta-alasta. Jos metsämaata ei ollut riittävästi, käytettiin jakoperusteena suhteellista osuutta manttaalin mukaan. Talollisilla oli liikamaiden asutukseen ottoon optio-oikeus, jota oli käytettävä 6 kuukauden kuluessa liikamaan erottamisen jälkeen. Jos liikamaa oli niin pieni, että sille ei voinut perustaa vähintään 1/8 manttaalin uudistilaa, se oli veronkorotusta vastaan tarjottava entisille omistajille. Jakokunnan osakkaat

¹²⁹ Haataja 1936, 60

¹³⁰ Huhtamies 2008, 160-161; Ennen maanjako-oikeuksia, jotka perustettiin 1766, jakoperusteet vahvistivat läänikohtaiset talousdeputaatiot.

¹³¹ Kovero 1909, 88; Saarenheimo 2003, 354

saivat myös halutessaan muodostaa yhdessä uudistilan yhdistämällä pienempiä liikamaita. Tällöin heillä oli mahdollisuus ehdottaa yhteistä ehdokasta, tai jos yksimielisyyttä ei löytynyt, ratkaisi arpa valinnan. Jos liikamaa oli riittävän iso uudistilan perustamiseen, tuli optio-oikeuden käyttäjän perustaa sinne emätilasta riippumaton uudistila tai useampi tila. Käytännössä talolliset tällöin luovuttivat uudistilan usein jollekin omaiselleen. Maaherran harkintaan viime kädessä jäi, oliko uudistilalla perustamisedellytyksiä. Liikamaalle perustettavan talon veroehdot olivat uudistalolle määrättyjen mukaiset. Jos optio-oikeutta ei käytetty, liikamaat olivat muille uudisasukkaille käytettävissä tai ne jäivät kruununmetsiksi. Merkittävää oli, että optio-oikeutta talollisilla ei kuitenkaan ollut kruunun yhteismaihin, vaikka niillä saattoi olla vanhastaan talojen nautintoja.¹³² Esimerkiksi Karvian ja Ala-Honkajoen kruunun yhteismaiden isojaon yhteydessä erotetuista ylijäämämaista ei käytetty nimitystä liikamaat, vaan ne olivat kruunun maita, joten taloille ei myöskään myönnetty niihin optio-oikeuksia.¹³³ Kruunun yhteismailla oli kuitenkin monin paikoin uudisasutusta.

On huomattava, että kylien yhteismailla saattoi olla torppia, jotka useimmiten jäivät edelleen jonkun talon tiluksille, mutta eivät välttämättä torpan entisen isännän tiluksille. Kruununmaiksi erotetuille liikamaille jääneistä torpista tuli kruunun uudistiloja. Tämä oli yleistä erityisesti Parkanon pohjoisosassa ja Kihniössä. On ilmeistä, että monet talot halusivat niille tulevat maat lyhentämättöminä ilman torppien tiluksia, joten torpista pyrittiin monessa tapauksessa eroon. Torpan tilukset peltoineen ja niittyineen olisi muuten laskettu talon pinta-alaan ja vähentäneet muun maa-alan saantia samassa suhteessa.¹³⁴ Toisaalta oli niin, että talolliset halusivat monesti nimetä uudisasukkaita entisille takamailleen, joita erotettiin liikamaiksi. Se oli käytännössä heidän viimeinen oikeutensa näitä maita koskien ja sen he usein halusivat myös käyttää.¹³⁵ Sotilistorppien tilukset jätettiin Ruotsin vallan loppuun saakka jakamatta. Uudistilojen yleinen manttaaliluku oli kahdeksannesosa manttaalia, joka vuodesta 1782 lähtien oli alaraja. Noin puolet isonvihan jälkeen perustetuista uudistiloista syntyi liikamaiden erottamisen yhteydessä, toinen puoli isostajaosta riippumatta kruunun erämaille.¹³⁶

Isojako käynnistyi Ikaalisissa huomattavasti myöhemmin, kuin etelämpänä Hämeenkyrössä ja Pirkkalassa. Valtaosa Ikaalisten kylistä mitattiin ja jaettiin 1790-luvun ja 1830-luvun välisenä aikana, mutta ensimmäinen kylä, Leutola, saatiin kuitenkin mitattua ja jaettua jo vuosina 1765 - 1766. Eri

¹³² Kongliga Brevet i anledning af Allmogens i Wasa och Uleoborgs Län underdåniga Besvär, rörande Storskiiftsdelningar och Nybyggens anläggande m.m. 17.12.1779 (Gylden 1836, 250-252); Kuusi 1933, 83-84; Haataja 1936, 56; Jutikkala 1958, 254-255; Saarenheimo 1976, 274

¹³³ Taskinen 1972, 38-39

¹³⁴ Jokipii 1971, s. 68

¹³⁵ Piilonen 2007, s. 254; KA. Turku, TPLKo Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5

¹³⁶ Jutikkala 1958, s. 25

puolilla pitäjää isojaon seuraukset poikkesivat erilaisista olosuhteista johtuen. Emäseurakunnan vanhoissa kylissä oli muutamia tiheitä kyliä, joissa kotipellot sijaitsivat kylän tuntumassa ja ulkopellot ja niityt olivat etäämmällä. Pitäjän pohjois- ja länsiosissa Parkanossa, Kihniössä, Karvialla, Kankaanpäässä ja Honkajoella oli paljon yksittäistaloja tai kyliä, joiden talot sijaitsivat erillään. Näissä osissa pitäjää isojako merkitsi ennen muuta liikamaiden erottamista kruunulle.¹³⁷ Isojako saatiin Ikaalisten ja Ruoveden suurpitäjissä yhtä Ikaalisten kylää lukuun ottamatta suoritettua vuoteen 1824 mennessä.¹³⁸ Isojaon nimellä uudistalojen jakotoimituksia tehtiin kuitenkin senkin jälkeen.

Parkanon ja Kihniön alueella, jossa enemmistö verojääkäritaloista sijaitsi, isojako pääsi alkamaan 1790-luvulla ja saatiin päättymään 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Vain pieni osa tämän alueen 23 manttaalista jaettiin myöhemmin. Kokonaispinta-alasta, 108 604 hehtaaria, melkein kaksi kolmasosaa (69 374 ha) erotettiin kruununmaihin. Taloa kohti jaetussa pinta-alassa noudatettiin yleensä tarkasti enimmäispinta-alaohjetta (600 - 1 200 tynnyrinalaa koko manttaalia kohti). Pieniä poikkeuksia kuitenkin oli. Esimerkiksi Parkanon kylän Turun akatemian koko manttaalin talo Kana sai vuonna 1802 suoritettussa jaossa 1 324 tynnyrinalaa ja sen maista liikamaille jääneet torpat ja sen jälkeen muodostetut puolen manttaalin uudistalot Kivelä ja Visuri saivat yli 600 tynnyrinalaa; edellinen 668 ja jälkimmäinen 713 tynnyrinalaa (kokonaisina tynnyrinaloina).¹³⁹ Turun akatemian taloja, joiden verotulot oli läänitetty akatemialle vuosina 1644 - 1828, koskivat samat isojaon määräykset, kuin muitakin taloja. Ikaalisissa niitä oli vuoden 1805 maakirjan mukaan 31 taloa, joista suurin osa oli Jämijärvellä.¹⁴⁰ Uudistilat sijaitsivat usein huonomman maanlaadun alueilla, joten niiden osalta käytettiin Ikaalisten suurpitäjässä yleisesti jakoperusteena 1 200 - 1 500 tynnyrinalaa. Verojääkäritalojen manttaaliluvuksi oli vuonna 1806 määrätty 1/4 manttaalia, joten talojen veronalaiset pinta-alat olivat siten 300 - 375 tynnyrinalaa. Poikkeuksiakin oli, kuten vuonna 1809 erotettu Kankaanpään Taulunojan kylän Haapaniemen jääkäritalo, joka sai vain 135 tynnyrinalaa. Talolle ei merkitty jakokirjaan lainkaan manttaalilukua. Sen sijaan läheisen Niinisalon kylän 1/4 manttaalin jääkäritalot Lähetsalo eli Suosalo ja Pitkäranta saivat vuoden 1806 erotuksessa lähes normin mukaisesti (1 200 tynnyrinalaa/manttaali) 317 tynnyrinalaa.¹⁴¹

Keisarillinen majesteetti oli jo 28.11.1817 antanut Turun ja Porin läänin maaherralle käskykirjeen, jonka mukaan Ikaalisten ja Ruoveden pitäjiä koskevissa yleisissä verovähennyspäätöksissä talojen pinta-alaksi

¹³⁷ Markkola 2006, s. 140, 141, 143

¹³⁸ Koskinen 2014, s. 142

¹³⁹ Rantatupa 1971, s. 127 – 130; KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Parkano A79:11/5-8 1802

¹⁴⁰ HY. Turun akatemian Ylistä voutikuntaa koskevat asiakirjat 1734-1805, torppaluettelot, Gf 4-5; Nallinmaa-Luoto 1989, 121. ”Akatemian rälssin” palkkataloja eli ns. Akatemiataloja oli viidennes Turun lähipitäjissä ja loput Ylä-Satakunnassa; KA.DA. Läänintilit, maakirjat, Ikaalinen 1805, 724-752

¹⁴¹ KA.DA. MMH, Uudistusarkisto Kankaanpää A25:10/4 1809

voitiin koko manttaalia kohtia asettaa 1 700 tynnyrinalaa.¹⁴² Tätä mitoitusta oli käytetty useilla paikkakunnilla Suomessa jo Ruotsin ajan lopulla. Maaherra oli toimittanut senaatille vuonna 1816 Ikaalisiin tekemänsä matkan jälkeen seikkaperäisen selvityksen Ikaalisten luonnonoloista ja maatalouden edellytyksistä suhteessa talojen veronmaksukykyyn. Selvityksessä tuotiin esiin heikkolaatuiset ja vedenvaivaamat maat, pitkät etäisyydet kauppapaikkoihin ja verotuksen taso. Maaherra päätyikin esittämään maanmittareidenkin näkemykseen tukeutuen veronalennusten toteuttamista Ikaalisissa sekä Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisessa osassa. Keisari määräsi em. kirjeessään maaherran esityksen perusteella lisäksi tehtäväksi selvityksen näissä pitäjissä siitä, missä määrin talojen verollepanot poikkesivat kuninkaallisen majesteetin 11.7.1806 Savon ja Karjalan läänille annetusta verollepanomääräyksestä.¹⁴³

Ruovedellä isojako aloitettiin Muroleen jakokunnasta vuonna 1777. Täällä maat ehdittiin jakaa ennen uusien asetusten täytäntöönpanoa vanhan nautinnan ja manttaaliluvun mukaan ja maata tuli manttaalia kohti jopa 5 000 tynnyrinalaa. Jakokunnan maista suurin osa oli kuitenkin heikkokuntoisia maita. Muualla Ruoveden alueella isojako pantiin toimeen aikaisintaan 1790-luvulla. Tynnyrinalaluvut olivat harvaanasutulla ja köyhemmällä alueella kauttaaltaan korkeita ja ylittivät usein asetuksen salliman enimmäismäärän. Siitä huolimatta jäi jakokuntiin suuria liikamaita. Esimerkiksi Kurun kappelin koko pinta-alasta kruunulle tullut alue käsitti noin puolet.¹⁴⁴

Kaikki isojaon yhteydessä erotetut liikamaat eivät kuitenkaan joutuneet valtiolle, vaan taloilla oli mahdollisuus saada niitä veronkorotusta vastaan ja ehdolla, että niiden oli sitouduttava maiden uudisraivaukseen. Maanomistajalle annettiin lisäksi mahdollisuus asettaa itse asuttamaan liikamaalle perustettavaa uudistilaa.¹⁴⁵ Esimerkiksi Kurun alueella liikamaita jaettiin taloille 4 1/6 manttaalin verran. Kurun Aurejärven jakokunnassa todettiin vuonna 1797 päättyneessä isossajaossa olleen runsaasti liikamaita. Niille perustettiin uudistilat Äijälä, Pyyninki ja Ainesjärvi, jotka vuoden 1834 verollepanopäätöksen mukaan olivat 1/8 manttaalin taloja sekä Tervajärvi, Vesa, Aineslahti, Liikala, Ahvenharju ja Järvensivu, jotka tulivat vuonna 1834 kruununtorpiksi ja verolle. Näistä kaikki muut paitsi Järvensivu olivat vuonna 1806 perustettuja verojäkäritaloja. Riuttaskorven kylään perustettiin 1/8 manttaalin uudistalot Suojärvi, Niinimäki, Haukijärvi, Pallineva, Perivehmas, Leppämäki, Pohjasmäki ja Taivaljärvi sekä kruununtorpat Torkko, Anttila, Saarijärvi ja Raivio. Näistä kaikki muut paitsi Raivio

¹⁴² von Bonsdorff 1833, 357; Taskinen 1972, 79-80

¹⁴³ Kejslerliga Maj:ts Nädiga Bref till Öfver-Directeuren för Landtmäteriet, om Skatteförmedlingar af Kronomarkerne i Ikalis och Ruovesi Socknar med Kuru Kapell, af Åbo Län; 28.11.1817 (Gylden 1836, 759); Taskinen 1972, 79

¹⁴⁴ Koukkula 1967, s. 24, 26

¹⁴⁵ Jutikkala 1958, 254-255

olivat niin ikään verojääkäritaloja.¹⁴⁶ Juuri edellä mainittuihin Aurejärven ja Riuttaskorven kyliin perustettiin tutkimusalueella eniten uudistaloja isojaon jälkeen. 1820-luvun alkupuolella näyttää viranomaisille olleen epätietoisuutta Aurejärven kylän rajoista. Kun Aurejärven kuusi kantataloa anoivat verovähennyksiä ja lisämaata kruunun yhteismailta vuonna 1823, maanmittarit totesivat, että ko. yhteismaalla oli kaksi kruununtorppaa (Ahola ja Hepoaho) ja kaksi verojääkäritaloa (Heinäaho ja Pyyinki). Turun ja Porin läänin maaherra katsoi keväällä 1826, että rajaepäselvyydet oli tutkittava ennen kuin maanjako- ja verotuspäätöksiä voitiin tehdä. Sama asia tuli vastaan vielä vuonna 1834, kun jääkäritalojen verotuspäätös annettiin. Heinäahon sekä Mäenpään verotuspäätös jäi tuolloin vielä auki.¹⁴⁷

Pentti Taskisen keräämien tietojen perusteella Satakunnassa vuosina 1755-1850 perustettujen uudistalojen keskimääräinen pinta-ala oli Ylä-Satakunnassa 1 589,7 tynnyrinalaa manttaalia kohti ja muualla Satakunnassa 1 381,6 tynnyrinalaa.¹⁴⁸

Isojaon merkitys ja erityisesti siihen liittynyt liikamaiden erottaminen asutustoiminnassa näkyi erityisesti Satakunnassa. Vuosina 1721-1809 Satakuntaan syntyi 890 uudistilaa. Näistä osa oli kuitenkin ollut aikaisemmin jakokuntien yhteismaille perustettuja talojen torppia. Varsinais-Suomeen oli perustettu vuoteen 1792 mennessä vain seitsemän kruunun uudistilaa. Pohjanmaalla, Keski-Suomessa ja Karjalassa uudisasutus oli Satakuntaakin vilkkaampaa. Ikaalisten suurpitäjän pohjois- ja länsiosissa nimenomaan liikamaiden erotus tuotti uudistaloja. Suurimmat muutokset maanomistusoloissa tapahtuivat Parkanossa, jossa noin 70 000 hehtaaria, lähes kaksi kolmasosaa kappelin alueesta erotettiin kruununmaaksi. Lähes sama tilanne oli Ruovedellä Kurun kappelin alueella. Ikaalisten entisen suurpitäjän alueen liikamailla oli vielä vuonna 1870 181 kruununtorppaa, joista yli sata oli Parkanossa.¹⁴⁹ Uusia kruununtorppia perustettiin valtion metsiin 1800-luvun jälkipuoliskolla metsätaloudellisista syistä.

Isojaossa toteutettu yhteismaiden jako lisäsi osaltaan torppien perustamisia, koska talollisen ei tarvinnut enää kysyä muiden osakkaiden lupaa torpan tai mäkituvan perustamiseen. Tämäkin edisti raivausta ja loi edellytyksiä kasvavan väestön paremmalle toimeentulolle sekä myös lisäsi väestönkasvua. On arvioitu,

¹⁴⁶ Koukkula 1967, 27-28, 31-32; KA. MMH, Uudistusarkisto, Kuru H63 1/1-3; KA, Turku, TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5

¹⁴⁷ KA. STO KD 19/67 1823; KA, Turku, TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5

¹⁴⁸ Taskinen 1972, 98

¹⁴⁹ Carlsson 1871, s. 184; Jutikkala 1958, s. 257; Jokipii 1971, s. 68; Rantatupa 1971, s. 128; Markkola 2006, s. 143; Koskinen 2014, s. 151

että koko maassa perustettiin vuosien 1750 ja 1875 välisenä aikana noin 50 000 torppaa.¹⁵⁰ On tunnettua, että talojen perintöosuuksia järjesteltiin antamalla talon nuoremmille pojille ja vävyille takamailta torpan tai uudistalon paikkoja. Erityisesti Pohjanmaalle oli sukulaistorppakäytäntö ominaista. Heikki Ylikangas on tulkinnut, että Pohjanmaan talonpojat sai lopulta myötämieliseksi isojakoon se, että viranomaiset olivat Pohjanmaalla luvanneet uudisasutuksen keskeytyksen isojaon ajaksi, mutta sen jälkeen, ja kun yhteismaatkin oli jaettu, talolliset saivat perustaa mailleen uudistiloja ja torppia mielensä mukaan. Käytännössä tämä tarkoitti talojen takamaiden asuttamista omilla perillisillä ja sukulaisilla. Tällä keinoin ulkopuolisten uudisasukkaiden tulva toivottiin saatavan estettyä.¹⁵¹

Petri Talvitie on isojakoa neljässä Länsi-Uudenmaan pitäjässä käsitelleessä väitöskirjassaan kyseenalaistanut suomalaisessa historiantutkimuksessa vallinneen yleisen käsityksen, että isojako oli ylhäältä päin johdettu hallinnollinen prosessi, joka toteutettiin vastoin talonpoikien tahtoa. Talvitien mukaan, ja tässä hän tukeutuu Juhani Saarenheimon isojakotutkimuksiin, isojakoon suhtautuminen vaihteli maassa olosuhteiden mukaan ja siitäkin riippuen, tuliko aloite isojakoon viranomaisilta vai talonpojilta itseltään. Länsi-Uudellamaalla talonpoikien ja rälssimaanomistajien suhtautuminen isojakoon oli Talvitien mukaan positiivista, koska sarkajakoinen vainiojärjestelmä oli konfliktierkkyä ja siihen haluttiin muutosta. Lisäksi täällä talonpojat saivat itse vaikuttaa isojaon toimitusajankohtaan. Itse jako sen sijaan oli riitaisa. Saarenheimo on tulkinnut isojaon vastustuksen esimerkiksi Hämeessä johtuneen mm. muutoksen pelosta, jakotoimituksista aiheutuvista kustannuksista, veronkorotusten pelosta ja epäluulosta itse uudistuksen tavoitteita kohtaan.¹⁵²

Isojako vaikutti huomattavasti myös maaseudun runsaslukuisen tilattoman väestön asemaan. Vaikka tilattomat eivät olleet jaossa laillisina osapuolina, heidän raivaustoimintansa merkitystä ei voi jättää huomiotta. Ainoastaan sotilaiden ruotupellot yleensä mainitaan isojakoasiakirjoissa. Tilattomilla, joihin tässä luetaan ruotusotilaat, käsityöläiset, mäkitupalaiset, itselliset ja muut maata omistamattomat, oli asumustensa lisäksi ”omia” viljelmiä kylien yhteismailla tai ns. jakamattomissa sikopiireissä. He saivat myös hakea tarvepuunsa yhteismetsistä, laiduntaa eläimiään kylien yhteismailla sekä kerätä heinää kylänpeltojen pientareilta ja vesistöjen rannoilta. Käytännössä nämä vanhat tilattomien oikeudet näyttävät jatkuneen paikallisin sopimuksin, mutta hyvin usein varsinkin talon isännän vaihtuessa, tilattomien vanhojen omistusten hallinnasta käytiin oikeutta käräjillä. Helpoimmin tiluksensa säilyttivät yleensä eronneet ruotusotilaat ja käsityöläiset, joiden asema perustui osin lainsäädäntöön, osin

¹⁵⁰ Kuisma 1993, 115

¹⁵¹ Ylikangas 2004, 506; Talvitie 2013, 21-23

¹⁵² Saarenheimo 1976, 265-266; Talvitie 2013, 207

paikalliseen sopimiseen. Itsellisten asema oli hankalampi. Jos sopimuksia ei ollut, itsellisillä ei ollut oikeudellisia perusteita raivaamiensa tilusten hallintaan talollisen ryhtyessä liittämään niitä omiinsa.¹⁵³

Isojaon seurauksena tilattomien kaskenpoltto Länsi-Suomen metsissä päättyi. Sitä mukaa, kun puutavarakauppa kasvoi ja metsän arvo nousi, tilattomien metsänkätölle tuli lisää rajoitteita. Näin ero maata omistavien ja omistamattomien väestöryhmien välillä tuli lopullisesti määritellyksi.¹⁵⁴ Isojako siirsi valtaosan Etelä-Suomen ja yli puolet koko Suomen metsävaroista yksityisten maatilojen haltuun. Koko maan maa-alasta valtio omisti 1800-luvun puolivälissä noin 40 %. Valtion suurimmat metsäomistukset olivat harvaanasutussa osassa maata, Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomessa. Valtion maanhankinnan tavoitteena oli isojaon yhteydessä ensisijaisesti maatalouden ja asutustoiminnan edistäminen. Metsätalouteen liittyvä asutustoiminta tuli kuvaan myöhemmin metsien arvonnousun myötä. Metsien tilaan kohdistuva kritiikki voimistui läpi 1800-luvun ensimmäisen vuosipuoliskon ja vaikutti siihen, että metsätaloudelliset näkökohdat alkoivat työntää syrjään valtion asutuspolitiikan alkuperäisiä tavoitteita.¹⁵⁵

5. PYRKIMYKSET SUOMEN PUOLUSTUKSEN VAHVISTAMISEKSI ENNEN SUOMEN SOTAA

Ruotsissa keskusteltiin 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa Ranskan esikuvan mukaan yleisestä asevelvollisuudesta. Ruotsilla oli vuosisadan vaihteessa yhteensä 48 000 miehen vakinainen sotaväki, jota pidettiin riittämättömänä Venäjän mahdollisen hyökkäyksen tapahtuessa. Suomen osuus tästä vahvuudesta oli 15 000 miestä. Ruotuarmeijaa täydensivät värvätyt joukot. Armeijan vahvennuksilla saatiin vahvuutta kasvatettua Suomen puolella 23 000 mieheen ennen Suomen sotaa. Määrä oli kuitenkin vaatimaton verrattaessa sitä Venäjän 400 000 miehen vakinaiseen armeijaan. Suomen puoleisen armeijan heikkoutena oli sen miesmäärän vähäisyyden lisäksi heikko koulutus. Esimerkiksi varamiehet jäivät täysin kouluttamatta. Myös miesaines oli vanhentunut torpissaan. Suomen sotaan tultaessa eri yksiköiden miesten keski-ikä vaihteli jo 37 ja 40 vuoden välillä. Vakinaisen sotaväen lisäksi kuninkaalla oli kuitenkin lain suoma mahdollisuus kutsua talonpoikaista nostoväkeä aseisiin.¹⁵⁶

Armeijan taistelukykyä pyrittiin parantamaan tehostamalla joukkojen liikkuvuutta. Vuoden 1770 valtiopäivillä päätettiin Suomen itärajalla olleiden joukkojen muuttamisesta kevyelle kannalle.

¹⁵³ Talvitie 2018, 344-372

¹⁵⁴ Soininen 1974, 320-322; Saarenheimo 2003, 364

¹⁵⁵ Kuisma 2006, 144

¹⁵⁶ Lappalainen - Ericson Wolke - Pylkkänen 2008, s. 18, 25

Joukkojen vahvistukseksi perustettiin mm. Savon jääkärijoukko vuonna 1770 (myöhemmin Savon jääkärirykmentti ja Savon prikaati) ja Karjalan jääkärijoukko monien vaiheiden jälkeen vuonna 1788. Myös Hämeeseen ja Uudellemaalle perustettiin seuraavalla vuosikymmenellä jääkäripataljoonia. Jääkärijoukkojen esikuva oli Saksassa, josta jääkärinimityskin on peräisen. Jääkärijoukot oli tarkoitettu kevyinä ja liikkuvina sekä maastoa hyväkseen käyttävinä nopeisiin iskuihin sekä tukemaan taistelutilanteessa sivustoja ja hoitamaan tiedustelua. Jääkärit olivat pääosin värvättyjä tilattomia ja torppareita, jotka sitoutuivat raha- ja viljapalkkaa vastaan palvelukseen 3-12 vuoteen. Harjoitusten väliajan jääkärit olivat muissa töissä, kuten renkeinä. Järjestelmä ei oikein toiminut, minkä vuoksi ehdotettiin, että jääkäritkin sitoutettaisiin ruotusotilaiden tapaan maanviljelyyn ja heille järjestettäisiin sotilastorpat. Vuonna 1805 kuningas määräsi, että kaikkien värvättyjen tulisi olla harjoituskokousten välillä jonkun palveluksessa tai torppareina.¹⁵⁷

Karjalan puolustusjärjestelyjä 1700-luvun jälkipuoliskolla on syytä tarkastella tarkemmin, koska sieltä löytyy todennäköinen esikuva Ylä-Satakunnan verojääkärihankkeelle 1800-luvun alussa. Karjalan puolustuskysymys oli esillä monilla vapaudenajan valtiopäivillä, mutta siihen ei saatu ratkaisua. Tilanne Karjalassa ei ollut tyydyttävällä kannalla, koska täällä ei ollut toteutettu ruotujärjestelmään perustuvaa sotaväenpitoa. Karjalan rahvas oli sen sijaan luvannut mies talosta -periaatteella lähteä sodan uhatessa puolustamaan valtakunnan rajoja. Puolustuksen järjestämistä kestävämmälle kannalle ryhtyi 1770-luvun alussa ajamaan tarmokas kruununvouti Gabriel Wallenius. Voutikunnan alue vastasi suunnilleen nykyistä Pohjois-Karjalan maakunnan aluetta. Walleniuksen vuonna 1773 Kyminkartanon läänin maaherran A. H. Ramsayn kehotuksesta laatima ensimmäinen suunnitelma ei edennyt, mutta vuonna 1775 hänen ja Savon prikaatin päällikön eversti Y. M. Sprengtportenin kanssa todennäköisesti yhteistyössä laatiman ehdotus eteni aina kuninkaan hyväksymiseen saakka, joskaan ei lopulliseen toteutumiseen saakka. Sprengtporten toimitti Walleniuksen suunnitelman Tukholmaan ja täydensi sitä vielä osaltaan sekä liitti mukaan oman kirjeensä ilmoittaen tukensa Walleniuksen nimissä lähetetylle ehdotukselle. Samalla hän esitti henkilöä jääkärijoukon päälliköksi.¹⁵⁸

Ehdotuksen mukaan Karjalaan perustettaisiin värvätty jääkärijoukko, jonka vahvuudeksi tulisi kuusi komppaniaa, yhteensä 600 miestä. Näille voitaisiin perustaa torpat pitkin itärajaa käyttämällä asutukseen yhteismaita ja rajalla sijaitsevia ns. riitamaita, joista oli kiistaa venäläisten kanssa. Kruunu antaisi jääkäreille kaikki varusteet ja muonan harjoitusaikana, joka olisi 20 päivää vuodessa, sekä vapauttaisi

¹⁵⁷ Partanen 2011, 109-112; Kovero 1909, 57

¹⁵⁸ Cederberg 1925, 1-27; Riissanen 1966, 11-12, 18, 31-32; Saloheimo 1980, 484-489; Aikalaiset nimittivät maakunnan mahtimiestä kruununvouti Walleniusta ”Karjalan kuninkaaksi” ilmeisesti hänen sekä hyvien että huonojen ominaisuuksiensa ansiosta (Riissanen 1966, 11).

torpparin kaikista kruununmaksuista. Jääkärit värvättäisiin tilattomasta väestöstä. Vakinaisen sotaväen etu olisi myöskin siinä, että talonpojat säästyisivät sotatoimiin osallistumattomina vihollisen kostolta ja joukot suojaisivat asutusta rajaseudulla liikkuvilta rosvojoukoilta. Järjestelyn kustannus katettaisiin osin maakunnan taloilta kerättävän ns. jääkärivero muodossa viljana, mutta suuremman osan maksaisi valtio. Kuningas ehti suunnitelman hyväksyä muilta osin, mutta ei riitamaiden käyttämistä asutukseen. Suunnitelma ei kuitenkaan saanut sota-asiain valmistelukunnassa kannatusta. Valiokunta piti valtion osuutta liian kalliina. Ehkä valiokunnan piirissä oli muutenkin epäluuloja karjalaisten uskollisuudesta, eikä toisaalta ilmeisesti haluttu herättää Venäjällä epäilyksiä uusien sotilaallisten järjestelyjen tavoitteista. Kruununvouti Wallenius ryhtyi kuitenkin omatoimisesti valmistelemaan jääkärijoukon perustamista ja erotti vuonna 1780 jääkäreiksi halukkaille torpantiluksia kylien yhteismailta muutamilla paikkakunnilla. Lisäksi hän värväsi käsirahalla uusia asukkaita. Savon ja Karjalan läänin maaherra Georg Henrik von Wright ei kuitenkaan hyväksynyt jääkäritorppahanketta, vaan merkitsi ne tavallisiksi uudistiloiksi.¹⁵⁹ Joka tapauksessa kruununvouti Walleniuksen asutustoiminta Pohjois-Karjalassa oli tuloksellista. Karjalassa ei isojakoa ollut vielä päästy toteuttamaan, joten liikamaita ei ollut asutukseen käytettävissä, mutta kylien jakamattomia yhteismaita asutettiin.

Karjalan puolustusjärjestely ratkaistiin lopulta Savon Prikaatin komentajan eversti Berndt Johan Hastfehrin valmistelun pohjalta kuninkaan julistuksella huhtikuussa 1788. Järjestelyn tavoitteena oli saada kokoon 900 miehen vahvuinen vakinainen maanpuolustusosasto (Carelska landtvärn), jota pian alettiin kutsumaan Karjalan jääkärijoukoksi. Sen lopullinen miesmäärä tuli riippumaan siitä, paljonko sotilaita rahvas asettaisi. Periaatteena oli saada keskimäärin mies joka talosta sekä lisäksi loismiehiä. Karjalan jääkärijoukko saatiin osittain koottua ja se ehti osallistumaan Kustaa III:n sotaan (1788-1790). Ennen Suomen sota joukon vahvuus oli eri tietojen mukaan joko 554 tai 645 jääkäriä.¹⁶⁰ Karjalan sotilastorppahanke oli mitä todennäköisemmin esikuvana Turun ja Porin läänin maaherran E. G. von Willebrandin sotilastorppaehdotukselle vuonna 1803. Hänellä oli sotilasasioita hoitavana valtiosihteerinä vuosina 1790 - 1792 hyvä mahdollisuus tutustua Karjalan puolustusjärjestelyjen asiakirjoihin.

Valtakunnan sotilaspiirit katsoivat 1800-luvun alussa Suomen puolustamisen Venäjän hyökätessä pelkästään Suomen omien joukkojen varassa olevan kestäväntöytä. Kuningas Kustaa IV Adolfin käydessä Suomessa kesällä 1802 ylipäällikkö Klingsborg ehdotti 20 000 miehen nostoväen järjestämistä

¹⁵⁹ Cederberg 1925, 1-27; Riissanen 1966, 56-78; Saloheimo 1980, 484-489; Eversti Hastfehr vangittiin syksyllä 1788 Anjalan liittoon osallistumisesta (Saloheimo 1980, 490)

¹⁶⁰ Cederberg 1925, 19-25; Riissanen 1966, 83; Talvitie 1983, 18; Lappalainen-Ericsson Wolke-Pylkkänen 2008, 24. Jääkärilukujen ero saattaa johtua siitä, puhutaanko määrävahvuudesta vai tosiasiallisesta vahvuudesta.

vakinaisen armeijan tueksi. Maaherrat saivat tehtäväksi neuvotella hankkeesta rahvaan kanssa, mutta esitys ei saanut väestön tukea. Aloite raukesi, mutta värvättyjä joukkoja saatiin kuitenkin vahvistettua ja mm. Hämeestä ja Ylä-Satakunnasta värvättiin 20 komppaniaa käsittänyt Adlercreutzin rykmentti.¹⁶¹ Suurvaltopoliittinen tilanne oli 1800-luvun alussa kehittynyt Ruotsille epäedulliseksi. Suhteet vanhaan liittolaismaahan Ranskaan katkesivat vuoden 1789 vallankumouksen jälkeen. Ruotsissa otettiin vallankumouksaatteiden leviämisen pelossa käyttöön Ranskaa koskevien uutisten sensuuri. Napoleonin tultua valtaan vuonna 1799 suhteet Ranskaan olivat edelleen huonot. Ruotsilla ja Venäjällä oli uudessa tilanteessa yhteinen vihollinen, Ranska, mutta eturistiriidat Ruotsin ja Venäjän välillä eivät olleet kuitenkaan mihinkään hävinneet. Suhteiden liennytyso politiikkaa yritti kaikin tavoin edistää Ruotsin Pietarin lähettiläs Curt von Stedingk. Ruotsi solmi vuonna 1799 sotilaallisen yhteistyösopimuksen Venäjän kanssa ja seuraavana vuonna Ruotsi, Venäjä, Tanska ja Preussi solmivat aseellisen puolueettomuusliiton. Euroopan poliittinen tilanne oli jatkuvassa myllerryksessä koko 1800-luvun alun. Uudet hallitsijat Venäjällä, Ruotsissa ja Ranskassa etsivät politiikan suuntaa samalla kun suursodan uhka oli kasvamassa.¹⁶²

Ruotsi lähti vuonna 1805 mukaan Ranskan vastaiseen liittoumaan ja julisti samana vuonna sodan Ranskalle. Pommerin sodassa 1805-1807 Ruotsin Stralsund joutui piiritetyksi ja ruotsalais-suomalaiset joukot onnistuivat vaivoin pelastautumaan Skooneen. Ruotsin asema muuttui ratkaisevasti huonommaksi, kun Ranska ja Venäjä solmivat 7.7.1807 Tilsitissä liittosopimuksen. Eurooppa jakautui näiden kahden vallan etupiireihin. Britannia hallitsi meriä, mutta tästä Ranska ja Venäjä halusivat tehdä lopun. Britanniaa yritettiin taivuttaa rauhaan, mutta jos se ei onnistuisi ennen joulukuun 1. päivää 1807, piti Tanska, Ruotsi ja Portugali pakottaa Britannian vastaiseen leiriin ja sulkemaan satamansa brittialuksilta. Ruotsi ei tähän mm. tärkeän Britannian kaupan vuoksi suostunut. Ruotsin Britannian kaupan merkityksestä on esitetty eriäviäkin käsityksiä ja pääsyyksi Ruotsin taipumattomuuteen on esitetty kuninkaan Napoleonin kohtaan tuntema syvä vastenmielisyys. Venäjä ryhtyi vuoden 1807 lopulla Ranskan voimakkaasti painostaessa sotavarusteluihin Ruotsia ja vastaan hyökkäsi Suomeen ilman sodan julistusta 21.2.1808. Sen jälkeen Venäjä yritti vielä tuloksetta pakottaa Ruotsia liittymään Venäjän ja Tanskan solmimaan liittoumaan tavoitteena sulkea Britannia Itämereltä. Venäjän sotatoimet muuttuivat pian valloitusodaksi ja julistuksillaan 28.3. ja 1.4. Venäjä ilmoitti ulkovalloille pitävänsä Suomen. Sota Suomen puolella päättyi varsinaisesti Olkijoen sopimukseen 19.11.1808 ja Ruotsin armeijan rippeet jatkoivat marssiaan aselepolinjan yli Tornioon. Suomen sodan lopputuloksena Ruotsi

¹⁶¹ Jokipii 1971, s. 68 - 69

¹⁶² Lappalainen, Ericson Wolke, Pylkkänen 2008, s. 14, 16, 20; Karonen 2008, s. 421

menetti Suomen, joka tuli liitetyksi Porvoon valtiopäivillä maaliskuussa 1809 suuriruhtinaskuntana Venäjän Keisarikuntaan.¹⁶³

6. VEROJÄÄKÄRIJÄRJESTELMÄN PERUSTAMINEN JA TOIMENPITEET SEN TOTEUTTAMISEKSI SUOMEN SOTAAN MENNESSÄ

6.1 Maaherran sotilastorppasuunnitelma

Turun ja Porin läänin maaherra Ernst Gustaf von Willebrand oli myös aktiivinen puolustuskysymyksessä. Hän esitti 24.5.1803 päivätyssä kirjeessään kuninkaalliselle majesteetille¹⁶⁴ uutta mallia yhdistää puolustuksen tarpeet ja viljelyn edistämisen. Maaherran, joka oli taustaltaan kenraalimajuri, sotakomissaari ja armeijan asioita hoitanut valtiosihteeri¹⁶⁵, esityksen ytimessä oli varmaankin maan puolustuskyvyn parantaminen, mutta hänen mukaansa se voitiin saavuttaa vain väestönkasvun kautta ja sitä varten oli lisättävä asutus- ja viljelymahdollisuuksia. Suomessa oli maaherran mukaan monta sataa tuhatta tynnyrinalaa kruunun yhteismaita ja isojaossa yli jääneitä liikamaita, joita voitaisiin käyttää viljelyyn. Esimerkkinä maaherra mainitsi Ikaalisten pitäjän, joka on laajuudeltaan 1/5 koko läänistä, ja sillä perusteella pitäjän talojen manttaaliluvun pitäisi olla yhteensä 1 000 manttaalia, mutta se oli vain 80 vanhaa manttaalia. Pitäjän väkiluku oli kuitenkin huomattava kohoten lähes 9 000 asukkaaseen. Uudistilat Ikaalisissa olivat maaherran mukaan kuitenkin huonosti toimeentulevia, minkä vuoksi verojen maksu oli heikkoa. Toimeentulossa on jouduttu turvautumaan kaskeamiseen ja tervanpoltoon. Viljasta oli jatkuvasti puutetta, minkä vuoksi pettuleivän käyttö oli yleistä.¹⁶⁶ Viljelysmaan laajentamista estivät yleisesti laajat suoalueet. Maaherra esitti alueen uudisasutuksesta melko synkän arvion todeten, että ne uudistilalliset, joiden vapaavuodet oli käytetty, vain harvoin olivat saaneet tilansa siihen mennessä verotuskelpoiseksi. Monet uudistilalliset olivat luopuneet kokonaan tilastaan, kun eivät olleet pelkästään oman huonekuntansa voimin kyenneet ojittamaan ja raivaamaan vedestä kärsiviä maitaan. Lisäksi

¹⁶³ Tommila 1984, 7-11, 24; Lappalainen, Ericson Wolke, Pykkänen 2008, 254.255; Villstrand 2012, 277-278

¹⁶⁴ Jatkossa kuninkaallisesta majesteetista käytetään lyhennettynä nimitystä kuningas, vaikka päätös tai kirje olisi annettu kuninkaan nimissä.

¹⁶⁵ Ernst Gustaf von Willebrand (1751-1809) nimitettiin v. 1790 Turun ja Porin läänin maaherraksi toimittuaan sitä ennen upseerina ja Uudenmaan läänin varamaaherrana. Samana vuonna hänet nimitettiin myös valtiosihteeriksi, jota virkaa hän hoiti kaksi vuotta. Tämän jälkeen hänet ylennettiin kenraalimajuriksi. Sittemmin hän hoiti maaherran viran ohella Suomesta käsin valtion koskenperkauskomission puheenjohtajan tehtävää. Hän oli myös merkittävä teollisuusmies. Hän omisti Tammelassa Jokioisten kartanon, jonka ympäristöön hänen toimestaan syntyi monipuolinen teollisuuskeskittymä. Jokioisten lisäksi hän omisti yrityksiä ja niiden osakkuuksia muillakin paikkakunnilla. Vuonna 1797 hänet valittiin tuolloin perustetun Suomen Talousseuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi. E. G. von Willebrandin laaja-alainen kokemus ja tietämys sotilasasioista teollisuuteen ja maatalouteen sekä arvostus valtiojohdossa koituivat monella tavalla hänen johtamansa läänin eduksi. (Suomen kansallisbiografia, 10, sivut 558-561. Georg Haggért, Willebrand Ernst Gustaf von. SKS 2007)

¹⁶⁶ Vrt. senaatin kertomusta hallitsijalle v. 1816 syistä, miksi väki joutui turvautumaan pettuleipään. Suomen hallituskonseljin ja Senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816, 65

yleisesti harjoitettiin metsiä tuhoavaa kaskeamista ja tervanpolttoa. Samanlainen tilanne oli maaherran tietojen mukaan monin paikoin muuallakin läänissä ja laajemminkin Suomessa alueilla, joissa isojakoa ei vielä ollut ehditty toteuttaa.¹⁶⁷

Maaherra kuvasi Ikaalisista löytyvän väkilukuun ja manttaalilaskelmiin pohjautuen mittava asutuspotentiaali, mutta toisaalta totesi uudisasutuksen suuret vaikeudet, työvoimapulan ja vapaavuosien riittämättömyyden. Hän ei kuitenkaan tässä yhteydessä esittänyt vapaavuosien pidentämistä. Asutustilanteen ja sotaväen vahvuuden parantamiseksi maaherra von Willebrand esitti seuraavan laajan toimenpideohjelman, joka oli tarkoitettu sovellettavaksi koko Suomessa:

- 1) Isojako saatetaan kiireellisesti loppuun.
- 2) Uudistilat tarkastetaan ja velvoitteitaan laiminlyöneet sekä yli tarpeen metsää kaskenneet ja hävittäneet asukkaat häädettäisiin.
- 3) Edellä mainitut tilukset sekä kylille kuulumattomat liikamaat ja kruunun yhteismaat mitataan, laaditaan kuvaukset, kartoitetaan ja jaetaan sen jälkeen uusille verotorpille siten, että peltoa tulisi 4 tynnyrinalaa, niittyä 8 tynnyrinalaa ja metsää 63 tynnyrinalaa laidunmaaksi sekä poltto- ja rakennuspuutarpeiksi.
- 4) Uudet verotorpat saisivat perustamisen ja erottamisen jälkeen perintötilan aseman, mutta olisivat vapaita veroista ja muista suorituksista. Isännän velvollisuutena olisi kuitenkin sodan sattuessa astua itse sotapalvelukseen puolustamaan isänmaata tai hänen tuli asettaa asekuntoinen mies sijalleen. Rauhan aikana uudistilalliset olisivat vapaita kaikesta sotilaallisesta palvelusta ja komennuksista, paitsi harjoituksista. Heidän tuli osallistua vuosittain neljäntoista päivän ajan omissa muonissa pitäjän alueella järjestettäviin harjoituksiin ja maaliin ammuntaan kruunun kustantaessa kiväärin ja ampumatarvikkeet.
- 5) Näille uudistilallisille myönnettäisiin perintökirja, jossa heidän oikeutensa ja velvollisuutensa vahvistettaisiin. Maaherra mainitsi erikseen, että suomalaiset antavat suuren arvon perintökirjalle.
- 6) Tilojen elinmahdollisuuksien parantamiseksi niille tulisi kruunun toimesta antaa vilja-apua niin, että tilat saisivat ensimmäisenä vuonna kolme, toisena kaksi ja kolmantena vuonna yhden tynnyrin ruista. Vilja-apu olisi kuitenkin korotonta lainaa, joka tulisi maksaa takaisin kuuden vuoden kuluessa joko viljana tai rahana markkinahintaan.

---

¹⁶⁷ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1803, Vol. 471

7) Suomessa uudistilalla oli yleensä maata 1 200 - 1 500 tynnyrinalaa manttaalia kohti, ja jos talo pystyi 20 vapaavuoden jälkeen maksamaan veronsa, summa oli enintään 48 riksiä.¹⁶⁸ Mutta, jos tällainen 1 200 tynnyrinalan tila jaettaisiin ehdotetun mukaisiksi verotorpiksi (skatte torp), ja jokainen torppa saisi 75 tynnyrinalaa maata, saataisiin 16 erillistä torppaa ja ylläpito 16 sotamiehelle. Sotamies ei maksaisi kruunulle 20 vuoden aikana mitään, mutta menetetty verotulo olisi tänä aikana sotamiestä kohden kolme riksiä vuodessa. Jos torpalle jaettaisiin tuplamäärä maata eli 150 tynnyrinalaa, mikä voikin olla välttämätöntä huonommin viljelyyn sopivilla seuduilla, voitaisiin ylläpitää vain 8 sotamiestä manttaalia kohti ja se maksaisi 6 riksiä sotamiestä kohden vuodessa. Tällä summalla kustannus tulisi kuitenkin maaherran mukaan valtiolle liian kalliiksi.

8) Reservisotilaiden ylläpito oli kallista, koska pestattaessa maksetaan runsaita maksuja vuotuisen ylläpidon lisäksi. Kustannusten pienentämiseksi tulisi ratsu- ja ruotutilallisille, vaikka ovatkin vapautettuja reservisotilaiden ylläpidosta, sallia heidän siihen suostuessaan perustaa yhteisille maille verotorpan jokaiselle reservimiehelle. Säästöä tästä järjestelystä tulisi vuotuisista maksuista kruunulle 8 000 riksiä, kun reservisotilaille eli varamiehille maksetuista vaaterahoista voitaisiin luopua kaikissa Suomen kuudessa rykmentissä. Myös vuotuisesta viljapalkasta – yksi tynnyri ruista ja aami heiniä – voitaisiin samalla luopua, mikä säästäisi kruunulle 40 000 riksiä.

9) Taloista, joiden maiden koko salli lohkomisia ilman haittaa niiden toimeentulolle, voitaisiin erottaa maata (reservisotilaiden) verotorpille. Talo saisi jokaisesta uudesta torpasta 6 riksiä hyvitystä valtionveroista vuosittain.

10) Taloille olisi ilmeisen kannattavaa ylläpitää (reservisotilaiden) verotorppaa, joka suorittaisi talolle vuosittain tynnyrin viljaa ja 6 aamia heiniä sekä kyydityksiä ja 104 päivätyöpäivää omalla kustannuksellaan. Torpallekaan näiden suoritusten määrän ei pitäisi olla hankalaa, koska verotorpalla olisi kaksinkertaisesti viljelysmaata, riittävät ulkomaat, kelvolliset asumukset ja veroedut. Torpparin tullessa vanhaksi, työkyvyttömäksi tai kuollessa tilalle oli hankittava uusi mies, jos torpparilla ei ollut omia poikia tai vävyä. Tälle tuli luovuttaa puolet torpan tuotoista. Torpasta tuli aina yhden miehen olla kirjattuna armeijan rulliin.

Maaherra käytti esityksessään pohjana vanhaa sotilastorppakäytäntöä, jossa sotamies sidottiin turpeeseen niin, että tämä rauhan aikana elättää itsensä ja perheensä pääosin torpan tuotoilla, mutta sodan syttyessä oli käytettävissä asepalvelukseen. Tässä hänellä lienee ollut suorana esikuvana Karjalan jääkärijoukon suunnitelma vuodelta 1775, kuten edellä on jo mainittu. Maaherra kuitenkin laajensi tätä mallia varsin radikaalisti esittämällä verotorppien muuttamista perintötaloiksi. Tämän hän arvatenkin kuvitteli houkuttelevan torppareita sopimuksiin. Maaherra perusteli ehdotuksiaan myös

¹⁶⁸ Vuoden 1800 varallisuusverotietojen mukaan Ikaalisten suurpitäjän talojen varallisuuden keskiarvo oli 350 pankinriksiä, mutta Parkanon ja Kihniön alueella 266 riksiä (KA.Vuoden 1800 varallisuusveroluettelon mikrofilmi FR 73, Ikaalinen; Jokipii 1971, 85).

kustannusvaikutuksilla ja laskelmilla, mitä valtio hankkeesta hyötyisi. Perusajatuksena uudistuksen taustalla oli kuitenkin viljelyn edistäminen ja asutuksen vahvistaminen sekä samalla maan puolustuskyvyn kohentaminen sodanuhan ollessa akuutti. Maaherran tavoitteena näyttää olleen erillisen komppanian perustaminen, mahdollisesti kevyenä jääkärijoukkona Savon ja Karjalan jääkärijoukkojen tapaan.

Kuningas määräsi kamarikollegion antamaan lausuntonsa maaherran esitykseen varsin pian kesäkuussa 1803. Lausunnossa todettiin tyydytyksellä se tilanne, että Suomessa on isojaon seurauksena jäämässä paljon liikamaita, mutta arveltiin kuitenkin, että yleensä olisi vähän halukkaita, jotka haluaisivat perustaa uudistilan tällaisille maille. Tämä arvio perustui tietoihin näitä maita koskevista jatkuvista kiistoista, mikä puolestaan kertoi siitä, että kyseiset maat olivat tärkeitä niiden vanhoille käyttäjille. Lausunnossa todettiin edelleen, että monet uudistilat eivät olleet vapaavuosien jälkeen päässeet siihen kuntoon, että olisivat voineet maksaa veroja. Myös uudistilallisten aiheuttaman metsänhaaskauksen todettiin olevan yleistä. Mitä tuli kruunun yhteismaihin, oli kuningas jo aiemmin keväällä 1803 käskinnyt kamarikollegiota pyytämään Suomen maaherroilta ja Suomen Talousseuralta selontekoa niistä maista, joita voitaisiin työkomennuksien avulla raivata viljelykseen. Kollegio ei vielä kesäkuussa 1803 ollut saanut vastauksia, mutta Turun ja Porin läänistä oli jo etukäteen tullut tieto, että läänin maakirjoihin ei ollut merkitty yhteismaita. Tiedossa oli kuitenkin, että Ikaalisten pitäjässä oli isojaon seurauksena tullut kruunulle runsaasti liikamaita. Maaherroja oli pyydetty ilmoittamaan myös, montako sotilastorppaa 75 tai 150 tynnyrialalle saataisiin ottaen huomioon maan viljavuuden ja metsänkäytön mahdollisuudet. Ne maat, jotka edelleen olivat kylien yhteismaita, tuli kiireimmiten mitata, toimittaa jako ja erottaa liikamaat. Näin maaherra von Willebrandin toimenpideluettelon ensimmäinen ehdotus sai kollegiolta myönteisen palautteen.¹⁶⁹

Maaherra Willebrandin ehdotuksen toiseen kohtaan viitaten kamarikollegio kehotti asianomaisia viranomaisia tutkimaan väärinkäytökset ja toteen näytetyissä tapauksissa määräämään lailliset rangaistukset. Ehdotuksen 3 - 6 kohdista kollegio niin ikään suhtautui myönteisesti ainakin kruunun yhteismaiden mittaamiseen ja kartoitukseen, mutta ei ottanut kantaa maaherran ehdotuksen mukaisiin sotilastorppien pinta-alamäärityksiin tai perintötilakysymyksen. Kollegio sen sijaan painotti metsänkäyttöä koskevien määräysten uudistamista, koska ne liittyivät oleellisesti myös torpparilaitoksen olemassaoloon. Mitä tuli ehdotukseen toisaalta varamiestorppien perustamisesta ja ylläpidosta ratsu- ja ruotutilojen mailla, kollegiolla ei ollut huomauttamista, jos omistajia kuullaan ja järjestely voidaan

¹⁶⁹ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1803, Vol. 471

toteuttaa ilman vahinkoa omistajataloille. Kollegio oli luonnollisesti suopea ehdotuksille, jotka lisäisivät maan puolustuskykyä ja vieläpä säästöä tuoden.¹⁷⁰

Maaherra oli myös pyytänyt heinäkuussa 1803 maanmittareilta luettelon kaikista Ikaalisten ja Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisen alueen uudistaloista, joka sijaitsivat kruunun yhteismailla ja isojaossa muodostetuilla liikamailla. Maanmittareiden 3.8.1803 laatiman luettelon mukaan Ikaalisissa oli kaikkiaan 205 tällaista uudistaloa ja Ruovedellä 59. Vanhimmat näistä oli perustettu jo ennen 1700-luvun puoliväliä, mutta valtaosa 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa isojaon seurauksena. Luettelossa mainituista Ikaalisten uudistaloista vain 22 eli vajaat 11 % oli myöhemmin verojääkäritaloja. Muutama merkintä on epävarma, joten lukumäärä ei ole aivan tarkka. Ruoveden puolen uudistaloista 26 (44 %) tuli verojääkäritaloiksi.¹⁷¹

Asiat etenivät tämän jälkeen varsin nopeasti. Maaherra oli saanut heinäkuun alussa valtiosihteeri Carl Lagerbringin välityksellä määräyksen, että Ikaalisten pitäjässä sijaitsevien kruununmaiden käytettävyydestä asutukseen oli pikimmiten saatava selvitykset ja vielä mittaamattomien maiden mittaukset oli syksyn aikana saatava suoritettua loppuun sekä laadittava kartat selityksineen sotilastorppien perustamista varten näille alueille. Maaherra vastasi 6.7. hallitsijalle, että pitäjässä oli jo kolme kruunun yhteismaata mitattu ja erotettu enimmäkseen verolle pannuille taloille, joten niitä ei voinut käyttää sotilastorppahankkeessa. Pitäjässä oli kuitenkin muita yhteismaita, mutta niiden mittaamiseen maanmittareiden oli vaikea saada apu työvoimaa. Yksi näistä yhteismaista oli Sydänmaa, jossa sijaitsi viitisenkymmentä vanhempaa taloa, uudistaloa ja torppaa. Sen eteläpuolella oli Jämijärven jakokunta, jossa Turun akatemiolla oli useita taloja. Maaherra oli vuonna 1798 määrännyt täällä sijainneet 20 torppaa isojaossa kruunun uudistaloiksi, mutta kamarikollegio oli päättänyt jättää ne edelleen akatemian hallintaan. Maaherra ilmoitti myös määränneensä läänin johtavan maanmittarin Johan Tillbergin muiden maanmittareiden avustuksella käynnistämään välittömästi mittaustyöt Ikaalisissa ja aloittamaan Venesjärven ja Sydänmaan kruunun yhteismailla. Muita käynnissä olevia mittaustöitä tuli lykätä. Mittausten yhteydessä tuli myös selvittää soiden ja rämeiden laatu ja mahdollisuudet vesien pois johtamiseen. Yhteismailla asuvien tai niitä käyttävien uudistalollisten ja torppareiden tuli avustaa maanmittareita. Jos alueelta ei ollut saatavissa riittävästi työvoimaa, oli

¹⁷⁰ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1803, Vol. 471

¹⁷¹ KA Turku. TPLKo, Kruununtiloja koskevat asiakirjat, Hda:6

pyydettyä apuun sotilaita. Maaherra pyysikin kuninkaan päätöstä sotilasavusta mittaustöihin ja avun korvausperusteista.¹⁷²

Kuningas antoi 20.7.1803 määräyksen Ikaalisten kruununmaiden mittaamisesta ja erottamisesta sotilastorpiksi. Mittaustöissä sai käyttää apuna Pohjanmaan rykmentistä palkattua miehistöä. Maanlaadun mukaan torpille tuli jakaa maata 75 - 150 tynnyrinalaa, josta vähintään neljä tynnyrinalaa tuli olla peltoa, kahdeksan tynnyrinalaa niittyä ja loput laidunta ja metsämaata. Torpat tuli perustaa perintötaloiksi, ja ”heti tai tulevaisuudessa jokin maavero määrätä, koska kukaan ei voinut kalliina aikoina olla täysin vapaa kaikista veroista”. Sotilastorpparin tai tämän asettaman sijaismiehen tuli sodan sattuessa olla valmiina sotapalvelukseen, mutta rauhan aikana tämä oli vapautettu komennustöistä ja kaikista sotilastehtävistä, paitsi harjoituksista ja maaliin amunnasta. Sotilastorpparin tai sijaismiehen tuli osallistua kerran vuodessa 14 päivän ajan omalla kustannuksellaan harjoituksiin. ”Rulliin” merkityn sotilastorpparin tai hänen sijaisensa tuli luonnollisesti olla kelvoinen sotapalvelukseen. Myös viljalainaa uudelle torpalle voitiin harkinnan mukaan myöntää.¹⁷³

Maaherra von Willebrand esitti vielä 1.8. hallitsijalle harkittavaksi sen vaihtoehdon, että ruotusotamiehille annettaisiin mahdollisuus perustettavien verotorppien asuttamiseen sillä ehdolla, että he hankkisivat ruotuunsa tilalleen uuden miehen. Maaherran mielestä monet suuriperheiset ruotusotilaat varmaan ilomielin tarttuisivat mahdollisuuteen saada isomman tilan ja turvatumman talouden itselleen ja jälkeläisilleen. Lisäksi heillä oli jo valmiiksi sotilastaidot ja kokemusta maataloudesta. Heillä oli myös valmiiksi hevonen tai härkä, pari lehmää, lampaita ja maanviljelysvälineitä. Kruunun tulisi kuitenkin tarjota uusille tiloille raivausapua.¹⁷⁴ Tämä ehdotus oli kuitenkin jo lähtökohdiltaan ongelmallinen ja näyttää jääneen idea-asteelle. Verotorppahankkeen toteutusvaiheessa oli kuitenkin entisten sotilaiden osuus verotorppareista melko suuri.

Vesistöiden aloittamisesta kuningas niin ikään antoi maaherran 15.8.1803 tekemän esityksen mukaisesti määräyksen, jonka perusteella Pohjanmaan rykmentistä komennettiin syksyllä 1803 100 miestä luutnantti Tihlmanin johdolla raivaamaan Jämijärven ja Kyrösjärven välistä vesireittiä. Tällä reitillä olevia koskia perattiin ja mm. Salavan- ja Jyllinkoskia syvennettiin 2 – 3 kyynärää

¹⁷² KA, Turku, TPL maanmittauskonttori, Kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd:1; KA. Landshöfdingars skrivelser till Kongl. Majt., Turun ja Porin lääni 1803 (mikrofilmi FR 57)

¹⁷³ RVA. Kamarikollegion Suomea koskevat kirjeenvaihto 1803, Vol. 471; KA, Turku. TPL maanmittauskonttori, Kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd:1.

¹⁷⁴ KA. Landshöfdingars skrivelser till Kongl. Majt., Turun ja Porin lääni 1803 (mikrofilmi FR 58)

(1,2 – 1,8 m).¹⁷⁵ Vesistöasiaa käsiteltiin paikallisesti Ikaalisissa pitäjänkokouksessa 28.8.1803. Kirkkoherra Bergroth toi kokouksessa esille maaherran hyväksynnän em. koskenperkaushankkeelle ja hän ehdotti pitäjäläisille myös Kyrösjärven laskemista 2 - 3 kyynärää, jotta järven rannoilta saataisiin lisää niittyä. Järvenlasku edellytti kuitenkin Hämeenkyrön puoleisen Kyröskosken yläpuolella olevan jokiuoman ruoppaamista, johon työhön kirkkoherra ehdotti taloja osallistumaan omalla kustannuksellaan yhdeksi viikoksi. Heinämaan saanti houkutteli asukkaita siinä määrin, että päivätöitä ruoppaustöihin luvattiin taloista kahdeksi viikoksi. Ehtona talkootyölle oli kuitenkin se, että talot saisivat osuuden uusiin jakamattomiin lisämaihin, joita järvenlaskusta koituisi. Kyröskosken vesireitin perkausta myös kiirehdyttiin, jotta Jämijärven suunnan koskenperkaukset eivät aiheuttaisi tulvia Kyrösjärven rannoilla.¹⁷⁶ Vuonna 1804 oli saatu työkalut Kyröskosken reitin perkaukseen ja silloin työt on todennäköisesti aloitettu. Töitä jatkettiin vuonna 1816 Koskenperkausjohtokunnan uudelleen perustamisen jälkeen. Myös vuosina 1828-31 tätä reittiä perattiin ja siinä yhteydessä Kyrösjärven pinta laski eri lähteiden mukaan 1,3-2,5 metriä. Tämän jälkeen Kyrösjärveä laskettiin vielä vuonna 1865.¹⁷⁷

Kuopion läänin maaherra Olof Wibelius vastasi Kamarikollegion kyselyyn vasta 25.2.1804, että hänen lääninsä alueelta ei löydy sellaisia kruunun yhteismaita tai isonjaon seurauksena kruunulle tulleita liikamaita, jotka eivät jo olisi uudisasutuksen piirissä. Ainostaan noin 18 uudistilan paikkaa voisi sopia sotilastorpan perustamiseen. Kuningas ja kamarikollegio ilmeisestikin yllättyivät maaherran vastauksesta ja kehottivat maaherraa ryhtymään toimenpiteisiin torppien perustamiseksi Kuopion läänissä samanlaisin periaattein kuin Ikaalisissakin oli tehty. Maaherra tiedusteli 15.10. samana vuonna lisätietoja mm. siitä, mitä varoja mittaukseen käytettäisiin, miten ja missä muodossa viljelysapu tulisi kruunulta, jos tilat perustettaisiin kruunun kustannuksella, kuinka pitkä viljalainan takaisinmaksuaika olisi, ja miten meneteltäisiin, jos torppari lähtisi seudulta, tai luopuisi muuten, eikä pystyisi hankkimaan miestä sijalleen, miten sotamiehen lesken ja lasten toimeentulo järjestettäisiin sota-aikaan, jos ei saataisi uutta sotamiestä tilalle torppaan. Lisäksi maaherra totesi, että olosuhteet Kuopion läänissä poikkesivat kovasti Ikaalisista ja Ruovedestä ja raivauskustannukset olisivat suuret. Maaherra peräsikin Kamarikollegiolta näistä laskelmia. Sotilastorppahanke Kuopion läänissä ei sittemmin edennyt tämän pitemmälle.¹⁷⁸ Maaherra Wibeliuksen kysymykset olivat varsin aiheellisia ja samoja kysymyksiä pohdittiin Ylä-Satakunnan verojäkärihankkeessa myöhemmin.

¹⁷⁵ KA. Landshöfdingars skrivelser till Kongl. Majt., Turun ja Porin lääni 1803 (mikrofilmi FR 58); KA. STO 114/114 KD 1811; Markkola 2006, 119

¹⁷⁶ KA.DA. Ikaalisten seurakunta. Pitäjänkokouksen ptk 28.8.1803.

¹⁷⁷ Puumala 1936, 145; Nallinmaa-Luoto 1990, 326.

¹⁷⁸ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501; Maaherra Wibelius tunsi myös Turun ja Porin läänin oloja, koska hän oli ollut vuosina 1801-1802 siellä vt. maaherrana.

6.2 Verojääkäreiden rekrytointi käynnistyy

Saatuaan kuninkaan suostumuksen maaherra von Willebrand kuulututti Ikaalisissa, että valtio antaa yhteismailtaan lisämaita nykyisille kruununtorpille ja uusille perustettaville torpille niin, että niistä voitaisiin muodostaa uudentyypisiä sotilastorppia. Halukkaiden tuli ilmoittautua toimitusvouti, luutnantti J. E. Tihlmanille 15.8.1803 mennessä. Tihlman oli saanut niin paljon ilmoituksia sotilastorppareiksi halukkaista, että maaherra päätti järjestää Ikaalisissa rekrytointitilaisuuden. Hän oli itse läsnä Ikaalisten pappilassa 15. - 17.8. pidetyssä kokouksessa, jossa kirjattiin luetteloon sotilastorppareiksi ilmoittautuneiden henkilötiedot (nimi, ikä, pituus, perhesuhteet), nykyisen torpan tai uudistalon nimi ja sijainti sekä tilan raivaustilanne. Valittujen tuli olla valmiina sotilasharjoituksiin jo seuraavan vuoden keväällä, jos kuninkaalta tulisi käsky. Verojääkäreiksi ilmoittautui silloisen Ikaalisten suuripitäjän alueelta kaikkiaan 114 halukasta, joista 59 oli Parkanon ja Kihniön alueelta, 25 Kankaanpäästä, 10 Ikaalisista, 5 Ylä-Honkajoelta, 8 Jämijärveltä ja 7 Karvialta. Torppareiksi halukkaitten ikä oli 18 ja 55 vuoden välillä. Olipa joukossa yksi 15-vuotiasikin. Suurin ikäryhmä olivat 31 - 40 -vuotiaat. Naimisissa olevien hakijoiden osuus oli 78,4 %. Osa hakijoista oli entisiä sotilaita, kuten odottaa sopiinkin.¹⁷⁹ Kaikkiaan entisiä sotilaita, jotka olivat jääkäritalojen ensimmäisiä tai toisia asukkaita oli ennen Suomen sotaa nimen perusteella arvioituna vähintään 17 (Liite 2).

Kaikista hakijoista oli 25 %:lla jo olemassa oleva kruununtorppa tai verolle pantu uudistalo. Näistä osa halusi tilansa muutettavaksi jääkäritorpaksi ja osa tilasta jaettavaksi yhden tai useampia jääkäritorppia. Useimmassa tapauksessa torpan paikka haluttiin jakaa omille pojille, vävyille, veljille tai muille sukulaisille. Kysymys oli siis samasta tavoitteesta, joka talojen halkomisella tai ns. sukulaistorpilla yleensä oli. Hakijoista 16:lla oli uudistilallaan tai torpallaan riittävästi peltoa ja maata ehtojen täyttymiseksi. Vuoden 1803 luettelosta ei käy ilmi, oliko hakija aina kruunun maalla, ja oliko hänellä ollut asukaslupaa tilaan. Hakijoista 49 tarvitsi 50 - 250 miestyöpäivää peltojen ja niittyjen raivaukseen. Viidenneksellä hakijoista ei ollut vielä torpan paikkaa tiedossa tai he olivat rinnakkaishakijoita kruununtalojen tai -torppien jakamisenomuksissa. Vuoden 1803 hakijoista tuli pysyviä verojääkäritaloja kaikkiaan 47, joista suurin osa sijaitsi Kihniön ja Parkanon alueella. Verolle pantuja uudistaloja ei

---

¹⁷⁹ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1803. Vol. 476; KA, Turku. TPL maanmittauskonttori. Kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd1; Jokipii 1971, 69; Markkola 2006, 118. Sotilastaustaisista hakijoista yksi oli rekrytointiluettelon mukaan Porrassalmen taistelussa haavoittunut ja kunniamerkillä palkittu korpraali Juho Örn. Hänestä tuli sittemmin verojääkäri ja isäntä Kihniön Kankarin kylän Jokipiin taloon.

muutettu tai jaettu jääkäritaloiksi, kuten kamarikollegion kanta olikin ollut. Yllättävän moni sellainen hakija, jolla ei ollut vielä viljelyksiä, sai perustamisluvan (Liite 1).¹⁸⁰

Taulukko 3. Verojääkäriksi vuonna 1803 ilmoittautuneiden lähtötilanne Ikaalisten suurpitäjän alueella

<u>Lähtötilanne</u>	<u>Lukumäärä</u>
Kruununtalo tai -torppa, jota anotaan jääkäritaloksi	18
Kruununtalo tai -torppa, josta erotettaisiin jääkäritalo tai useampia jääkäritaloja	11
Uudistila tai torppa, jolla riittävästi peltoa ja niittyä ¹	16
Uudistila tai torppa, joka tarvitsee raivausapua 50 – 100 PT	18
Uudistila tai torppa, joka tarvitsee raivausapua 150 - 250 PT	31
Uudistilan paikkaa ei vielä määrätty	3
<u>Rinnakkaishakijat, jotka liittyivät edellisiin</u>	<u>17</u>
Yhteensä	114

¹ Vähintään 4 ta peltoa ja 8 ta niittyä

Taulukko 4. Verojääkäriksi vuonna 1803 ilmoittautuneiden ikä, perhesuhteet ja asuinalue Ikaalisten suurpitäjän alueella

Alue	Ikä						Perhesuhde*	
	18-20	21-25	26-30	31-40	41- 50	51-	N	Nton
Ylä-Honkajoki	-	-	1	3	1	-	5	-
Ikaalinen	1	2	2	3	-	1	8	2
Jämijärvi	1	3	1	1	1	1	5	3
Kankaanpää ja								
Ala-Honkajoki	5	1	3	10	4	1	17	9
Karvia	-	1	2	1	1	-	3	1
Kihniö ja Parkano	3	6	14	23	12	1	49	9
Yhteensä	10	13	23	41	19	4	87	24¹

¹ Tieto puuttuu kolmelta henkilöltä Ikaalisista (1) ja Karvialta (2). Kankaanpäästä oli yksi hakija 15-vuotias, jota ei ole ikätaulukossa mukana. Taulukon pitäjäjako perustuu vuoden 1855 maakirjaan, jolloin Honkajoki ja Karvia olivat uuden Kankaanpään seurakunnan kappeleita ja Kihniö kuului Ikaalisten seurakunnan Parkanon kappeliin. Jämijärvi kuului Ikaalisiin.

¹⁸⁰ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1803, Vol. 471; KA, Turku. TPL maanmittauskonttori, Kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd1.

* Perhesuhde: N=naimisissa, Nton=naimaton

Vuoden 1803 rekrytoinnissa merkittiin ylös myös miesten pituus. Tämä osoittaa, että verojääkäreiltä vaadittiin periaatteessa samaa pituus-kriteeriä, kuin ruotusotamiehiltäkin, joilla se oli vähintään 166 cm 1700-luvun loppupuolella. Pituusvaatimus ei ollut kuitenkaan ehdoton. Sillä pyrittiin mm. siihen, että sotilaspukuja ei tarvinnut valmistaa kovin useita kokoja. Verojääkäreiksi ilmoittautuneiden pituudet vaihtelivat viidestä kuuteen jalkaan eli 148,5-178 cm keskipituuden ollessa 165-166 cm.¹⁸¹ Jalmari Finnen ja Yrjö Kajavan tutkimusten mukaan satakuntalaisten 25-44 -vuotiaiden sotilaiden keskipituus oli 1770-luvulla 169,5 cm. Muiden maakuntien Karjalaa lukuun ottamatta 25-44 -vuotiaiden sotilaiden keskipituus vaihteli vuosien 1768-1806 aineistossa maakunnittain 168,2 cm:n ja 169,4 cm:n välillä.¹⁸²

Maaherran 17.8.1803 päivätyssä muistiossa, jonka hän oli lähettänyt kuninkaalle Ikaalisten kokouksen tuloksista, todettiin, että suurin osa ehdokastorpista oli useita vuosia sitten ilman lupaa perustettu kruunun yhteismaille. Muistiossa ei kuitenkaan mainita sitä, että suuri osa näistä torpista oli perustettu yksityisten talojen tai kylien yhteismaille jo ennen isojakoa jonkun talon tai kylän luvalla ja liikamaiden erotuksen seurauksena siirtyneet kruunun maalle. Nekin harvat torpat, joilla oli perustamislupa, olivat tilan huonon elinkelpoisuuden vuoksi joutuneet pyytämään jatkoa vapaavuosilleen. Kokouksessa mukana olleet pitäjän papit ja kruunun edustajat olivat kuitenkin vakuuttaneet, että torpista tulisi ajan mittaan niin toimeentulevia, että ne pystyisivät veronmaksuun. Maaherra oli tutkinnan perusteella ja kuninkaan valtuutuksella tehnyt päätöksen verotorppien perustamisesta, mittaamisesta ja erottamisesta. Tehtävän johtoon määrättiin maanmittari Johan Tillberg ja maanmittareiden avuksi pyydettiin Pohjanmaan rykmentistä 50 sotamiestä. Maaherra katsoi myös, että maan heikkolaatuisuuden ja suoperäisyyden vuoksi verotorpille oli jaettava vähintään 150 tynnyrinalaa maata. Maaherra pyysi toimenpiteille vielä kuninkaan vahvistuksen, jotta suunniteltuihin toimenpiteisiin kartoituksen, mittausten, raivausten ja soiden ojitusten suhteen yleisillä varoilla voitaisiin seuraavana kesäkautena ryhtyä. Samalla maaherra ehdotti, että luutnantti Tihlman ylennettäisiin kapteeniksi ja määrättäisiin muodostettavan komppanian päälliköksi sekä valvomaan raivaustöitä, viljelyyn ottoja ja torpille määrättyjen suoritusten hoitamista.¹⁸³

6.3 Verojääkäreiksi halukkaiden karsinta ja täydennykset

Verojääkärihankkeen edistämiseksi pidettiin kuninkaan 5.8.1804 päivätyyn kirjeen ja maaherran toimeksiannon perusteella tutkintatilaisuus Ikaalisten pappilassa 14. - 18.3.1806. Tutkinnan

¹⁸¹ KA, Turku. TPL maanmittauskonttori, Kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd:1.

¹⁸² Finne, Kajava 1926, 10, 30

¹⁸³ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1803.Vol. 476; Jokipii 1971, s. 70; Markkola 2006, s. 119

tarkoituksena oli selvittää Ikaalisten ja Ruoveden pitäjien kruunun yhteismaille perustettaviksi ehdotettujen ”verotorppien” todellinen tila ja kelpoisuus sekä samalla selvittää samoilla yhteismailla sijaitsevien tai niihin rajoittuvien talojen ja kylien omistusten lailliset erottamiset ja rajankäynnit. Kokouksessa olivat läsnä Ikaalisten maanjako-oikeuden puheenjohtaja, läänin maanmittarikuntaa, paikallisviranomaisia, kaksi lautamiestä, Turun akatemian vouti ja kokouksen sihteerinä toiminut kihlakunnan kirjuri. Kokoukseen kutsuttuina olivat tietenkin myös ehdolla olevat verojääkärit ja kruunun yhteismailla asuvat tai niihin rajoittuvien talojen ja torppien haltijat sekä muita asianosaisia. Tutkinnassa käytettiin apuna maanmittareiden laatimia selvityksiä, karttoja ja karttaselityksiä, maakirjaa ja henkikirjaa sekä asukkaiden hallussa olevia asiakirjoja. Tutkinta suoritettiin vuoden 1803 verojääkäriluettelon mukaisessa numerojärjestyksessä (1-114), minkä jälkeen tutkittiin myöhemmin Ikaalisista ja Ruovedeltä ilmoittautuneet. Kaikkiaan tutkittiin noin 200 torppaa, uudistaloa tai talonpaikkaa.¹⁸⁴

Jääkäritorpan perustaminen kiinnosti alueella jatkuvasti uusia hakijoita. Vuoden 1806 luettelossa oli uusia ilmoittautuneita 65, joista Ruovedeltä 47. Näistä hyväksyttiin verojääkäreiksi samana vuonna 32 hakijaa. Hylätyt hakijat olivat pääosin jo verolle pantuja uudistaloja. Ikaalisten alueelta oli hakemuksia 18 jääkäritorppalle, mutta näistä ei hyväksyty yhtään. Nähtävästi hakijat tai ehdotetut tilanpaikat eivät täyttäneet vaatimuksia. Ainakaan muutamalla hakijalla ei ollut valmiina tarkkaa torpanpaikkaa ja joissakin tapauksissa oli kyse torpan erottaminen verolle pannusta maasta. Myös jotkut upseerit hakivat ilmeisesti virkatalon mailleen sotilastorpan paikkoja, mutta näitä ei myöskään hyväksyty.¹⁸⁵

Hakemusten määriä arvioitaessa on muistettava, että jääkäritorppia voitiin perustaa vain valtion maille. Saattaa myös olla, että isojaon jälkeen monet uudistalosta haaveilevat asukkaat näkivät torpan perustamisen yksityiselle maalle turvallisemmaksi ja edullisemmaksi vaihtoehdoksi, kuin sitoutumisen sotapalvelukseen ja verojen maksuun tulevaisuudessa. Uudistilan raivaaminen ja toimeentulo sisälsivät kuitenkin huomattavia riskejä. Monilla torpilla oli Ylä-Satakunnassa mahdollisuus saada riittävästi maata kunnolliseen toimeentuloon. Lisäksi yleisenä käytäntönä näyttää olleen maksaa torpan vuokra rahana, mikä helpotti torpan töiden tai muiden elinkeinojen harjoittamista. Huomionarvoista on, että suurin osa jääkäritaloista oli entisiä torppia, jotka isojaossa valtion tavoitteiden mukaisesti siirrettiin valtion omistukseen siirretyille liikamaille kysymättä siinä vaiheessa torpparin mielipidettä. Mutta

¹⁸⁴ KA Turku, TPLKo, Kruunun taloja ym. koskevat asiakirjat. Hda:6; Vuonna 1803 ilmoittautuneiden luettelossa oli 114 nimeä. Ks. Liite 1.

¹⁸⁵ KA Turku, TPLKo, Kruunun taloja ym. koskevat asiakirjat. Hda:6

näiden entisten torppareiden hakeminen verojääkäreiksi oli kuitenkin vapaaehtoista. Toinen ja tavallisin vaihtoehto oli normaalin kruunun uudistalon asuttaminen.

6.4 Selvityksiä, kartoituksia ja raivauksia

Kamarikollegiossa oli alun myönteisen suhtautumisen jälkeen herännyt epäilyksiä sotilastorppa-hankkeen toimivuutta kohtaan ja collegio kritisoi erityisesti jo perustettujen uudistalojen hyväksymistä sotilastorppiksi, mikä nähtiin erääksi keinoksi kiertää veroja. Uudistalojen hyväksymisen kuningas sitten kielsikin 10.7.1804 maaherralle lähettämässään kirjeessä. Hanketta kuitenkin edistettiin vuodesta 1803 lähtien aktiivisesti erilaisilla selvityksillä ja käytännön toimenpiteillä. Sotilastorppien erottamiseen tähtäävät maanomistusselvitykset ja mittaukset jatkuivat kruunun mailla sekä koskenperkaukset ja soiden ojitukset olivat käynnissä laajassa mitassa. Kuningas kehotti 29.8.1805 maaherralle lähettämässään kirjeessä kiirehtimään sotilastorppien erottamista. Kirjeessä tähdennettiin, että ennen erottamista, maanmittarin ja kihlakunnan voudin tuli tarkastaa perustettavan tilan maiden riidattomuus, viljelyskelpoisuus, lisämaan saatavuus peltokäyttöön, veden saanti ja muut tarpeelliset seikat. Myös mahdollisuus perustaa useita torppia lähekkäin oli hyvä selvittää.¹⁸⁶

Sotilastorppareiksi ilmoittautuneet olivat parissa vuodessa todenneet, että alkuperäiset ehdot olivatkin huonot. Heinäkuussa 1805 peräti 91 torpparikandidaattia kirjoitti kuninkaalle valittaen, että he eivät omin avuin tule saamaan tilojaan verokelpoisiksi. Suurena epäkohtana he pitivät myös sitä, että vanhat talot olivat jo ennen isojakoa tarkoituksella perustaneet torpanpaikkoja parhaille paikoille yhteismaille ja sitten jaon aikaan ilmoittaneet näiden torppien kuuluvan maihinsa saaden siten ikään kuin valmiita optioita liikamaihin. Torppariehdokkaat pyysivät raivausavun lisäksi, että heille myönnettäisiin mittausten ja erottamisen valmistuttua perintötilan oikeudet sekä sama määrä vapaavuosia, kuin normaalisti kruunun uudistalolle myönnettiin. Tilakoon osalta esitettiin, että torpat saisivat suurimman mahdollisen pinta-alan, mitä 1/8 manttaalin tiloille voitiin jakaa, koska alue oli viljelyskelpoisuudeltaan anojien käsityksen mukaan huonointa koko maassa. Tämä tarkoitti siis suurempaa aluetta, kuin alun perin oli suunniteltu ja mihin torppariehdokkaat olivat sitoutuneet. Henkilöverojen ja maksujen osalta esitettiin, että heitä ja heidän vaimojaan ja lapsiaan koskisivat samat säännöt, kuin armeijan sotilaita Suomessa yleensä. Tuomarin- ja laamanninkapoista anottiin vapautusta, mutta sitä vastoin oltiin valmiita omalla kustannuksella sitoutumaan vuosittain 21 vuorokauden sotilasharjoituksiin.

---

¹⁸⁶ KA Turku. TPLKo. Saapuneet kirjeet 1805, 11-12v., Eaa:37.

Lupasivatpa hakijat suostua vielä normaalille kruunun uudistilalle kuuluvaan sotamies- ja varamiesruotujen ylläpitoonkin.¹⁸⁷

Vuoden 1805 heinäkuussa ilmoittautui 18 uutta sotilastorppariksi halukasta, joista 6 oli Kankaanpäästä, 6 Kihniöstä, 2 Parkanosta, 2 Ikaalisista ja 2 Karvialta. Luettelossa ei ole nimen lisäksi tarkempia henkilötietoja, mutta kahden hakijan mainittiin olevan sotilaita ja yhden varamiehenä Kyrön komppaniassa. Hakijoista oli vain kahdella uudistalo valmiina ja lopulta vain kaksi hakijaa, Parkanon Vahojärven Jaakkola sekä Ikaalisten Iso-Röyhiön Särkilammi hyväksyttiin jääkäritorppiksi.¹⁸⁸ Ruoveden puolen verojääkäriehdokkaiden ilmoittautumisesta tai päätöksestä perustaa jääkäritorppia Ruovedelle ei ole tarkempaa tietoa, mutta kuitenkin jo vuonna 1804 kuningas oli määrännyt tutkinnan Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäreiksi ilmoittautuneista. Joten joko vuoden 1803 lopulla tai vuonna 1804 päätös järjestelmän laajentamisesta myös Ruoveden ja erityisesti Kurun kappelin kruunun maille oli tehty.

Varamaaherra Grönvall kirjoitti kamarikollegiolle ja kuninkaalle lokakuussa 1805 kruunun yhteismaiden kartoitustöiden edenneen alueella niin pitkälle, että mittaukset oli tehty ja yhteismaista voitiin saada kartat, mutta tilusten kuvaukset olivat vielä kesken. Vuosien 1803 ja 1804 aikana tehtyjen mittausten perusteella voitiin kuitenkin jo saada Ikaalisten ja Ruoveden yhteismaiden pinta-alatiedot. Peltomaata oli noin 474 tynnyrinalaa, pelloksi sopivaa maata 1 891, niittyä 6 019 ja niityksi raivattavissa olevaa maata 6 519 sekä 110 187 tynnyrinalaa metsämaata. Hyötymaata oli siten yhteensä noin 125 000 tynnyrinalaa ja joutomaata oli runsaat 102 000 tynnyrinalaa. Sen lisäksi oli noin 72 000 tynnyrinalaa suomaita, joita voitaisiin kuivattamalla saada hyötykäyttöön. Näin hyötymaata tulisi noin 197 000 tynnyrinalaa. Tämä ala vastasi isojakoasetusten mukaan 164 1/4 manttaalia ja sille voisi perustaa 657 kappaletta 1/4 manttaalin uudistaloa. Vuoden 1805 mittausten perusteella, joskin tarkkojen lukujen vielä puuttuessa, voitiin arvioida, että yhteismaiden hyötymaa-ala olisi yhteensä noin 300 000 tynnyrinalaa. Tälle alalle voitaisiin perustaa jopa 1 000 neljännesmanttaalin uudistilaa. Maaherra toi kirjeessään esiin sen hankalan tilanteen, että näillä pitäjillä oli vanhojen talojen, uudistalojen ja kruununtorppien maita sekaisin kruunun yhteismailla ja rajankäynnit olivat suorittamatta isojaon ja liikamaiden erottamisen ollessa vielä kesken kylien yhteismailla. Perintötalot, kruununtalot ja Turun akatemian talot pitivät edelleen torppia sekä käyttivät niittyjä ja ulkomaita jopa peninkulmien päässä kylistä. Maaherra ei näin ollen ole voinut vielä vaatia maanmittareilta lopullisia kuvauksia talojen ja kylien omistuksista, eikä

¹⁸⁷ RVA. Kamarikollegion Suomea koskevaa kirjeenvaihto 1805. Vol. 501; Valituskirjelmän oli laatinut toimitusvouti luutnantti Tihlman.

¹⁸⁸ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501

uudistalojen manttaalia, veroja ja pinta-aloja ole voinut määrätä. Lisäksi rajankäynnit edellyttivät maanjako-oikeuden päätöksiä.¹⁸⁹

Myös kruunun yhteismailla sijainneiden uudistalojen erottamisasiakirjat vielä puuttuivat. Maaherra lupasi heti, kun tilat ja muut omistukset saadaan erotettua, toimittaa kuninkaalle tiedot kaikista yhteismailla ja yksityisillä mailla asuvista sotilaspalvelukseen lupautuneista. Aikaisemmin hallitsijalle toimitetussa verojääkäreiksi ilmoittautuneiden luettelossa oli vastoin ohjeita joitakin henkilöitä, jotka asuivat yksityisellä maalla. Maaherra ehdotti myös, että kruunun ja sotilastorppareiden välillä tehtäisiin sopimus, jossa määriteltäisiin tarkkaan torpparin oikeudet ja velvollisuudet. Ratkaistavaksi tulisi ensi tilassa se, mitä velvoitteita sotilastorppille tulisi asettaa. Yksityinen torppa suoritti talolle joko päivätöitä tai vuokraa ja talo vastasi koko tilan velvoitteista, mutta sotilastorppien asema oli tässä suhteessa toisenlainen. Jos yhteismaat jaettaisiin sotilastorppille, eikä näillä olisi muita velvoitteita, kuin sotapalvelus, yleiset velvollisuudet, kuten teiden ja siltojen rakentamiset ja ylläpito sekä yleiset rakennukset ja kyyditykset jäisivät muiden tahojen kustannuksiksi. Tämän vuoksi olisi tarpeen panna sotilastorpat manttaaliin ja asettaa myös niille edellä mainitut velvoitteet. Maaherra ehdottikin sotilastorppien muuttamista tavallisiksi 1/4 manttaalin taloiksi, joilla olisi 150 - 300 tynnyrinalaa hyötymaata, ja jotka suorittaisivat normaalit talolle kuuluvat velvoitteet paitsi, että maakirjaveron tilalla olisi velvollisuus pitää jatkuvasti yllä asekuntoista miestä sotapalvelusta varten.¹⁹⁰

Maaherra jatkoi edelleen perustelujaan jääkäritalojen aseman parantamiseksi ja painotti, että talojen toimeentulo oli turvattava pysyvästi, jotta järjestelmälle asetetut tavoitteet maan talouden ja puolustuksen vahvistamiseksi ja väkiluvun lisäämiseksi toteutuisivat. Hän epäili, että jos talojen pinta-ala olisi niin rajoitettu, että talo ei kykenisi elättämään oman perheen lisäksi ketään muuta, niin isännän täytyisi lähteä kolmeksi viikoksi sotilasharjoituksiin ja jättää tilansa hoitamatta siksi aikaa. Isäntä ei voisi siis olla poissa 1. toukokuuta - 30. syyskuuta välillä lainkaan. Sotilasharjoitukset pidettiin juuri tällä välillä. Pahimmassa tapauksessa eli sodan syttyessä isäntä joutuisi sotapalvelukseen, jolloin talo jäisi hoitamatta ja perheen olisi lähdettävä kerjuulle. Tämä voitaisiin välttää, jos talot olisivat niin suuria, että pystyisivät ylläpitämään sotamiestä jatkuvasti. Tällä voisi olla talon maalla oma torppansa ja mahdollisuus perheen perustamiseen.¹⁹¹

¹⁸⁹ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501

¹⁹⁰ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501

¹⁹¹ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501

Kruunun yhteismaiden viljelyalan lisäämiseksi ja hallatuhojen torjumiseksi maaherra esitti yhteismailla sijaitsevien järvien ja lampien vedenpinnan laskemista koskenperkauksilla. Sen jälkeen voitaisiin ympäröivät suot ojittamalla kuivata ja erottaa niin monille uudistaloille, kuin maata riittäisi. Näissä töissä tulisi jatkossakin käyttää sotaväkeä. Saman vuoden lokakuuhun saakka oli ollut 300 miestä Turun läänin jalkaväkirykmentistä Ikaalisissa komennuksella. Maaherra esitti kuivatustöiden jatkamista seuraavana vuonna Parkanon länsipuolella sijaitsevilla Lapinnevalla ja Niininevalla. Hänen mielestään sellaiset verojääkäriksi ilmoittautuneet, joilla ei vielä ollut mitään tiettyä tilaa, voitaisiin asuttaa edellä mainituille alueille kuivatuksen jälkeen. Myös jo perustettujen jääkäritorppien viljelysmaiden laajentaminen tarvitsi apuvoimia. Lopuksi maaherra totesi kirjeessään, että jääkäritorppien ja muiden uudistalojen raivauksien valvonta, erottamiset ja muut tehtävät vaatisivat lisäresursseja, mitä varten maaherra ehdotti toimitusvoudin tehtävän perustamista alueelle 150 taalarin palkalla sekä hänen avukseen kahdesta kolmeen metsänvartijaa. Toimitusvoudilla tulisi olla puolen manttaalin virkatalo ja metsävartijat olisivat uudisasukkaita, joilla olisi vapautus maakirjaverosta, kruunun kymmenyksistä ja yleisistä töistä.¹⁹²

6.5 Kuninkaallisen majesteetin päätös

Kamarikollegio ei nähnyt maaherran arvioon tukeutuen enää estettä sotilastorppien erottamiselle ja perintötaloksi muodostamiselle, jos kuningas asian hyväksyisi.¹⁹³ Asia ratkesi kuninkaan päätöksellä 26.3.1806 pitkälti alkuperäisen ehdotuksen ja varamaaherra Grönvallin edellä mainittujen ehdotusten mukaisesti, osittain jopa paremmin ehdoin. Päätöksessä linjattiin, että torppien pinta-alan tuli maanlaadusta johtuen olla suurempi, kuin mitä kuninkaan aiemmassa päätöksessä 20.7.1803 oli määritelty. Hallitsija määräsi juhlallisin sanakäantein, että suurten tavoitteiden - Suomen puolustuksen ja viljelyn pikaisen edistämisen - varmistamiseksi oli torppien sijasta muodostettava tavallisia kruununtaloja, jotka aikaisemmin mainitulla tavalla liitetään sotapalvelukseen. Näille taloille tuli jakaa maata niin paljon, kuin asetukset 1/4 manttaalin talolle edellyttivät, mutta tätäkin suurempia taloja sai muodostaa, jos paikalliset olosuhteet, uudistalollisen kyvyt ja voimavarat sekä toivomukset asiaa puolsivat. Tällöin talojen manttaaliluku voisi olla 1/2, 3/4 tai jopa koko manttaali. Ehtona olisi kuitenkin sotapalvelusvelvollisuuden kasvu siinä suhteessa, että jokaista 1/4 manttaalia kohti olisi pidettävä aina valmiina yhtä sotamiestä kruunun käyttöön. Jääkäritaloille myönnettiin 20 vapaavuotta kaikista veroista sotapalvelusta vastaan. Sen jälkeen niiden sotapalvelus lakkaisi ja talot pantaisiin normaalisti verolle sekä muodostettaisiin perintötaloiksi. Talon veroja tai henkilöveroja ei kuitenkaan määrättäisi, ennen

¹⁹² RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501

¹⁹³ RVA. Kamarikollegion Suomea koskeva kirjeenvaihto 1805. Vol. 501

kuin sotilaspalvelus olisi hallitsijan päätöksellä lakkautettu ja sen tilalle asetettu normaali ruotuvelvoite. Viljalainaa uudistaloille oli luvattu jo aikaisemmissa päätöksissä, mutta nyt sitä luvattiin lisää peltoalan kasvun mukaisessa suhteessa.¹⁹⁴

Vuodesta 1806 lähtien eri vuosina suoritettujen jääkäritalojen jakotoimitusten ja niiden täydennysten perusteella talot määrättiin aluksi 1/4 manttaalin kokoisiksi ja jaettava pinta-ala oli esimerkiksi Ikaalisten Höytölän, Kiialan ja Kovelahden kylien jääkäritaloilla aluksi noin 250 - 300 tynnyrinalaa taloa kohti, mutta vuonna 1824 suoritettussa jaossa noin 300 tynnyrinalaa, jolloin noudatettiin 1 200 tynnyrinalan ohjetta manttaalia kohti. Verollepanomittauksissa vuonna 1834 manttaalilukuja tarkistettiin joko ylös- tai alaspäin ja pinta-alat kasvoivat vastaamaan 2 000 tynnyrinalaa manttaalia kohti.¹⁹⁵

Edellä mainitussa kuninkaan päätöksessä asetettiin vielä erinäisiä vaatimuksia jääkäritalolliselle. Hänellä tuli olla hyvä maine ja terveet jäsenet sekä hänen tuli omistaa ainakin yhden lehmän ja hevosen. Jokaisen jääkäritalollisen kanssa tuli lisäksi tehdä sopimus, johon tuli kirjata seuraavat kohdat:¹⁹⁶

- 1) Velvollisuus osallistua 21 päivää vuodessa omalla kustannuksella sotilaallisiin harjoituksiin. (Tämä aika siis piteni viikolla maaherran alkuperäisestä ehdotuksesta)
- 2) Oikeus viljelysavun saantiin kruunulta.
- 3) Talon viljelyyn ottoon kuluva aika. Jos aikamäärää ei noudatettaisi, siitä seuraisi talosta häätäminen ja viljalainojen takaisin maksu.
- 4) Asukkaalle ja hänen lapsilleen tuli vahvistaa kiistaton asukasoikeus taloon, mikä edellytti kuitenkin velvoitteiden suorittamista. Asukkaalle tuli antaa perintökirja vapaavuosien jälkeen. Asukkaan tuli myös sitoutua kaskeamis- ja tervanpolttokieltoon. (Perintökirja tulisi siis vasta vapaavuosien jälkeen, eikä perustamisvaiheessa).
- 5) Asukas ei saisi ennen perintökirjan saamista pantata tai luovuttaa tilaa toiselle ilman maaherran lupaa.

Lisäksi määrättiin, että jokaiselle jääkäritalolliselle oli virkamiesten laadittava vuosisuunnitelma vilja-avun käytöstä kylvöihin ja sen toteuttamista oli tarkastettava aina syksyisin. Näitä vuosittaisia tarkastuksia varten kuningas suostui ainakin alkuvaiheessa varamaaherra Grönvallin ehdotukseen erityisen toimitusvoudin asettamisesta 150 riikintaalarin vuosipalkalla ja virkatalon perustamisesta tämän käyttöön kruunun yhteismaille. Voudin avuksi voitiin lisäksi palkata kolme uudistilallista

¹⁹⁴ KA, Turku. TPLKo. Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1806, Eaa:38, 3

¹⁹⁵ KA, DA. MMH, Uudistusarkisto, Ikaalisten mlk A19:4/1-11

¹⁹⁶ KA Turku, TPLKo. Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1806, Eaa:38, 3

yleiseksi avuksi sekä metsänvartijoiksi valvomaan ja huolehtimaan kruunun yhteismetsistä.

Toimitusvoudiksi määrättiin 8.9.1806 rälssikamreeri Johan Bergstén. Kuninkaan päätöksessä luvattiin myös määrätä verojääkäreistä muodostettavalle sotaväelle päällystö heti, kun uudistalot olivat siinä kunnossa, että ne voivat sotilasvelvollisuuden täyttää.¹⁹⁷

Kuningas kehotti maaherraa häätämään yhteismailta ne uudisasukkaat, jotka käyttivät vanhoille taloille tai verojääkäritaloille kuuluvia maita tai olivat muuten kykenemättömiä talonpitoon. Maaherran lähettämässä luetteloissa oli myös eräitä uudisasutuksia, joita ei voida perustaa jääkäritaloiksi, ennen kuin kuivatustyöt oli saatu tehtyä ja talot sen jälkeen tarkastettu. Hallitsija lupasi, että jo kaksi vuotta tehtyjä vesistöitä voi tarvittavissa määrin vuosittain jatkaa valtion varoin yhteistyössä Kuninkaallisen Suomen Koskenperkausjohtokunnan kanssa viljelysmahdollisuuksien parantamiseksi. Teiden ylläpidon osalta kuningas määräsi, että jääkäritalojen tuli normaalisti osallistua yleisten teiden ylläpitoon vapaavuosien jälkeen, mutta yksityisten ja kyläteiden ylläpito kuului vain tienkäyttäjille. Kuningas kuitenkin piti mahdollisena jonkun kruununmaiden läpi kulkevan yleisen tien rakentamista jo ennen uudistalojen vapaavuosien päättymistä. Tien rakentamisen kustannukset koituisivat pääasiassa vanhoille taloille, mutta valtio voisi päättää avustuksesta sen jälkeen, kun tien linjaus ja kokonaiskustannukset olisivat selvillä. Kuningas kiirehti toimenpiteitä vielä erottamattomien jääkäritalojen mahdollisimman pikaiseksi erottamiseksi.¹⁹⁸

6.6 Sotaväki raivaustöissä

Vesistöjen raivaustöitä oli jatkettu vuonna 1804, jolloin 350 miestä Pohjanmaan rykmentistä työskenteli heinäkuusta lokakuulle jakautuneena useaan komennuskuntaan. Luutnantti Tihlmanin johdolla raivattiin Kyrösjärven ja Parkanonjärven välistä Vääräjokea sekä Parkanojärven luoteesta laskevaa Vuorijokea. Kapteeni von Knorringin johdolla aloitettiin työt Sydänmaalla mm. Kirjasjärvistä ja Kovesjärvestä Kyrösjärven Kovalahteen laskevilla vesireiteillä, joissa oli useita koskia. Myös Kovalahteen laskevia Palojokea ja Valkiajokea perattiin usean kilometrin matkalta 100 miehen voimalla. Vuonna 1805 oli raivaustöissä 300 Pohjanmaan rykmentin sotilasta jakaantuneena kolmeen komennuskuntaan heinäkuusta lokakuulle sekä kartoitus- ja mittaustöitä avustamassa 80 miestä Turun rykmentistä. Yksi osasto jatkoi töitä Sydänmaan alueella ja erityisen tärkeäksi nähtiin vedenjuoksun parantaminen Niininevalta Kovalahteen laskevissa joissa. Toinen työmaa toimi samanaikaisesti Vahojärven,

¹⁹⁷ KA Turku, TPLKo. Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1806, Eaa:38, 3; Jokipii 1971, s. 71-72

¹⁹⁸ KA Turku, TPLKo. Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1806, Eaa:38, 3; Jokipii 1971, s. 71-72

Lehtijärven ja Saarijärven itäpuolella ja kolmas Joutsenjoella ja Lapinnevalta laskevien vesireittien perkauksissa.¹⁹⁹

Kuningas määräsi maaherran esityksestä 26.3.1806 edelleen jatkamaan asutustarkoituksia varten Niininevan ja Lapinnevan ojittamista sekä vedenlaskua Vuorijärvellä koskia perkaamalla ja syventämällä väylää Vuorijärven ja Vuorilammin välillä. Näihin ja muihin viljelyä edistäviin töihin kuningas määräsi komennettavaksi 300 miestä komennusvuorossa olevasta rykmentistä.²⁰⁰ Puolet miehistä oli luutnantti Tihlmanin johdolla Vuorijoen suunnalla uudistaloilla peltojen ja niittyjen raivauksissa. Toinen puoli oli luutnantti C. F. Charpentierin komennossa Niininevalla kaivamassa ojia ja kaivantoja. Kun tämä työmaa tuli valmiiksi siirryttiin raivaustöihin jääkäritaloille. Karhuluoman, Salmen, Iso- ja Vähä-Viitalan, Kovesjärven, Alajoen, Paloviidan, Jokilammin, Jyränlatvan, Kuusiluoman ja Hautasuon jääkäritaloille kaivettiin yhteensä 22 400 kyynärää uusia pelto-*ojia* sekä 1 900 kyynärää *ojia* Karhuluomansuolle, joka kuului Karhuoman jääkäritalolle ja samalla perattiin suolta vettä johtava Karhuluoma.²⁰¹ Vuonna 1806 Ikaalisten vesistö- ja raivaustöihin käytettiin valtion varoja 11 493 riikintaalaria.²⁰²

Ikaalisten komennukset eivät olleet suinkaan ainoat työt, joita armeija samaan aikaan Satakunnassa suoritti. Koskienperkaustöissä oli muualla maakunnassa jo 700 miestä.²⁰³ Vielä vuonna 1807 perkaus- ja ojitustöitä jatkettiin 300 Hämeen rykmentin sotilaan voimin mm. Niininevalla. Sotilaille toimitettiin Turun makasiinista kolmen kuukauden ajaksi viljaa Ikaalisiin, jossa ne leivottiin leiviksi. Suunniteltuja perkauskohteita olivat Aurejärven ja Vahojärven väliset kosket sekä Parkanonjärveen pohjoisen suunnasta laskevien vesistöjen, kuten Nurmijärven, Kuivasjärven ja Nerkoonjärven kosket. Koskenperkaukset eivät olleet täysin sotilaiden varassa, vaan ainakin Sydänmaalla myös seudun asukkaat olivat tehneet perkaustöitä.²⁰⁴

6.7 Soiden käyttöönotto viljelyyn

Koska soiden saaminen asutus- ja viljelyskäyttöön sekä hallatuhojen ja tulvien torjuminen olemassa olevilla viljelyksillä tuli erityisen tärkeäksi Ikaalisten alueella ja siihen panostettiin paljon, on syytä

¹⁹⁹ KA, Turku, TPLKo, Kuninkaalta ym. saapuneet kirjeet 1805, Eaa:37; KA. STO 114/114 KD 1811; Markkola 2006, 119-122

²⁰⁰ KA Turku, TPLKo. Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1806, Eaa:38; Markkola 2006, 119-122

²⁰¹ KA. STO KD 114/114 1811; Markkola 2006, 122

²⁰² KA Turku, TPLKo, Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1807, Eaa:39

²⁰³ KA Turku, TPLKo, Klingsporin käskykirje, Eaa:38

²⁰⁴ KA Turku. TPLKo, Kuninkaalta ja kamarikollegiolta saapuneet kirjeet 1807, Eaa:39, 6; KA. STO KD 114/114 1811

tarkastella suoviljelyn käyttöä, levinneisyyttä ja tekniikoita yleisemminkin. Suoviljely ja kytöviljely olivat käsitteitä, joita ei perinteisen maatalouden aikana voi täysin erottaa toisistaan. Nämä käsitteet samaistettiin usein johtuen siitäkin syystä, että soiden viljely tapahtui pitkälle 1800-luvulle miltei yksinomaan kydöttämällä. Kydöttäminen on polttoviljelymenetelmä, joka eroaa kaskenpoltosta siinä, että tällöin poltetaan pintakasvillisuuden lisäksi myös maan turve- ja multakerrosta. Suo kesti kydöttämistä humuskerroksen paksuudesta riippuen joitakin vuosia. Jos humus poltettiin kokonaan, suo jäi sen jälkeen hyödyttömäksi joutomaaksi.²⁰⁵ Turun ja Porin läänin maaherran vuonna 1811 hallituskonseljille lähettämässä kirjeessä todettiin Ikaalisissa olevan tapana polttaa suon pintakerros heinäsadon parantamiseksi ja käyttää polttoon kuivan maan puita, mikä oli aiheuttanut metsille pahaa vahinkoa. Jonkun vuoden päästä myös poltettujen soiden heinäsaanti oli ehtynyt.²⁰⁶

Suot oli ennen polttamista kuivattava, mikä kesti 1700-luvun tietojen mukaan 10 vuoden molemmin puolin, mutta tehokkaammalla ojituksella käyttämällä ns. niska- ja piiriojia, saatiin kuivuminen hoidettua jo 1-2 vuodessa ainakin Pohjanmaalla. Olennaista oli, että veden tulo suolle ulkopuolelta saatiin ojituksella ja ympäristön vedenvirtauksia parantamalla estettyä. Kuivatuksen jälkeen suota varottiin polttamasta liikaa, jos suosta haluttiin viljan viljelyn jälkeen pysyviä niittymaita. Tällöin suosta otettiin 3-6 viljasatoa ja sen jälkeen jätettiin heinämaaksi. Koska niittymaa ajan mittaan köyhtyi, sille oli ajettava maanparannusaineita, kuten savea ja hiekkaa. Myöhemmin myös suoniittyjen lannoitus tuli käyttöön.²⁰⁷

Turun ja Porin läänin maaherran uudistaloille ja verojäkäritaloille vuonna 1806 antamassa rakennus- ja viljelysohjesäännössä suomaiden ylösotosta ja käytöstä ohjeistettiin yksityiskohtaisesti. Jos suo sijaitti lähellä taloa ja sillä oli hyvä vedenpoistuminen, se tuli ensin ojittaa, hakata puut ja viedä ne pois. Sitten suo tuli kuokkia ja kuivamisen jälkeen polttaa sekä kylvää rukiille. Tämä oli toistettava kahdesta kolmeen kertaan riippuen turpeen syvyydestä. Kannot ja juuret oli lopuksi poistettava ja sitten, kun maa oli tasainen ja puhdas puuaineksesta, oli tuotava karkeaa hiekkaa, joka auralla ja äkeellä sekoitettiin suomaahan. Jos maa oli edelleen laihaa, se voitiin vielä polttaa. Muussa tapauksessa, se tuli lannoittaa ja käyttää ensin perunan istutukseen. Sittemmin siihen voitiin kylvää mitä tahansa viljaa, mutta joka syksy oli huolehdittava kunnollisesta kyntämisestä. Jos suo sijaitti niin kaukana, että sille ei voinut kuljettaa

---

²⁰⁵ Soininen 1974, 138-141

²⁰⁶ KA.STO KD 114/114 1811

²⁰⁷ Soininen 1974, 139-143

lantaa tai hiekkaa, se tuli polttaa ja kylvää niin kauan, kunnes multaa oli korttelin syvyydeltä. Sen jälkeen kylvettiin heinäsiemenet ja maa jätettiin niityksi.²⁰⁸

Jos mailla oli nevoja (djupmossar), joilla kasvoi suopursua, muuraimia ja juolukoita, ne piti ottaa ylös peltojen tapaan, ojittaa 30 kyynärän levyisiin sarkoihin, kuokkia, polttaa ja kylvää viljaa jonkun vuoden ajan ja lopulta käyttää niittymana. Heinän tuottoa voi parantaa lannoituksella ja hiekan lisäämisellä, jos se niityn sijainnin suhteen oli mahdollista.²⁰⁹ Tämän tutkimuksen lähteissä suomaista käytetään yleensä nimityksiä mosse ja kärr, joista ensimmäinen nimitys on ymmärrettävä märemmäksi suomaaksi (nevat ja keidassuot) ja jälkimmäinen kuivemmaksi, esimerkiksi rämeeksi tai korveksi. Lähteissä käytettyjen suotyyppien ja nykyisten nimitysten vastaavuuden epävarmuuden vuoksi tässä tutkimuksessa puhutaan yleensä vain suomaista tai soista. Tutkimusalueen paikannimistössä nevat ja keitaat ovat varsin yleisiä.

6.8 Hanke jää puolitiehen

Vuonna 1806 perustettiin virallisesti 140 verojääkäritaloa Ikaalisissa ja Ruovedellä. Näiden talojen haltijoista 73 sai 6.5.1807 asukasoikeuden eli immission taloonsa ja heille myönnettiin 20 vuoden verovapaus. Kahdeksalle pääosin myöhemmin asukasoikeuden saaneelle haltijalle ei määritelty verovapautta. Nämäkin oli kuitenkin perustettu vuonna 1807. Kaikkiaan 67 verojääkäritalon haltijaa ei ollut hakenut asukasoikeutta vuoteen 1827 mennessä, eikä heille tästä johtuen oltu voitu määrätä verovapautta. Kameraalisessa mielessä nämä tilat olivat kruunun uudistaloja, mutta ikään kuin välitilassa odottamassa verolle panoa. Ruoveden puolen jääkäritaloista vain kahden haltijalla oli alun perin asukasoikeus.²¹⁰ Vuosina 1806 - 1809 saatiin mitattua verotusta varten vain 25 taloa Ikaalisten alueelta, mutta kaikkia näitäkään ei ollut lopullisesti erotettu. Turun ja Porin läänin maaherran hallituskonseljille vuonna 1809 lähettämän raportin mukaan kruunun yhteismaat oli Ikaalisissa ja Ruovedellä jo mitattu, ja uudistalojen erottamisia ja jakoja tulisi jatkaa. Kuivatus- ja koskenperkaustöitä oli monilla soilla tehty siihen vaiheeseen, että asukkaat saattoivat jatkaa niiden viljelyyn ottoa omin voimin. Vielä oli kuitenkin runsaasti työtä tehtävänä vesiongelmiin vähentämiseksi.²¹¹

Vaikka verojääkärijärjestelmän toteuttamiseksi käytettiin huomattavia taloudellisia panoksia, jääkäritalojen elinkelpoisiksi saaminen kesti kuitenkin vielä vuosia, eikä niiden sotapalvelusvelvollisuutta ehditty toteuttaa ennen Suomen sotaa. Vuonna 1817 tuo velvollisuus

²⁰⁸ KA. STO KD 114/114 1811

²⁰⁹ KA. STO KD 114/114 1811

²¹⁰ KA Turku, TPLKo. Kuninkaalta saapuneet kirjeet 1806, Eaa:38; KA Turku, TPLKo Hbd:5; Jokipii 1971, s. 71-72

²¹¹ KA Turku, TPLKo. Kuninkaalta saapuneet kirjeet 1809, Eaa:41; KA. STO KD 17/32 1809.

muutettiin kolmen viikon työvelvollisuudeksi jokien perkauksessa, suonkuivauksessa ja maanteiden rakentamisessa. Jääkäritalojen verollepano viivästyi lopulta aina vuoteen 1836, kuten myöhemmin esitetään. Merkittävä syy jääkäritalojen kuntoon saamisen ja verollepanon viivästymiselle oli varmaankin koskenperkausten ja soiden kuivatusten loppuminen 9 vuodeksi vuoden 1807 jälkeen, koska sotilastyövoimaa ei ollut enää käytettävissä. Tällä välin myös peratut kosket ja kaivetut ojat ehtivät mennä umpeen.

6.9 Valtion ja uudisasukkaan motiivit ja vaikuttimet sekä riskit

Seuraavassa yhteenvedossa on luettelonomaisesti koottu uudisasutuksen (ml. verojääkäritalot) keskeisiä motiiveja ja riskejä sekä valtion että uudisasukkaan näkökulmasta.

Motiivit	Riskit
<p>Valtio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - väestönkasvu - viljelyalan kasvu - verotulojen kasvu - asutuksen vahvistuminen > uudet seurakunnat - yleisten rakennusten ja teiden rakentaminen ja ylläpito - yhteiskunnan infrastruktuurien kehittyminen - kaupan ja elinkeinojen kehittyminen - työvoiman saanti - puolustuskyky <p>Uudisasukas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - perheen perustaminen ja elättäminen - parempi toimeentulo - itsenäisempi asema, kuin palkollisena, torpparina tai muuna tilattomana - sosiaalinen nousu, yhteiskunnallinen arvostus - verovapaudet 15-20 v., vilja-avut - lesken ja jälkeläisten parempi turva <p>Verojääkäreillä lisäksi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verovapaudet kaikista veroista 20 v. - korottomat viljalainat 3 vuotta, takaisinmaksu 6 v. - valtion raivausapu alkuvuosina - perintötilan asema vapaavuosien jälkeen. (Se oli kuitenkin lopulta anottava, kuten muillakin kruununtaloilla). 	<p>Valtio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uudistila ei menesty, jolloin valtiolle tulee kustannuksia ja verotuloja jää saamatta - uudistilallinen jättää tilan otettuaan hyödyn esim. kaskista - sotatilanteessa verojääkäri ei ole palveluskelpoinen <p>Uudisasukas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tilan viljelymahdollisuudet huonot, mistä voi seurata tilasta luopuminen - verovapausaika ei riitä saamaan tilaa veronmaksukykyiseksi - katovuodet - sairaudet ja työkyvyttömyydet - perheen työvoiman riittämättömyys - verojen suuruus suhteessa tuloihin verollepanon jälkeen - viljely- ja rakennusvaatimusten puutteet, joista voi seurata häätö <p>Verojääkäreillä lisäksi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - joutuminen sotaan (ennen Suomen sota)

7. VEROJÄÄKÄRITALOJEN ASEMA SUOMEN SODAN JÄLKEEN

7.1 Valtakunnan vaihtumisen vaikutukset verojäkäritalojen olosuhteisiin

Hävityn sodan päätyttyä Suomi sai uudet vallanpitäjät. Ruotsin aikainen lainsäädäntö ja paikallishallinto jäivät sellaisenaan edelleen voimaan. Suomen sotaväen osalta tilanne ratkaistiin niin, että sotaväki kotiutettiin. Suomen säädöt olivat Porvoon valtiopäivillä esittäneet keisarille, että sotaväki laskettaisiin hajalle ainakin 50 vuodeksi. Keisarin manifestilla maaliskuussa 1810 sotaväki jätettiin kuitenkin entiselle kannalle, mutta hajotettiin toistaiseksi. Syntyperäisille suomalaisille upseereille ja aliupseereille taattiin täydet palkkaedut eliniäksi ilman palvelusvelvollisuutta, mutta sen sijaan ruotusotilaat menettivät toimeentulonsa ja torppansa, jolleivat he saaneet tilallisten kanssa sovittua asumisoikeudesta torpissaan. Ruotusotilaalla oli kuitenkin omistusoikeus itse rakentamiinsa rakennuksiin ja raivaamiinsa tiluksiin, mutta rakennukset piti kuitenkin siirtää torpan mailta pois, jos sotamies häädettiin. Keisarin manifestissa luvattiin kuitenkin entisille ruotusotilaille, kaatuneiden leskille ja orvoille ne eläkkeet, jotka he olivat saaneet Ruotsin vallan aikana. Myös Suomen sodassa palvelleet korpraalit ja sotamiehet sekä varamiehet saattoivat saada eläkettä sotilashuonekassan varoista sen jälkeen, kun uusi eläkerahasto saatiin vuonna 1812 toimintaan. Eläke ei kuitenkaan pelkästään riittänyt toimeentuloon, vaan siihen tarvittiin omien tilusten tuottoa tai muita tuloja.²¹² Ruodut joutuivat maksamaan myös uuden vallan aikana ns. vakanssimaksua, jota Ruotsin aikana ruoduilta perittiin tyhjinä olleista ruoduista. Maksu oli korvaus ruotujen hajottamisesta ja se tilitettiin hallituskonseljin/senaatin sotilasrahastoon.²¹³

Sotatoimet, vihollisen joukkojen läpikulku ja oleskelu paikkakunnalla aiheuttivat paikallisille asukkaille mittavia vahinkoja ja kärsimystä. Vahinkojen määrä riippui paljolti asutuksen sijainnista. Pahiten kärsivät sotajoukkojen käyttämien pääteiden varrella ja läheisyydessä sijainneet talot ja torpat. Näin oli erityisesti Kyrönkankaantien varrella Jämijärvellä, Kankaanpäässä ja Karvialla sekä Pohjanmaalle johtavan talvitien varrella Parkanossa. Venäläisten joukkojen huolto perustui omiin huoltokuljetuksiin, mutta suuri osa miehistön muonituksesta ja hevosten rehusta pakko-otettiin paikallisilta asukkailta. Paikoin joukot syyllistyivät suoranaiseen ryöstelyyn ja väkivallantekoihin. Ikaalisten suurpitäjän alueella venäläiset myös surmasivat joitakin siviilejä. Venäläisten joukkojen ylipäällikkö von Buxhoevden antoi sodan alussa lupauksen, että joukkojen huoltamisesta aiheutuneet menetykset korvattaisiin asukkaille täysimääräisesti. Sodan jälkeisinä vuosina esitettyjen sotavahinkokorvausten summa koko maasta oli 2 427 578 seteliruplaa. Korvauksiin ei hyväksytty alle 100 ruplan ja yli 1 000

²¹² Niemelä 1990, 156-158; Partanen 2011, 110; KA. STO, Pöytäkirjat 1810, 739v-741v

²¹³ Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt. Maanpuolustuskorkeakoulu. Porvoo 2000, s. 8.

ruplan vahinkoja, joten kaikkia vahinkoja ei näin ollen korvattu. Turun ja Porin läänin osuus koko maan korvauksista oli 2,3 %. Jussi Jääskeläisen laskelmien mukaan tämän läänin vahingoista korvattiin 65 % huomioimatta alle 100 ruplan vahinkoja (100 seteliruplaa oli 34,72 pankinriksiä ja 52,08 valtionvelkariksiä). Pahiten kärsineellä Pohjanmaalla, esimerkiksi Kuortaneella keskimääräinen korvausanomus oli 381 valtionvelkariksiä ja Närpiössä 581 riksiä.²¹⁴

Suur-Ikaalisten alueella etenkin Jämijärven, Kankaanpään, Honkajoen ja Karvian asukkaat kärsivät kesällä 1808 venäläisten joukkojen useiden viikkojen oleskelusta näillä seuduilla. Kankaanpään kylän Lohikosken talossa sotilaiden hevoset tallasivat viljapelot ja käyttivät talosta muonitukseensa härän, sikoja ja lampaita sekä viljaa ja muita elintarvikkeita. Suurimpia vahinkoja kärsivät pitäjän kestikievarit.²¹⁵ Verojääkäritalot selvisivät melko hyvin vuoden 1808 venäläisten joukkojen läpikuluista ja ryöstelystä Ikaalisten alueella. Verojääkäritaloista Ala-Honkajoen Multisilta, Niinisalon Prinkkilä ja Suosalo sekä Taulunmaan Haapaniemi esittivät erisuuruisia korvauksia, joista suurin oli Multisillan runsaat 172 valtionvelkariksiä.²¹⁶

Tarttuvat taudit levisivät erityisesti sotatoimialueilla, mikä verotti kaikkia väestöryhmiä. Lisäksi ravintotilanne oli sodan ja katovuosien vuoksi huono. Vuosina 1807-1813 Suomi kärsi jatkuvista kadoista, eikä riittämätön vilja-apu juuri helpottanut tilannetta. Vuosina 1808-1809 Suomi menetti väestöstään noin 6 %.²¹⁷

Sota-aika vaikutti myös siihen, että verojääkäritalojen ja muiden uudistalojen keskeneräiset jakotoimitukset siirtyivät moniksi vuoksiksi eteenpäin. Kuivaus- ja raivaustöihin tuli vuoden 1807 jälkeen pitkä tauko, koska sotaväkeä ei ollut enää näihin töihin käytettävissä. Turun ja Porin läänin maaherra raportoi vuonna 1809 hallituskonseljille, että sodan seurauksena läänin vanhat talot kärsivät työvoimapulasta siinä määrin, että uudistalojen perustaminen ei näyttänyt mahdolliselta.²¹⁸

Verojääkäreiden sotapalvelusvelvollisuus muutettiin Suomen sodan jälkeen, tosin vasta 1817, luontevasti vuosittaiseksi 21 päivän työvelvollisuudeksi koskenperkauksissa ja muissa yleisissä viljelyä

²¹⁴ Jääskeläinen 2011, 71, 74-75, 99, 112; Markkola 2006, 150-155

²¹⁵ KA. YSKOa 40, 96v-97; Markkola 2006, 152

²¹⁶ KA. Kamaritoimituskunta, Vuosien 1808-1809 sotavahinkojen korvausanomukset Ed:3; Multisillan verojääkäritalon korvausvaatimuksissa suurin osuus oli 6 tynnyriä ruista, 12 riksiä, yhteensä 72 riksiä valtionvelkavaluuttana eli 48 pankinriksiä.

²¹⁷ Turpeinen 1991, 18-20

²¹⁸ KA. STO KD 17/32 1809

edistävissä töissä siksi ajaksi, kun talot nauttivat vapaavuosia.²¹⁹ Tulkintoja työvelvollisuudesta aiheuttivat myöhemmin verollepanon lykkääntyminen ja vapaavuosien aikainen työvelvollisuus.

7.2 Selvityksiä 1810-luvulla

Uudistalojen tilanne Ikaalisten pohjoisosissa aiheutti huolta viranomaisille jälleen sota-ajan jälkeen. Turun ja Porin läänin maaherra Knut von Troil mainitsi kertomuksessaan läänin tilasta vuonna 1809, että verojääkäritaloja ei vielä ennen sotaa oltu saatu siihen kuntoon, että ne olisi voitu määrätä kruununtaloiksi ja tehdä verollepanopäätöksiä. Talojen erottamisia ja jakotoimituksia tulisi maaherran mielestä jatkaa samoin, kuin kuivatus- ja vesistötöitä valtion varoin.²²⁰ Maaherra tiedusteli toukokuussa 1810 hallituskonseljilta Ikaalisten koskenperkausten jatkamisesta ja aikaisemmissa perkaus- ja ojitustöissä käytössä olleiden, valtion varoilla hankittujen laitteiden ja työkalujen varastoinnista. Ne olivat eri puolilla pitäjää useissa säilytyspaikoissa ja ajan mittaan vaarassa turmeltua.²²¹ Hallituskonselji pyysi 28.3.1811 maaherralta selontekoa, mitä vesistötöitä Ikaalisissa oli valtion varoin tehty Ruotsin ajan lopulla, ja mitä toimenpiteitä vielä tarvittaisiin suomaiden viljelyyn saamiseksi kruunun mailla. Maaherra von Troil lähetti hallituskonseljille 15.5.1811 pitkän selvityksen Ikaalisten alueen ongelmista ja kehittämisehdotuksista. Verojääkäritaloista maaherra totesi, että hänen mielestään näytti siltä, että jääkäritaloille asetetut tavoitteet olivat hävinneet, koska koko hanke oli alun perin heikolla pohjalla. Tämän vuoksi hän oli jo päättänyt, että verojääkäritaloiksi perustetut talot maksaisivat vapaavuosien jälkeen samanlaiset verot, kuin muutkin uudistalot, ja että talojen erottamisen yhteydessä määrättäisiin niiden koko talon viljelysmahdollisuuksien perusteella. Erottamista ei kuitenkaan voitu toimittaa, ennen kuin maiden vesiongelmat saataisiin hallintaan. Vasta sen jälkeen voitaisiin maat varmuudella arvioida.²²²

Maanmittarit olivat tilojen mittauksissa merkinneet kaikki suot ja lähes kaikki muut vetiset maat arvottomaksi joutomaaksi. Maaherran käsityksen mukaan nämä maat olivat kuitenkin lähes ainoat niittymaat alueella ja niistä voitiin ajan mittaan saada myös peltomaata. Isojakoa ei nyt voitu lopullisesti suorittaa näillä tiloilla, koska soitten mahdollinen hyötykäyttö jäisi saamatta nykyisellä erottamisperusteella. Kuitenkin jo tehdyt erottamiset olisivat voimassa niin kauan, kunnes vesistöjen laskuista ja soiden kuivatuksista saatava hyöty maataloudelle olisi pysyvää. Ennen lopullista jakoa maanmittareiden, katselmusmiesten ja talollisten oli yhdessä tutkittava, mitkä maat sopivat viljelyyn ja

²¹⁹ v. Bonsdorff 1833, 218

²²⁰ KA. STO KD 17/32 1809

²²¹ KA. STO, Kirjediaarit 1810, 105/81; STO, Pöytäkirjat 21.10.1813, 803-803v (vastaus välineiden säilyttämiseen)

²²² KA. STO KD 114/114 1811

mitkä jäisivät joutomaiksi. Maaherran mukaan tämä ”lykkäys” ei estänyt asukkaita raivaamasta peltoja ja niittyjä lähellä talojaan niillä mailla, jotka tehtyjen katselmusten mukaan joka tapauksessa taloille tulisivat kuulumaan. Asukkaat saivat myös ottaa rakennus- ja kotitarvepuunsa metsistä ja korjata heinää soilta kruunun yhteismailla.²²³

Maaherran toimenpide-ehdotuksia maiden vetisyyden vähentämisen lisäksi olivat mm. kaskenpolton ehdoton kieltäminen kuivilla mailla, uusien teiden rakentaminen ja viljamakasiinin saaminen Ikaalisiin. Maaherra ehdotti kolmea uutta päätietä, ensinnäkin Parkanosta Pohjanmaalle talvitien reittiä noudattaen, toisena tienä Kankaanpäähän ja Poriin johtavaa tietä ja kolmantena tietä Karvialle pitkin Karvianjoen vartta. Tierakennukset tarvitsivat asukkaiden köyhyyden vuoksi välttämättä valtion tukea. Monilla uudisasukkailla olivat vapaavuodet päättymässä ja veronmaksun aloittaminen näytti mahdottomalta. Heillä voitaisiin teetättää päivätöitä verovelkojen hoitamiseksi. Vapaavuosien aikaan voitaisiin maksaa rahapalkkaa tai luonnossa viljana. Tämän vuoksi myös viljamakasiinista Ikaalisissa olisi hyötyä veroviljatoimitusten lisäksi.²²⁴ Maaherra ei tässä yhteydessä maininnut verojääkäreiden työvelvollisuutta, koska sitä koskeva päätös tehtiin vasta 1817. Hallituskonselji käsitteli maaherran selvitystä istunnossaan 31.7.1811. Se katsoi koskenperkaukset ja kuivatustyöt sekä hyödyllisiksi että välttämättömiksi, mutta päätöksiä resurssien käytöstä Ikaalisten suunnalla ei voitu tehdä, ennen kuin keisarillinen majesteetti oli päättänyt keskeytyksissä olleen Kokemäen kanavan kaivamisen jatkamisesta Huittisten ja Kokemäen välillä.²²⁵

Kun senaatista ei ollut vuoden 1811 jälkeen tullut päätöksiä maaherra von Troilin esittämiin ehdotuksiin, Turun ja Porin läänin uusi maaherra Carl Mannerheim teki 10.4.1816 senaatille uuden laajan selvityksen alueen oloista ja esitti ehdotuksia maatalouden ja muiden elinkeinojen edistämiseksi. Maaherra kirjoitti, että runsasvesistöinen ja soinen sekä harvaan asuttu seutu oli etäällä ja syrjässä kauppapaikoista, eivätkä uudistalot olleet onnistuneet menestymään samalla tavalla, kuin pitäjän vanhemmat talot, vaikka uudistaloille oli isojaossa jaettu maata suunnilleen yhtä suuria määriä manttaalia kohti, kuin vanhoillakin taloilla oli. Vanhojen talojen ja uudistalojen lisäksi oli vielä kolmas ryhmä, Ruotsin ajan lopulla kruunun yhteismaille perustetut jääkäritalot, joiden velvollisuus alun perin oli osallistua vuosittain sotilasharjoituksiin ja olla valmiina sotapalvelukseen sodan syttyessä.²²⁶

²²³ KA. STO 114/114 KD 1811; Kirjeen on maaherra von Troilin sairaana ollessa allekirjoittanut lääninkamreeri A. J. Winter; KA STO ptk 31.7.1811, 1652v-1653v

²²⁴ KA. STO 114/114 KD 1811

²²⁵ KA. STO, ptk 31.7.1811, 1652v-1653v. Kokemäen eli Kravin kanavaa kaivettiin 1803-1808, kunnes Suomen sota keskeytti työt, eikä niitä sen jälkeen jatkettu.

²²⁶ KA. STO KD 77/92 1816

Jääkäritalot olivat saaneet maata niin paljon, että määrä vastasi isojakoasetusten mukaisesti 1/4 manttaalia, mikä oli kuninkaan vuoden 1806 päätöksessä ohjeistettukin. Lisäksi talot olivat saaneet viljalainoja valtiolta ja raivausapua vakinaiselta sotaväeltä. Vuosina 1803 - 1807 armeija teki arviolta 100 000 miestyöpäivää koskenperkauksissa, soiden ojituksissa ja uudistalojen tilusraivauksissa Ikaalisten alueella. Varsinkin uutta niittymaata saatiin kuivatuksilla huomattavia määriä. Maaherra kuitenkin totesi painokkaasti, että huolimatta vuoteen 1807 mennessä aikaansaadusta hyvästä alusta, työt olivat olleet sen jälkeen keskeytyksissä. Aikaisemmat kuivatukset ja raivaukset olivat vielä riittämättömiä ja pitäjä kärsi edelleen viljelyä haittaavista vesiongelmista. Maaherra epäili soiden aiheuttavan lisäksi epäterveellisen ilmaston, joka puolestaan oli syynä seudun asukkaiden saamattomuuteen maatalouden parantamiseksi. He tuntuivat harrastavan tervanpoltoa ja kaskeamista sekä tyytyvän pettuleipään mieluummin, kuin keskittyvän peltojensa ja niittyjensä kohentamiseen. Maaherra esitti painokkaasti, että Ikaalisten uudistalojen ja erityisesti jääkäritalojen maatalouden edistämiseksi ja verojen saamisen varmistamiseksi sekä myös vanhojen talojen autioitumisien estämiseksi, oli kruunun yhteismailla sijaitsevat laajat suoalueet saatava kuivattua ja otettua viljelykseen. Tämän vuoksi koskenperkauksia ja soiden kuivatuksia oli pikimmiten jatkettava. Maaherra totesi vielä, että näitä toimenpiteitä oli tehtävä, jos Ikaalisten ”nykyinen hallitsematon tilanne (vilda tillstånd) aiottaisiin joskus saada muun läänin maatalouden ja elinkeinojen tasolle”.²²⁷

Ikaalisten luonnonoloista maaherra viittasi 15.5.1811 keisarille lähetettyyn selontekoon karttoineen. Maaherra kritisoi tehtyjä jakoja, joissa uudistiloille jaettiin vain 1 500 tynnyrinalaa maata manttaalia kohti, vaikka maa oli usein huonolaatuista. Verrattaessa naapurimaakuntaan Hämeeseen, jossa maanlaatu oli parempi, manttaalia kohti oli jaettu 1 700 tynnyrinalaa. Myös Savossa ja Karjalassa oli käytetty samaa mitoitusta. Ikaalisissa oli tyypillistä, että uudistalot eivät 20 - 30 verovapausvuoden jälkeenkään olleet saaneet viljelykseen, kuin 4 - 5 tynnyrinalaa heikkolaatuista peltomaata. Syynä tähän maaherra epäili olevan ainakin osaltaan kaskiviljelyn. Maaherra piti myös vanhojen talojen isäntien valituksia ja anomuksia verovähennyksistä oikeutettuina. Mitä verollepanometodiin tuli, maaherra piti oikeana perusteena maanlaatuun ja kasvuvoimaan sekä alueen sijaintiin perustuvaa arviointia. Tämän mukaisesti osassa Turun ja Porin lääniä oli toimittukin, mutta Ikaalisissa maan laatuun perustuvaa arviointia ei voida tehdä ennen kuin suot on saatu kuivattua ja uudistalojen viljelykset olisivat vakaammalla kannalla. Maaherra ehdotti, että Ikaalisissa tehtäisiin samanlainen verotusselvitys, kuin kuninkaan kirjeen 11.7.1806 mukaisesti Savon ja Karjalan läänissä oli tehty. Saadakseen Ikaalisten

---

²²⁷ KA. STO KD 77/92 1816

oloista paremman käsityksen maaherra ilmoitti tekevänsä vuoden 1816 kesällä virkamatkan paikkakunnalle.²²⁸

Senaatin talousosasto käsitteli maaherran esityksiä istunnossaan 25.5.1816 ja siirsi maanjakopäätöksien ja verotuksen muutosperusteiden selvittelyn sekä verovähennyskysymykset kamaritoimituskunnan valmisteluun. Soidenkuivatus- ja koskenperkaustöistä ei tehty vielä päätöstä.²²⁹

Maaherra Mannerheim teki suunnittelemansa virkamatkan Ikaalisiin ja Ruovedelle kesällä 1816. Matkan tuloksena hän esitti senaatille ja keisarille selonteon paikallisista oloista ja laati esityksen alueen taloudellista tilaa parantaviksi toimenpiteiksi. Selonteossa kuvattiin Ikaalisten pitäjän olevan pinta-alaltaan läänin suurin, pituudeltaan 15 ja leveydeltään 10 peninkulmaa. Pitäjän asukasluku oli noin 11 000. Emäseurakunnalla oli kaksi kappelia, Kankaanpää ja Karvia sekä kaksi saarnahuonekuntaa pappeineen, Hongonjoki eli Honkajoki ja Kana eli Parkano. Talojen lukumäärä oli maakirjan mukaan 220 vanhaa taloa ja 383 uutta. Uudistaloista monet olivat vielä verovapaina, mutta useimmat jo verolla. Näistä 8 oli jäänyt hiljattain autioksi. Lisäksi oli vielä Ruotsin vallan aikana pääasiassa kruunun varoin isojaon yhteydessä perustettuja verojääkäritaloja 109 kappaletta. Näistä 59 talolla oli asukaslupa, mutta peräti 50 talolla sitä ei ollut. Ruoveden pitäjässä, pääosin Kurun kappelissa, oli lisäksi 30 verojääkäritaloa. Tilojen koko vastasi 1/4 manttaalia ja asukasoikeuden saaneille oli alun perin myönnetty verovapautta 20 vuotta asepalvelusta vastaan. Sen jälkeen verojääkäritalot vapautettaisiin palveluksesta ja pantaisiin muiden kruunun talojen tavoin verolle.²³⁰

Maanlaadusta maaherra totesi, että se oli Ikaalisissa yleensä heikko. Maat olivat enimmäkseen hiekkapitoisia ja savimaita oli vain paikoitellen. Soita oli paljon, samoin lähteitä ja vesistöjä. Niillä oli vaikutusta miltei joka vuosi toistuviin hallavahinkoihin viljelyksille. Metsiä oli paikoin runsaasti, mutta ne olivat kuitenkin kärsineet metsäpaloista, tervanpoltosta ja kaskeamisesta. Kaskista talo saattoi saada vuosittain 20 - 30 tynnyriä ruista, kun taas pelloista sato oli tästä noin neljännes. Peltoviljelyn puutteita pyrittiin korvaamaan karjataloudella. Aikaisemmin, kun talot saattoivat hyödyntää vapaasti kylien yhteismailla olevia niittyjä, karjatalous oli suurempaa ja taloissa saattoikin olla 15 - 30 lypsävää lehmää. Voita riitti tällöin hyvinkin myytäväksi. Tuloja saatiin myös laajamittaisella tervanpoltolla. Niin ikään talojen lukuisat torpat helpottivat talojen toimeentuloa. Isojaon jälkeen tilanne kuitenkin muuttui huonommaksi, kun yhteismaita jaettiin uudistaloille ja liikamaille jääneistä torpista tuli kruunun uudistaloja. Samalla monien vanhojen talojen manttaaliluvut kaksinkertaistuivat, eikä maanlaatua otettu

²²⁸ KA. STO KD 77/92 1816

²²⁹ KA. STO ptk 25.5.1816, 899-901

²³⁰ KA. STO KD 263/116 1816

riittävästi huomioon. Maaherra totesikin suoraan, että isojako oli suistanut vanhat talot entisestä niukkuudesta suorastaan köyhyyteen. Vanhojen talojen omistuksille oli isojaon jälkeen perustettu lähes 500 uudistilaa mukaan lukien verojäkäritalot. Myös nämä uudistalot olivat samassa tilanteessa. Valtion tavoitteet erämaiden saamiseksi viljelykseen ja sitä kautta verotulojen ja talouden kasvun aikaan saaminen, olivat maaherran mielestä toistaiseksi toteutukseltaan epäonnistuneet. Ruoveden Turun ja Porin lääniin kuuluvalla alueella, lähinnä Kurun kappelissa olot olivat vastaavat, kuin Ikaalisten pitäjässä. Siellä oli uudistilojen lisäksi 30 verojäkäritaloa, joista osalla oli asukaslupa.²³¹ Maaherran johtopäätöksistä ja kritiikistä saa kuvan, että vanhojen talojen taloudellinen vakaus ja aikaisempi talousmuoto olivat isojaon seurauksena lähes mennyttä.

Maaherra listasi vielä tärkeimmät syyt alueen yleiseen köyhyyteen ja esitti samalla toimenpideohjelman, jonka hän oli laatinut yhdessä päämaanmittauskonttorin ylitirehtöörin Anders Nordenstedtin kanssa:²³²

1) Peltoviljelyyn ja niittyihin vähän kelvollista maata

Luonnonoloja oli vaikea muuttaa, mutta lannoituksella saataisiin laihoja hiekkamaita parannettua. Lannan saanti edellyttikin lisää ja parempia niittymaita. Siihen sopivia soita arveltiin olevan yli 120 000 tynnyrinalaa, mutta kustannukset niiden ylösotosta ilman valtion apua olisivat talollisille liian suuret. Valtion tulisi rahoittaa kuivatustöitä 4 000 - 5 000 ruplalla vuosittain. Verovähennysten ja rästien vastineeksi tulisi talollisille määrätä päivätöitä soiden ojittamiseen ja raivaamiseen sekä vesistötöihin. *Tämä maaherran ehdotus toteutui, kun vuonna 1817 perustettiin valtion varoista erityinen Ikaalisten ja Ruoveden suoviljelyrahasto, josta maksettiin vuosittain kuivatustöiden kustannuksia aina 1860-luvulle saakka.*²³³

2) Aikaiset yöhallat erityisesti runsaista soista ja lähteistä johtuen

Kuivatus- ja vesistötöitä, joita Ruotsin ajan lopulla kruunun varoilla tehtiin, ei ollut yhdeksään vuoteen jatkettu. Nyt joet ja ojat olivat tukkeutuneet vedenjuoksua haittaavasti ja suo-ajat umpeutuneet. Haitallista oli myös Kyrösjärven vesien huono johtaminen Kyröskosken läpi. Näihin parannustöihin maaherra esitti käytettäväksi Ikaalisten ja Ruoveden verojäkäreitä myös verovapausvuosien aikana. Verojäkäreillähän oli alun perin asukasoikeuttaan vastaan velvollisuus osallistua omalla kustannuksellaan kolmen viikon ajan sotilaallisiin harjoituksiin. Heille ei näin ollen tehtäisi vääryyttä, jos kivääri vaihdettaisiin lapioon. Verojäkärit olisivat varmaankin halukkaita pitempiinkin töihin, jos kruunu kustantaisi heille muonan. Myös Kyrösjärven ranta-asukkaat olivat ilmaisseet kiinnostuksensa osallistua Kyröskosken syvennystöihin, jos kruunu järjestäisi heille ruutia ja kiviporia. *Nämä työt aloitettiinkin jo vuonna 1816.*

²³¹ KA. STO KD 263/116 1816; Markkola 2006, 171-172

²³² KA. STO KD 263/116 1816; Kaukamaa 1941,154; Markkola 2006, 171-174; Päämaanmittauskonttori perustettiin Suomeen 1812 keskusvirastoksi maanmittaustoimelle maanmittauskomission tilalle. Virasto toimi Turussa vuosina 1812-21 ja sen jälkeen Helsingissä. Lääneissä toimivat osittain keskusviraston, osittain lääninhallitusten alaisuudessa läänien maanmittauskonttorit eli provinssikonttorit. Huhtamies 2008,174, 209, 220-221.

²³³ Koskinen 2014, 99-100

3) Metsien tuhot

Vaikka metsäpalot, kaskeaminen ja tervanpoltto olivat metsiä tuhonneet, ei asukkaiden tarpeisiin muuten löytyvästä puusta ollut puutetta. Pahiten kärsineet metsät sijaitsivat kruunun yhteismailla. Maaherran arvion mukaan Suomessa ylipäätään metsien hoito ei ollut hyvällä tasolla, eikä Ikaalisten tilanne poikennut tästä. Metsien käyttöön sivuelinkeinoina vaikutti paljolti se, että maatalous ei tuottanut tarpeeksi. Maaherra kuitenkin katsoi, että kaskeaminen tulisi nykyisessä laajuudessaan kieltää, mutta sille ja tervanpoltolle tulisi edelleen erityisillä metsänjaoilla antaa mahdollisuus jatkua, kunnes peltoviljelyn taso saataisiin kohotettua. Kun koko manttaalilla oli 1 500 tynnyrinalaa maata, niin tästä ainakin 1 000 tynnyrinalaa oli metsää ja, jos siitä 10 tynnyrinalaa olisi vuosittain sallittu tervanpolttoon ja 10 kaskeamiseen, kestäisi 50 vuotta ennen kuin maanomistaja joutuisi palaamaan aloituskohtaan. Tänä aikana metsä olisi taas kasvanut entiselleen. *Tässä maaherran ehdotuksessa on jo nähtävissä ajatus jonkinlaisesta metsätaloudellisesta suunnittelusta.*

4) Epäedulliset verollepanot uusilla taloilla sekä liian suuret manttaalien korotukset vanhoilla taloilla

Maaherran arvion mukaan isojako ja uudet verollepanot olivat aiheuttaneet Ikaalisissa ja Ruovedellä talojen köyhtymistä ja siksi hän ehdotti paikallista selvitystä verotustilanteesta, kuten oli tehty Savon ja Karjalan läänissä Ruotsin ajan lopulla. Selvityksessä tulisi tutkia, mitkä vanhat talot pystyivät suorittamaan nykyiset veronsa ja mitkä uudistaloista selviytyisivät nykyisen manttaaliluvun mukaisilla veroilla. Mikäli osoittautuisi, että jotkut uudistalot eivät selviäisi manttaaliperusteisista suorituksistaan, ne voitaisiin liittää muihin taloihin tai toistaiseksi muuttaa kruununtorpiksi. Verojääkäritalojen osalta keisarin tulisi päättää, jatkavatko nämä talot nykyisellään vai pantaisiinko ne verolle niiden tiluksien perusteella, mitä niillä nyt oli. Maaherran käsityksen mukaan tuskin monikaan niistä pystyisi maksamaan verojaan 1/4 manttaalin mukaan, joten hän viittasi aikaisemmin keväällä tekemiinsä ehdotuksiin tältä osin. *Verojääkäritalojen verollepanoissa monen talon manttaaleja pienennettiin ja osasta tuli kruununtorppia,*

5) Teiden puute

Maaherra ehdotti seudun talouden kehittämiseksi lukuisten teiden rakentamisia, joista Kankaanpään ja Porin välinen tie oli kiireellisin. *Tämäkin ehdotus toteutui. Tiehakkeita on käsitelty aikaisemmin luvussa 2.1.*

6) Asukkaiden saamattomuus ja vähäinen teollinen toiminta

Yleinen köyhyys vaikutti ilmeisesti asukkaiden alakuloon ja yritteliäisyyden puutteeseen. Tervanpolton ja hirsitöiden lisäksi sivuelinkeinoja ei juuri ollut. Pellavan ja hampun viljely oli merkityksetöntä, mutta perunan viljely oli yleistynyt. Malmituotantoa olisi pitänyt lisätä täälläkin. Järvimalmia jonkin verran nostettiin Kyrösjärvestä ja Haverin kaivokselta. Sopivia paikkoja siihen olisi ollut muuallakin pitäjässä, kuten hiilen valmistukseenkin. Myös ruudinvalmistus olisi ollut tarpeen kruunun toimesta täällä käynnistää. Peltoviljelyn edellytysten parantaminen tällä seudulla oli kuitenkin tärkein tavoite. Ikaalisten ja Ruoveden asukkaat olivat esittäneet myös oman pitäjänmakasiinin perustamista välttyäkseen pitkiltä veroviljojen

kuljetuksilta kruununmakasiiniin ja voidakseen ostaa sieltä leipäviljaa kruunun vuosittain vahvistamaan hintaan. *Ikaalisten ja Kankaanpään pitäjänmakasiinit perustettiin vuonna 1832.*²³⁴

Maajako- ja verotusasiat etenivät senaatissa ja se esitti maaherran ehdotusten pohjalta vuonna 1817 keisarille, että Ikaalisten pitäjän sekä Kurun kappelin Ruoveden pitäjistä verolle pannuille vanhoille taloille ja uudistaloille sallittaisiin näiden pyynnöstä tehtäväksi samanlaiset tutkimukset, kuin Savon ja Karjalan läänissä kuninkaallisen kirjeen 11.6.1806 mukaisesti oli tehty. Tutkimuksen tavoitteena olisi selvittää, olivatko isojaon normit soveltuvia näille alueille ylipäätään ja olivatko asetetut verot oikeassa suhteessa tilojen elinkelpoisuuteen. Senaatti esitti edelleen maaherran ehdotuksen mukaisesti, että ne uudistilat, joilla ei todeta olevan edellytyksiä verollepanoon, joko liitettäisiin muihin tiloihin tai pidettäisiin kruununorppina vapaina manttaaliperusteisista suorituksista, mutta ne suorittaisivat kuitenkin joitakin kevennettyjä veroja esimerkiksi päivätoita koskenperkauksissa. Muihin tiloihin liittäminen vahvistaisi yhdistetyn tilan elinkelpoisuutta. Valtio ei menettäisi tulojakaan, koska yhdistetyn tilan manttaali ja verot vastaavasti kasvaisivat, jos säädökset sen sallivat. Senaatti kehotti maaherraa huolehtimaan edellä mainittujen tutkimusten huolellisesta toteuttamisesta. Selvityksistä aiheutuvat palkka- ja kyydityskustannukset katettaisiin valtion yleisistä varoista.²³⁵

Jos heikot uudistilat olisivat jatkossakin vain päivätyöverollisia ilman manttaaliin panoa, pitäisi maaherran ehdotuksen mukaan muille tiloille lisätä vastaavat manttaolimäärät, jotka jäisivät uudistiloilta puuttumaan. Senaatti katsoi, että kruununorppia tulisi muodostaa vain, jos olosuhteet estivät yhdistämisiä uudistilojen kesken tai jonkun vanhan tilan kanssa, tai jos sopivaa maata ei löytyisi tilojen vahvistamiseksi ja saamiseksi verotuskelpoisiksi. Kruunun tuli kuitenkin olosuhteiden muuttuessa valvoa etujaan ja panna torpat verolle ja manttaaliin. Torpille tuli myös antaa maaherran asukaslupa ja määrätä päivätyöverot joko työnä tai rahassa.²³⁶

Senaatti puolsi myös sitä maaherran esitystä, että koko manttaaliin kuuluvaan pinta-alaan pitäisi tällä seudulla sisällyttää 600 - 1 500 tynnyrinalan sijasta 600 - 1 700 tynnyrinalaa maata, kuten kuninkaallisen kirjeen 26.7.1783 mukaisesti Savossa ja Karjalassa oli toteutettu. Samanlainen päätös (1798) oli tehty koskemaan myös Ikaalisten pohjoisosiin rajoittuvia Vaasan läänin puoleisia alueita, jotka olivat luonnonoloiltaan samantyyppisiä. Näille heikkotuottoisille alueille sallittiin sivuelinkeinona myös kaskenpolttoa varten tietty tynnyrinalamäärä manttaalin sisällä. Senaatin esityksen mukaan

---

²³⁴ Markkola 2006, 241

²³⁵ KA. VSV, Ea 55 (1817)

²³⁶ KA. VSV, Ea 55 (1817)

alueella sijaitsevat 139 verojääkäritaloa oli kuitenkin toistaiseksi jätettävä verotustutkimuksen ulkopuolelle. Niiden osalta senaatti oli aiemmin esittänyt keisarille alkuperäisen sotilasharjoitusvelvoitteen muuttamista päivätöiksi koskenperkauksessa tai muissa vastaavissa viljelyä edistävissä töissä. Keisari suostui senaatin esityksiin ja päätti käskykirjeellään 28.11.1817 verotustutkiminnan käynnistämisestä ja talojen pinta-alaperusteen muuttamisesta, niin että taloille sai jakaa enintään 1 700 tynnyrialaa veronalaista maata manttaalia kohti. Tutkinta ei koskenut verojääkäritaloja. Niiden osalta keisari päätti, että vuosittainen kolmen viikon sotilasharjoitus muutettiin työvelvoitteeksi senaatin esittämällä tavalla kuivatus- ja koskenperkaustöissä paikkakunnalla.²³⁷ Myöhemmin verojääkäritalot suorittivat muitakin yleisiä töitä, mm. tietöitä.

Senaatti oli saanut keväällä 1816 Suomen Talousseuran kertomuksen maan talouden, kaupan ja elinkeinojen tilasta. Kertomuksessa maalattiin varsin synkkää kuvaa taloudellisesta tilasta varsinkin Oulun ja Kuopion lääneissä, Vaasan läänin itäosissa (Keski-Suomessa) ja monin paikoin muuallakin maassa. Erikseen mainittiin samaan ryhmään kuuluvan Ikaalisten pitäjän. Näillä alueilla asui noin 200 000 ihmistä, joiden talouksilla olisi kyllä viljaa omaan tarpeeseen riittävästi, mutta heidän täytyi myydä osan viljastaan pois saadakseen rahaa verojen ja muiden suoritusten maksuun. Yleisenä esteenä viljelyn edistymiselle Talousseura näki maiden vetisyyden, minkä vuoksi se esitti koskenperkausten jatkamista. Synä vesiväylien huonoon johtamiseen seura näki koskien luonnollisen mataloitumisen ja asukkaiden tavan sijoittaa jalkamylyjään jokaiseen puroon. Uudisasutuksen tilasta Talousseura esitti niin ikään synkän käsityksen. Uudistalon verovapausaika oli seuran mielestä liian lyhyt, koska jo 15 vuoden jälkeen täytyi maksaa puolet kruununveroista sekä papin ja muut pitäjän sisäiset suoritukset ja 20 vuoden jälkeen täydet verot. Seuran mielestä vain harva uudisasukas pystyi tähän, joten heidän täytyi luopua tilastaan ja jättää työnsä tulokset, joihin hän oli uhrannut parhaat vuotensa. Tämä johti toisaalta siihen ilmiöön, että uudisasukkaiksi hakeutui henkilöitä, joiden tavoitteena ei alun perinkään ollut viljellä ja raivata tilaa, vaan ottaa vilja-avut ja korjata sadot suopalstoilta sekä jättää tila vapaavuosien jälkeen. Sen jälkeen etsittiin taas muualta uutta uudistilaa samoin tarkoituksiperin. Parannuskeinoksi tähän ongelmaan Talousseura esitti keisarille heikompien tilojen verovapauden muuttamista 50 vuodeksi, kuten joskus aikaisemminkin oli ollut, ja jo verotuspäätöksen saaneiden tilojen verovapauden jatkamista joitakin vuosia.²³⁸

²³⁷ KA. VSV, Ea 55 (1817); KA. STO KD 191/94 1820; Hans Kejslerliga Maj:ts Nådiga Bref till Öfver-Directeuren för Landtmäteriet, om Skatteförmedlingar och disposition af Kronomarkerne i Ikalis och Ruovesi Socknar med Kuru Kapell, af Åbo Län, 28.11.1817 (Gylden 1836, 759)

²³⁸ KA. STO KD 2/355 1816

Talousseuran tietoja voi pitää suhteellisen luotettavina, koska kertomuksen pohjatiedot oli kerätty paikallisilta viranomaisilta ja papistolta sekä seuran jäsenten omin havainnoin. Aivan edellä kuvatun kaltaista käsitystä ei Ikaalisten ja Ruoveden uudistalojen toimeentulosta kuitenkaan saada, kun tarkastelee talojen ja haltijasukujen jatkuvuutta (Liite 2). Verojääkäritaloista suurin osa sai lopulta nauttia verovapaudesta noin 30 vuotta, osa jopa yli 40 vuotta (ks. luku 8.1. Verollepanot). Talousseuran kertomuksessa esitetyt asiat toistuvat monissa kohdissa miltei sanasta sanaan senaatin keisarille lähettämässä kertomuksessa Suomen taloudellisesta tilasta hallinnosta ja lainkäytöstä vuodelta 1816.²³⁹ Talousseuran esityksistä useilla oli selvästi merkitystä senaatin kannanotoissa ja hallitsijan päätöksissä. Myös Ikaalisten erityisasema sai tässä yhteydessä huomattavaa näkyvyyttä.

7.3. Verojääkäritalojen aseman vakiintuminen 1820-luvulla

Verojääkäreiden asema oli valtiovallan vaihtumisen seurauksena ennen edellä mainittua vuoden 1817 keisarin päätöstä työvelvollisuudesta hoitamattomassa tilassa vajaan kymmenen vuotta. Työvelvollisuutta toteutettiin alkuvaiheessa myös pitäjän ulkopuolella tehtävissä koskenperkauksissa. Uusien velvoitteiden täyttämässä näyttää kuitenkin olleen jonkin verran epäselvyyksiä ja mahdollisesti vastarintaakin. Vuoden 1820 marraskuussa Turun ja Porin läänin vt. maaherra Lars Gabriel von Haartman sai Keisarilliselta Suomen Koskenperkausjohtokunnalta kirjeen, jossa ilmoitettiin 26 Ikaalisten ja Kurun verojääkäriin jääneen kokonaan pois tai lähteneen kesken pois Viikinkosken ja Nokianvirran perkauksista kevätkaudella 1820. Poisjääneitä oli eniten Kurusta (10) ja Kihniöstä (7). Näistä Kihniön Hirvikoski, Knuutila, Mansikkaviita, Pihlajamäki ja Soisenlahti sekä Sydänmaan Kuusjoki olivat kylläkin osallistuneet koskenperkaukseen, mutta lähettäneet töihin poikia, joiden työpanos katsottiin vain puolikkaaksi, joten velvoitteista jäi rästiin taloa kohti vielä 7 päivää. Osalla muista taloista oli rästissä 5 - 18 päivää. Yhteensä päivätöitä oli rästissä 299 päivää. Näyttää siltä, että mitä kauempana verojääkärit asuivat, sitä vähemmän heillä oli halukkuutta lähteä etäämmälle töihin. Maaherra tiedusteli senaatilta voisiko päivätyöt korvata rahana paikkakunnan markkinahinnan mukaisesti Koskenperkausjohtokunnan esityksen mukaisesti. Maaherra ehdotti myös asetuksen valmistelua asiasta, koska Ruotsin aikana hallitus ei ollut tätä tarkemmin ohjeistanut.²⁴⁰

Maaherra esitti omana mielipiteenään tiukkaa suhtautumista kaikkien niskoittelevien verojääkäreiden laiminlyönteihin. Hänen mielestään ei olisi ainoastaan kohtuullista vaan myös välttämätöntä, että laiminlyödyt päivätyöt tuli suorittaa rahakorvauksena paikkakunnan markkinahinnan mukaan. Muuten

²³⁹ Suomen hallituskonseljin ja senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816.

²⁴⁰ KA. STO KD 191/94 1820; Markkola 2006, 192

oli olemassa riski, että muutkin verojääkärit vetäytyisivät velvoitteistaan. Maaherran mielestä kuitenkin voitaisiin sallia vaihtoehtoisesti päivätyörästien suorittaminen seuraavan kevään aikana työsuoritteena, jos laiminlyönnit ovat johtuneet verojääkäreiden puutteellisesta käsityksestä velvoitteistaan.²⁴¹

Verojääkärien päivätyövelvollisuus ulotettiin myöhemmin muihinkin yleisiin töihin, kuten teiden hoitoon. Heidän työvelvollisuutensa kesti verollepanoon saakka, joka venyi alkuperäisestä tavoitteestaan lähes 10 vuotta. Vuoden 1835 lopulla tehdyn päivätyölistan mukaan Ikaalisten verojääkäreillä oli seuraavalle vuodelle siirtyviä päivätyörästejä 2 051 päivää. Kaikkiaan 103 verojääkäritalosta vain 27 oli hoitanut osuutensa täysin.²⁴² Verojääkäritalot olivat rästitöitä suorittaakseen talvella 1834-35 ajaneet hiekkaa uudelle Parkano - Kuru -maantielle ja hoitaneet vuoden 1835 päivätyövelvoitteensa tekemällä kuivatustöitä Jämiänkeitaan ja Ojanevan soilla vuoden 1835 aikana. Suurin osa Ikaalisten verojääkäritaloista suoritti rästejään tietöissä em. tiellä vielä vuoden 1835 lopulla. Jämiänkeitaan itäosaan mitattiin kuivatusten jälkeen pelto- ja niittymaaksi sopivaa maata 696 tynnyrinalaa ja 2 304 tynnyrinalaa hyötykäyttöistä metsämaata. Alueelle muodostettiin 1836 kuusi 1/4 manttaalin uudistilaa, joille jaettiin kullekin 2 000 tynnyrinalaa maata manttaalia kohti.²⁴³

Viranomaisten huolena oli 1820-luvun alussa Ikaalisten pitäjän voimakkaasti kasvaneesta uudisasutuksesta aiheutuneet epäselvyydet uudistilojen hallinnasta ja toimeentulosta. Tähän liittyi kiinteästi myös kysymys verojääkäritalojen asemasta. Vuoden 1803 rekrytoinnin jälkeen hyväksyttiin uusia verojääkäritaloja järjestelmän piiriin ja entisiä poistui. Tilanne eli 1820-luvun alkupuolelle, eikä viranomaisillakaan näytä aina olleen käsitystä, oliko joku tila verojääkäritalo, vai muu uudistalo. Verojääkäritalojen alkuperäiset 20 vuoden verovapaudet olivat päättymässä niiden talojen osalta, jotka oli vuonna 1806 hyväksytty verojääkäritaloiksi. Verovapaudet alkoivat vuodesta 1807, jolloin suurin osa verojääkäreistä sai asukasoikeuskirjan. Osalle taloista asukasoikeus ja verovapaus jäivät kuitenkin siinä vaiheessa määräämättä, mikä aiheutti tietenkin osaltaan sekaannuksia.²⁴⁴

Keisarillisella käskykirjeellä 3.3.1824 määrättiin tekemään tilatutkinta (jordransakning) Ikaalisten pitäjässä ja selvittämään maakirjoissa ja henkikirjoissa olevat eroavuudet joidenkin talojen nimissä ja numeroinnissa sekä tarkistamaan tilojen oikeat maanluonnot, manttaalit, verot ja vapaavuodet sekä kyläjaot. Turun ja Porin läänin maaherra määräsi Ruovedellä asuneen laamanni Nils Johan Idmanin

²⁴¹ KA. STO KD 191/94 1820

²⁴² Päivätyövelvoitteensa täysin suorittaneita oli Iso-Röyhöstä 3, Kihniöstä 8, Höytölästä 3, Kiialasta 2, Raivalasta 1, Sydänmaalta 7, Vihteljärveltä 2, Ala-Honkajoelta 1. Suhteellisesti eniten rästillisiä taloja oli Kihniöstä, mitä selittänee etäisyys työkohteisiin. Nämäkin talot tekivät rästejään vuoden 1835 lopulla Parkano - Kuru -tiellä (KA.TPLKo, Hbd:5).

²⁴³ KA. Turku, TPLKo Hbd:5; KA. STO KD 207/123 1834

²⁴⁴ KA. Turku, TPLKo Hbd:5

johtamaan tarkastusta. Tehtävä oli varsin laaja ja Idmania avustivat kruununvouti Adolf Rosendal ja kihlakunnankirjuri Carl Federley. Tarkastus valmistui marraskuussa 1824 ja siinä verrattiin vuoden 1820 maakirjan sekä vuoden 1823 kruununtiliasiakirjojen tietoja sekä maanmittauskonttorin hallussa olevia asiakirjatietoja. Tarkastuspöytäkirjassa mainittiin, että maakirjasta puuttui 7 uudistaloa, mutta ne oli sitä vastoin merkitty henkikirjoihin torppina entisen isäntätalonsa alle. Lisäksi löytyi 38 kruunun yhteismailla sijainnutta uudistaloa, joista osa oli asutettu ilman lupaa jo kauan sitten ja osa oli uudempia. Näiden luvattomien talojen luvun epäiltiin olevan vielä suurempi osittain siksi, että rajat kruunun yhteismailla olivat vielä paikoin määrittämättä, vaikka niitä Ruotsin aikana kartoitettiin. Syyksi arveltiin, että asukkaat eivät aina olleet selvillä, onko heillä hallintaoikeus tilaan vai ei. Lisäksi epäiltiin, että verojääkäritalojen erikoisasema lienee myös sekoittanut kansan keskuudessa lupakäytännön merkitystä. Verojääkäritalot olivat yhtä lukuun ottamatta (Vahojärven Aittoniemi) puuttuneet maakirjoista, mutta nyt ne kirjattiin pöytäkirjaan toimitusvouti Bergsténin laatiman luettelon mukaisesti. Idman jätti maaherran harkintaan, pitikö verojääkäritalot viedä maakirjaan heti, vai vasta sitten, kun niiden käynnissä olevat erottamiset ja verollepanot oli saatu loppuun suoritettua.²⁴⁵

Laamanni Idmanin tarkastuksen tulos kertoo hyvin siitä, kuinka paljon epäselvyyksiä oli pitkän ajan kuluessa syntynyt uudistalojen asemassa. Yli kaksi vuosikymmentä kestänyt murroskausi, jonka aikana isojako toimeenpantiin ja valtakunta vaihtui, loi varmaankin epätietoisuutta sekä viranomaisissa että asukkaissa lakien ja määräysten soveltamisessa.

Osa Kihniön alueen uudistaloista oli ajan mittaan tyytymättömiä maanjakoperusteisiin. Kun varamaanmittari A. Erling oli kesällä 1823 suorittanut Kihniön uudistalojen erottamisen kruunun yhteismailla ja syyskuussa toimittanut taloille paalutusselitykset, toimituksen kohteena olleet talolliset alkoivat peräämään jakoperusteiden oikeellisuutta ja valittivat asiasta maaherralle. Kaikkiaan valittajina oli 16 Kihniön seudun uudistalojen isäntää, joista 12 oli verojääkäritalollista.²⁴⁶ Talolliset toivat esiin peltomaiden kivisyyden ja niittymaiden suoperäisyyden sekä molempien maiden riittämättömyyden ja hallanarkuuden. Lisäksi he kertoivat asuvansa kaukana yleisistä teistä järvien ja soiden takana. Talolliset katsoivat tarvitsevansa asetusten salliman korkeimman tynnyrinalamäärän maata. Mutta he esittivät myös selvitettäväksi, voiko manttaalilukua pienentää, vaikka se vastaisikin nyt jaettua 1700 tynnyrinalan manttaalikohtaista määrää. Manttaaliluvut olivat talojen kannalta elintärkeitä, koska niiden perusteella määräytyivät verot ja tilan toimeentulo. Asiasta esitetyissä lausunnoissa maanmittareiden

²⁴⁵ KA, STO KD 277/88 1824

²⁴⁶ Valittajia olivat seuraavien verojääkäritalojen isännät: Abborvik, Asumaniemi, Jokipii, Kirvesniemi, Kärkölä, Lahdentausta, Mustaniemi, Myllymäki, Paloniemi, Puumila, Salomäki ja Vaviolahti

käsityksissä oli eroavuuksia. Jaon toimittanut Erling puolusti käyttämäänsä jakoperustetta sillä, että jo vuonna 1809 maanmittari Peter Wirtzeniuksen suorittamassa jakotoimituksessa Mäntylän, Pajulahden, Koskelan, Järvetaustan, Tuiskun, Jutilan ja Luomalahden verojääkäritaloille sekä Hietasen, Kovasen, Tarsian, Vatajan, Korhosen, Kuivasen, Linnan ja Laurikaisen vanhoille kruununtaloille oli käytetty jakoperusteena 1500 tynnyrinalaa koko manttaalia kohti. Jakoperusteista ei ollut tuolloin valitettu. Lisäksi nämä talot olivat lähellä toisiaan, osa vierekkäin ja osa vain puolen peninkulman päässä viimeksi mitatuista uudistaloista, joten maanlaatu oli samankaltainen. Kaikilla oli siis käytetty samaa jakoperustetta ja olisi ollut epäoikeudenmukaista muita taloja kohtaan muuttaa nyt jakoperusteita. Lisäksi Erling perusteli sillä, että hän ei ollut tietoinen mistään määräyksestä, jonka mukaan Turun ja Porin läänissä voisi joillekin taloille jakaa maata 1700 tynnyrinalan mukaan.²⁴⁷

Maanmittari Erling suoritti vuosina 1823 - 1824 myös Kihniön Nerkoon yhteensä 2 125 tynnyrinalaa käsittävällä kruunun yhteismaalla Hautamäen, Hirvikosken, Iso-Peltoniemen, Korpiniemen ja Soisenlahden verojääkäritalojen erottamiset ja jakotoimituksen. Tässä jaossa käytettiin jakoperusteena 1 500 tynnyrinalaa manttaalia kohti, kuten muillakin Kihniön taloilla. Kaikkien verojääkäritalojen manttaaliluku oli vielä tällöin 1/4 manttaalia. Edellinen erottamismittaus oli tehty vuonna 1804, mutta silloin ei vielä taloille jaettu metsiä. Vuosien 1804 ja 1824 jaoissa ei peltomaiden pinta-aloissa ollut juurikaan eroja, mutta niittymaiden jakoa tarkistettiin jyvityksen perusteella. Huonommista niittymaista saattoi saada hyvitystä metsäaloissa. Niittymaat jyvitetiin siten, että parhaan niittymaan tuotoksi katsottiin 1/2 kuormaa heiniä ja huonommat jyvitetiin siihen suhteutettuna 1/4, 1/6 tai 1/9 osaan. Huonompaa niittymaata sai siis suhteellisesti enemmän, kuin parempaa, mutta vain jakokunnalle mitatun kokonaispinta-alan puitteissa. Parkanon Vuorijärvellä näyttää vuoden 1824 Vähä-Viitalan jääkäritalon erotuksessa olleen käytössä jyvitysmalli, jossa parhailta kesantoniityiltä arvioitiin saatavan heinää neljä leiviskää (34 kg) kapanalalta (1 020 kg/ta, 2 040 kg/ha) ja muut niityt arvioitiin suhteessa siihen.²⁴⁸ Mainittua heinäsatoa on pidettävä erittäin hyvänä. 1700-1800 -luvulla keskimääräinen heinäsato luonnonniityiltä on arvioitu vain 400 kg:ksi.²⁴⁹

Edellä kuvatun valituksen käsittelyn yhteydessä Ikaalisissa toiminut toimitusvouti S. H. Bergstén ja läänin johtava maanmittari Johan Tillberg katsoivat kuitenkin maanlaadusta johtuen olevan perusteita käyttää Kihniön uudistaloille 1700 tynnyrin jakoperustetta. Maaherra katsoi, että maanmittari Erling oli omavaltaisesti suorittanut lohkomiset ja paalutukset ilman maaherran päätöstä. Maaherra pyysi senaatin

²⁴⁷ KA. STO 57/70 KD 1824; Markkola 2006, 196-198

²⁴⁸ KA. DA MMH, Uudistusarkisto Kihniö A34:4/8 1824; MMLA, Parkano, Vuorijärvi 15:2 1824

²⁴⁹ Korhonen 2003, 426

päätöstä, tuleeko maanmittari Erlingin jakotoimitus näin ollen pitää voimassa vai kumota. Senaatissa asia käsiteltiin 9.8.1824 talousosaston ja oikeusosaston yhteisessä istunnossa, joka tuli siihen tulokseen, että päätösvalta asiassa oli maaherralla, ja että hän voi jättää huomiotta Erlingin esittämät perustelut.²⁵⁰ Tästäkin tapauksesta näkyy valtion myötämielinen ja uudisasutusta tukeva linja. Kihniön epäedulliset olosuhteet haluttiin ottaa huomioon.

Myös Kihniön vanhojen talojen taholta oli tyytymättömyyttä isojaon pinta-alaperusteisiin. Vanhan Hietasen talon haltija ja useita eri puolilla pitäjää olevia vanhoja taloja valittivat asiasta. Hietasen veroperuste oli tavanomainen 1 500 tynnyrinalaa manttaalia kohti ja manttaaliluku oli 1/3 sekä tiluksien pinta-ala yhteensä 565 tynnyrinalaa. Keisarin määrättyä vuonna 1818 tutkimaan veroperusteet maanmittareilta tuli esitys, että Hietasen uusi manttaaliluku voisi olla 5/24 ja jakoperuste 1 700 tynnyrinalaa sekä lisämaana metsää 356 tynnyrinalaa yhden hopeakopeekan (metsä)verolla tynnyrinalalta. Perusteluna huojennuksille oli yleisesti heikko maanlaatu ja se, että isojaossa oli menetetty torppia. Hietasen osalta vähennys päätettiin talon kannalta myönteisesti vuonna 1825 ja manttaaliluvuksi tuli 1/4.²⁵¹

Sydänmaan kruunun yhteismaalle perustetun Kuusjoensuun verojääkäritalon erottamisen yhteydessä vuonna 1823 nousi myös esille kysymys pinta-alaperusteista. Maanmittari Erling oli täälläkin noudattanut aikaisemmin, vuonna 1807 maanmittari Wirtzeniuksen toimittaman isojakotoimituksen mitoitusta, jossa oli erotettu 9 verojääkäritalon maat ja jakoperusteena oli käytetty 1 200 tynnyrinalaa manttaalia kohti. Kuusjoensuun jakoperuste oli kuitenkin 1 500 tynnyrinalaa. Nämä selvityksessä mainitut verojääkäritalot on joko mainittu virheellisesti verojääkäritaloina tai sitten niiden luonne on muuttunut ennen 1820-lukua. Vuoden 1803 verojääkäriluettelon mukaan osa näistä, kuten Hirvikoski, Kirjanen ja Kortteus, olivat ilmoittautuneet jääkäritorpiksi.²⁵² Vuonna 1825 maaherra esitti uudistalollisten anomuksesta ja läänin johtavan maanmittarin sekä kruununvoudin puoltamana senaatille 23 Sydänmaan talon verovähennystä manttaalilukua pienentämällä. Joukossa oli yksi verojääkäritalo, Kuusiluoma. Kahden uudistalon osalta ehdotettiin niiden muuttamista 1/8 manttaalin kruununtorpiksi, joilla olisi 18 päivätön velvoite. Perusteluna veronvähennykselle esitettiin mm. että, peltomaa oli yksipuolisen hiekkavaltaista, heinäsadoksi saatiin suurella vaivalla karkeaa saraheinää soilta, ja että halla saattoi usein tuhota koko sadon. Lisäksi metsäpalot olivat tuhonneet metsää laajalti. Mainittujen ongelmien perusteella esitettiin, että tiloilla tulisi olla 1 700 tynnyrinalaa maata manttaalia kohti ja

²⁵⁰ KA. STO KD 57/70 1824; KA. STO, pöytäkirjat 1824 I, 1455-1456

²⁵¹ KA. STO KD 218/87 1823; KA. MMH, maakirjat, Ikaalinen 1855

²⁵² KA. KD 57/70 1824; Markkola 2006, 198

vuonna 1806 määrättyt veroperusteet tulisi korjata.²⁵³ Senaatti hyväksyi esitykset ja tilojen manttaalilukuja alennettiin samana vuonna monen talon osalta jopa enemmän, kuin esitys oli. Kuusiluoman manttaaliluku pieneni 1/4:sta 1/8:aan.²⁵⁴

Hallatuhoista Sydänmaalla tuli konkreettisena esimerkkinä heti seuraavana vuonna tieto, että halla oli heinäkuun lopulla 1826 tuhonnut ruissatoa niin pahoin, että satoa ei ollut enää odotettavissa. Halla tuhosi samana yönä satoa myös Honkajoen, Kankaanpään, Karvian ja Parkanon kappeleissa. Maaherra joutui kääntymään senaatin ja keisarin puoleen hätäavun saamiseksi vahinkoa kärsineille taloille. Maaherra esitti, että hätäapu myönnettäisiin viljalainana Kyrön (Hämeenkyrö) makasiinista ja maksettaisiin aikanaan takaisin joko viljana tai rahana.²⁵⁵ Vuonna 1831 kohtasi Ikaalisten ja Hämeenkyrön pitäjiä erityisen paha katovuosi, josta seurasi maaherran senaatille alkuvuodesta 1832 lähettämän hätäapuanomuksen mukaan nälänhätää erityisesti köyhien keskuudessa. Viljalainaa anottiin Porin ja Kyrön makasiineista 1 000 tynnyriä ruista ja 500 tynnyriä ohraa Ikaalisten asukkaille ja 500 tynnyriä yhteensä ruista ja ohraa Hämeenkyrön asukkaille. Senaatti oli haluton myöntämään mitään, mutta ”tämän kerran” suostui yhteensä 200 ruistynnyrin ja 300 ohratynnyrin viljalainaan maaherran takauksella. Takaisinmaksuna perittäisiin seuraavan syksyn sadosta kolme kappaletta jokaiselta tynnyriltä. Senaatti kehotti maaherraa tiedottamaan pitäjäläisille, että tulevaisuudessa ei enää myönnettäisi vilja-apua valtion varoista.²⁵⁶ Valtion avustukset kuitenkin jatkuivat taas vuonna 1833, kun keisarin päätöksellä myönnettiin vilja-apua Ikaalisten, Ruoveden ja Sastamalan taloille ja torpille, joilla ei ollut varaa ostaa viljaa kevätkylvöön. Korvaukseksi viljasta avunsaajien tuli suorittaa päivätöitä yleisissä töissä, jolloin yhden työpäivän arvoksi laskettiin 1-2/3 kappaletta ohria.²⁵⁷

Usein toistuvat hallatuhot Ikaalisten pitäjässä olivat valtiovallan jatkuvana huolena ja niiden ehkäisyyn soita kuivattamalla ja jokia perkaamalla käytettiin usean vuosikymmenen ajan huomattavia resursseja Ruotsin ajan lopulta lähtien, kuten toisissa yhteyksissä tässä tutkimuksessa on kerrottu.

8. VEROJÄÄKÄRITALOISTA MAAKIRJA- JA PERINTÖTALOIKSI

8.1. Verollepanot

²⁵³ KA. STO KD 37/68 1825

²⁵⁴ KA. MMH, maakirjat, Ikaalinen 1855; KA.DA. MMH, Uudistusarkisto, Jämijärvi A21:7/1 1823

²⁵⁵ KA. STO KD 166/79 1826

²⁵⁶ KA. STO, pöytäkirja 28.3.1832, 630-633

²⁵⁷ KA Turku. TPLKo, Saapuneet kirjeet 1834, Eab:25, 149-152

Uudistalojen verollepanomittausten perusteita on käsitelty tarkemmin edellä uudisasutusta koskevan luvun yhteydessä. Käytännössä verollepano eteni niin, että maanmittari mittasi jakokunnan tai yksittäistalon maat, teki kartat ja jyvityksen. Sen jälkeen ns. verollepanomiehet, joita olivat kihlakunnantuomari, maanmittari, kruununvouti, kihlakunnankirjuri ja kaksi lautamiestä, tarkastivat jyvityksen ja antoivat siitä lausuntonsa maaherralle. Maaherra päätti sen jälkeen koko jakokunnan manttaaliluvun ja pinta-alan ja vasta sen jälkeen maanmittarin ehdotuksen mukaisesti ja kuulemisten jälkeen talojen manttaalit, veron ja kunkin talon tilaluvun, joka uudistaloilla oli aina yksi, sekä verotuksen aloitusajankohdan.²⁵⁸

Verojääkäritalojen isojakotoimituksia ja erottamisia kruunun yhteismaista tehtiin eri puolella Ikaalisten pitäjää vuosina 1803-1809, mutta sen jälkeen vasta 1820-luvulla. Vuosina 1823-1825 jatkettiin koko alueella uudistalojen verollepanojen valmisteluja ja tiluksia mitattiin ja erotettiin. Metsät jaettiin myös näissä mittauksissa ja niittymaiden jakoja tarkistettiin jyvityksien avulla, mutta lopulliset verollepanot saatettiin päätökseen tässä yhteydessä vain seitsemän verojääkäritalon osalta, vaikka osalla oli vielä vapaavuosia jäljellä. Osalle ei ollut määrätty vapaavuosia lainkaan.²⁵⁹

Verojääkäritaloilla manttaaliluvut olivat vuosien 1823-1824 jakotoimituksissa normaalisti vielä 1/4 manttaalia, mutta edellä mainittujen seitsemän verojääkäritalon vuosina 1825-1827 annetuissa verotuspäätöksissä manttaaliluvut eivät enää ehdottomasti olleet 1/4 manttaalia, vaan esimerkiksi Sydänmaan Yli-Kuusijärvelle, Vuorijärven Kovesjärvelle ja Vehuvarpeen Pirttijärvelle tuli 1/6 mt. ja Vihteljärven Vihusaarelle 1/8 mt. Nämä verojääkäritalot sekä Vihteljärven Kiviniemi ja Vuorijärven Iso- ja Vähä-Viitala olivat ilmeisesti halunneet luopua verojääkärisitoumuksestaan ja siirtyä tavallisiksi uudistaloiksi. Verollepanopäätöksessä vapaavuodet näille taloille määriteltiin aluksi toistaiseksi jatkuviksi, paitsi Kovesjärvelle, jolle tuli 20 vuoden verovapaus jo vuodesta 1827 lähtien. Muut mainitut talot saivat eri pituisia verovapauksia eri vuosina tehdyillä päätöksillä niin, että Yli-Kuusijärvi sai vuoden 1842 päätöksen mukaan koko verosta vapaata vuoteen 1849, Pirttijärvi vuodesta 1850 15 vuotta, josta viisi viimeistä vuotta vapaata puolesta verosta, Kiviniemi vuodesta 1850 neljä vuotta täysi vapaus ja kaksi vuotta puolet vapaana, Vihusaari vuodesta 1845 koko vapaa vuoteen 1854 ja puoli vapaata vuoteen 1858, Iso- ja Vähä-Viitala saivat verovapaata vuodesta 1839 lähtien vuoteen 1847. Iso-Röyhiön jääkäritalot saivat vuoden 1836 päätöksen mukaan verovapautta vuoden 1844 loppuun ja Ala-

²⁵⁸ Taskinen 1972, 47-49

²⁵⁹ KA, Turku. TPLKo, Saapuneet kirjeet 1829, Eab:20; KA. DA. Turun ja Porin läänin maakirjat 1830 ja 1855. Ikaalinen.

1700 Tunnuslasku ei ett helt manskal nummer

		Aker	Area	Summa
A. j.	24 25 26	Sandjord	5 26.	
		Aker Uppodlingsmark	7	12. 26.
		Ang		
		Inom Akerbyggnaden	6. 2.	
54.		Söderens Dels	1. 16.	
A.		Lakoparkis	1. 8.	
48.		af Hertes Samma	4. "	
		Uppodlingsmark derinnvid	2. 16.	
43.		Skattiska ruwa, öfter om Sabudum	5. 12	
54.		Messas, tjenslig till ang, sedan om D: 23.	22	47. 12
		Skog.		
		Akerbackar	8. 73.	
58.		ganstra flombunden mark, med tallskog och något fenn terrass	63.	7.
56.		mindre florb. D: end tall, björk och smågras	33.	6.
55.		Skattiska D: med tall och något björk och	63.	5. 27. 4
55.		Sandens med glas tallskog	199.	27. 367. 20
		Summa		425.
		Inspendimenten, som äro belägna inom anskottens af försvarsliga äro rymd.		
57.		Odugl. messas	109.	15
57.		D: vid Skattiska skottet	24.	28
58.		Skoglöse sandheter	85.	2.
		Berg vid Sabudummar	1. 30.	
		Summa	221.	11.
		Datum Uppod.		
		C. W. Gullén		

Parkanon Sydänmaan kylän Alajoen ¼ mt. verojääkäritalon erottamispyytäkirjaan 18.7.1824 liittyvä jakoluettelo. Peltoala oli yhteensä 12:26 ta, josta 7 ta oli uudeksi pelloksi sopivaa (uppodlingsmark) maata, niittymaata 44:12 ta, josta 2:16 ta uudeksi niittymaaksi sopivaa ja osa suoniittyjä, metsämaata 365:25 ta. Pinta-ala oli yhteensä 425 ta 1 700 ta:n jakonormin mukaisesti ja sen isäksi tuli joutomaata 221:11 ta. (Vuoden 1836 verollepanossa talo määrättiin 1/6 mt:iin ja hyötyalaksi tuli 333 ta). MMLA Parkano, Sydänmaa 12⁶, 1824.

Honkajoen Multisilta vuoden 1856 loppuun. Kaikkien muiden Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalojen verovapaus päättyi vuoden 1836 päätöksen mukaan vuonna 1838.²⁶⁰

Senaatti ryhtyi 1820-luvun lopulla toimenpiteisiin jääkäritalojen avoinna olevan tilanteen hoitamiseksi kuntoon. Verojääkäritaloista suurimmalla osalla, joille verovapaus oli määrätty, se päättyi vuonna 1827, jolloin tehtiin kartoitus kaikkien jääkäritalojen tilanteesta. Senaatti oli ilmoittanut keisarille, että jääkäritalojen vallitseva tilanne ei vastannut niitä tavoitteita, joita niille perustamisvaiheessaan Ruotsin ajan lopulla oli asetettu. Puolustuksellinen tavoite oli tietenkin jo päätynyt, eikä verojääkäriyksikköä ehditty muodostaa lainkaan ennen Suomen sotaa. Muiden tavoitteiden saavuttaminen edellytti senaatin näkemyksen mukaan jääkäritalojen verollepanoa samoilla perusteilla, kuin muidenkin uudistalojen verollepanot oli toimitettava noudattaen 17.1.1786 annettua Ruotsin kamarikollegion ohjetta maaherroille. Poikkeuksena ja lisäyksenä tähän ohjeeseen olisi kuitenkin se, että talojen tilusten pinta-ala olisi keisarin 28.11.1817 antaman käskykirjeen mukaisesti enintään 1 700 tynnyrinalaa manttaalia kohti Ikaalisten ja Ruoveden pitäjissä. Lisäksi senaatti esitti, että korvaukseksi mittauksissa talon tiluksiin mahdollisesti tulleista joutomaista kullekin talolle voitiin lisätä enintään 300 tynnyrinalaa manttaalia kohti kuninkaan kirjeen 31.3.1786 mukaisesti.²⁶¹

Edelleen senaatti esitti että, jos jääkäritalojen joukossa oli sellaisia taloja, jotka olivat niin pieniä pelto- ja niittyalaltaan, että ne eivät pystyisi suorittamaan manttaalien mukaan määrättäviä veroja ja muita velvoitteita, ne oli jätettävä toistaiseksi kruununtorpiksi ja määrättävä erillinen rahavero. Sen sijaan talot, jotka oli jo asianmukaisesti erotettu kruununmaista, tulisi laittaa heti verolle. Vielä erottamattomien talojen osalta senaatti antoi vielä menettelytapaohjeet, jotka eivät kuitenkaan poikenneet normaalista maanjakokäytännöstä. Saatuaan verollepanoehdotukset maaherra antoi päätöksen erotetun talon tai useamman jakokunnan talon manttaalista ja sen mukaisesta pinta-alasta sekä verosta ja sen aloitusajankohdasta. Päätös tuli kuitenkin lähettää senaatille tarkistettavaksi ja vahvistettavaksi, jonka jälkeen vasta maanjakotoimitus voitiin saattaa loppuun. Senaatti tähdensi erikseen, että jääkäritalojen 21 päivän työvelvollisuus vuodessa yleisissä töissä kruunun mailla jatkuisi niin kauan, kunnes verollepanot näille taloille oli vahvistettu. Maaherran oli toimitettava senaatille näistä suorituksista selvitys vuosittain. Lisäksi senaatti myönsi jatkorahoitusta valtion varoista Ikaalisissa valtion yhteismailla tehtäville soiden kuivatustöille. Rahoitusta ei saanut enää kuitenkaan

²⁶⁰ KA. DA. Turun ja Porin läänin maakirjat 1830 ja 1855, Ikaalinen ja Ruovesi.

²⁶¹ KA Turku, TPLKo, Saapuneet kirjeet 1829, Eab:20, 807-815

käyttää yksittäisten talojen avuksi, vaan se tuli kohdistaa soiden ojituksiin sekä vesireittien perkauksiin.²⁶²

Senaatin esityksen mukainen keisarin päätös, jolla määrättiin jääkäritalojen verollepanon valmistelusta, annettiin 4.9.1829. Maaherran esitysten pohjalta jääkäritalojen verollepanosta annettiin erillisiä keisarin päätöksiä vuoden 1836 keväällä ja kesällä. Ensimmäinen päätös annettiin 22.4.1836 Ruoveden jääkäritalojen sekä muutaman muun uudistalon osalta Kurun kappelissa ja Ruoveden emäpitäjän alueella. Verolle pantiin hieman maaherran esityksestä poiketen 12 jääkäritaloa 1/8 manttaalin suuruisina ja sekä Loilan jääkäritalo 1/6 manttaaliin yhdessä Vuorilan uudistalon kanssa (tilaluku yksi). Kaikki talot saivat maata 2 000 tynnyrialan mukaan koko manttaalia kohti. Lisäksi jaettiin joutomaata enimmillään useampi sata tynnyrialaa taloa kohti, mutta sitä ei laskettu verotettavaan pinta-alaan. Kruununtorpiksi jäi toistaiseksi 12 jääkäritaloa, joista kuitenkin Heinäahon ja Mäenpään eli Hepoahon verollepano jäi odottamaan rajaepäselvyyksien tarkistusta. Aholan jääkäritalo päätettiin kokonaan hävittää. Lisäksi Vuotarın jääkäritaloa ei mainita päätöksessä lainkaan.²⁶³

Kruununtorpile määrättiin edellä mainitussa päätöksessä vuotuinen rahavero perustuen kuninkaalliseen asetukseen 28.7.1775 ja kuninkaan kirjeeseen 5.12.1780. Veron suuruudeksi mainittiin päätöksessä yleisesti peltomaasta 1,5 kopeekkaa tynnyrialalta, niityistä 1 1/4 kopeekkaa ja metsämaasta 3/4 kopeekkaa hopeassa riippuen kuitenkin maanlaadusta ja sijainnista. Lisäksi kruununtorppien tuli suorittaa papin-, laamannin- ja kihlakunnantuomarin maksut tavallisten torppien tapaan sekä tehdä yleisiä rakennus- ja tietöitä sekä muita pitäjän sisäisiä rasituksia niin, että kaksi torppaa yhdessä hoitivat sen kokonaisrasituksen, joka oli määrätty 1/8 manttaalin talolle. Kruununtorppien vuosittaiseksi kruununveroksi maaherra esitti kultakin torpalta keskimäärin noin yhden ruplan ja 65 kopeekkaa, mutta keisarin päätöksessä veroa korotettiin keskimäärin neljään ruplaan hopeassa. Laajoja suoalueita ei saanut tässä yhteydessä jakaa tiloille, vaan niiden osalta tehtäisiin päätökset myöhemmin. Kaikki verolle pannut talot ja torpat tuli päätöksen mukaan viedä maakirjaan ja merkitä niille nimet, numerot ja manttaaliluvut sekä taloille asetetut ns. perusverot, jotka määrättiin maksettaviksi maanjakopäätöksestä seuraavana vuotena. Vuoteen 1855 mennessä Ruoveden jääkäritalojen verotuksessa ei tapahtunut olennaisia muutoksia. Kruununvero oli maakirjan mukaan 1/8 manttaalin uudistaloilla 5 ruplaa 20 kopeekkaa, 1/6 manttaalin taloilla 6 ruplaa 90 kopeekkaa ja kruununtorpilla 3,50 ruplasta 5 ruplaan. Mainittakoon, että vanhoilla esimerkiksi 1/4 manttaalin taloilla vero oli puolta suurempi vaihdellen

²⁶² KA Turku, TPLKo, Saapuneet kirjeet 1829, Eab:20, 807-815

²⁶³ KA. STO ptk 22.4.1836; KA, Turku, TPLKo, Hbd:5; KA, MMH. Maakirjat 1855, Ruovesi. Joutomaalla (impedimentit) tarkoitettiin järviä, vuoria, hyödyttömiä soita yms.

kuitenkin hieman olosuhteiden mukaan.²⁶⁴ Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisen alueen edellä mainittujen verojääkäritalojen, jotka siis muuttuivat kruununtaloiksi ja -torpiksi, verollepanomittaukset pyykityksineen päättyivät 22.9.1837, jolloin jakokirja luettiin kaikille osallisille ja luovutettiin pyykitystodistukset. Osalliset tyytyivät yhtä lukuun ottamatta jakotoimitukseen. Ruoveden maanjako-oikeus vahvistasi asian 29.1.1838.²⁶⁵

Maaherra määräsi edellisten verollepanojen lisäksi 18.1.1835 verollepanomittaukset vielä mittaamatta olevista uudistaloista Kurun alueella. Määräys koski Rikalan, Joutsiahon, Jouttijärven, Hakkolan, Jänisniemen, Patomäen, Kivimäen ja Latvajärven uudistaloja. Mittauspöytäkirjassa osa näistä on nimetty verojääkäritaloiksi, vaikka niitä ei ole mainittu verojääkäriluetteloissa (1806, 1818 ja 1827). Ainoastaan Jouttijärvi eli Juolujärvi ja Kivimäki olivat virallisesti verojääkäritaloja.²⁶⁶

Keisarin päätöksellä 6.5.1836 pantiin verolle 17 pääosin Itä-Ikaalisissa sijainnutta verojääkäritaloa. Näistä 8 tuli 1/8 manttaalin taloiksi, 4 taloa 1/6 manttaaliin ja Höytölän kylän Lavia 3/16 manttaaliin. Miettisten kylän Hyhkyri jäi vielä odottamaan toisen uudistalon verollepanomittaukseen. Kolme jääkäritaloa jäivät kruununtorpiksi ja niiden vuosittaiseksi veroksi määrättiin 3 - 4,50 ruplaa. Tilat saivat maata 1 700 tynnyrinalan mukaan koko manttaalia kohti ja sen lisäksi jaettiin 300 tynnyrinalaa korvauksena joutomaasta, jota oli eri suuruisia aloja tilojen rajojen sisällä. Määrä oli maksimimäärä, mitä joutomaan korvauksena saatiin jakaa. Lisäksi vähäkasvuisista (litet fruktbarande) suoniityistä, sai kuninkaan kirjeen 17.12.1779 nojalla vähentää 1/4 suoalan verotettavasta pinta-alasta, mutta tilalle tuli asettaa vastaava määrä metsämaata. Muilta osin ehdot olivat samat, kuin Ruoveden jääkäritaloja koskevassa päätöksessä. Näiden talojen jakotoimitus saatettiin loppuun 20.11.1837 ja vahvistettiin seuraavana vuonna käräjäoikeudessa. Vuoteen 1855 ei tullut muutoksia mainittujen talojen ja torppien verotukseen.²⁶⁷

Seuraava päätös annettiin 13.5.1836 ja se koski 37:ää pääosin Kyrösjärven länsiosan kantakyläiden sekä Jämijärven ja Kankaanpään kyläiden jääkäritaloja. Keisarin päätöksessä maaherran esitystä muutettiin manttaalilukujen osalta pääosin tiukemmaksi. Kaikkiaan 14 taloa pantiin verolle 1/8 manttaalin mukaan, 22 taloa 1/6 manttaaliin ja yksi 1/4 manttaaliin. Yhtään kruununtorppaa ei tälle alueelle muodostettu, vaikka maaherra oli esittänyt niitä seitsemän. Kruununtorppien perustamatta jättäminen kuvanee

²⁶⁴ KA. STO ptk 22.4.1836; KA, Turku, TPLKo, Hbd:5; KA, MMH. Maakirjat 1855, Ruovesi.

²⁶⁵ KA. MMH, Uudistusarkisto, Ruovesi H66:12/8-10

²⁶⁶ KA, Hämeenlinna. Hämeenlinnan maanmittauskonttorin arkisto, Kuru 1:1 1836

²⁶⁷ KA. STO ptk 6.5.1836; KA. Turku, TPLKo Hbd:5; KA, MMH. Maakirjat 1855, Ikaalinen; von Bonsdorff 1833, 357; Kongl. Brevet i anledning af Almogens i Wasa och Uleåborgs Län underdåniga Besvär etc. 17.12.1779 (Gylden 1836, 251); KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Ikaalisten mlk A19:22/31-32.

alueen parempia viljelyedellytyksiä. Myös manttaaliluvut olivat useimmiten suuremmat, kuin pitäjän pohjois- ja itäosissa. Taloille määrättiin kuitenkin 1 700 tynnyrinalaa hyötymaata manttaalia kohti sekä lisäksi 300 tynnyrinalaa korvauksena joutomaasta. Lisäksi suoniittyjä voi vähentää verotettavasta pinta-alasta, mutta vastaava ala metsämaata tuli asettaa tilalle. Maaherra oli esittänyt osalle tiloista 2 000 tynnyrinalan manttaaliperustetta. Näiden jääkäritalojen verotus vastasi edellä mainittujen Ruoveden talojen verotusta. Vuoteen 1855 ei ollut tullut muutoksia talojen verotukseen, paitsi Kovelahden Kuusjoen manttaaliluku oli muutettu 1/6:sta 1/3:aan. Ikaalisten Höytölän kylän verojääkäritalot Poikkeus ja Turva katsottiin verollepanon kannalta pinta-alaltaan niin pieniksi, että ne päätettiin liittää osapuolten suostumuksella Ryödin taloon torppina. Vastavuoroisesti Ryödi luovutti kruunulle Vaskenmaan ulkomaan Niininevalta. Ulkomaan käsitti noin 195 tynnyrinalaa metsämaata. Turvan pinta-ala oli kaikkiaan 43 tynnyrinalaa ja Poikkeuksen 44 tynnyrinalaa. Lisäperusteena Ryödin todettiin tarvitsevan torpista saatavaa tukea veronmaksuihinsa. Näiden verojääkäritalojen jakotoimitukset päätettiin 20.11.1837 ja vahvistettiin käräjäoikeudessa seuraavana vuonna.²⁶⁸ Kankaanpään Vihteljärven Kiviniemen ja Vihusaaren sekä Ikaalisten Vehuvarpeen Pirttijärven jääkäritalot erotettiin jo vuosina 1824-1825 sekä pantiin verolle vuosina 1825-1826. Jakoja tarkistettiin Kiviniemen ja Pirttijärven osalta vuonna 1846 niin, että edellinen sai maata normin mukaiset 500 tynnyrinalaa (1/4 mt) ja jälkimmäinen 333 tynnyrinalaa (1/6 mt). Vihusaarren 1/8 mt:n talo sai vuonna 1825 229 tynnyrinalaa ja 1830 lisää 37 tynnyrinalaa.²⁶⁹

Samalla päivämäärällä, 13.5.1836, annettiin päätös myös Iso-Röyhiön yhteismaalla sijaitsevien kuuden verojääkäritalon verollepanosta. Päätöksessä ei mainita talokohtaisesti tilusten yhteissummaa, vaan ainoastaan pelto- ja niittymaat. Yhteismaalla oli myös 10 vanhempaa verolle pantua taloa sekä kaksi uudistaloa ja torppia. Tilojen kokonaisala oli 319,6 tynnyrinalaa peltoa, 806,8 tynnyrinalaa niittyä sekä 9 026,8 tynnyrinalaa metsää. Yhteensä näiden talojen pinta-ala oli siten runsaat 10 152 tynnyrinalaa verotettavaa maata, minkä lisäksi oli runsaat 3 334 tynnyrinalaa arvotonta maata. Päätöksessä määrättiin Toijasen ja Sisätön jääkäritalot 1/6 manttaaliin vahvistettuna Marjaranta-nimisellä torpalla. Hirvijoen, Peltoniemen, Piikapään ja Vapaniemen jääkäritalot määrättiin 1/8 manttaalin suuruiseksi torpilla vahvistettuna siten, että Polven torppa tuli Piikapäälle ja Joentaustan torppa Vapaniemelle. Maaherra esitti taloille jaettavaksi 1 700 tynnyrinalaa hyötymaata sekä lisäksi 300 tynnyrinalaa korvausta joutomaasta. Maaherran keisarille esittelemässä päätöksessä mainitaan, että Koksalon ”torppa” ei olisi ollut lainkaan verojääkäritalo ja että se oli virheellisesti merkitty maakirjaan kruununtorpaksi vuoden

²⁶⁸ KA. STO ptk 13.5.1836; KA, Turku, TPLKo Hbd:5; KA, MMH. Maakirjat 1855, Ikaalinen ja Kankaanpää; KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Ikaalisten mlk. A19:4/36-37

²⁶⁹ KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Kankaanpää A25:14/14-23

1830 maakirjassa muiden verojääkäritalojen yhteyteen. Se oli kuitenkin perustettu vuoden 1827 selvityksen mukaan verojääkäritaloksi vuonna 1806. Keisarin päätöksellä maaherran esitys vahvistettiin ja Koksalo määrättiin edelleen kruununtorpaksi ja sille tuli 248 tynnyrinalaa ja 4 kapanalaa veronalaista maata, mikä on siis hiukan enemmän, kuin mitä esimerkiksi 1/8 manttaalin taloille tällä seudulla yleensä jaettiin. Iso-Röyhiön kylän talolliset olivat tyytymättömiä maaherran jakopäätökseen ja pyysivät palauttamaan taloilleen vanhastaan kuuluneet Hihkiön, Kukkasniemen, Marjarannan, Joentaustan ja Koksalon torpat vedoten veronmaksukykynsä heikkenemiseen. Maaherran päätös pysyi kuitenkin näiden torppien osalta voimassa. Iso-Röyhion yhteismaiden jaosta annettiin vuosina 1832-1836 kaikkiaan 14 lausuntoa ja muistiota ennen keisarin lopullista päätöstä. Lopullinen isojako koko Iso-Röyhiön jakokunnassa venyikin aina vuoteen 1843 ja se vahvistettiin maanjako-oikeudessa 1844. Tällöin myös tämän alueen verojääkäritalojen vapaavuodet päättyivät.²⁷⁰

Kihniön ja Parkanon 43 verojääkäritaloa ja muuta uudistaloa koskeva keisarillinen päätös verollepanosta annettiin 16.6.1836. Valmistelun yhteydessä palattiin jälleen varamaanmittari Erlingin vuonna 1823-24 tekemiin jakotoimituksiin ja niiden johdosta tehtyyn selvitykseen, jossa todettiin maanmittarin toimineen omavaltaisesti ja ilman maaherran päätöstä suorittaneen lopulliset jakotoimitukset. Maaherra esitti 12 jääkäritalon ja 4 muun uudistalon manttaaliksi 1/8, yhdelle jääkäritalolle 1/6 manttaalia ja kolmelle 1/4 manttaalia. Jokaiselle tilalle jaettiin 2 000 tynnyrinalaa koko manttaalia kohti ja kuninkaan kirjeen 17.12.1797 nojalla voitiin vähentää suoniityt verotettavasta pinta-alasta, mutta tilalle tuli jakaa vastaava määrä metsämaata. Tällä päätöksellä korjattiin samalla maanmittari Erlingin käyttämät jakoperusteet. Muut verojääkäri- ja uudistalot tuli jättää toistaiseksi kruununtorpiksi vuotuista veroa vastaan. Vero perustui, kuten edellä on mainittu, asetukseen 28.6.1775 ja kuninkaan kirjeeseen 5.12.1780. Kruununtorpista oli 21 verojääkäritaloa ja yksi muu uudistalo. Kärkiluoman uudistalon luonne jäi vielä tarkemmin selvitettäväksi. Kruunutorppien velvoitteet olivat samat, kuin mitä edellä on mainittu. Maaherra esitti johdonmukaisesti kaikissa verollepanoesityksissä veronmaksun aloittamista vuoden 1836 alusta lukien, koska talot oli perustettu jo kauan sitten ja vuokrat olivat matalia, mutta keisarin päätöksen mukaan verotuksen aloitus tuli voimaan vasta vuoden kuluttua siitä, kun kaikkien kotalojen jakotoimitukset oli loppuun suoritettu, vahvistettu ja maakirjaan viety. Yli 30 talollista olivat esittäneet verotuksen lykkäämistä ainakin 10 vuotta. Lisäksi Jytilän, Koskelan, Mäntylän ja Pajulahden isännät anoivat manttaalilukujen vähennystä. Keisarin päätöksen mukaan yksi maaherran esittämä kruununtorppa, Laurinaho, muutettiin 1/8 manttaaliin taloksi, Lisäksi kruununtorppien vuotuista rahaveroa korotettiin maaherran esitykseen verrattuna niin, että verot olivat 2,5 ja 5 ruplan välillä.

²⁷⁰ KA, Turku, TPLKo Hbd:5; KA STO KD 338/133 1834; KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Ikaalisten mlk. A19:6/7-66

Näidenkin talojen jakotoimitukset saatiin päätökseen vuonna 1837.²⁷¹ Vuoteen 1855 mennessä Kihniön ja Parkanon verojääkäritalojen verotukseen ei tullut muutoksia.

Taulukko 5. Verojääkäritalojen verollepanot ja manttaaliluvut vuonna 1836 - 45 (osa verojääkäritaloista oli pantu verolle jo 1820-luvulla)

Alue	1/3 mt	1/4 mt	1/6 mt ²	1/8 mt	KRT ¹	Yht.
Ikaalinen	1	1	13	15	4	34
Jämijärvi	-	-	5	-	-	5
Kankaanpää	-	1	6	3	-	10
Kihniö	-	3	1	13	18	35
Parkano	-	2	9	10	3	24
Ruovesi	-	-	1	12	13	26
Yhteensä	1	7	35	53	38	134

¹ Verolle pannut kruununtorpat

² Yksi 3/16 mt. sisältyy 1/6 mt -ryhmään Ikaalisissa

Taulukko 6. Verojääkäritalojen pinta-alat vuosina 1837-43 (ilmoitettu kokonaisina tynnyrinaloina)

Alue	100-199 ta	200-299 ta	300-399 ta	400-499 ta	500-599 ta
Ikaalinen	-	19	13	-	1
Jämijärvi	-	-	5	-	-
Kankaanpää	-	1	6	-	-
Kihniö	2	13	8	5	6
Parkano	-	9	7	2	-
Ruovesi	-	25	-	-	-
Yhteensä	2	67	39	7	7

Vuoden 1836 verollepanopäätöksessä vain yhdelle verojääkäritalolle tuli 1/3 manttaalin veroluku. Kyseessä oli Ikaalisten Kovelahden ennen isojakoa kruunun yhteismaalle perustettu Kuusjoen uudistalo, jonka pinta-alaksi määrättiin Kyrösjärven ympäristön uudistaloilla tyypilliset 333 tynnyrinalaa. Manttaaliluvun perusteella pinta-ala olisi voinut olla suurempikin, mutta nähtävästi maanlaatu oli vastaavasti parempi. Vertailun vuoksi voidaan mainita, että myös Kyrösjärven alueella oleva Kiialan kylän Heiskalan 1/4 manttaalin verojääkäritalo sai maata 500 tynnyrinalaa. Sama manttaaliluku oli myös yhdellä Kankaanpään, kolmella Kihniön ja kahdella Parkanon verojääkäritalolla. Kihniön talot olivat

²⁷¹ KA. Turku, TPLKo Hbd:5; KA, MMH. Maakirjat, Ikaalinen 1855, Ikaalinen; KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Kihniö A34:2/10-15

edellä mainitut Jytilä, Koskela ja Pajulahti, jotka pitivät manttaalilukuaan liian suurena. Näidenkin pinta-alaksi tuli 500 tynnyrinalaa. Kihniön Idänpään, Mäenpään ja Palolahden kruununtorpat saivat myös yli 500 tynnyrinalan pinta-alat, mikä johtui huonommasta maanlaadusta. Parkanon 1/4 manttaalin talot olivat Vuorijärven kylän Iso-Viita ja Vähä-Viita, jotka oli pantu verolle jo vuosina 1826 ja 1827. Myös Kankaanpään Vihteljärven Kiviniemen 1/4 manttaalin talo oli pantu verolle vuonna 1826. Kolmanneksi suurin ryhmä verojääkäritalojen manttaaliluvuissa olivat 1/6 manttaalin talot, joita oli yhteensä 35. Näistä eniten, 13 taloa oli Ikaalisista ja toiseksi eniten, 9 taloa Parkanosta. Selvästi suurin ryhmä, 53 taloa, oli kooltaan 1/8 manttaalia, mikä oli alin uudistalojen manttaaliluku. Sitä heikommattalot määrättiin kruununtorpiksi. Niitä oli kaikkiaan 38, pääosin Kihniössä ja Ruovedellä.²⁷²

Taloille jaettujen pinta-alojen osalta suurin ryhmä, 54,9 %, oli 200-299 tynnyrinalaa. Ruoveden talojen osuus tässä ryhmässä oli lähes puolet. Ruovedellä jaettiin verojääkäritaloille pääosin 212 tynnyrinalaa ja muutamalle 250-256 tynnyrinalaa. Myös paremman maanlaadun alueella Ikaalisissa jaettiin yleisimmin joko 250 tynnyrinalaa tai 333 tynnyrinalaa manttaaliluvusta riippuen. Toiseksi suurin ryhmä, 32 %, olivat 300-399 tynnyrinalaa saaneet talot. Seuraava ryhmä 400-499 tynnyrinalaa oli enimmäkseen Kihniön alueelta, 5 taloa. Tasan 500 tynnyrinalaa tai sen yli saaneita taloja oli Kihniössä 6 ja Ikaalisissa yksi.²⁷³

Verollepanopäätösten mukaiset lopulliset mittaukset saatiin päätökseen ja jakopäätökset vahvistettua muilla alueilla, paitsi Ikaalisten Iso-Röyhön jakokunnassa, vuosina 1837-1838. Joihinkin taloihin tuli pinta-alojen tarkistuksia aikaisempiin mittauksiin ja myös keisarin vuoden 1836 päätöksiin nähden. Muutokset olivat lähinnä tarkistuksia, joissa pinta-alat asetettiin vastaamaan tarkasti lopullista manttaalilukua. Manttaaliin pantujen tilojen pinta-alaperuste oli koko alueella 2 000 tynnyrinalaa koko manttaalia kohti. Peltoaloja tarkasteltaessa on huomattava, että kesantopellot luettiin niittyaloihin. Nyrkkisääntönä voidaan tällöin pitää kaksivuoroviljelyn käytännön mukaisesti sitä, että pelloista oli vuosittain puolet kesantona. Suhdeluku saattoi olla toinenkin. Jakokirjoissa on lisäksi talon tiluksiin kuuluvina ilmoitettu pelloksi tai niityksi käyttöön otettavat tai tarkoitukseen sopivat maat (uppodlingsmark) sekä metsämaat, jotka saattoivat olla enimmillään jopa yli 300 tynnyrinalaa. Taloille jaettiin myös verotuksen ulkopuolelle jäävät joutomaat, kuten soita, kalliomaita ja louhikoita tai vesialueita. Näidenkin osuus saattoi olla 200-300 tynnyrinalaa.

²⁷² KA. Turku, TPLKo Hbd:5

²⁷³ KA. Turku, TPLKo Hbd:5; KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Ikaalinen A19:4/31-35; Höytölä A19:4/36-37; Miettinen A19:22/31-32; Isö-Röyhö A19:6/7-66; KA. MMH. Uudistusarkisto, Ruovesi H66 12/8-10

Pinta-aloiltaan varsinkin Kihniön uudistalot vertautuvat Sastamalan suurpitäjän pohjoisosiin, Suodenniemelle ja Laviaan vuosina 1775 - 1850 syntyneen uudisasutuksen tilakokoihin. Tänne perustettiin kaikkiaan 110 uudistilaa, joiden keskimääräinen koko oli 509 tynnyrinalaa, ja josta peltoa ja pelloksi sopivaa maata oli noin 18,5 tynnyrinalaa sekä niittyä 29 tynnyrinalaa.²⁷⁴ Pohjoisen Sastamalan erämaaseutujen ja Ikaalisten vastaavia alueita voidaan pitää olosuhteiltaan samankaltaisina.

Vapaavuosien jälkeen myös muut verot, kuten henkilöverot ja kymmenykset tulivat verojääkäreille ja muille uudistalollisille suoritettaviksi. Samalla myös verojääkäreiden 21 päivän työvelvoite poistui. Ikaalisissa ja Ruovedellä toimitettiin maanmittareiden toimesta talojen peltomaiden kymmenyslaskentoja yleisesti vuosina 1839 ja 1840. Vuoden 1807 ohjeistuksen mukaan Turun ja Porin läänissä kruunun- ja papinkymmenykset olivat 8 kappaletta viljaa kylvössä olevaa tynnyrinalaa kohti.²⁷⁵

8.2 Perinnöksi ostot

Vuoden 1789 valtiopäivillä kuningas Kustaa III sai aatelittomien säätyjen tuella läpi ajamansa hallitusmuodon lisäyksen, ns. yhdistys- ja vakuuskirjan, johon liittyvä perinnöksi ostoasetus salli jälleen lyhyen kiellon jälkeen kruununtalojen haltijoille oikeuden ostaa tilojaan omikseen. Ostohintana säilyi kruununtalon kolmen vuoden perusveron summa. Ikaalisissakin perinnöksi ostoja alettiin tehdä heti vuoden 1789 jälkeen, mutta vielä vuonna 1805 perintötiloja oli vain noin viidesosa tiloista. Sen jälkeen 1810- ja 1820-luvulla perinnöksi ostoja oli vain muutamia, kunnes vuonna 1829 tapahtui käänne. Osaltaan tähän lienee vaikuttanut sekin, että vuonna 1828 Turun akatemian talot peruutettiin kruunulle ja perinnöksi osto tuli sen jälkeen mahdolliseksi niiden haltijoille.²⁷⁶ Uudistalojen tuli olla verollepantuja ennen perinnöksi ostoa, mutta vapaavuosien aikana osto oli mahdollinen.

Jääkäritaloista ensimmäisinä kohta verollepanojen jälkeen lunastivat talonsa perinnöksi Iso-Röyhiön Vapaniemen ja Kihniön Jytilän talolliset. He saivat perintökirjansa samana päivänä 20.9.1837. Jytilän 1/4 manttaalin talon lunastushinta oli 11 hopearuplaa 52 kopeekkaa, joka koostui siis kolmen vuoden veroista ja leimaverosta. Vapaniemen 1/8 manttaalin talon lunastushinta oli puolestaan 5 ruplaa 76 kopeekkaa. Muista jääkäritaloista Kovelahden Kuusjoki ja Iso-Röyhiön Toijanen ostettiin perinnöksi vuonna 1839. Ikaalisten alueen jääkäritalojen perinnöksi ostot jatkuivat 1840-luvulla. Myös kruununtorpan saattoi ostaa perinnöksi. Tästä ovat esimerkkeinä Vahojärven Muurasniemi ja kolme

²⁷⁴ Piilonen 2007, 253; Taskinen 1972, 97, 143-144

²⁷⁵ Kovero 1909, 115

²⁷⁶ Jutikkala 1958, 295-296; Markkola 2005, 31, 198-204

Ruoveden puolen kruununtorppaa. Kruununtorpan ostohinta oli näissä tapauksissa 9-12 ruplaa eli siis korkeampi, kuin esimerkiksi 1/6 manttaalin taloilla (7 ruplaa 68 kopeekkaa). Ikaalisten suurpitäjässä lunastettiin vuosina 1837-1850 perinnöksi kaikkiaan 30 jääkäritaloa. Näistä Ikaalisten emäpitäjässä oli 13, Jämijärvellä yksi, Kankaanpäässä 4, Kihniössä 6 ja Parkanossa 6. Kurun Aurejärven ja Riuttaskorven kylissä ensimmäiset perinnöksi ostot tapahtuivat vasta 1840-luvun jälkipuoliskolla. Täällä ostettiin vuosina 1845-1850 perinnöksi 12 taloa, joista kolme, Ahvenharju, Aineslahti ja Petäjajärvi olivat ostovaiheessa kruununtorppia. Ennen perinnöksi ostohakemusta kruununtorpan haltijalla tuli, kuten muillakin uudistalollisilla, olla maaherran myöntämä asukasoikeus taloonsa.²⁷⁷

Perinnöksi ostajan tuli hakea perintökirjaa läänin maaherralta, suorittaa maksut, hankkia takuumiehet ja saada kruununvoudin suorittamasta katselmuksesta hyväksyvä lausunto. Ennen lopullista hyväksymistä hakemus tuli kuuluttaa kihlakunnan kirkoissa, jotta voitaisiin varmistaa, oliko jollakin jotain perinnöksi ostoa vastaan. Näiden toimenpiteiden tultua hoidetuiksi kaikki ostoon liittyvät asiakirjat lähetettiin senaatin talousosastolle, joka perintökirjan myönsi.²⁷⁸

9. VEROJÄÄKÄRITALOJEN HALTIJUUS JA ASUKKAAT

Tarkasteltaessa verojääkäritalojen haltijuuden vaihtumista talojen perustamisesta 1800-luvun puoliväliin voidaan todeta, että suurimmalla osalla taloista haltijuus jatkui suvussa pääasiassa rippikirjojen avulla selvitettyinä. Täysin varmaa jakaumaa ei rippikirjojen paikoin epäselvien tai puutteellisten merkintöjen perusteella pystytä laatimaan. Myöskään varsinaista sukututkimusta ei tässä yhteydessä ole tehty, eikä tietoja ole verrattu syntyneiden, vihittyjen, kuolleitten tai muuttaneiden luetteloihin, vaan sukulaisuustiedot on otettu rippikirjoista kunkin talon sivulta suoraan. Vanhemmat, 1700-luvun rippikirjat ovat käytettävyydeltään puutteellisimmat. Vuoteen 1809 saakka on käytetty myös Suomen Asutuksen Yleisluettelon tietoja ja koko ajalta myös maanmittausaineiston ja laadittujen verojääkäriluetteloiden tietoja asukkaista ja sukulaisuussuhteista. Alkuvaiheen haltijatietojen seurannan hankaluutta lisää se, että haltijat vaihtuivat melko usein. Kuten edellä on kerrottu, uudisasukkaat saattoivat alkuvaiheessa ottaa hyödyn esimerkiksi kaskista ja jättää sitten tilan siirtyäkseen uudelle alueelle. Ikaalisissa ja Ruoveden tutkimusalueeseen kuuluvalla alueella verojääkäritalojen haltijuus säilyi samalla suvulla vähintään 62,8 prosentilla kaikista 140 talosta. Sukulaisuussuhde oli epävarma

²⁷⁷ KA. DA. Perinnöksi ostoasiakirjat 1810-1850 ja senaatin talousosaston kirjeaktit 1837-1850; Koukkula 1967, 42; Esimerkiksi Aineslahden haltija oli saanut asukasoikeuden 22.11.1845 ja Petäjajärven haltija 11.1.1841, KA. STO KD 162/99 1849 ja STO KD 163/99 1849.

²⁷⁸ Ikaalisten Kovelahden kylän Kuusjoen talon perinnöksi ostoasiakirjat, KA. STO KD 298/127 1838

9,3 %:lla ja haltijuus vaihtui oletettavasti sukuun kuulumattomille 27,9 %:lla taloista. Kahdesta viimeksi mainitusta ryhmästä osa saattaisi tarkemman tutkimuksen perusteella siirtyä sukulaisten ryhmään. Vaihtuvuus oli suurinta juuri alkuvaiheessa, kuten edellä todettiin.²⁷⁹

Melko suuri osa, yli 12 % ensimmäisistä tai toisista verojääkäritaloksi päätyneiden torppien tai uudistalojen raivaajista oli entisiä sotilaita. Sotilastausta selviää nimen tai asiakirjoissa ilmoitetun tiedon perusteella. Sotilaskokemus katsottiin epäilemättä eduksi verojääkäriksi halukkaalle, mutta tietenkin edellytyksenä oli, että mies oli terve, jos hän sitoutui itse palvelukseen. Toinen vaihtoehto oli, että verojääkäri asetti jonkun toisen tilalleen sotilaspalvelua varten. Verojääkäritalolliseksi pääsy merkitsi entiselle sotilaille selvää sosiaalista nousua. Sotilastaustaisia verojääkäreitä oli runsaimmin Ruoveden puolella. Myös Kihniössä kaikki Kankarin kylän verojääkäritalojen aloittajat olivat entisiä sotilaita. Näistä korpraali Örnillä, oli vuonna 1803 kuitenkin vielä palvelusaikaa jäljellä kaksi vuotta ja hän halusi palvella sen loppuun verojääkäriinä.²⁸⁰

Oli tavallista, että torpparit ja uudistalolliset olivat usein sukua isäntätaloonsa tai, että he olivat kotoisin lähitaloista tai -kylästä, joten sen perusteella voi päätellä uudisasukkaiden taustaa. Vaatisi kuitenkin tarkempaa tutkimista, olivatko asutuksen aloittajat talojen poikia, vävyjä tai palkollisia. Ruoveden osalta on monen uudistalon kohdalla asiakirjoissa ilmoitettu lähtötalo tai -kylä. Niiden perusteella nähdään, että verojääkäritalojen ensimmäiset raivaajat olivat kotoisin lähialueelta.²⁸¹

Martti Koveron laskelmien mukaan Pohjois-Satakunnan kantaudistaloissa oli Ruotsin ajan lopussa keskimäärin 7,8 asukasta. Vuosina 1770-1809 yleisin asukasluku uudistaloissa oli 6-8 asukasta. Uudistalojen torpissa oli sen sijaa keskimäärin 5,5 asukasta.²⁸² Taloissa saattoi kuitenkin olla suurempiakin asukasmääriä. Esimerkkitaloksi sopii jälleen Kihniön (myöhemmin Parkanoa) Kuivasjärven Mansikkaviidan verojääkäritalo ja toiseksi esimerkiksi valitaan Kihniön Linnan kylän (myöh. Parkanoa) Koskelan verojääkäritalo vuosien 1804 ja 1849 tilanteen mukaan. Vuonna 1804 Mansikkaviidassa asui henkikirjan mukaan 8 isäntäperheen jäsentä, yksi renki ja kolme piikaa. Rippikirjan 1804-1808 mukaan isäntäperheessä oli 10 henkeä. Palkollisten määrää vuositason on rippikirjan mukaan vaikea arvioida, koska he eivät olleet kaikki samaan aikaan talossa rippikirjan pitoaikana. Heistä osa on rippikirjassa vedetty yli eli he ovat vaihtaneet palveluspaikkaa. Rippikirjaan

²⁷⁹ Ks. liite 2, Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalot ja niiden haltijat 1840-luvulle

²⁸⁰ Ks. liite 2, Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalot ja niiden haltijat 1840-luvulle; KA, Turku. TPL maanmittauskonttori, Kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd1

²⁸¹ KA, Turku. TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5 (Vuoden 1827 verojääkäriluettelo)

²⁸² Kovero 1909, 214

on merkitty myös 5 itsellisperheen jäsentä. Vuonna 1849 Mansikkaviidassa asui 9 isäntäperheeseen kuuluvaa jäsentä, mutta vain kaksi renkiä ja yksi piika. Sen sijaan rippikirjaan on Mansikkaviidan alle merkitty kaksi torppariperhettä, jotka lienevät korvanneet palkollisten tarvetta. Koskelalla oli vuonna 1804 sekä rippi- että henkikirjan mukaan 10 isäntäperheen jäsentä. Rippikirjassa oli kolme piikaa ja itsellisen tytärineen, mutta henkikirjassa vain yksi piika. Vuonna 1849 isännän ja emännän lisäksi oli kuusi lasta ja yhden pojan perheeseen kuului neljä jäsentä. Lisäksi talossa oli kolme isovanhempaa. Talon piikat ja rengit on merkitty seuraaville vuosille. Samalle rippikirjan sivulle on merkitty muonatorpparin 3-henkinen perhe. Nämä esimerkkitalot olivat Kihniön seudun uudistaloista väkimäärältään keskivertoa suurempia. Kaikissa taloissa ei ollut palkollisia tai itsellisiä, mutta taloissa saattoi asua useita sukupolvia ja saman perheen avioituneita lapsia.²⁸³ Verollepanojen jälkeen verojääkäritalojen maille alkoi ilmestyä torppia enenevässä määrin.

On kiinnostavaa pohtia, mikä oli verojääkäreiden asema pitäjäyhteisössä. Varmaankin verojääkärit ovat olleet jonkinlaisessa erityisasemassa. On kuitenkin vaikea sanoa, missä määrin tiedostettiin, että muualla Suomessa ei vastaavaa nimitystä ollut käytössä. Jääkäri-nimitys oli kylläkin jo tunnettu armeijan jääkäriyksiköistä. Jotain erikoisasemasta kertoo sekin, että papit merkitsivät rippikirjoissa säännöllisesti skatte jägare-nimityksen isännän nimen eteen. Nimitys oli käytössä virallisesti kolmekymmentä vuotta näiden talojen verolle panon saakka ja kirkonkirjoissa vielä sen ylikin.

10. VEROJÄÄKÄRITALOT ASUTUKSEN JA VILJELYN EDISTÄJINÄ YLÄ-SATAKUNNASSA

10.1 Verojääkäritalo mallitulana

Turun ja Porin läänin maaherra antoi 26.3.1806 päivätyyn kuninkaallisen kirjeen nojalla Ikaalisten ja Ruoveden uudistaloja sekä verojääkäritaloja koskevan rakennus- ja viljelysohjesäännön 9.6.1806.²⁸⁴ Ohjesäännön mukaan kokonaan uuden talon tontin tuli sijaita korkealla, lähellä vesistöä tai lähdettä. Peltojen oli suositeltavaa sijaita talon eteläpuolella keskipäivän auringon suuntaan. Neljännesmanttaalin talolla tuli olla 20 vuoden jälkeen seuraavat rakennukset:

Miespihassa:

1. Asuintupa, vähintään 9 kyynärää kanttiinsa, leivinuuni ja liesi/tulisija sekä 2 ikkunaa

²⁸³ KA.DA. Ikaalisten seurakunnan rippikirjat 1804-1808; Parkanon seurakunnan rippikirjat 1849-56; KA.DA. Läänintilit, TPL henkikirjat 1804, VA 7840, 561v-562

²⁸⁴ KA. STO KD 114/114 1810

2. Vierastupa samaa kokoa kuin asuintupa, tiilinen kaakeliuuni²⁸⁵ ja 2 ikkunaa.
3. Edellisten välissä yksi 7 kyynärää pitkä ja 4 kyynärää leveä kamari ja 4 kyynärän levyinen eteinen. Kamarissa piti olla myös kaakeliuuni ja ikkunat.
4. Rakennukset tuli varustaa tuohikatolla ja malkapuilla. Ovista ja lukoista oli myös vaatimus.

Asuinrakennusten tuli olla valmiina 8 vuoden kuluessa. Miespihaan asuinrakennusta vastapäätä tuli sijoittaa jauhoaitta ja erikseen luhtityyppinen ruoka-aitta ja niiden tuli olla valmiina kahden vuoden kuluessa. Asuinrakennuksen mittavaatimukset eivät paljon poikenneet Kaarle XI:n vuoden 1681 talonkatselmusasetuksen ja vuoden 1734 lain rakennuskaaresta, joissa asuintuvan pituus oli määrätty 12 - 14 kyynäräksi sisämitoin ja leveys 10 kyynäräksi. Lisäksi vaadittiin, että tuvassa tuli olla liesi ja leivinuuni sekä ikkunat.²⁸⁶

Karjapihassa:

Kaksi navettaa vastakkain ja niiden välille korkea varastotila, jossa ”ylinen” karjanrehua varten. Toinen navetta, mitoiltaan 12 kyynärää kanttiinsa, oli tarkoitettu härille ja lehmille ja toinen navetta oli jaettava rehuladoksi ja talliksi kahdelle hevoselle, sekä tilaksi nuorille naudoille ja lampaille. Tontin koosta ja sijainnista johtuvia muutoksia rakennusohjeeseen kuitenkin sallittiin. Näiden rakennusten tuli olla valmiina neljässä vuodessa.

Ulkopuolella:

Kauempana pihasta tuli olla riihi, jonka mitat olivat 12 kyynärää kanttiinsa sekä sauna. Näiden rakennusten tuli olla valmiina kuudessa vuodessa. Niityille oli pystytettävä heinäladot ja karjapihalle ”lantalan” viereen käymälä. Ohjesäännössä mainittiin vielä rakennusjärjestyksestä, että ensin oli tehtävä yksi tupa ja navetta sekä riihi ja muut rakennukset tarpeen mukaisessa järjestyksessä. Mikäli rakennuspuita ei saanut omasta metsästä, voitiin katselmuksen jälkeen puutavara hankkia kruunun metsistä.

Viljelykset:

Neljännesmanttaalin talolla tuli olla noin 8 tynnyrinalaa peltoa ja niittyjä 16 aamin heinäsattoa varten. Nämä maat oli vapaavuosien aikana saatava käyttöön ja aidatuiksi. Vuosittain tuli peltoalaa lisätä 12 kapanalaa (30 kapanalaa vastasi yhtä tynnyrinalaa tässä ohjeessa) ja niittyä 4/5 aamin heinäsadon verran

²⁸⁵ Kyse oli oikeastaan tiilisistä pystyuuneista ”kakuuneista”, joissa oli paremman lämmönvaraamiskyvyn ja puun säästämisen vuoksi mutkalliset ja myöhemmin myös pellillä varustetut savuhormit.

²⁸⁶ FINLEX, vuoden 1734 laki, 1734:2 § 27

kuitenkin tilan olosuhteet huomioiden.²⁸⁷ Verojääkäreille tuli järjestää kesäisin kolmen viikon harjoitusten ajaksi kruunun viljelysapua. Ohjesäännössä oli myös yksityiskohtaiset ohjeet uuden pellon raivauksesta metsästä ja maanmuokkauksesta. Uudispelto tuli puunkaadon, kantojen poiston, ojituksen ja risujen polttamisen jälkeen kääntää kaskiauralla ja kylvää. Jos maa oli savea tai hiekkaa, sen sekaan tuli ajaa suoturvetta. Suomaiden käytön osalta viljelyohjeita on kuvattu edellä luvussa 6.7. Soiden kydötyös oli ainoa kaskeamismuoto, mitä uudisasukas sai harjoittaa. Tervanpoltto oli niin ikään tämän ohjeen mukaan kielletty. Uudistalolla tuli myös olla määrätty maatyövälineet.

Toimitusvoudin tuli tarkastaa jääkäritalot joka vuosi, kun muilla uudistaloilla tarkastusväli oli kolme vuotta. Tarkastuksessa kirjattiin, mitä asukas oli edellisen tarkastuksen jälkeen saanut aikaan ja mitä seuraavan vuoden aikana oli tehtävä. Jos asukas ei ollut pystynyt toteuttamaan vaadittuja töitä tilallaan, oli siitä ilmoitettava asianomaiselle viranomaiselle ja kirjattava tiedot mm. tilan olosuhteista, perustamisajasta ja takuista sekä mitä raivaus- ja vilja-apua asukas on kruunulta saanut ja mitä mahdollisesti vielä tarvitsi. Lisäksi oli laadittava taloudellinen selvitys rakennuksia ja viljelyksiä koskevista velvoitteista tietyllä aikavälillä sekä niiden rahallisesta arvosta. Käytännössä tarkastuksia ei liene vuosittain pidetty tai niistä ei ole säilynyt systemaattisesti tietoa, paitsi 1820-luvun alusta, jolloin tarkastettiin kaikki verojääkäritalot.

Miten sitten näitä ohjeita noudatettiin käytännössä? Tarkempaan vertailuun tässä on otettu Kihniön Linnan kylän Koskelan 1/4 manttaalin jääkäritalo, joka oli alun perin torppa ja erotettiin Tarsian talon maista vuonna 1806. Toimitus päätettiin kuitenkin lopullisesti vasta 1809.²⁸⁸ Vuoden 1822 katselmuksessa Koskelalla oli asuinrakennusten osalta suuremmat rakennukset ja niitä oli enemmän, kuin mitä vuoden 1806 ohjesäännön vähimmäisvaatimukset edellyttivät. Koskelalla oli mm. pakaritupa. Muiltakin osin asuin- ja aittarakennukset täyttivät hyvin vaatimukset. Myös Koskelan karjapihan talousrakennukset ylittivät mitoiltaan ja määrältään ohjeen, vaikka ohjetta ei kirjaimellisesti noudatettukaan yksityiskohdissa. Muista rakennuksista pihan ulkopuolella Koskelalla olivat vaatimusten mukaiset riihi ja sauna. Vaatimukset ylittyivät tältäkin osin, koska Koskelalla oli kaksi riihä ja kaksi ruoka-aittaa miespihassa olevien aittojen lisäksi. Myös olkilato löytyi, mutta sitä vaadittavaa käymälää ei Koskelassa vielä ollut katselmushetkellä. Se luvattiinkin rakentaa. Peltoalaltaan ja heinäsadoltaan Koskela oli keskitasoa suurempi verrattaessa muihin jääkäritaloihin. Talolla oli juuri ohjesäännössä vaadittu 8 tynnyrinalaa peltoa, mutta heinäsatto jäi ohjeen 16 aamista runsaat 2 aamia. Mahdollisuuksia

²⁸⁷ Keskimääräiseksi heinäsadoksi laskettiin 1700- ja 1800-luvulla n. 400 kg hehtaarilta luonnonniityiltä ja aameissa n. 2 aamia (Soininen 1974, 156; Talve 1979, 64). Vuoden 1822 Ikaalisten uudistalojen katselmuskertomusten mukaan aami oli 60 leiviskää eli 510 kg.

²⁸⁸ KA, DA, MMH, Uudistusarkisto, Kihniö A34 1/4

heinäsadon lisäämiseen Koskelalla kuitenkin oli, koska vuonna 1834 talolla oli jo yli 78 tynnyrinalaa niittymaata.²⁸⁹

Kaikilla verojääkäritaloilla tilanne ei ollut yhtä hyvä, kuin mainitulla Koskelalla. Kankaanpään Ala-Honkajoella sijainneen Multisillan verojääkäritalon verollepano oli myöhässä ilmeisesti talon puutteiden vuoksi. Taloa ei pantu verolle vielä vuonna 1836. Vasta vuonna 1844 Multisillassa pidettiin kruununvoudin määräämä tarkastus tilan kunnosta ja vapaavuosien jatkamistarpeesta. Asuinrakennukset olivat kyllä muuten vaatimusten mukaiset, jopa suuremmat, kuin ohjesäännössä, mutta puutteeksi luettiin pirtin puuttuminen. Muista rakennuksista merkittiin puutteeksi kellari (ei ohjesäännössä), työkaluvaja, lampola, sikala ja käymälä. Peltoala oli vaadittavat 8 tynnyrinalaa, mutta katselmusmiehet edellyttivät vielä raivattavaksi 4 tynnyrinalaa lisää heikon maanlaadun vuoksi. Raivauskuluiksi laskettiin 60 ruplaa. Niittyjen tuotto oli 9 aamia, mutta sitä ei vaadittu lisättäväksi. Vuoden 1822 tarkastuksessa Multisillalla todettiin olleen 15,5 aamin heinäsato. Saattaa olla, että osa niityistä oli annettu torpille, joita talolla oli kolme: Korvenoja, Hakala ja Valli. Näistä Korvenoja maksoi vuokraa 12 pankin ruplaa vuodessa, Hakala 6 ruplaa ja Valli 12 päivää päivätöitä. Mainittakoon vielä, että talolla oli 2 hevosta, 5 lehmää, 2 nuorta nautaa ja 10 lammasta. Talolla oli myös palvelusväkeä, yksi renki ja yksi piika. Talon arvoksi laskettiin 94 hopearuplaa ja puutteiksi 134 hopearuplaa. Vasta puutteiden tultua suoritetuiksi voitiin talolle asettaa täysi vero. Talolle myönnettiin vapaavuosia koko verosta vuoteen 1851 ja puolesta verosta vuoteen 1856. Metsävero tuli kuitenkin maksaa vuodesta 1844 lähtien. Multisilta määrättiin jo vuonna 1841 Kankaanpään tulevan kirkkoherranpappilan vahvistukseksi, mutta järjestely peruttiin vuonna 1858 ja Multisilta ostettiin perinnöksi seuraavana vuonna.²⁹⁰

Kruununtalojen viljelyohjesäännöillä ja tarkastuksilla pyrittiin paitsi turvaamaan talojen hyvä hoito ja varmistamaan verotulojen saanti vapaavuosien jälkeen, myös levittämään uusia käytäntöjä ja tekniikoita muille tiloille. Valtion toimesta annettua maatalousneuvontaa oli jo 1700-luvulla tehostettu mm. oppaiden avulla. Vuonna 1790 perustettiin tätä tarkoitusta varten Suomen Talousseura. Uusia viljelytekniikoita ja -käytäntöjä otettiin ensin käyttöön säätyläisten omistamissa kartanoissa, mutta yleisesti Suomen maatalous pysyi vielä 1800-luvun alkupuolella vanhakantaisena ja tuottavuudeltaan heikkona. Kasvavan väestön viljan tarve voitiin tyydyttää vain uutta peltoalaa raivaamalla.²⁹¹

²⁸⁹ KA Turku TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat Hbd:5

²⁹⁰ KA. STO KD 163/102 1844; KA, DA. MMH, TPL, Ikaalisten kihlakunnan maakirjat 1905, 102

²⁹¹ Soininen 1980, 398-399

10.2 Asutuksen tuloksia

Kuten väkilukua käsittelevässä luvussa 2.2 on todettu, Ikaalisten väkiluku kolminkertaistui 1700-luvun puolivälistä vuosisadan loppuun mennessä. Kantatalojen halkomiset, torppien perustamiset ja uudisasutus laajoilla asumattomilla alueilla mahdollistivat nopean väestönkasvun. Turun ja Porin läänin puoleisella alueella Ruoveden emäseurakuntaa ja Kurun kappelissa kasvu oli prosentuaalisesti hitaampaa. Ikaalisten väkiluku oli vuonna 1780 5 939 henkeä ja vuonna 1800 jo 8 536 henkeä. Tutkimusajan lopulla vuonna 1855 Ikaalisten ja itsenäistyneen Kankaanpään seurakunnan väkiluku oli yhteensä 19 388. Ruoveden asukasluku Turun ja Porin läänin puolella ei selviä väkilukutauluista erikseen vuonna 1780, mutta vuonna 1800 se oli 1 908.²⁹²

Taulukko 7. Ikaalisten taloluvun kehitys väkilukutaulujen mukaan 1780 - 1855²⁹³

Talotyyppi	1780 ¹	1800	1820 ²	1830 ³	1855 ⁴
Vanhat ja uudet					
perintö- ja kruununtalot	323	423	545	578	619
Kruununtorpat	-	-	-	102	25
Verojääkäritalot	-	-	(109)	(101)	-
Yhteensä	323	423	545	680	644

Taulukko 8. Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisen osan taloluvun kehitys maakirjojen mukaan 1780 - 1855²⁹⁴

Talotyyppi	1780	1800 ⁵	1820 ²	1830 ³	1855 ⁴
Vanhat ja uudet					
perintö- ja kruununtalot	51	59	n. 105	101	124
Kruununtorpat	-	-	-	31	17
Verojääkäritalot	-	-	(33)	(30)	-
Yhteensä	51	59	105	132	141

¹ Ikaalisten osalta on käytetty väkilukutaulukoita vuosina 1780-1855, koska maakirjasta ei saa suoraan talolukua. Uudistalot ovat luvuissa mukana. Maakirjoissa ilmoitettu verotuksellinen taloluku (hemmantal) ei tarkoita samaa kuin talojen lukumäärä, joten talot on laskettava maakirjasta yksitellen, kuten Ruoveden osalta on vähäisemmän talomäärän vuoksi tehty.

²⁹² KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1780-1855; KA. DA. Ruoveden seurakunnan/TPL väkilukutaulut 1800

²⁹³ KA, DA. Turun ja Porin läänin maakirja 1780, 7707:612-631; KA. DA, Ikaalisten väkilukutaulut 1780-1855; Markkola 2006, 190

²⁹⁴ KA. DA. Turun ja Porin läänin maakirja 1780, Ruovesi, 650-653; TPL maakirja 1820, 740-748; TPL maakirja 1830, 870-888, TPL maakirja 1855, 1310-1321; KA. DA. Ruoveden seurakunnan/TPL väkilukutaulut 1800.

² Vuoden 1820 verojääkäritalojen määrä on otettu vuonna 1822 laaditusta luettelosta (KA Turku, TPLKo, Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5).

³ Kruununtorpat mainitaan erikseen maakirjoissa 1830 - 1855. Verojääkäritalot olivat sekä Ikaalisissa että Ruovedellä yhtä lukuun ottamatta kruununtorppia v. 1830.

⁴ Vuonna 1855 verojääkäritalot olivat enimmäkseen jo perintö- tai kruununtaloja, pieni osa oli vielä kruununtorppia. Vuoden 1855 luvuissa on mukana myös itsenäistynyt Kankaanpään seurakunta. Taloluvun lisäys v. 1855 johtuu miltei kokonaan verojääkäritalojen siirtymisestä talojen ryhmään verollepanojen jälkeen. Ikaalisten (Ikaalisten emäseurakunta, Jämijärvi, Kihniö ja Parkano) ja Kankaanpään (Kankaanpään emäseurakunta, Honkajoki ja Karvia) seurakunnat yhdessä.

⁵ Koska täydellisiä maakirjoja ei ole vuodelta 1800, on käytetty väkilukutaulun tietoja

Ikaalisten alueen taloluvun kehityksen tarkasteluun on taulukoissa käytetty väkilukutaulujen ilmoittamaa talollisten määrää, koska maakirjoista ei saada suoraan ko. vuosilta talojen määriä. Sen sijaan pienemmän Ruoveden alueen talot on laskettu yksitellen maakirjoista. Väkilukutaulujen määrä vastaa melko hyvin todellista talolukua, mutta on aina jonkin verran suurempi, koska maakirjoissa tilapäiset autioitumiset tai muut muutokset eivät välttämättä heti näy. Ikaalisten väkilukutaulut ilmoittavat talollisten ja maata viljelevien säätyläisten luvuksi vuonna 1780 276. Uudisasukkaita mainitaan olevan erikseen 47 ja nämä on taulukossa laskettu talolukuun. Vuoteen 1800 mennessä taloluvun kasvussa näkyvät vanhojen talojen osalta halkomiset ja uudistalojen lisääntyminen. Väkilukutaulut ilmoittavat talollisisänniksi 353 ja maata viljeleviksi säätyläisiksi kaksi sekä lisäksi uudisasukasisäntien määräksi 68. Nämä ryhmät yhteen laskien on saatu 423 taloa. Isojaon vaikutukset alkavat jo näkyä näissä luvuissa ja erityisesti ne näkyvät seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana.

Vuonna 1820 väkilukutauluissa isäntiä oli 522 ja uudisasukkaita 23 isäntää, jolloin talomääräksi on saatu 545. Uudistalolliset on ilmoitettu vain lisäyksenä edellisen 5-vuotiskauden jälkeen, joten heidän lukunsa on todellisuudessa suurempi. Uudistaloista osa on edelleen selvästi myös torppien ryhmässä. Myöskään verojääkäritalojen isäntien merkitsemisestä talojen tai torppareiden ryhmään ei ole varmuutta. Maakirjoissa niitä ei verottamattomina myöskään ole. Kruununtorpat ovat maakirjoissa vuosina 1830 ja 1855 erillisenä ryhmänä. Vuonna 1830 Ikaalisissa oli 545 talollista ja 37 uudistalollista (edellisen 5-vuotiskauden jälkeen). Vuodesta 1820 vuoteen 1830 verojääkäritalojen määrä väheni muutamien 1820-luvulla tehtyjen verollepanojen vuoksi. Talot siirtyivät tällöin kruununtaloiksi. Vuonna 1830 Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalot olivat maakirjoissa vielä kruununtorppina.²⁹⁵ Tuomo Koukkula on tilastoinut Kurun kappelin talot ja torpat kymmenvuotiskausittain ja saanut esimerkiksi

²⁹⁵ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1780-1850. KA. DA. Turun ja Porin läänin maakirjat, Ikaalinen ja Ruovesi 1780, 1800, 1820, 1830, 1855

vuodelta 1808 69 taloa ja 86 torppaa. Taloluvultaan suurimmat kylät olivat Aurejärvi ja Riuttaskorpi, yhteensä 39 taloa. Vuonna 1845 Kurussa oli taloja 80 ja torppia 141.²⁹⁶

Kaikkiaan verojääkäreiksi ilmoittautuneita oli vuonna 1803 ja sen jälkeen eri vuosina tehtyjen verojääkäriluetteloiden mukaan 206. Suurin osa hylätyistä hakijoista oli jo verolle pantuja uudistaloja tai ilman tiettyä tilanpaikkaa vailla olevia. Helpoimmin verojääkäritaloiksi hyväksyttiin jo olemassa olevat uudistalot kruunun yhteismailla ja isojaossa liikamaille jääneet torpat. Virallisesti verojääkäritaloiksi hyväksytyjä oli 1820-luvun tilanteen mukaan 147 taloa. Osa näistä pantiin verolle vuosina 1825-27 ja suurin osa vuonna 1836. Sen jälkeen talot olivat tavallisia kruunun taloja tai kruunun torppia, mutta 1830-luvun lopulta lähtien moni verojääkäritalo ostettiin perinnöksi. Vuosien mittaan osa verojääkäritaloista jäi autioiksi, osalla hakijoista jäi uudistalon perustaminen kokonaan toteuttamatta, osa ei onnistunut tulemaan tilallaan toimeen ja jotkut halusivat luopua verojääkärisitoumuksesta kesken vapaavuosien. Näitä muutoksia tapahtui etenkin asukkaan vaihtuessa. Syitä oli siten monia, miksi verojääkäreiksi hyväksytyjä tiloja jäi järjestelmästä vuosien kuluessa pois. Joidenkin talojen osalta sekä viranomaisilla että asukkailla oli epätietoisuutta talon luonteesta. Joskus verojääkäritaloiksi luultiin taloja, joita ei niiksi ollut Ruotsin vallan aikana alun perin hyväksyty.

On mielenkiintoista verrata myös talollisten ja tilattoman väestön kehitystä vuosien 1780 ja 1855 välillä. Vuonna 1780 talollisväestöä muutama viljelevä säätyläisperhe mukaan lukien oli Ikaalisissa 1 874 henkeä, joka oli 31,5 % kokonaisväestömäärästä, 5 939 hengestä. Tilattoman väestön osuus oli tällöin 68,5 %. Vuoden 1800 kokonaisväkiluvusta, joka oli 8 536 henkeä, talollisperheiden osuus oli 38 % ja tilattomien 62 %. Taloluvun kehityksen tarkastelu vuosilta 1820, 1830 ja 1855 väkilukutauluista ei ole saatavissa vastaavia lukuja, koska tilastointitapa oli muuttunut. On kuitenkin selvää, että tilattoman väestön määrä alkaa jyrkästi nousta 1800-luvun kuluessa.²⁹⁷ Esimerkiksi torppareiden määrä suhteessa talollisten määrään kasvoi vuodesta 1800 (223/423) vuoteen 1850 (1311/663) 52,7 %:sta 197,7 %:iin.²⁹⁸ Ruoveden Turun ja Porin lääniin kuuluvaa pitäjän osaa ei tilastoitu erikseen. Torppa-asutus oli 1800-luvun ensimmäisen puoliskon aikana Ikaalisten pitäjässä selvästi suositumpaa, kuin uudisasutus, mikä johtune uudisasutukseen käytettävissä olevan ja sopivan maan vähenemisestä. Valtion asutuspolitiikan suunnanmuutos alkaa näkyä viimeistään 1830-luvulla. Väkilukutaulujen mukaan Ikaalisissa oli torppareita vuonna 1800 223 ja vuonna 1850 1311, joten kasvua oli 487,9 %. Uudistalollisten määrän selvittäminen on hankalaa, koska vuoden 1800 väkilukutaulujen ilmoittama luku 68 on liian alhainen ja

²⁹⁶ Koukkula, 35, 53

²⁹⁷ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1780-1850.

²⁹⁸ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1800-1850; Carlson 1871, 148; Markkola 2006, 190

sen jälkeen väkilukutaulut ilmoittavat vain viisivuotiskausittain uudet uudistalolliset, jotka asuivat liikamailla tai kruunun yhteismailla. Osa uudisasukkaista on väkilukutauluissa ilmeisesti merkitty talollisten ryhmään ja osa torppareiksi. Vuosien 1805 ja 1850 välillä väkilukutaulut ilmoittavat yhteensä 123 uutta uudistalollista. Heitä siirtyi tänä aikana luonnollisesti talollisten ryhmään sen jälkeen, kun talot oli pantu verolle.²⁹⁹

10.3. Pelto- ja niittyalojen kasvu

Seuraavissa taulukoissa tarkastellaan Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalojen pelto- ja niittymaiden pinta-aloja vuosien 1837-1843 verollepanoihin liittyneiden lopullisten jakotoimitusten tietojen perusteella. Verojääkärijärjestelmän alkuvaiheen talokohtaisia pinta-aloja on saatavissa vuosien 1803 ja 1806 rekrytointiluetteloista, isojaon ja eri vuosina tehtyjen maanmittaustoimitusten asiakirjoista sekä vuosien 1821-22 katselmuskertomuksista, mutta yhtenäistä luetteloa koko alueelta ei ennen vuosia 1837-1843 ole koottavissa. Pinta-aloissa ei ole mukana jakoluetteloissa mahdollisesti ilmoitettuja uudisraivioita tai viljelykseen sopivia palstoja (uppodlingsmark).

Taulukko 9. Verojääkäritalojen peltoalat 1837-43 (tynnyrinalaa)³⁰⁰

Alue	1-5 ta	6-9 ta	10-15 ta	16- ta
Ikaalinen	8	12	9	1
Jämijärvi	1	3	1	-
Kankaanpää	1	4	1	-
Kihniö	23	7	5	-
Parkano	10	7	2	-
Ruovesi	11	12	1	-
Yhteensä	54	45	19	1

Peltoalojen osalta nähdään, että ne olivat yllättävän pieniä vielä 1830-luvun lopussa, vaikka suuri osa taloista oli aloittanut torppina tai kruunun uudistaloina viljelyksen jo 60 - 70 vuotta aikaisemmin. Enintään viiden tynnyrinalan peltoja oli 45 %:lla taloista, 6-9 tynnyrinalaa oli noin 38 %:lla, 10-15 tynnyrialaa noin 16 %:lla ja sitä suurempia peltoaloja oli vain yhdellä talolla, Ikaalisten Kiialan kylän Heiskalalla. Uudistalojen ja verojääkäritalojen viljelysohjesääntö (1806) edellytti, että 1/4 manttaalin

²⁹⁹ KA. DA. Ikaalisten seurakunnan väkilukutaulut 1780-1850

³⁰⁰ KA Turku, TPLKo, Hbd:5; KA. DA. MMH, Uudistusarkisto, Ikaalinen A19:4/31-35; Höytölä A19:4/36-37; Miettinen A19:22/31-32; Isö-Röyhiö A19:6/7-66; KA. MMH. Ruovesi H66 12/8-10. Kaikki muut, paitsi Ikaalisten Iso-Röyhion kylän mittaustiedot ovat vuodelta 1837.

talolla tuli olla vapaavuosien jälkeen käytössä ja aidattuna 8 tynnyrinalaa peltoa ja niittyjä 16 aamin heinäsattoa varten. Ikaalisten emäpitäjän alueella oli eniten suurempia taloja. Näistäkin valtaosa oli vanhoja talojen torppia, jotka jäivät isojaossa liikamaille ja kruunulle. Kihniön, Parkanon ja Ruoveden alueella oli peltoaloiltaan selvästi eniten pienempiä taloja. Näillä alueilla karjatalous korvasi peltoviljelyn vähäisyyttä, mitä osoittaa niittyalojen suurempi määrä. Vertailuksi voi ottaa Parkanon kylän isojaossa vuonna 1799 jaetut peltoalat. Jos jättää kaksi uudistaloa laskelmasta pois, niin vanhojen talojen peltoala oli keskimäärin runsaat 16 tynnyrinalaa ja niittyjen pinta-ala noin 36 tynnyrinalaa.³⁰¹

Taulukko 10. Verojääkäritalojen niittyalat 1837-43 (tynnyrinalaa)³⁰²

Alue	1–10 ta	11–20 ta	21–30 ta	31–40 ta	41-50 ta	51- ta
Ikaalinen	5	10	9	5	3	-
Jämijärvi	1	1	3	-	-	-
Kankaanpää	-	2	2	-	1	1
Kihniö	4	7	6	5	9	4
Parkano	4	3	6	4	-	2
Ruovesi	3	12	5	2	-	2
Yhteensä	17	35	31	16	13	9

Enintään 10 tynnyrinalan niittyala oli 14%:lla taloista, 11-20 tynnyrinalaa oli 29 %:lla, joka oli suurin ryhmä Ikaalisissa ja Ruovedellä sekä koko tutkimusalueella. Lähes yhtä suuri oli 21-30 tynnyrinalan ryhmä ja 31 %:lla taloista niittyala oli tätä suurempi. Ikaalisissa suurin osa talojen niityistä oli alle 30 tynnyrinalaa, mutta Kihniössä hiukan yli puolet niittyaloista oli tämän yli. Kihniön suurimmat niityt jääkäritaloista olivat Jytilällä (71 ta) ja Koskelalla (64 ta). Eri alueiden erilaisiin jakoperusteisiin vaikutti tietenkin maan laatu. Huonompaa niitty- ja metsämaata jyvitetiin taloille enemmän Kihniössä, kuin pitäjän eteläisimmillä alueilla.

Talokohtainen otos valottaa kiinnostavalla tavalla talojen raivauksen edistymistä sekä hallinnollisia käytäntöjä ja säädösten soveltamista. Otokseen on valittu vanhalta asutusalueelta Kyrösjärven rannalta Kiialan kylän verojääkäritalot Heiskala, Luotolinna, Majamäki ja Unnanlahti, jotka mitattiin yhtä aikaa, sekä harvaan asutulta alueelta Kihniön kylästä, Järventaustan, Jytilän, Luomalahden ja Tuiskun verojääkäritalot, jotka erotettiin v. 1806 pääosin Korhosen vanhan talon maista. Vertailuvuodet ovat

³⁰¹ Rantatupa 1971, 130

³⁰² KA Turku, TPLKo, Hbd:5; KA. DA. MMH, uudistuskartat, Ikaalinen A19:4/31-35; Höytölä A19:4/36-37; Miettinen A19:22/31-32; Iso-Röyhiö A19:6/7-66; KA. MMH. Ruovesi H66 12/8-10. Kaikki muut, paitsi Ikaalisten Iso-Röyhion kylän mittaustiedot ovat vuodelta 1837.

Kiialan osalta 1797 -1806 (isojako) ja 1837 sekä Kihniön osalta 1806 (Korhosen talon liikamaiden jako) ja 1837.

Taulukko 11. Talokohtainen vertailu pinta-aloista vuosilta 1806 ja 1837 (tynnyrin- ja kapanalaa)³⁰³

<u>Kylä ja talo</u>	<u>1806</u>	<u>1837</u>
<u>Kiiala, Heiskala</u>		
Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 200 ta/mt.	1/4/ 2 000 ta/mt.
Pellot	13/23	17/23
Niityt	33/23	53/9 (sis. raiviot)
Metsät	252/18	429
Jaettu yhteensä	300/28	500
Joutomaat	82/28	148/20 (ei veronalaista)
<u>Kiiala, Luotolinna</u>		
Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 200 ta/mt.	1/6 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	14/28	14/20
Niityt	30/7	30/7 (sis. raiviot)
Metsät	254/29	288/15
Jaettu yhteensä	290	333/10
Joutomaat	72/24	70/7 (ei veronalaista)
<u>Kiiala, Majamäki</u>		
Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 200 ta/mt.	1/8 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	12/20	12/20
Niityt	30/7	30/7 (sis. raiviot)
Metsät	256/27	207/5
Jaettu yhteensä	296/20	250
Joutomaat	93/-	85/24 (ei veronalaista)
<u>Kiiala, Unnanlahti</u>		
Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 200 ta/mt.	1/8 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	11/7	12/-
Niityt	31/10	31/10 (sis. raiviot)
Metsät	216/17	206/22
Jaettu yhteensä	299/2	250
Joutomaat	63/28	68/21 (ei veronalaista)

³⁰³ KA. DA. MMH, Uudistusarkisto Ikaalisten mlk A19:4/1-11 1806; A19:4/31-35 1837; Kihniö A34:2/5 1806; A34:2/10-15 1837

Kihniö, Järventausta

Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 500 ta/mt.	1/8 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	5/24	8/25
Niityt	34/18	32/25 (sis. raiviot)
Metsät	334/22	208/13
Jaettu yhteensä	375	250
Joutomaat	30/14	31/31 (ei veronalaista)

Kihniö, Jytilä

Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 500 ta/mt.	1/4 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	6/13	12/10
Niityt	37/16	96/19 (sis. raiviot)
Metsät	331/3	391/2
Jaettu yhteensä	375	500
Joutomaat	174/4	206/16 (ei veronalaista)

Kihniö, Luomalahti

Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 500 ta/mt.	1/8 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	29/21	29/- (sis raiviot)
Niityt	37/16	27/27 (sis. raiviot)
Metsät	307/27	193/4
Jaettu yhteensä	375	250
Joutomaat	54/6	321/- (ei veronalaista)

Kihniö, Tuisku

Jakoperuste	1/4 mt./n. 1 500 ta/mt.	1/8 mt./ 2 000 ta/mt.
Pellot	3/30	18/7
Niityt	37/16	43/9
Metsät	333/23	199/1
Jaettu yhteensä	375	250
Joutomaat	192/31	132/27 (ei veronalaista)

Verojääkäritalojen pelto- ja niittyaloissa ei usean talon kohdalla tapahtunut juurikaan muutosta noin 30 vuoden aikana. Niittyjen osalta on huomattava, että niitä vaihdettiin eri mittauksissa jonkin verran talojen välillä, joten vertailuvuosien tiedot eivät ole täysin verrannolliset. Pienempi määrä saattoi merkitä parempilaatuisia niittyjä ja päinvastoin. Sama pätee metsiin. Joka tapauksessa metsämaa oli se varsinainen muuttuva tekijä, kun jaettiin maata manttaaliluvun perusteella verollepanomittauksissa. Ensimmäisissä jakotoimituksissa peltojen ja niittyjen maanlaatu sekä metsien laatu olivat luonnollisesti

tärkeitä ensinnäkin manttaaliluvun määräämisessä ja toiseksi alueen yleisen manttaaliperusteen määräämisessä (tynnyrinalaa/koko manttaali). Vuoden 1806 jakotoimituksissa kaikki verojääkäritalot olivat 1/4 manttaalin suuruisia, mutta Kiialan ja Kihniön manttaalia kohti jaettava pinta-ala oli erilainen. Kiialassa se oli 1 200 tynnyrinalaa/manttaali ja Kihniössä 1 500 tynnyrinalaa. Vuonna 1837 verojääkäritalojen jakotoimituksissa käytettiin talokohtaisia manttaalilukuja 1/8-1/4 ja koko alueen manttaaliperuste oli 2 000 tynnyrinalaa/manttaali. Suuret metsäalat eivät välttämättä kerro talon elinkelpoisuudesta, mutta manttaaliluvun ja veronmaksukyvyyn välillä oli oltava kuitenkin yhteys. Metsien arvon noustessa myös metsäalan merkitys kasvoi. Kruununtorvilla saattoi olla verolle pantuja jääkäritaloja suurempia pinta-aloja. Juuri Kihniön seudulla moni kruununtorppa sai maata noin 500 tynnyrinalaa. Sen sijaan Ruovedellä kruununtorpat saivat yleisesti vähän yli 200 tynnyrinalaa. Verotettavan maan lisäksi taloille jaettiin joutomaita, jotka saattoivat olla enimmillään useampi sata tynnyrinalaa.

Kartta 2. Parkanon Kuivasjärven Mansikkaviidan verojääkäritalon pelto- ja niittytilusten kartta 1830.³⁰⁴

(seuraavalla sivulla)

Mansikkaviidan karttaan liittyvä selitys:

Pellot (ta/ka)

24: Etelävainio hietamaata 3/8

25: Pohjoisvainio hietamaata 1/20

25 x: Rantavainio hietamaata 1/25

Humalatarha 1/2 ka talon tontilla

Niityt:

24: Etelävainion kesanto 4/13,5, heinäsaato 50 leiviskää

25: Pohjoisvainion kesanto 1/20, heinäsaato 15 leiviskää

25x: Rantavainion kesanto 1/8, heinäsaato 15 leiviskää

26: Arosuon kytö 4/31, heinäsaato 45 leiviskää

27: Kettunevan kytö (1-3 kyynärää syvä), 2/16, heinäsaato 1 aami (62,5 leiviskää)

Niittyjen pinta-ala yhteensä 14/24,5 ta/ka ja heinäsaato 3 aamia, 5 leiviskää. Niittyjen tuotto oli siten vain 13 leiviskää (110,6 kg) tynnyrinalalta.

Metsiä ei vielä ollut erotettu kruunun yhteismaasta, mutta peltoaitauksissa (24-25x, merkitty puukuviolla) oli metsämaata 1 ta 24,5 ka.

³⁰⁴ KA. DA. MMH, Uudistuskartat Parkano A79:4/5 1830; Maanmittauslaitos, Parkano, Kuivasjärvi 4:3 I

Charta

fast. stad den 28 Januari 1831.

J. W. Westerberg

öfver
Mansikavita Skatte Jagare Hem-
mans Åhrar belägne uti Skalis Lochen
Åbo Län affattade Ar 1830. af.

J. W. Westerberg.

RN:8.

Kartta 3. Kihniön Korhosen talon ja neljän verojääkäritalon yhdistetty tiluskartta v. 1801, 1809 ja 1837³⁰⁵

³⁰⁵ KA. DA.MMH, Uudistuskartat, Kihniö A:34:2/16 1837

Edellä olevan Korhosen vanhan talon kartan mukaiset maat ja osittain sen liikamaista muodostetut verojääkäritalot Jytilä (D), Järventausta (B), Luomalahti (E) ja Tuisku (C) on mitattu v. 1801, isojaettu 1809 ja samaa karttaa on käytetty myös verollepanomittauksissa v. 1837. Jakotoimitus on vahvistettu Ikaalisten käräjillä 12.10.1838. Korhosen vuonna 1572 savolaisasutuksen seurauksena perustettu talo sijaitsee Kihniöjärven (nyk. Korhosjärvi) länsirannalla niemessä. Vasemmalla alareunassa näkyy Sulkuejärvi, jonka itärannalle, Luomalahden talon eteläpuolelle muodostui myöhemmin Kihniön kirkonkylä.³⁰⁶ Talojen halkomisen ja torppien perustamisen myötä Korhosjärven asutus kasvoi 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa, jolloin harva asutus tiivistyi selvemmin kyläksi.

11. UUDISASUTUS VASTAAN METSÄTALOUS

Uudisasutus on aina ollut kiinteässä kytköksessä metsiin. Metsästä on raivattu pellot ja niityt, saatu rakennus- ja kotitarvepuut ja suoranaisesti käytetty viljelyyn kaskien muodossa. Asutuimmilla seuduilla metsien väheneminen kiinnitti viranomaisten huomiota 1600-luvulta lähtien ja sitä pyrittiin lainsäädännöllä säätelemään. Erityisesti kaskeaminen ja tervanpoltto, mutta myös sahalaitokset, tulivat tiukempaan valvontaan. Jo 1600-luvulla metsien väheneminen nähtiin varsinkin emämaassa uhkaksi vuoriteollisuudelle, jota valtiovalta erityisesti suosi.³⁰⁷ Metsälainsäädännöllä tiukennettiin yksityistä metsäkäyttöä vähitellen enemmän ja enemmän 1600-luvulta 1800-luvulle. Erityisiä metsäasetuksia ja -lakeja annettiin vuosina 1647, 1664, 1683, 1734, 1739, 1793 ja 1805. Myös isojaon säädökset sisälsivät metsiä koskevia määräyksiä. Ruotsin ajan metsälainsäädännön tärkeimmät tavoitteet olivat metsien häviämisen ehkäiseminen ja pyrkimys ohjata rajallisten metsävarojen käyttöä valtion kannalta edullisimpiin tarkoituksiin, kuten vuoriteollisuuteen ja laivanrakennukseen. Näihin tavoitteisiin pyrittiin lähinnä kielloilla ja rajoituksilla, jotka perustuivat pääasiassa Ruotsin etelä- ja keskiosien olosuhteisiin ja tarpeisiin.³⁰⁸

Toisaalta erämaaseuduilla metsät nähtiin ennen muuta asutusmahdollisuutena. Ylä-Satakunnassa uudisasutus levittäytyi 1700-luvun jälkipuoliskolla ja 1800-luvun alussa joko viranomaisten luvalla tai sitä ilman kruunun yhteismaille ja isojaon yhteydessä muodostetuille liikamaille. Valtiovalta pyrki kaikin keinoin edistämään asutuksen leviämistä väestönkasvun ja verotulojen lisäämiseksi. Samalla

³⁰⁶ KA. DA.MMH, Uudistusarkisto, Kihniö A:34:2/16 1837; Jokipii 1971, 48; Papunen 1996, 239

³⁰⁷ Hanho 1915, 1-2; Kuisma 2006, 144

³⁰⁸ Tasanen 2004, 143

tunnettiin huolta metsien hävittämisestä. Pohjois-Satakunnankin osalta huoli oli tiedostettu. Kuninkaan verojääkäritalojen perustamista koskevassa päätöksessä vuonna 1806 kiellettiin kaskeaminen ja tervanpoltto näiltä taloilta. Myös maaherra Knut von Troil esitti senaatille vuonna 1811 kaskenpolttokieltoa uudisasukkaille kruunun mailla. Maaherra Mannerheim jatkoi samaa linjaa vuonna 1816 kirjeessään senaatille todeten, että metsien hoito oli Ikaalisissa, kuten yleisesti muuallakin Suomessa huonolla tasolla. Hänkin kannatti kaskenpolton kieltämistä silloisessa laajuudessaan, mutta ehdotti kuitenkin, että kaskeamiseen ja tervanpolttoon varattaisiin taloille tilusalaa kohti tietty osuus 50 vuoden kiertosuunnitelmalla. Senaattikin näki tarpeelliseksi myöntyä sivuelinkeinona harjoitettavaan kaskeamiseen ja tervanpolttoon heikkotuottoisilla alueilla.³⁰⁹

Sama huoli metsien tilasta oli todettu Turun ja Porin läänin lisäksi muuallakin Suomessa. Senaatti ilmoitti maan taloudellisesta tilasta antamassaan kertomuksessa 27.6.1816 metsänhävityksen olevan yleistä ja uuden metsälain säätämisen olevan välttämätöntä. Esitykset johtivat keisarin 12.3.1816 antamaan käskykirjeeseen, jossa määrättiin senaattia esittämään toimenpiteitä, joilla edistettäisiin maan metsien hoitoa ja metsätaloutta yleensä. Asian käsittely senaatissa viipyi aina vuoteen 1823 ja lopulta senaatti päätyi yllättäen toteamaan, että metsien tila ei Suomessa yleisesti ollut huono. Pahimmat tuhot olivat tapahtuneet kaupunkien ja linnoitusten läheisyydessä sekä jakamattomilla mailla. Parhaimmaksi keinoksi metsien hoidon edistämiseksi senaatti katsoi, että jokaiselle maanomistajalle tulee saada selkeät rajat tiluksilleen. Tämän vuoksi oli tarkoituksenmukaista odottaa isojaon loppuun saattamista ja katsoa sen vaikutukset, ennen kuin mitään uutta metsälainsäädäntöä ryhdytään laatimaan.

Mielenkiintoinen kannanotto asian käsittelyn yhteydessä sisältyi Suomen Talousseuralta vuonna 1819 saapuneeseen lausuntoon. Talousseuran mielestä metsätuhojen suurin syy oli ilmeisesti uudisasutus, koska uudisasukkaat näyttivät harjoittavan maanviljelyä vain näön vuoksi. Varsinaisesti he hyödynsivät metsiä helpomman toimeentulon toivossa ja muuttivat seudulta toiselle kuin paimentolaiset tuhoten arvokkaita tukkimetsiä myös hyvien uittoreittien varsilta sen sijaan, että nämä metsävarat olisivat hyödyttäneet vientikauppaa. Tämän saman kuvauksen Talousseura esitti jo vuoden 1816 kertomuksessaan, kuten edellä on todettu. Talousseuran käsitykset olivat kuitenkin vahvasti liioiteltuja ja niissä näkyivät seuran sihteerin, professori C. C. Böckerin henkilökohtaiset talousteoreettiset käsitykset. Uudisviljelijöiden vaeltelusta oli kyllä havaintoja Satakunnastakin ja myös verojääkäritalojen asutusseuranta paljastaa joistakin uudistiloista luopumisia pian aloituksen jälkeen. Talousseuran lausunnossa esitettiin lisäksi, että valtion yhteismetsät oli otettava valtion hoitoon tai annettava sahojen

³⁰⁹ KA. STO ptk 25.5.1816, 899-901; Suomen hallituskonseljin ja Senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816, 98

ja ruukkien käyttöön sillä ehdolla, että niissä pantaisiin toimeen 150-vuotista kiertoa noudattava lohkohakkuu.³¹⁰

Senaatti pyysi keisarin kehotuksesta uudelleen vuonna 1824 maaherroilta tilannekatsausta ja näkemyksiä kaskeamisen laajuudesta ja haitoista sekä toisaalta kaskeamisoikeuksien lisäämistarpeesta lääneissään. Turun ja Porin läänin osalta vt. maaherra Eric Wallensköld (aik. Wallenius) ilmoitti, että kaskeamista harjoitettiin lähinnä Ikaalisten ja Ruoveden pitäjissä, mutta sielläkin aikaisempaa vähemmän. Muualla läänissä se oli vähäistä. Kaskeamisesta oli hänen mielestään enemmän haittaa, kuin hyötyä. Se vei aikaa hyödyllisimmiltä töiltä ja oli synnä moniin tuhoisiin metsäpaloihin. Maaherra ei nähnyt tarvetta lisätä kaskeamisoikeuksia siitä määrästä, mitä keisarin käskykirjeessä 13.3.1817 oli määrätty. Sen sijaan maaherran mielestä hyödyllinen kytöviljely oli lisääntynyt, kuten potaskan valmistuskin. Kytöviljelyn hyödyksi maaherra katsoi viljelysmaan lisääntymisen ja hallojen vähenemisen.³¹¹ Arvo. M. Soininen on osoittanut, että Ruovedellä oli vielä 1830-luvulla kaskista saatava ruissato 10-25 % rukiin kokonaissadosta ja Ruovesi liittyi vielä itäiseen kaskiviljelyalueeseen, mutta Ikaalisten alueella kaskiviljely oli vähäisempää. Vuonna 1838 päättyneen Riuttakorven kylän jääkäritalojen jakotoimituksesta laaditun jakokirjan mukaan kaskia oli vain kahdella talolla, Suojärvellä noin 19 tynnyrinalaa ja Leppämäellä noin 74 tynnyrinalaa. Kytömaata oli vain Loilan talolla vaatimattomat 11 kapanalaa.³¹²

Maaherra Mannerheimin vuoden 1816 ehdotuksissa oli jo nähtävissä ajatus suunnitelmallisen metsänhoidosta, mutta varsinaisesti sahateollisuuden synnyttämä ennen näkemätön metsänhakkuu sai viranomaiset ryhtymään metsävarojen säästämistä tarkoittaviin toimenpiteisiin 1840-luvulla. Tällöin polttopisteeseen nousi nimenomaan kysymys valtion metsien hallinnasta ja valvonnasta. Turun ja Porin läänin maaherralla Lars Gabriel von Haartmanilla tuli olemaan merkittävä rooli tämän asian eteenpäin viemisessä. Maaherra oli kertomansa mukaan useasti yrittänyt saada tarkempaa tietoa Ikaalisten ja Ruoveden pitäjien laajojen kruununmaiden asutustilanteesta, mutta tiedonsaanti kokonaiskuvasta oli ollut vaikeaa. Niinpä hän kääntyi syksyllä 1837 keisarin puoleen ja pyysi suostumusta saada palkata valtion kustannuksella yhden maanmittarin selvittämään Ikaalisten ja Ruoveden verojääkäritalojen käynnissä olevien verollepanomittausten ja erottamisien yhteydessä kruunulle jääviä liikamaita laajemminkin. Maaherra halusi samalla tutkittavan, oliko yhteismaille asettunut luvottomasti asukkaita tai käytettiinkö niitä muuten luvatta. Selvitykseen tuli kuulua myös sopivien vielä asuttamattomien

³¹⁰ KA. STO KD 2/355 1816; KA. VSV:n akti 56 1826; Hanho 1915, 25-27; Meinander 1945, 212; Helander 1949, 67

³¹¹ KA. VSV:n akti 56 1826

³¹² Soininen 1974, 57; KA. MMH H66 12/8-10 1837-38

maiden tutkiminen ja kartan laadinta niistä. Saatuaan maaherran esityksen keisari pyysi asiasta lausuntoa päämaanmittauskonttorilta, jonka vastauksessa keväällä 1838 todettiin, että kaikki Ikaalisissa sijainneet kruunun yhteismaat oli kyllä jo mitattu ja laillisesti perustetut verojäkäritalot ja muut uudistalot erotettu ja verolle pantu. Päämaanmittauskonttori oli kuitenkin samalla kannalla maaherran kanssa siitä, että yhteismailla oli vielä tilaa uusille uudistaloille ja jäljellä olevat käyttämättömät yhteismaat tulisi saada pyykitettyä ja kartoitettua. Tämä oli tärkeää myös näiden maiden luvattoman käytön rajoittamiseksi. Päämaanmittauskonttori esitti myös, että uudet talot olisivat tulevissa erottamisissa ja verollepanoissa vähintään 1/8 manttaalin ja enintään 1/4 manttaalin kokoisia. Tiluslohkojen tuli olla lähellä taloa, eikä etäomistuksia tulisi sallia. Myöskään laajoja soita ei tulisi jakaa taloille. Halukkuutta uudisasukkaiksi tulisi kysyä eri puolilla pitäjiä järjestettävissä kokouksissa ja samalla kysyttäisiin ehdotuksia hyvistä asutuspaikoista. Päämaanmittauskonttori piti kuitenkin selvitys- ja kartoitustyötä liian suurena työnä yhdelle maanmittarille.³¹³

Keisari halusi päämaanmittauskonttorin ja kamaritoimituskunnan lausuntojen jälkeen vielä kuulla von Haartmanin vastauksen. Maaherra laati tammikuussa 1839 aikaisempaa vielä perusteellisemmän esityksen, josta kävi ilmi, että maaherra ei suinkaan halunnut valtion jäljellä olevia yhteismaita vain asutukseen, vaan säilytettäväksi pääosin valtion hallussa ja hoidossa taloudellisista syistä. Uutta yleiskarttaa oli maaherran ilmoituksen mukaan mahdoton saada aikaan käytettävissä olevien jakokarttojen perusteella, mutta hän ehdotti yleiskartan laatimista käyttäen pohjana Johan Tilbergin vuonna 1806 laatimaa karttaa kruunun yhteismaista, mutta pienemmässä mittakaavassa. Tämä kartta annettaisiin sitten alueella mittaus- ja erottamistoimituksia tehneille maanmittareille tietojen ajantasaisiamista varten. Toimituskartat viimeisistä verollepanomittauksista olivat vielä toimituksia tehneiden maanmittareiden hallussa. Maaherra toisti aiemman ehdotuksensa kaikkien Ikaalisten ja Ruoveden Turun ja Porin läänin puoleisen alueen kruunun yhteismaiden ja liikamaiden mittaamisesta ja tutkimisesta, koska alueet olivat niin laajoja, että niillä olisi valtiolle huomattava taloudellinen merkitys. Vuoden 1806 tietojen mukaan kruunun yhteismaita oli Ikaalisissa ja Ruovedellä kaikkiaan noin 418 000 tynnyrinalaa, josta peltoa ja niittyä sekä viljelykseen sopivaa maata oli lähes 23 000 tynnyrinalaa ja metsää noin 233 000 tynnyrinalaa. Suuri osa tuosta alasta oli jaettu uudistiloille, mutta vähintään puolet alasta oli käyttämätöntä. Tämän lisäksi valtiolla oli laajoja hallinnaltaan epämääräisiä liikamaita Karvian, Kankaanpään ja Honkajoen kappeleissa.³¹⁴

³¹³ KA. STO KD 179/104 1844; Kaukamaa 1941, 490

³¹⁴ KA. STO KD 179/104 1844; Kaukamaa 1941, 491

Maaherrana (vuodesta 1837 lähtien nimitys oli kuvernööri) ja vuodesta 1840 lähtien senaatin talousosaston varapuheenjohtajana sekä valtiovaraintoimituskunnan päällikkönä toimineella von Haartmanilla oli suuri vaikutus Suomen suuriruhtinaskunnan taloudelliseen kehitykseen, mutta ”hänen hirmuisuutensa” oli tunnettu myös kärjekkäistä mielipiteistään. Vuoden 1839 kirjeessään senaatille ja keisarille hän arvosteli jyrkin sanoin maassa harjoitettua asutuspolitiikkaa ja sen perustana olevaa vanhentunutta lainsäädäntöä. Maaherran käsityksen mukaan valtion asutuspolitiikan ja talousajattelun päätavoite oli tähän saakka ollut väestönkasvu ja uudisasutus. Uskottiin, että mitä nopeampaa väestönkasvu oli ja mitä enemmän uusia tiloja maakirjoihin ilmestyi, sitä varmemmin maan hyvinvointi kasvaisi. Asutusinnossa oli perustettu paljon myös sellaisia tiloja, joilla ei ole ollut maan laadun tai kokonsa vuoksi edellytyksiä tulla pysyviksi taloiksi. Lisäksi kruunun yhteismaiden ja uudistilojen tai vanhojen kylien ja talojen omistuksien rajoja ei ole aina merkitty maastoon, ja kruunun metsille on aiheutunut luvattomasta käytöstä suurta vahinkoa. Lainsäädännön lisäksi maaherra näki puutteena lääninhallinnon jonkinasteista tietämättömyyttä kruunun yhteismaiden käytettävyydestä ja sopivuudesta asutukseen, mikä johtui hänen mukaansa siitä, että kattavia selvityksiä asiasta ei ollut tehty. Maaherra kuvaili, että vielä neljännesvuosisata taaksepäin kasvoivat ”mitä ihanimmat” metsät Noormarkussa, Pomarkussa, Mouhijärvellä ja Ikaalisten pitäjän länsiosissa, mutta uudisasutuksen seurauksena nämä metsät oli hakattu ja tuhoa olivat vielä metsäpalot täydentäneet niin, että jäljellä on vain nummia ja kivilouhikoita. Oli myös mahdollista, että yöhallat olivat lisääntyneet metsien suojaavan vaikutuksen vähennyttyä.³¹⁵

Mutta aivan kaikkea ei maaherrankaan mielestä läänin alueella ollut metsissä menetetty, vaan vielä oli asutukselta ja käytöltä säästynyt hyviä metsiä erityisesti Kihniön seudulla ja Aurejärven ympäristössä. Näiden kruunun metsämaiden tutkimista, sekä hallinnan ja valvonnan järjestämistä maaherra piti esityksensä tärkeimpänä kohtana. Esityksensä lopuksi maaherra kiirehti kruunun yhteismaiden tutkimista ja jakamista joko uudisasutukseen, mikäli maat siihen soveltuisivat, tai jättämistä valtion omistukseen ”metsäpuistoina”. Arvion mukaan työ kestäisi pystyvältä maanmittarilta 3 - 4 vuotta. Aika olisi maaherran mukaan sopiva, koska koko yhteismaa-alueelle levittäytyneiden verojäkäritalojen erottamiset oli saatu tehtyä.³¹⁶

Maaherra von Haartman ei siis talousmiehenä täysin vastustanut uudisasutusta, mutta piti tärkeänä, että asutuslupia myönnetään vain asutukseen soveltuville alueille ja, että yksityisten ja valtion maiden käyttö on kartalla, maastossa ja käytännössä selkeästi määritelty. Hän ymmärsi maatalouden kehittämisen

³¹⁵ KA. STO KD 179/104 1844

³¹⁶ KA. STO KD 179/104 1844

tärkeyden ja merkityksen yhtenä elinkeinona muiden joukossa. Hänen ehdotuksestaan Suomeen perustettiin ensimmäinen maatalousoppilaitos Mustialaan vuonna 1840.³¹⁷ Nils Meinander on arvellut, että von Haartmanin suureen pelkoon metsien loppumisesta on vaikuttanut hänen oman lääninsä huono tilanne. Etenkin Porin takamailla oli metsien hävityksestä räikeitä esimerkkejä. Puutavarayhtiöiden talonpojilta vuokraamien metsämaiden hakkuut sekä asukkaiden itsensä harjoittama käsisahaus ja muu puunkäyttö olivat tähän tilanteeseen vaikuttaneet. Vaikka von Haartman piti metsien säästeliästä hyötykäyttöä, ja myös sahateollisuutta, suurena mahdollisuutena maalle, hän kuitenkin vastusti sahalaitosten näköpiirissä olevaa liian voimakasta leviämistä peläten sen merkitsevän metsävarojen loppumista. Metsiä tulisi hänen mielestään hakata enintään vuosikasvun verran. Ajatus kuulostaa tänä päivänä varsin ajankohtaiselta. Metsätalouden kehitys todisti ajan mittaan von Haartmanin pelon metsien pikaisesti loppumisesta turhaksi.³¹⁸ Aikakauden toinen suuri talousmies J. W. Snellman sen sijaan oli täysin vastakkaisella kannalla metsä- ja asutuspolitiikassa. Hän kannatti metsien tehokasta hyödyntämistä ja sahateollisuuden vapauttamista, mutta ei kuitenkaan uskonut metsäteollisuuden tulevaisuuteen. Metsämaa oli Snellmanin mukaan taloudellisimmassa käytössä raivattuna pelloksi. Molemmat talousmiehet näin ollen kannattivat metsävarojen taloudellista hyödyntämistä, mutta eri näkökulmasta.³¹⁹

Senaatin talousosasto suostui von Haartmanin esittämän maanmittarin palkkaamiseen. Maanmittarin tehtävänä oli tutkia, kuvata ja merkitä kartalle Ikaalisissa ja Ruovedellä sijaitsevien valtion yhteismaiden laajuus, sijainti ja maaperä sekä erottaa ja pyykittää niihin rajoittuvat ja niillä olevat yksityiset maa-alueet, mikäli sitä ei ollut vielä tehty. Lisäksi tuli kartoittaa ja kuvata yhteismailla olevat viljelyskelpoiset ja uudistilojen perustamiseen soveltuvat maa-alueet sekä metsät ja niiden lisäksi viljelyyn kelpaamattomat maat. Muiden von Haartmanin ehdotusten suhteen jäätiin vielä odottamaan tämän kartoituksen tuloksia.³²⁰

Kartoitustyö, jota hoiti komissiomaanmittari Gustaf Mohell, eteni kuitenkin hitaasti. Vuoteen 1844 mennessä hän oli ehtinyt tutkia vasta Ikaalisten yhteismaiden asutettuja alueita. Työn aikana ilmaantui paljon uudisasukkaiksi halukkaita ja varmaan se oli yhtenä syynä, että maaherra von Haartmanin seuraaja Gabriel Anton Cronstedt teki kesällä 1844 edeltäjänsä aiemman esityksen pohjalta senaatille ja keisarille uuden esityksen, joka kuitenkin poikkesi monessa kohtaa von Haartmanin ehdotuksesta. Cronstedt esitti ilmeisesti lääninsä maanmittauskonttorin aloitteesta, että maanmittari tutkisi

³¹⁷ KA. STO KD 179/104 1844; Kalleinen 2001, 117

³¹⁸ Meinander 1945, 212-215

³¹⁹ Kuisma 2006, 223-225

³²⁰ KA. STO ptk. 25.1.1839, 191v-195v; Kaukamaa 1941, 494

uudisasukkaaksi halukkaalle hänen esittämänsä alueen samassa yhteydessä, kun tämä muutenkin oli tekemässä yleiskartoitusta jollakin seudulla ja antaisi uudisasukkaalle väliaikaisen asukaslupan. Näin uudisasukas pääsisi Cronstedtin mukaan heti aloittamaan raivaustyöt, eikä hänen tarvitsisi odottaa vuosikausia päätöksiä. Muutoin viivytyksen johdosta asukas saattaisi luopua asutushankkeestaan. Maaherra esitti lisäksi, että asutukseen sopivat kruunun yhteismaat pitäisi erottaa vähintään 1/12 manttaalin suruisiksi tiloiksi tai, jos viljelysmaata ei olisi riittävästi, tulisi muodostaa kruununtorppia kiinteällä verrolla. Viljelykseen sopimattomat osuudet yhteismaista tulisi perustaa kruununpuistoiksi ja valvonnan alaisiksi metsäalueiksi.³²¹

Senaatin kamaritoimituskunta antoi lausuntonsa maaherran esityksestä tammikuussa 1845.

Kamaritoimituskunta katsoi, kuten aiemmin päämaanmittauskonttorikin, että käynnissä olevan kaikkia kruunun yhteis- ja liikamaita koskevan selvitystyön yhteyteen ei ollut järkevää ottaa koko mittaushanketta viivästyttäviä lisätöitä. Uusien tilojen väliaikainen erottaminen olisi hankalaa, koska niiden rajat riippuisivat kuitenkin kokonaisselvityksestä ja aiheuttaisi lisäkustannuksia valtiolle. Uusien tilojen erottaminen tulisi näin ollen tehdä erikseen kokonaisselvityksen päätyttyä, jolloin nähtäisiin paremmin, mitä maa-aloja jää käytettäväksi asutukseen ja miten rajat kulkevat. Kamaritoimituskunta ei myöskään nähnyt mahdolliseksi perustaa 1/12 manttaalin taloja, koska lainsäädäntö ei sallinut talojen verollepanoa 1/8 manttaalia pienempinä. Sen sijaan kamaritoimituskunta näki mahdolliseksi perustaa kruununtorppia pienemmistä tiloista, jotka sitten aikaa myöten niiden vahvistuttua voitaisiin muuttaa taloiksi ja panna verolle. Kruununpuistoja koskevaan esitykseen ei kamaritoimituskunta vielä ottanut kantaa. Senaatin yleisistunnon päätös maaherran esityksiin ja vuoden 1839 päätöksen muuttamiseksi oli lyhyt ja kielteinen.³²² Se ei ollut yllättävää, koska senaatin varapuheenjohtajana oli edellisen esityksen tekijä, von Haartman.

Maaherra von Haartmanin vuonna 1839 esittämällä valtion metsien hallintaa ja hoitoa koskevilla ajatuksilla oli merkittävä vaikutus sille, että vuonna 1841 asetettiin komitea tarkistamaan ja uudistamaan metsätaloutta koskevia lakeja ja asetuksia. Senaatin enemmistö ei lakiehdotuksen käsittelyssä kuitenkaan kannattanut von Haartmanin ehdotuksia valtion metsien valvonnan ja metsähallinnon järjestelyistä niiden kustannusten vuoksi. Haartmanin perusteluna oli myös se, että valtion metsien hoito toimisi hyvänä esimerkkinä yksityisille metsänomistajille. Hän halusi myös hillitä sahalaitosten perustamisvauhtia. Von Haartman laati lopulta oman esityksenä Suomen metsäasetukseksi ja sai kenraalikuvernööri Menshikovin tuen esitykselleen. Hallitsija vahvisti uuden metsäasetuksen elokuussa

³²¹ KA. STO KD 179/104 1844

³²² KA. STO KD 179/104 1844; STO, ptk 7.3.1845, 644v-646v

1851. Sen nojalla perustettiin väliaikainen metsänhoitolaitos maanmittauksen ylihallituksen yhteyteen ja koko viraston nimi muutettiin maanmittauksen ja metsänhoidon ylihallitukseksi. Tämän viraston ja maaherrojen alaisuuteen asetettiin jokaiseen lääniin lääninmetsänhoitaja ja tälle apulainen, joiden tuli valvoa, että metsäasetusta noudatettiin.³²³

Sahatavaran kasvanut kysyntä 1830-luvulta lähtien heijastui Ylä-Satakunnankin metsävarojen hyväksikäytön tehostumiseen. Laudat ja lankut sahattiin tällä alueella tuolloin vielä käsin, mutta tehokkaampi mekaaninen sahaus vesisahojen muodossa teki tuloaan. Ikaalisiin ensimmäinen vesisaha perustettiin vuonna 1837, kun porilaiset liikemiehet saivat maaherra von Haartmanin vastustuksesta huolimatta senaatilta luvan perustaa vesisahan Parkanon Kairokoskelle. Vuonna 1857 sallittiin myös höyrusahojen käyttöönotto. Vesisahoja oli muualla Suomessa, pääosin rannikolla ja vesiyhteyksien varsilla ollut käytössä jo 1600-luvulla. 1770-luvun alussa tehdyn selvityksen mukaan vesisahoja oli Turun ja Porin läänissä 39 sahaa, joista useat olivat jo hienoteräisiä.³²⁴ Puutavaran viennin rannikon satamiin, lähinnä Poriin, mahdollistivat uudet tieyhteydet ensin Kankaanpäästä Pomarkun kautta Poriin, sitten Kankaanpäästä Parkanoon ja edelleen Kuruun. Uudet tiet eivät ainoastaan edistäneet puutavaran kuljetusta, vaan olivat tärkeitä muunkin kaupankäynnin ja sitä kautta yleisen taloudellisen kehityksen kohentumiselle Ylä-Satakunnassa. Historiankirjoituksessa ja jo aikalaistenkin arvioissa on tästä ”plankkukaudesta” todettu, että se vei resursseja maatalouden kehittämiseltä, mikä olisi ollut kuitenkin talouden kannalta kestävämpää. Myös perinteisellä tervanpoltolla oli Ylä-Satakunnassa koko 1800-luvun ja vielä 1900-luvullakin huomattavaa taloudellista merkitystä. Puun hinnan noustua alettiin vähitellen siirtyä juurakkotervan polttoon. Myös potaskan valmistuksella oli taloudellista merkitystä 1800-luvun alkupuolella. Majuri Carl Georg Printz anoi vuonna 1818 senaatilta lupaa saada maksua vastaan koota 10 vuoden ajan tuulenkaatoja ja lahonneita lehtipuita potaskan valmistusta varten Kankaanpään Hapuan kruunun yhteismaalta. Majuri ei kuitenkaan lopulta saanut tähän lupaa, koska yhteismaalla olevien uudistalojen, mm. kolmen verojääkäritalon, tilukset eivät olleet vielä lopullisesti erotettu yhteismaista, eikä voitu siis osoittaa, missä uudistalojen ja yhteismaiden rajat kulkivat.³²⁵

Valtion metsien luvaton käyttö nousi sahaustoiminnan kiihtyessä uusiin mittoihin. Turun ja Porin läänin maaherra Cronstedt anoi vuoden 1849 marraskuussa senaatilta rahoitusta valvonnan lisäämiseksi Ikaalisten ja Ruoveden kruunun metsissä. Maaherra totesi kirjeessään, että puutavaran lisääntynyt kysyntä maailmalla on nostanut hintoja, mistä on seurannut ei pelkästään lukuisten sahojen perustamisia, vaan myös asukkaiden, erityisesti tilattoman väestön, harjoittaman käsisahauksen

³²³ Hanho 1915, 64-69; Kaukamaa 1941, 495, 497

³²⁴ Rahko 1971, 185-186; Hanho 1915, 19

³²⁵ Rahko 1971, 174-183; KA, STO KD 111/77 1819; STO, Pöytäkirjat 1820, 443-445v

lisääntymistä läänin pohjoisosissa. Tästä on kuitenkin aiheutunut vahinkoa laillisille metsänomistajille sekä myös valtiolle, koska sekä kruununtilojen että valtion yhteismaiden metsistä otettiin luvattomasti puutavaraa. Kruunun virkamiehiltä ei riittänyt aikaa metsien valvontaan ja luvattomasti kaadettujen puiden takavarikointiin, minkä vuoksi maaherra pyysi lupaa palkata ylimääräisen nimismiehen ja kaksi ylimääräistä jahtivoutia valvontatehtäviin toistaiseksi. Senaatti myöntyikin maaherran esitykseen, mutta suostui aluksi vain puolen vuoden palkka- ja matkarahoihin vuoden 1850 alusta. Näiden viranhaltijoiden palkkausta jatkettiin ja valvonta oli maaherran kertomuksen mukaan vuoden 1850 aikana tuottanut takavarikkoon tuhansia tukkipuita. Seuraavana vuonna valvonta näyttää tehonneen ja luvaton käyttö oli vähentynyt.³²⁶

Jääkäritalojen verollepanot ja perinnöksi ostot sattuivat aikaan, jolloin metsien arvo nousi uudelle tasolle. Sahaustoiminta ja tavaran myynti vei osaltaan maatalousyhteiskuntaa vaihdantataloudesta rahatalouteen ja helpotti myös verojen maksussa. Oli ilmeistä, että monelle uudistalolle varsinkin Parkanon, Kihniön ja Ruoveden alueella tällä oli huomattava merkitys. Jääkäritalojen tilakoko oli verollepanon yhteydessä suoritettuna maanjaon perusteella melko suuri, koska metsäalaa jaettiin taloille enimmillään yli 500 tynnyrialaa (n. 250 ha). Suurimmat pinta-alat olivat Kihniön seudun jääkäritaloilla. Metsätalouden nousun jälkeen uudisasutuksella ei ollut enää valtion mailla samanlaista suosituimmuusasemaa, kuin aikaisemmin. Metsätalous meni asutuksen edelle ja vuosisatainen kehityskulku oli ainakin eteläisessä Suomessa saavuttanut päätepisteensä.

12. JOHTOPÄÄTÖKSET

Verojääkärijärjestelmän alullepanijana voidaan pitää sotilastaustaista Turun ja Porin läänin maaherraa E. G. von Willebrandia, joka ehdotusta tehdessään ajatteli mallia koko Suomeen. Hanke ei kuitenkaan saanut kannatusta muissa lääneissä tai siihen ei ollut muuten edellytyksiä ja rajoittui lopulta maaherran omaan lääniin ja sielläkin vain läänin pohjoisosiin, Ikaalisiin ja Ruovedelle. Hankkeen taustalla oli varsinkin valtakunnan sotilaspiireissä välttämättömäksi nähty tavoite saada väestönkasvun kautta parannettua puutteelliseksi katsottua puolustuskykyä. Väestönkasvun edistämiseksi valtio oli 1700-luvun jälkipuoliskolla ryhtynyt aktiivisesti toteuttamaan tätä tavoitetta asutus-, talous- ja työvoimapolitiittisin keinoin. Maatalouden ja asutuksen edistämiseksi torppariasutuksen ja uudisasutuksen edellytysten lisääminen sekä ennen kaikkea isojaon toteuttaminen olivat merkitykseltään mullistavia. Uudisasutuksen ja viljelyn lisääntymisen kautta toivottiin saatavan myös lisää verotuloja ja

³²⁶ KA, STO KD 232/105 1849; STO ptk 20.12.1849, 1709-1710v; Kaukamaa 1941, 498-501

valtionalouden siten kohentuvan. Näiden valtiotason tavoitteiden yhteensovittaminen oli myös maaherra von Willebrandin esityksen ytimessä, eikä ollut yllättävää, että sille löytyi nopeasti tukea valtakunnan johdossa. Sotilasasutuksen idea ei ollut uusi, vaan sitä oli ehdotettu jo 1770-luvulla Karjalaan itärajan puolustuksen vahvistamiseksi. Karjalan ylisen voutikunnan kruununvouti Gabriel Wallenius ja Savon Prikaatin päällikkö Y. M. Sprengtporten ehdottivat vuonna 1775 sotilastorppien perustamista jääkäreille pitkin itärajaa ja muodostettavaksi erillisen Karjalan jääkärijoukon. Tämä suunnitelma oli varsin todennäköisenä esikuvana Willebrandin sotilastorppaehdotukselle.

Verojääkärihankkeen sijoittumista juuri Ikaalisiin ja Ruovedelle voi pohtia myös puolustusstrategian kannalta. Alueen läpi kulkivat tiet Pohjanmaalle, joita Venäjän joukot käyttivät isonvihan ja pikkuvihan aikaan sekä jälleen Suomen sodassa edetessään Pohjanmaalle. On mahdollista, että sotilaspierit näkivät tämän alueen puolustuksen tai viivytyk- ja sissitaktiikan kannalta sopivaksi. Varmempana syynä oli kuitenkin maanomistustilanne. Ikaalisten suurpitäjän alueella, etenkin Parkanon ja Kihniön seudulla sekä Ruovedellä oli laajoja kruunun metsiä. Jossain määrin samanlainen tilanne oli myös Ikaalisiin etelässä rajoittuvan pohjoisen Sastamalan alueella Laviassa ja Suodenniemellä, mutta isojaon toteutusaika ja maanomistussuhteet poikkesivat Ikaalisten tilanteesta. Alueelle perustettiin liikamaiden erottamisen yhteydessä 110 uudistaloa, joista osa oli ollut torppia ja osa luvatta perustettuja uudistaloja.

Maaherra von Willebrandin ensimmäinen toukokuussa 1803 tekemä esitys, jossa hän esitti vero- eli sotilastorppille 75 tynnyrinalan tilakokoa, oli yllättävä, koska hän kuitenkin oli tietoinen Ikaalisten uudistalojen suurista vaikeuksista veronmaksukyvyin saavuttamisessa. Missään tapauksessa ehdotus 75 tynnyrinalan tilakoosta verotorpille ei ollut realistinen. Ehkä tähän vaikuttivat liiaksi ruotujakolaitoksen kokemukset ja kuviteltiin, että ruotutorpan viljelyalaa hieman lisäämällä torpassa tultaisiin toimeen. Ruotutorpat elivät osin ruotutalojen kustannuksella osin omien viljelmien ja kotieläinten varassa sekä kruunun muutaman riksin vuosipalkan turvin. Lisäksi ruotutorppareilla oli usein mahdollisuus raivata jonkin verran lisää pelto- ja niittymaata. Maaherra laski kaavamaisesti, että jos yksi 1 200 tynnyrinalan tila jaetaan verotorpiksi, joilla olisi kullakin 75 tynnyrinalaa maata, voitaisiin perustaa 16 erillistä verotorppaa. Vuonna 1803 ei myöskään ollut vielä tietoa, kuinka monta verotorppaa isojaossa muodostuneille liikamaille voitiin kaikkiaan perustaa, koska isojako oli joissakin jakokunnissa vielä kesken. Siksi maaherra kiirehtikin sen loppuun saattamista. Varamiehille maaherra ehdotti jonkinlaista välimuotoa tavallisen torpan ja sotilastorpan yhdistelmästä. Aivan uuden tyyppistä käytäntöä esityksessä edusti se, että uusista verotorpista tulisi vapaavuosien jälkeen automaattisesti perintötaloja. Tällä maaherra varmaankin tavoitteli hankkeen kiinnostavuuden lisäämistä.

Hankkeen käynnistäminen sai varsin nopeasti jo heinäkuussa 1803 kuninkaan ja kamarikollegion suostumuksen ja kuningas määräsi Turun ja Porin läänin maanmittarit Pohjanmaan rykmentin sotilaiden avustuksella mittaamaan ja erottamaan kruununmaat Ikaalisissa sotilastorpiksi. Kuningas määräsi saman vuoden syksyllä lisää sotilaita myös koskenperkaustöihin Ikaalisiin.

Sotilastorppareiden eli rekrytointitilaisuus pidettiin elokuussa 1803 Ikaalisten pappilassa ja tilaisuudessa ilmoittautui 114 hakijaa. Kaikista hakijoista oli 25 %:lla jo olemassa oleva kruununtorppa tai manttaaliin pantu vapaavuosilla oleva uudistalo. Näistä osa halusi tilansa muutettavaksi sotilastorpaksi ja osa tilasta erotettavaksi yhden tai useampia sotilastorppia. Useimmassa tapauksessa haluttiin jakaa torpan paikka omille pojille, vävyille, veljille tai muille sukulaisille. Verolle pannut uudistalot hylättiin melko pian hankkeen piiristä. Valtion tarjous oli houkutteleva, koska uudistorpan raivaajalle luvattiin raivausapua ja korotonta viljalainaa. Verovapauden sisältö oli kuitenkin vielä tässä vaiheessa epäselvä. Hakijoille tehtiin myös selväksi, että heidän tuli olla valmiina sotilasharjoituksiin mahdollisesti jo seuraavan vuoden keväällä.

Sotilastorppareiksi ilmoittautuneet alkoivat kuitenkin pian epäillä alkuperäisten ehtojen riittämättömyyttä. Heinäkuussa 1805 peräti 91 torpparikandidaattia valitti kuninkaalle saakka, että he eivät omin avuin tule saamaan tilojaan verokelpoisiksi. Torppariehdokkaat pyysivät raivausavun lisäksi, että heille myönnettäisiin mittausten ja erottamisien valmistuttua perintötalon oikeudet sekä sama määrä vapaavuosia, kuin normaalisti kruunun uudistaloille myönnettiin. Tilakoon osalta esitettiin, että torpat saisivat suurimman mahdollisen pinta-alan, mitä 1/8 manttaalin tiloille voitiin jakaa, koska alue oli viljelyskelpoisuudeltaan anojien käsityksen mukaan huonointa koko maassa. Tämä tarkoitti siis suurempaa aluetta, kuin alun perin oli suunniteltu ja mihin torppariehdokkaat olivat sitoutuneet. Maaherrakin oli rekrytointitilaisuuden jälkeen tullut siihen käsitykseen, että maan heikkolaatuisuuden ja suoperäisyyden vuoksi, verotorpille oli jaettava vähintään 150 tynnyrinalaa maata.

Vuoteen 1806 mennessä oli ilmaantunut lisää 83 torpanhakijaa Ikaalisista ja Ruovedeltä. Näistä hyväksyttiin lopulta verojääkäreiksi vain 34 hakijaa. Hylätyt hakijat olivat pääosin verolle pantujen uudistalojen haltijoita. Hakijoita oli vuosina 1803-1806 myös Honkajoelta ja Karvialta, mutta he eivät täyttäneet ehtoja.

Vuoden 1805 lokakuuhun mennessä kruunun yhteismaiden kartoitustyöt olivat edenneet alueella niin pitkälle, että voitiin saada Ikaalisten ja Ruoveden yhteismaiden pinta-alatiedot. Hyötymaata ja

hyötymaaksi mahdollisesti saatavia maita, kuten kuivatettavat suot, oli läänin maaherran mukaan yhteensä noin 300 000 tynnyrinalaa. Tälle alalle voitaisiin tällöin perustaa jopa 1 000 neljännesmanttaalin uudistilaa. Maaherran arvio oli tässä suhteessa täysin matemaattinen. Ongelmana yhteismaiden käyttöönotolle oli kuitenkin se, että niillä oli vanhojen talojen ja uudistalojen maita sekaisin, koska isojako ja liikamaiden erottaminen olivat vielä kesken. Perintötalot, kruununtalot ja Turun akatemian talot pitivät edelleen torppia sekä käyttivät niittyjä ja ulkomaita jopa peninkulmien päässä kylistä. Maaherra ei näin ollen ollut voinut vielä vaatia maanmittareilta lopullisia kuvauksia talojen ja kylien omistuksista, eikä uudistalojen manttaaleja, veroja ja pinta-aloja ollut mahdollista sen vuoksi määrätä. Rajankäynnit edellyttivät myös maanjako-oikeuden päätöksiä.

Sotilastorppa-ajatus kehittyi vuoden 1805 aikana realistisempaan suuntaan, kun Turun ja Porin läänin varamaaherra Grönvall ehdotti kuninkaalle sotilastorppien muuttamista tavallisiksi 1/4 manttaalin taloiksi, joilla olisi 150 - 300 tynnyrinalaa hyötymaata, ja jotka suorittaisivat normaalit talolle kuuluvat velvoitteet paitsi, että maakirjaveron tilalla olisi velvollisuus pitää jatkuvasti yllä asekuntoista miestä sotapalvelusta varten. Asia ratkesi kuninkaan päätöksellä 26.3.1806 pitkälti alkuperäisen ehdotuksen ja varamaaherra Grönvallin edellä mainittujen ehdotusten mukaisesti, osittain jopa paremmin ehdoin. Päätöksessä linjattiin, että torppien pinta-alan tuli maanlaadusta johtuen olla suurempi, kuin mitä kuninkaan päätöksessä 20.7.1803 oli määritelty. Lisäksi torppien sijasta oli muodostettava 1/4 manttaalin suuruisia kruununtaloja, joille kuului sotapalveluvelvollisuus. Näille taloille tuli jakaa maata niin paljon, kuin asetukset 1/4 manttaalin talolle edellyttivät, mutta tätäkin suurempia taloja sai muodostaa, jos siihen oli edellytyksiä. Ehtona olisi kuitenkin sotapalveluvelvollisuuden kasvu siinä suhteessa, että jokaista 1/4 manttaalia kohti olisi pidettävä aina valmiina yhtä sotamiestä kruunun käyttöön, mitä on pidettävä melko epärealistisena vaatimuksena. Jääkäritaloille myönnettiin 20 vapaavuotta kaikista veroista sotapalvelusta vastaan. Sen jälkeen niiden sotapalvelus lakkaisi ja talot pantaisiin normaalisti verolle sekä muodostettaisiin perintötaloiksi. Talon veroja tai henkilöveroja ei kuitenkaan määrättäisi, ennen kuin sotilaspalvelus olisi kuninkaan päätöksellä lakkautettu ja sen tilalle asetettu normaali ruotuvelvoite. Viljalainaa uudistaloille oli luvattu jo aikaisemmissa päätöksissä, mutta nyt sitä luvattiin lisää peltoalan kasvun mukaisessa suhteessa. Päälystö luvattiin perustettavalle jääkärijoukolle asettaa, kun talot olivat siinä kunnossa, että sotapalveluvelvollisuus oli mahdollista. Käytännössä se ilmeisesti tarkoitti, että jokaisesta jääkäritalosta olisi mies varustettu ja käytettävissä harjoituksiin sekä tarvittaessa valmiina sotapalvelukseen.

Maaherrojen raporteissa ja esityksissä vuodesta 1803 aina 1820-luvulle saakka toistuu käsitys, että verojääkäri- ja muita uudistaloja ei voida lopullisesti mitata, erottaa ja panna verolle, ellei alueen

vesiongelmia saada hoidettua. Koskia tuli perata, vesiväyliä syventää ja soita ojittaa. Suomalta toivottiin saatavan lisää viljelysmaata peltoina ja niittyinä ja eräin paikoin asutettavia alueita kokonaisille kylille. Voi sanoa, että suoviljely oli valtiovallan erityisessä suojeluksessa. Vuosina 1803 - 1807 armeija teki arviolta 100 000 miestyöpäivää koskenperkauksissa, soiden ojituksissa ja uudistalojen, erityisesti verojääkäritalojen tilusraivauksissa Ikaalisten alueella. Varsinkin uutta niittyä saatiin kuivatuksilla huomattavia määriä.

Vuonna 1806 Ikaalisiin ja Ruovedelle perustetun 140 verojääkäritalon haltijoista noin puolet sai vuonna 1807 asukasoikeuden taloonsa ja heille myönnettiin 20 vuoden verovapaus. Kaikkiaan 67 verojääkäritalon haltijaa ei ollut hakenut asukasoikeutta vuoteen 1827 mennessä, eikä heille tästä johtuen oltu voitu määrätä verovapautta. Ruoveden puolen jääkäritaloista vain kahden haltijalla oli alun perin asukasoikeus. Vuosina 1806 - 1809 saatiin mitattua verotusta varten vain 25 taloa Ikaalisten alueelta, mutta kaikkia näitäkään ei ollut lopullisesti erotettu. Mittauksia ja erotuksia jatkettiin vasta 1820-luvun alussa. Ikaalisten alueen verojääkäritaloista arviolta 23 % oli perustamisvaiheessa kruunun yhteismaalla jo ennen isojakoa ja muut olivat liikamaille jääneitä entisiä torppia. Ruoveden puolella vastaava luku, jos käyttää isojakovuotta 1797 rajavuotena, oli 14 %. Isojaon jälkeen perustetut uudistalot olivat selkeästi liikamailla, mutta sitä ennen on vaikeampaa sanoa, oliko talo ollut kruunun yhteismaalla vai yksityisellä maalla rajankäyntien puuttuessa.

Verojääkärijärjestelmä ei ehtinyt toteutua Ruotsin vallan aikana muilta osin, kuin näiden talojen virallisella perustamisella. Suomen sota ja sen seurauksena tapahtunut vallan vaihtuminen jätti verojääkärit ja heidän talonsa eräänlaiseen välitilaan odottamaan tulevia ratkaisuja. Muu sotaväki lyötiin toistaiseksi hajalle ja käytännössä lakkautettiin, koska ruotusotilaat menettivät torppansa, palkkansa ja sotilasammattinsa. Verojääkärijärjestelmää ei kuitenkaan lakkautettu vallan vaihduttua, vaan verojääkärit saivat pitää kruununluontoiset talonsa ja nimityksensä, mutta heidän vuotuinen 21 vuorokauden sotapalveluvollisuutensa muutettiin vuonna 1817 keisarin päätöksellä työvelvollisuudeksi vastaavaksi ajaksi yleisissä töissä. Asutuksen ja viljelyn edistäminen maassa oli uudenkin hallitusvallan intressi.

Verojääkäritalot nauttivat vapaavuosia veroista, mutta tilusten mittaukset ja erottamiset olivat pysähtyneet sodan ja vallan vaihtumisen aiheuttaman väistämättömän välivaiheen seurauksena. Mittavat Ruotsin vallan lopulla tehdyt soiden ojitus- ja koskenperkaustyöt olivat keskeytyksissä 9 vuotta ja sen jälkeen vesiongelmat olivat taas pahentuneet. Maaherra C. Mannerheim kiirehti vuonna 1816 töiden aloittamista uudestaan, jotta verojääkäri- ja muiden uudistalojen erottamiset kruunun mailla saataisiin

päätökseen. Samalla hän ehdotti Ikaalista ja Ruovettä koskevia verovähennyksiä sekä vanhoille että uusille taloille ja manttaaliperusteisen maanjaon keventämistä 600 - 1 500 tynnyrialasta 600 - 1 700 tynnyrialaan. Perusteluna verovähennyksille oli pelto- ja niittymaiden yleisesti heikko tuottoisuus hiekkapitoisesta maanlaadusta johtuen sekä soiden ja vesistöjen runsaus. Kaskiviljely oli tuottoisampaa, mutta se oli ajan mittaan johtanut yhdessä tervanpolton ja metsäpalojen kanssa suuriin metsätuhoihin. Ehkä painavin perustelu maaherran esittämiin verokevennyksiin varsinkin vanhojen talojen osalta oli kuitenkin isojaon rajut muutokset talojen perinteiseen talousmuotoon. Talojen veronmaksukyky heikkeni, kun taloista erotettiin kruunulle liikamaat ja yhteismaita jaettiin uudistaloilla tai jätettiin kruunun yhteismetsiksi. Talot menettivät kaskimaita, tervasmetsiä ja karjatalouden kannalta tärkeitä kaukoniittyjä. Kaikkia etäomistuksia talot eivät kuitenkaan menettäneet, mutta ne huomioitiin yhteispinta-alassa ja sitä kautta verotuksessa. Myös liikamaille jääneiden torppien menetys oli talojen taloudelle iso menetys. Lisäksi vanhojen talojen manttaaliluvut nousivat. Uudistalojen maanjakoperusteissa oli maaherran mukaan sama ongelma. Talot saivat maata sen laatuun nähden liian vähän, joten manttaalilukuja tuli esityksen mukaan pienentää ja manttaali-kohtaista pinta-alanormia suurentaa.

Keisari myöntyi senaatin esityksestä 29.11.1817 siihen, että Ikaalisten ja Ruoveden osalta oli suoritettava yleinen verovähennystutkinta ja selvitettävä, olivatko isojaossa noudatetut manttaali- ja pinta-alaperusteet sekä määrätyt verot maanlaatuun ja tilojen elinkelpoisuuteen nähden oikeat. Samalla keisari päätti manttaali-kohtaisen pinta-alan enimmäismäärän nostamisesta 1 500 tynnyrialasta 1 700:aan.

Viranomaisten huolena oli 1820-luvun alussa Ikaalisten pitäjän voimakkaasti kasvaneesta uudisasutuksesta aiheutuneet epäselvyydet uudistilojen hallinnasta ja toimeentulosta. Epäselvyydet koskivat myös verojääkäritaloja, joita tuli järjestelmään alkuvuosina uusia ja osa myös poistui. Viranomaisillakaan ei näytä aina olleen käsitystä, oliko joku tila verojääkäritalo, vai muu uudistalo. Verojääkäritalojen alkuperäiset 20 vuoden verovapaudet olivat päättymässä vuonna 1827 niiden talojen osalta, jotka oli vuonna 1806 hyväksytty verojääkäritaloiksi. Verovapaudet alkoivat vuodesta 1807, jolloin suurin osa verojääkäreistä sai asukaslupakirjan. Osalle taloista oli asukasoikeus ja verovapaus ja osalla niitä ei ollut, mikä varmaan osaltaan aiheutti sekaannuksia. Asukkaan ja tuli itse huolehtia asukasoikeuden anomisesta, mutta sitä ei aina ehkä tiedetty tai haluttu hakea. Talon toimeentulon epävarmuus lienee alkuvuosina ollut yleistä.

Verojääkäritalojen ja muiden uudistalojen mittauksia ja erotuksia jatkettiin eri puolilla Ikaalisten pitäjää vuosina 1823-26. Myös metsät jaettiin tässä yhteydessä. Näissä jakotoimituksissa käytettiin jo uusia jakoperusteita, manttaalilukuja monessa tapauksessa pienennettiin ja maansaanti oli yleisesti 1 700 tynnyrinalaa manttaalia kohti. Kaikkien maanmittareiden tietoon uudet ohjeet eivät näytä kuitenkaan tulleen, koska Kihniön ja Sydänmaan taloja mitattiin ja erotettiin vuonna 1823-24 vielä vanhojen perusteiden mukaan. Maaherra ei niitä kuitenkaan vahvistanut ja ne kumottiin myöhemmin.

Senaatti valmisteli 1820-luvun lopulla päätöstä verojääkäritalojen verollepanosta. Senaatti katsoi, että jääkäritalojen verollepano oli tehtävä samoilla perusteilla, kuin muidenkin uudistalojen verollepanot noudattaen 17.1.1786 annettua Ruotsin kamarikollegion ohjetta maaherroille. Lisäksi keisarin 28.11.1817 antaman käskykirjeen mukaisesti talojen pinta-alanormi oli nostettava enintään 1 700 tynnyrinalaan manttaalia kohti Ikaalisten ja Ruoveden pitäjissä. Taloille voitaisiin myös jakaa enintään 300 tynnyrinalaa manttaalia kohti korvaukseksi joutomaista kuninkaan kirjeen 31.3.1786 mukaisesti. Pienemmät jääkäritalot, joilla ei ollut edellytyksiä verojen maksuun, tulisi jättää toistaiseksi kruununtorpiksi kuitenkin erityistä rahaveroa vastaan. Edelleen senaatti esitti, että kruunun maista jo erotetut jääkäritalot tuli laittaa heti verolle ja vielä kesken olleet erottamiset tuli saattaa pikimmiten päätökseen. Keisari päätti asian senaatin esityksen mukaisesti 4.9.1829 määräten verojääkäritalojen ja eräiden muiden uudistalojen verollepanon valmistelusta.

Mittauksia ja jakotoimituksia jatkettiin vuoden 1830-luvun alussa ja vuonna 1834 maaherra antoi koko alueen verojääkäritaloja koskevat päätökset ja lähetti ne senaatille vahvistettaviksi. Senaatti vahvisti keisarin nimissä eräin poikkeuksin maaherran päätökset vuoden 1836 keväällä ja kesällä. Lopulliset jakotoimitukset tehtiin kuitenkin vielä maanmittarin ja toimitusmiesten toimesta tämän jälkeen ja ne vahvistettiin käräjä- tai maanjako-oikeudessa pääosin vuonna 1838. Verovapautta taloille ei vuoden 1836 päätösten nojalla myönnetty enää, kuin vuoteen 1838, paitsi Iso-Röyhiön ja eräiden jo 1820-luvulla verolle pantujen jääkäritalojen osalta. Taloille määrättiin verotusperusteeksi 1/8 - 1/3 manttaalia ja pinta-alaperusteeksi 2 000 tynnyrinalaa veronalaista maata, jonka lisäksi talojen rajojen sisällä oli yleensä joutomaita. Laajat suot jätettiin toistaiseksi jakamatta mahdollista myöhempää viljelykäyttöä varten. Soiden kuivatustöitä jatkettiin edelleen. Manttaaliin panemattomat talot muodostettiin toistaiseksi kruununtorpiksi ja osa kaikkein pienimmistä taloista yhdistettiin muihin taloihin.

Voidaan ajatella, että verojääkäritalot lopulta hyötyivät pitkittyneestä maanjakoprosessista. Niiden saamat verotusperusteet olivat lievemmat ja maansaanti merkittävästi suurempi, kuin mitä hankkeen alkuvaiheessa oli päätetty. Merkittävää oli, että 1830-luvun verolle panoissa korjattiin isojaon aikaisia

epäonnistumisia uudistalojen maanjaoissa Ikaalisissa ja Ruovedellä. On myös huomattava, että verotus- ja jakoperusteet olivat edelleen pääosin Ruotsin vallan aikaisia. Niiden sovellettavuus osoittautui edelleenkin 1830-luvulla toimivaksi. Ainoa, mutta erittäin merkittävä muutos vanhoihin maanjakoperusteisiin talojen toimeentulon kannalta oli keisarin vuonna 1817 antama päätös, jolla nostettiin alueelle määrättyä manttaalikohtaista pinta-alaa. Eino Jutikkala on arvioinut, että myös maaherrat tulkitsivat määräyksiä yleensä maanomistajille edullisella tavalla.³²⁷

Verojääkäritalojen vuosien 1837 - 1843 verollepanomittausten perusteella nähdään, että manttaali-määrissä suurin ryhmä oli 1/8 manttaalin talot ja näitä oli eniten Ikaalisten emäseurakunnassa sekä Parkanon kappeliin kuuluvassa Kihniössä. Kruununtorpat olivat toiseksi suurin taloryhmä ja niitä oli eniten Kihniössä ja Ruovedellä. Pinta-aloissa mitaten suurin ryhmä oli 200-299 tynnyrinalan talot. Suurimpia, yli 400 tynnyrinalan taloja oli eniten Kihniössä. Peltoalat näyttävät hyvin vähän kasvaneen 1800-luvun alun ja 1830-luvun mittausten välillä. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö viljelysmaiden raivauksia olisi tällä välin tehty. Vielä 1800-luvun alkupuolella kaskiviljely korvasi vielä osittain peltoviljelyä. Verollepanojen yhteydessä laadittujen jakokirjojen mukaan 1830-luvun lopulla taloilla oli viljelykelpoista maata usein viljeltyjä pelto- ja niittymaita enemmän. Peltomaan määrää jakokirjoissa vähensi myös se, että kesantopellot oli merkitty niittyjen ryhmään. Viljelyssä olevista pelloista oli 1830-luvun lopun tilanteessa eniten (45 %) 1-5 tynnyrinalan ryhmässä. Seuraavaksi suurin ryhmä oli 6-9 tynnyrinalaa. Pienimmän pinta-alan ryhmässä oli eniten taloja Kihniössä. Niittypinta-aloissa suurin ryhmä oli 11-20 tynnyrinalaa (29 %). Suurimmat niittyalat olivat Kihniön taloilla, mikä kertoo sekä huonommasta maanlaadusta että suuremmasta karjatalouden osuudesta. Kaskiviljely ei enää tähän aikaan juurikaan korvannut peltoviljelyä Suur-Ikaalisten alueella, mutta sen sijaan kytöviljely oli tullut sen tilalle. Ruovesi kuului vielä kaskiviljelyalueeseen, mutta sielläkin sen osuus viljelyksistä oli vähentynyt isojaon jälkeen. Varsinkin Ikaalisten kappeleiden alueilla peltoviljelyn puutteita korvattiin karjataloudesta ja metsätaloudesta saatavilla tuloilla. Lisätuloja saatiin ajoittain myös valtion rahoittamista soiden ojitustöistä ja koskenperkauksista sekä sahaustoiminnasta.

Verollepanojen jälkeen käynnistyivät myös verojääkäritalojen perinnöksi ostot. Ikaalisissa ostettiin vuosina 1837-50 perinnöksi kaikkiaan 30 verojääkäritaloa. Ruovedellä perinnöksi ostot alkoivat myöhemmin ja vuosina 1845-50 siellä lunastettiin perinnöksi 12 taloa. Myös kruununtorpiksi verollepanon yhteydessä jääneitä jääkäritaloja ostettiin perinnöksi. Vuoden 1850 jälkeen entisten jääkäritalojen perinnöksi ostot jatkuivat lisääntyvässä määrin.

---

³²⁷ Jutikkala 2003, 341

Ikaalisten väkiluvun kasvu oli varsin voimakasta koko tarkasteltavana aikana. Väkiluku kolminkertaistui 1700-luvun puolivälistä vuosisadan loppuun mennessä. Kantatalojen halkomiset, torppien perustamiset ja uudisasutus laajoilla asumattomilla alueilla mahdollistivat nopean väestönkasvun. Ruoveden emäseurakunnan Turun ja Porin läänin puoleisessa osassa ja Kurun kappelissa kasvu oli prosentuaalisesti hitaampaa. Ikaalisten väkiluku oli vuonna 1800 jo 8 536 henkeä ja tutkittavan kauden lopulla vuonna 1855 Ikaalisten ja itsenäistyneen Kankaanpään seurakunnan väkiluku oli yhteensä 19 388. Suuri osa alueen väestönkasvusta oli torppariasutuksen vaikutusta. Varsinkin alueen reuna-alueilla taloilla oli runsaasti maata torppien perustamiseen. Torppareiden määrä suhteessa talollisten määrään kasvoi vuodesta 1800 (223/428) vuoteen 1850 (1311/663) 52,1 %:sta 197,7 %:iin. 1900-luvun alkuun mennessä Suur-Ikaalisten alueen asukasluku nousi 36 000:een ja torppien määrä oli tuolloin jo yli 3 000.³²⁸

Väestönkasvu loi potentiaalia uusien seurakuntien synnylle Suur-Ikaalisten reuna-alueilla. Kankaanpään seurakunta itsenäistyi Ikaalisista vuonna 1853, Ikaalisten kappeli Parkano vuonna 1867, Kankaanpään kappelit Honkajoki ja Karvia itsenäistyivät vuonna 1891, Jämijärven saarnahuonekunta 1899 ja viimeisenä Kihniö vuonna 1910. Kurun kappeliseurakunta itsenäistyi Ruovedestä vuonna 1872. Seurakunnalliset itsenäistymiset olivat pitkä prosessi. Riittävä asukasmäärä ja etäisyydet emäkirkolta olivat yleensä riittävä syy anoa paikkakunnalle aluksi saarnahuonekuntaa tai kappelin oikeuksia. Varsin usein hankkeet kuitenkin jumittuivat kustannuskysymyksiin, kun kirkollisten rakennusten, hautausmaan tai pappilan rakentamisen kustannuksista tai papin palkkauksesta ei löytynyt yksimielisyyttä talollisten kesken. Ikaalisten emäseurakunnan hajoamisprosessi alkoi oikeastaan jo 1730-luvulla, kun Honkajoen asukkaat anoivat kappelioikeuksia. Myös Kihniöläiset pyysivät piispantarkastuksessa vuonna 1731 lupaa rakentaa oman saarnahuoneen. Hanke kuitenkin kaatui seudun vielä liian vähäiseen väkilukuun. Saarnahuoneen rakentamiseen ja ylläpitoon ei löytynyt tällöin vielä riittävästi maksumiehiä. Parkanon saarnahuoneen perustaminen sen sijaan eteni 1700-luvun lopussa. Perustaminen vahvistettiin holhoojahallitsijan toimesta vuonna 1796 ja saarnahuone hautausmaineen vihittiin käyttöön vuonna 1805.³²⁹

Lopuksi tarkastellaan, miten tutkimuksen tulokset vastaavat johdannossa asetettuihin kysymyksiin. Ensinnäkin, miten verojääkäritalot erosivat muista uudistaloista? Talojen syntyhistoria oli samanlainen vanhempien uudistalojen ja isojaossa liikamaille jääneiden torppien osalta, mutta vuonna 1806

³²⁸ Gylling 1909, 235; Miettinen 2014, 56

³²⁹ Jokipii 1971, 88-95; Markkola 2006, 135

perustettiin myös suoraan uusia verojääkäritaloja halukkaille uusille paikoille. Tällöin perustamisprosessi oli nopeampaa, kuin normaaleissa perustamistapauksissa, koska haluttiin saada nopeasti aikaiseksi mahdollisimman paljon jääkäritaloja. Niiden asuttajilta vaadittiin tiettyjä ominaisuuksia, piti täyttää sotilaan mitat ja kyetä raivaamaan perheelleen uudistila. Verojääkäriin tuli asettua itse rulliin tai asettaa miehen tilalleen. Hänen tuli sitoutua vuosittaisiin sotilasharjoituksiin ja sotatilanteessa lähteä vihollista torjumaan. Suomen sodan jälkeen sotapalvelus muutettiin verovapauden vastineeksi velvollisuudeksi osallistua yleisiin töihin sotilasharjoituksia vastaavan ajan vuodessa. Jääkäritalojen maanjako- ja verotusperiaatteet olivat samat, kuin muillakin uudistaloilla. Verovapaudet olivat kaikilla jääkäritaloilla aluksi 20 vuotta, kun muilla uudistaloilla aika oli 15-20 vuotta. Merkittävää oli myös, että kruunu määräsi sotilaita raivaamaan jääkäritalojen maita. Jääkäritalojen alkuunpääsyyn siis panostettiin paljon. Vastapainoisesti jääkäritalot olivat muita uudistaloja tiukemmassa valvonnassa, koska talonkatselmuksia oli määrätty pidettäväksi joka vuosi. Siinä mielessä voidaan sanoa, että jääkäritalot olivat sekä oikeuksiensa että velvollisuuksiensa puolesta tietyssä erikoisasemassa. Ehkä erilaisuus näkyy myös siinä, että jääkäritalot monin paikoin olivat lähekkäin samoilla alueilla, jolloin oli mahdollisesti helpompaa olla kanssakäymisessä saman tyyppisen naapurin kanssa.

Mikä sitten oli verojääkäriksi ryhtymisen kiinnostuksen taustalla? Kruunun tarjous pitkästä verovapaudesta ja perintötalolupauksesta varmaan houkutteli niitä, jotka toivoivat perheelleen parempaa toimeentuloa. Ilmoittautuneissa oli useita entisiä sotilaita, joille sotapalvelus oli jo tuttua. Verojääkäreitä olisi ollut huomattavasti enemmän, jos jo verolle pannut halukkaat uudistilallisetkin olisi hyväksytyt. Kasvavasta väestöstä löytyi kuitenkin hyvin uudisraivaukseen halukkaita. Kiinnostava kysymys on myös pohtia, mitkä olivat isojaossa liikamaalle jääneiden entisten torppareiden vaihtoehdot uudessa tilanteessa. Heillähän ei ollut muuta vaihtoehtoa, kuin ryhtyä kruunun uudistalolliseksi tai muuttaa raivaamiltaan mailta ja rakentamistaan rakennuksista muualle. Miten koettiin uusi itsenäisyys ja se, että tilanpitoa valvova taho vaihtui talon isännästä kruunun virkamieheen?

Lopultakin verojääkärijärjestelmä oli poikkeuksellinen hallinnollinen hanke, jolla oli perustanaan kuninkaan päätös, ja joka johti sotilaallisen elementin jäätyä pois lopulta hankkeen toisen keskeisen tavoitteen, asutuksen edistämisen toteutumiseen. Ongelmitta hanke ei kuitenkaan päämääränsä päässyt. Viranomaistenkin tietämyksessä oli epävarmuutta siitä, mikä verojääkäritalojen luonne kulloinkin oli ja mitkä talot oli hyväksytyt verojääkäritaloiksi. Epäselvyydet olivat ylemmillä viranomaisilla tiedossa ja sen vuoksi määrättiin yleinen tutkinta uudistalojen tilanteesta vuonna 1824. Tutkinnan tulos kertoo hyvin siitä, kuinka paljon epäselvyyksiä oli pitkän ajan kuluessa syntynyt uudistalojen asemassa. Yli

kaksi vuosikymmentä kestänyt murroskausi, jonka aikana isojako toimeenpantiin ja hallitusvalta vaihtui, loi varmaankin epä tietoisuutta sekä viranomaisissa että asukkaissa lakien ja määräysten soveltamisessa. Muutaman verojääkäritalon verollepanopäätökset jo 1820-luvun puolivälissä olivat niin ikään erikoisia. Epäselvyyksiä lienee aiheuttanut sekin, että vain vajaalle puolelle jääkäritaloista oli perustamispäätöksen yhteydessä haettu ja annettu asukasoikeus ja vain niille oli voitu myöntää verovapaus. Muut olivat jonkinlaisessa epämääräisessä välitilassa ja joko tietämättöminä tai muusta syystä jättäneet hakematta asukasoikeutta. Ehkä he myös kokivat toimeentulonsa epävarmoiksi, eivätkä halunneet sitoutua tiettyyn tilaan. Hankkeen alkuaikoina isäntien vaihtuvuus olikin suurempaa, kuin myöhemmin.

Maaherrojen aktiivisuus oli koko asutustoiminnan kannalta Turun ja Porin läänissä merkittävää, mutta voidaan kysyä, olivatko maaherrojen kuvaukset Ikaalisten ja Ruoveden uudistalojen ja ylipäätään kaikkien tilojen huonosta toimeentulosta liioiteltuja 1800-luvun ensi vuosikymmeninä. On kuitenkin kiistatonta, että usein toistuvat katovuodet ja peltojen heikohko tuottavuus suuressa osassa aluetta olivat syynä siihen, että näiden pitäjien omavaraisuus viljantuotannossa ei ollut riittävä. Siemenviljaa jouduttiin ostamaan ja hätäravintoon turvautumaan katovuosina, kuten edellä on kerrottu. Lisäksi huonot kulkuyhteydet ennen uusien teiden rakentamista hättäsivät maa- ja metsätaloustuotteiden kauppaa. Pitäjien varallisuusvertailussa Ikaalinen oli Satakunnan köyhimpiä alueita ja vastasi lähinnä Keski-Suomen pitäjiä. Positiivisina puolina voidaan nähdä alueen hyvä maansaanti ja väestönkasvu. Uudisasutukselle löytyi runsaasti tilaa ja tilat olivat pinta-alaltaan suurehkoja. Torppien perustamiseen oli niin ikään hyvin tilaa ja kasvavasta väestöstä riitti torppareita ja palkollisia, mikä puolestaan auttoi talojen toimeentulossa. Maaherrojen ja valtio johdon voimakas tuki viljelyolojen parantamiseksi soiden kuivatuksilla, koskenperkauksilla ja järvenlaskuilla tuotti lopulta tuloksia. Kokonaisia suoalueita otettiin asutukseen ja viljelyyn ja pienempiä soita voitiin entistä enemmän hyödyntää peltoina ja niittyinä. Kuivatukset mahdollistivat myös kyöviljelyn lisääntymisen. Eräs mittari on uudistalojen jatkuvuus. Verojääkäritaloistakin suurin osa selvisi elinkelpoisina ja ne synnyttivät aikanaan ympärilleen uutta asutusta. Myös niiden haltijatietojen seuranta osoittaa, että suurin osa taloista pysyi saman suvun hallussa tutkittavana aikana.

Mikä merkitys verojääkäritaloilla ja muilla uudistaloilla oli Ikaalisten ja Ruoveden asutuksen leviämiseen ja uusien kylien synnylle? Perustamisvaiheessaan uudistalot olivat toisistaan enemmän tai vähemmän etäällä olevia yksittäistaloja ja ne sijoittuivat useimmiten vesistöjen varsille, kuten vanhempikin asutus. Harvoissa tapauksissa uudistalot olivat lähekkäin. Tästä esimerkkejä olivat Jämijärven Kuusjoen ja Suurimaan kylien, Parkanon Raivalan kylän, Ikaalisten Kovelahden ja Kihniön

Kankarin ja Kihniön kylien verojääkäritalo. Ehkä merkittävin verojääkäritalojen asutusvaikutus tuli olemaan Kihniön seudun järvien rannoilla. Ruoveden puoleisella tutkimusalueella ei myöhemminkään kehittynyt merkittävää kylänmuodostusta. Sitä oli jonkin verran Kihniö - Kuru -tien varrella Riuttaskorven alueella. Verojääkäritalojen ja muiden uudistalojen läheisyyteen perustettiin ajan mittaan torppia, kantataloja halottiin ja 1860-luvulta lähtien myös lohkottiin³³⁰, jolloin asutus kasvoi ja tiivistyi monin paikoin kyläasutukseksi. Yksittäistalosta muodostunut kylä oli tyypillinen asutuskehityksen kuva entisen Suur-Ikaalisten pitäjän vanhoilla erämaa-alueilla ja vanhojen kylien välissä olevilla laajoilla metsäalueilla. On syytä todeta, että moni verojääkäri- tai muu uudistalo oli perustettu jonkun talon torppana ennen isojakoa, mikä korostaa torpparilaitoksen merkitystä asutuksen ja viljelyn edistymisessä 1700-luvun jälkipuoliskolta lähtien.

Asutusvaikutusten lisäksi verojääkärihankkeella on nähty olevan merkittävää metsätaloudellista vaikutusta valtion metsien hoidossa Ylä-Satakunnassa ja laajemmaltikin. On arveltu, että se käsitys, mikä Turun ja Porin läänin maaherrana ja myöhemmin senaatin talousosaston varapuheenjohtajana sekä valtiovarain toimituskunnan päällikkönä toimineelle Lars Gabriel von Haartmanille oli muodostunut maaherrakaudellaan läänin metsien tilasta ja hoitotarpeista, erityisesti Ikaalisten alueella, vaikutti vuoden 1851 metsäasetukseen, koska hänellä oli sen valmisteluun keskeinen vaikutus. Voidaan ehkä sanoa, että verojääkärihankkeella oli osaltaan välillinen vaikutus von Haartmanin kautta metsäasetukseen ja sen seurauksena valtion metsähallinnon ja metsänhoidon yleiseen järjestämiseen maassa. Vaikutus tuli kuitenkin sitä kautta, että verojääkäritalo ja muu uudisasutus olivat osasyllisiä metsien haitalliseen käyttöön Ikaalisissa ja Ruovedellä asukkaiden hankkiessa toimeentuloansa kaskista, tervanpoltosta ja käsisahaustoiminnalla. Tällä tilannekuvalla voi arvioida olleen vaikutuksensa päättäjiin valmisteltaessa uutta lainsäädäntöä valtion metsien suojelemiseksi. Vahingollinen kaskenpoltto oli Ikaalisten alueella kuitenkin merkittävästi vähentynyt 1800-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana, mutta tukkien käsisahaus sitä vastoin yleistyi. Sahaustoiminnan varsinainen nousukausi Ikaalisissa alkoi varsinaisesti 1830-luvulta lähtien puun kysynnän kasvaessa ja vesisahojen leviämisen myötä.

Verojääkäritalojen verollepanot ja perinnöksi ostot sattuivat aikaan, jolloin metsien arvo lähti kasvuun. Lautojen ja lankkujen sahaus loi ansaintamahdollisuuksia talollisista tilattomiin ja puunmyynti toi tuloja

---

³³⁰ Vuoden 1864 lohkomisasetuksella tehtiin mahdolliseksi tilojen lohkominen, jonka tavoitteena oli itsekannattavien maanviljelystilojen aikaansaaminen (Haataja 1836, 230).

metsänomistajille. Metsätalous vei osaltaan maatalousyhteiskuntaa vaihdantataloudesta rahatalouteen ja helpotti myös verojen maksussa. Epäilemättä uudistaloille ja vanhoillekin taloille varsinkin Parkanon, Kihniön ja Ruoveden alueella metsätaloudella oli huomattavaa merkitystä talojen toimeentulon kannalta ja myös sivuelinkeinona. Lisäksi kasvava torppa-asutus turvasi jatkuvan työvoiman saannin ja lisäsi talojen vaurautta rahassa maksettavien vuokrien tai päivätöiden kautta. Maatalouden tuottavuuteen vaikuttanut viljelytekniinen kehitys nosti 1800-luvun jälkipuoliskolla myös pellon merkitystä tilojen toimeentulon kannalta.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA):

Senaatin talousosaston arkisto; Kirjediaarit ja kirjeaktit 1810-1850

Maanmittaushallituksen yleiskartat soveltuvin osin

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto; Honkajoki, Ikaalinen, Jämijärvi, Kankaanpää, Karvia, Kihniö, Parkano ja Ruovesi TPL

Läänintilit: Turun ja Porin läänin henkikirjat ja maakirjat 1750 - 1809

Maanmittaushallitus/KA digitaaliarkisto; Turun ja Porin läänin maakirjat 1810-1855, 1905

Perinnöksi ostoluettelot ja -asiakirjat 1837-1850

Valtiosihteerinviraston aktit

Suomen asutuksen yleisluettelo; Ikaalinen, Ruovesi 1750-1809

Ylä-Satakunnan yläosan kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat 1805-1812

Vuoden 1800 varallisuusveroluettelot (mikrofilmi FR 73)

Holmbladin kokoelma, Konglica placater etc. (KA:n kirjasto)

Kansallisarkisto, Turku:

Turun ja Porin läänin lääninkonttorin arkisto (TPLKo)

Ikaalisten kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto

Turun ja Porin läänin maanmittauskonttorin arkisto

Kansallisarkisto, Hämeenlinna:

Pirkanmaan alueen maanmittausasiakirjat 1700- ja 1800-luvulta, Ikaalinen ja Ruovesi

Maanmittauslaitoksen keskusarkisto (MMLA), Jyväskylä

Isojakoasiakirjat ja kartat, verollepanomittausten kartat ja asiakirjat, Ikaalinen ja Ruovesi

Helsingin yliopiston keskusarkisto

Turun akatemian arkisto; Ylintä voutikuntaa koskevat asiakirjat 1734-1805

Ruotsin valtionarkisto:

Kamarikollegion arkisto, Kuninkaalle lähetetyt kirjeet 1803-1806

Kirkonarkistot: Ikaalinen, Kankaanpää, Parkano, Kuru, Ruovesi (mikrofilmit/KA)

Painetut lähteet

Rudenschöld Ulrik, *Kertomus taloudellisista ym. oloista Suomessa 1738 - 1741*. Todistuskappaleita Suomen historiaan VI. Helsinki 1899.

Samling af författningar rörande Landtmäteriet och Justeringen af Mått, Mål, och Vigt i Finland jemte Anwisning eller Sakregister, utgifven af Claes Wilhelm Gyldén, 1 – II. Helsingfors 1836.

Suomen hallituskonseljin ja senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816. Suomen taloudellisesta tilasta, hallinnosta ja lainkäytöstä. Todistuskappaleita Suomen historiaan VII.

Kirjallisuus

Alanen Aulis J., *Etelä-Pohjanmaan historia I. Isostavihasta Suomen sotaan*. Vaasa 1948

Alanen Viljo, ”*Satakunnan Lappi*”. Satakunta IX. Vammala 1931.

Alhonen Pentti, *Ikaalisten entisen emäpitäjän alueen geologinen kehitys*. Ikaalisten entisen emäpitäjän historia I. Vammala 1996.

von Bonsdorff Johan Gabriel, *Stor-Furstendömet Finlands Kameral-Lagfarenhet*, osa I - III, Helsinki 1833

Carlsson Wilhelm, *Entinen Ika(a)linen. Historiallinen kertomus Ika(a)listen, Parkanon ja Kankaanpään pitäjistä. Pitäjänkertomuksia IV*. Helsinki 1871.

Cederberg, A. R., *Karjalan jääkärijoukon asettaminen vuonna 1788. Muutamia lisiä Karjalan maanpuolustuksen historiaan*. Historiallinen Arkisto 34:6. Helsinki 1925.

Gadd Pehr Adrian, *Ylä-Satakunnan oloja 1700-luvun puolivälissä*. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja V. Tampere 1946.

Gylling Edvard, *Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan aikana*, Helsinki 1909.

Finne Jalmari, Kajava Yrjö, *Mitteilungen über die Körpergrösse des finnischen Mannes Ende des 18. und Anfang des 19. Jahrhunderts*. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia. Sarja A, nid. XXV, N:o 5. Helsinki 1926

Haataja Kyösti, *Maaoyikeus I*. Helsinki 1936.

Hanho J. T., *Tutkimuksia Suomen metsätalouden historiasta 19-vuosisadalla. I. Sahateollisuudesta ja sahatuotteiden viennistä 1840- ja 1850-luvuilla*. Helsinki 1915.

Hankala Elina, *Linnasta lähtöisin. Ikaalisten Kiialan Luotolinnan talosta ja suvusta neljältä vuosisadalta*. 2013.

Happonen Päivi, *Sukututkimuksen asiakirjalähteet – väestöhistorialliset arkistolähteet*. Mikkeli 2004.

Helander A. Benjamin, *Suomen metsätalouden historia*. Helsinki 1949.

Heino Ulla, *Eurajoen historia 2*. 1990

Huhtamies Mikko, *Maan mitta. Maanmittauksen historia Suomessa 1633-2008*. Helsinki 2008.

Jansson, Sam Owen, *Måttordbok*. Stockholm 1950.

Jokipii Mauno, *Keski-Suomen vaiheet keskiajalta kunnallishallintoon*. Keski-Suomen historia 1. Toim. Mauno Jokipii. Jyväskylä 1999.

Jokipii Mauno, *Parkanon ja Kihniön synty. Seudun kehitys Ruotsin vallan aikana*. Parkanon ja Kihniön kirja. Toim. Heikki Rantatupa. Jyväskylä 1971.

Jokipii Mauno, *Satakunnan historia IV. Satakunnan talouselämä uuden ajan alusta isoonvihaan*. 1974

Jutikkala Eino, *Suomen talonpojan historia*. 2. painos. Helsinki 1958.

Jutikkala Eino, *Maatalouspolitiikka. Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki 2003.

Jääskeläinen Jussi, *Paikallisyhteisö resurssina ja tuhojen kohteena: Venäjän armeijan logististen ratkaisujen seuraukset Suomen sodassa 1808-1809*. Abo Akademi 2011.

Kalleinen Kristiina, *”Isänmaan onni on kuulua Venäjälle” – vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 815. Pieksämäki 2001.

Kallio Reino, *Vanhan Saarijärven historia*. Jyväskylä 1972.

Karonen Petri, *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521 – 1809*. 3.uudistettu painos. Helsinki 2008

Kaukamaa L. I., *Porin puutavarakaupasta ja metsänkäytöstä kaupungin kauppapiirissä ”suuren laivanvarustustoimen” aikana 1809-56*. Historiallisia Tutkimuksia XXVII. Helsinki 1941

Kiviniemi Heikki, *”Pohjosen porstuas, Hämeen hännillä”*. Honkajoki kunnallisen itsehallinnon aikana. 2001.

Kleemola Kerttu, *Parkanon ja Kihniön luonnosta ja luonnonsuojelualueista*. Parkanon ja Kihniön kirja. Jyväskylä 1971.

Korhonen Teppo, *Perinne hallitsee maataloustekniikkaa, Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki 2003.

Kovero Martti, *Valtion uutisasutus Ruotsin-Suomessa jälkeen ison-vihan. Asutuspoliittinen tutkimus. Taloustieteellisiä tutkimuksia 10. Helsinki 1909.*

Koskinen Ulla, *Talouden hidas muutos. Satakunnan historia VI. Pori 2014.*

Kuisma Markku, *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä, 1620 – 1920. 2. korjattu painos, Jyväskylä 2006.*

Kuisma Markku, *Keskusvalta, virkavalta, rahavalta. Hallinto rahan, julkisuuden ja Venäjän paineessa. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 9. Helsinki 1993.*

Kuusi Sakari, *Isojako Suomessa vuosina 1757-1809. Suomen maanmittauksen historia I. Porvoo 1933.*

Laasonen Pentti, *Johannes Gezelius vanhempi ja suomalainen täysortodoksia. Helsinki 1977.*

Laitinen Erkki, *Kurun historia. Vanhan Ruoveden historia III:5. Jyväskylä 1988.*

Luttinen Jaana, *”Mitä mielestä tuntui, ei arvaa kukkaan”. Sodan kuormittavuus ja kriisinkestävyys Iisalmen pitäjän kotitalouksissa 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. JYU Dissertations 142. Jyväskylä 2019.*

Luukko Armas, *Elinkeinot. Hämeen historia II:I. Hämeenlinna 1957.*

Markkola Pirjo, *Ikaalisten entisen emäpitäjän historia III. Suuresta Pohjan sodasta pitäjänjakoon 1721 - 1852. Jyväskylä 2006.*

Meinander Nils, *Vesisahan tarina. Helsinki 1845.*

Miettinen Tiina, *Väestönkasvu ja yhteiskunta. Satakunnan historia VI. Pori 2014.*

Miettinen Tiina, *Kruunu ja kirkko kansan kaitsijana. Satakunnan historia VI. Pori 2014*

Mäkelä-Alitalo Anneli, *Verotus, autioituminen ja väenotot. Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle. Helsinki 2003.*

Mäntylä Ilkka, *Talonpoika yhteiskunnassa. Sukupolvien perintö 2. Talonpoikauskulttuurin kasvu. Toim. Arno Rautavaara. Helsinki 1985.*

Nallinmaa-Luoto Terhi, *Hämeenkyrön historia II. Vuodesta 1722 vuoteen 1865. Vammala 1990.*

Nallinmaa-Luoto Terhi, *Gustaf Magnus Björkbomin torppakuvaukset lähteinä Ylä-Satakunnan torpparilaitoksen historiaan. Turun Historiallinen Arkisto 44. Tammisaari 1989.*

Niemelä Jari, *Tuntematon ruotusotilas. Historiallisia Tutkimuksia 157. Helsinki 1990.*

Niemelä Jari, *Kristinopin merkinnöistä väestörekisteriksi*. Turun yliopiston historianlaitoksen julkaisuja 22. 1991.

Nummela Ilkka, *Asutus, pelto ja karja. Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki 2003.

Nummela Ilkka, *Maanviljelys, viljelyskasvit ja sadot*. Suomen historian kartasto. 2007

Oja Aulis, *Marttilan pitäjän historia*. Forssa 1959.

Orrman Eljas, *Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä*. Genos nro 1/1980. Suomen Sukututkimusseura.

Paloposki Toivo J., *Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus vapaudenajalla*. Historiallisia tutkimuksia 57. Helsinki 1961.

Piilonen Juhani, *Sastamalan historia 2*. Vammala 2007.57, Helsinki 1961.

Papunen Pentti, *Ikaalinen eräalueena ja kappeliseurakuntana keskiajalta noin vuoteen 1640. Ikaalisten entisen emäpitäjän historia I, vuoteen 1640*. Vammala 1996.

Partanen Jukka, *Suomalaiset Ruotsin suurvalta-ajan armeijassa. Suomalaisen sotilaan historia ristirekistä rauhanturvaamiseen*. Saarijärvi 2011.

Puumala Jussi, *Satakunnan maataloudellista historiaa 1700-luvulla*. Pori 1936.

Rantatupa Heikki, *Maanviljelys 1800- ja 1900-luvuilla*. Parkanon ja Kihniön kirja. Toim. Heikki Rantatupa. Jyväskylä 1971

Rasila Viljo, *Torpparijärjestelmä. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Suomen maatalouden historia I. Helsinki 2003.

Rahko Tuomo, *Vanhempaa metsätaloutta*. Parkanon ja Kihniön kirja. Toim. Heikki Rantatupa. Jyväskylä 1971.

Riissanen Viktor, *Kruununvouti Gabriel Wallenius Pohjois-Karjalan rajaolojen kehittäjänä ja taloudellisena edistysmiehenä*. Pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto 1966.

Saarenheimo Juhani, *Vanhan Pirkkalan historia*. Tampere 1974.

Saarenheimo Juhani, *Isojako Hämeessä. Hämeen historia vuodesta 1721 noin vuoteen 1870, III:2*. Hämeenlinna 1976.

Saarenheimo Juhani, *Isojaot ja isojaon järjestelyt*. Maanmittaus Suomessa 1633 - 1983. Helsinki 1983.

Saarenheimo Juhani, *Vanhan Ylä-Satakunnan maaseudun yhteiskuntarakenne ennen teollistumista*. Tampere. Tutkimuksia ja kuvauksia VIII. Tampere 1984.

Saarenheimo Juhani, *Isojako. Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki 2003.

Saloheimo Veijo, *Pohjois-Karjalan historia III. 1722-1809*. Joensuu 1980.

Soikkanen Hannu, *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta: maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Helsinki 1966.

Soininen Arvo M., *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1720-luvulta 1870-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 96. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1975.

Soininen Arvo M., *Maatalous. Suomen taloushistoria I. Agraarinen Suomi*. Helsinki 1980.

Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt. Maanpuolustuskorkeakoulu. Porvoo 2000.

Suomen sodan historia 1808 - 1809. Jussi T. Lappalainen, Lars Ericson Wolke, Ali Pylkkänen. Hämeenlinna 2008.

Talve Ilmar, *Suomen kansankulttuuri*. SKS:n toimituksia 355. Mikkeli 1979.

Talvitie Petri, *Kyläosuudesta yksityiseen maanomistukseen – isojako Länsi-Uudellamaalla 1700-luvulla*. Helsinki 2013. Verkkojulkaisu.

Talvitie Petri, *Isojaon vaikutus tilattoman väestön asemaan. Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600-1800*. (Toim. Riikka Miettinen ja Ella Viitaniemi). SKS. Hist. Tutk. 278. Tampere 2018.

Talvitie Sakari, *Maanpuolustushenkeä Karjalassa*. Joensuu 1983.

Tasanen Tapani, *Läksi puut ylenemähän. Metsien hoidon historia Suomessa keskiajalta metsäteollisuuden läpimurtoon 1870-luvulla*. Vammala 2004.

Taskinen Pentti O., *Kronans kolonisationsverksamhet i Satakunda åren 1775-1850*. Pro gradu 1972. Åbo Akademin kirjasto.

Tommila Päiviö, *Suomen autonomian synty 1808-1819*. Helsinki 1984.

- Tornberg Matleena, *Ilmaston- ja sadonvaihtelut Lounais-Suomessa 1500-luvulta 1860-luvulle*. Turun Historiallinen Arkisto 44. 1989.
- Turpeinen Oiva, *Näläntorjunta ja hyvinvointivaltion perusteet: hallinto ja kansalainen Suomessa 1808-1905*. Hallintohistoriallisia toimituksia 4. Helsinki 1991.
- Uotila Merja, *Maaseutukäsityöläisten sosiaalinen asema ja keskinäinen hierarkia esimodernissa Suomessa*. Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600-1800. (Toim. Riikka Miettinen ja Ella Viitaniemi). SKS. Hist. Tutk. 278. Helsinki 2018.
- Vanhan Ruoveden historia 1:2, liiteosa. Mauno Jokipii, Matti J. Kankaanpää, Viljo Nissilä, Ilma Orkamo. Jyväskylä 1990.
- Vappula Jorma, *Honkajoen asutus ja olot Ruotsin vallan aikana*. Kankaanpää 1982.
- Vappula Jorma, *Ikaalisten entisen emäpitäjän historia II, 1641 - 1721*. Vammala 1999.
- Vappula Jorma, *Ikaalisten entisen emäpitäjän isäntäluettelo 1722-1850. Ikaalisten entisen emäpitäjän historia III*. Jyväskylä 2006.
- Viikki Raimo, *Kirkolliset asiakirjat. Suomen historian asiakirjalähteet*. Toim. Eljas Orrman ja Elisa Pispala. Porvoo 1994.
- Viitaniemi Ella, *Yksimielisyydestä yhteiseen sopimiseen. Paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja Kokemäen kirkon rakennusprosessi 1730-1786*. Acta Universitatis Tamperensis 2158. 2016
- Viljanti Arvo, *Vakinaisen sotamiehenpidon soveltaminen Suomessa 1600-luvun lopulla*. Turku 1935.
- Villstrand Nils Erik, *Valtakunnan osa: Suurvalta ja valtakunnan hajoaminen 1560-1812*. (Suom. Jussi T. Lappalainen ja Hannes Virrankoski). Helsinki 2012.
- Virrankoski Pentti, *Kokkolan pitäjän yläosan historia*. 1961.
- Vuorela Toivo, *Suomalainen kansankulttuuri*. Porvoo 1975.
- Vuorimies Heikki, *Ruotusotilaat osana maaseutuväestöä ja pitäjäyhteisöjen työvoimaa. Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600-1800*. (Toim. Riikka Miettinen ja Ella Viitaniemi). SKS. Hist. Tutk. 278. Tampere 2018.
- Walta Matti, *Ruotsin ajan tiliasiakirjat. Suomen historian asiakirjalähteet*. Toim. Eljas Orrman ja Elisa Pispala. Porvoo 1994.
- Ylikangas Heikki, *Käännekohdat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksesta uudella ajalla*. Juva 1986.

Ylikangas Heikki, *Kiista uudisasutuksesta isojaon syynä*. Historiallinen Aikakauskirja 4/2004.

Verkojulkaisut

FINLEX (<https://www.finlex.fi>)

Kansallisarkisto. Digitaaliarkisto (<http://www.narc.fi>)

Svenska academiens ordbok (<http://www.saob.se>)

LYHENTEET

a	aami
DA	Digitaaliarkisto
KA	Kansallisarkisto
ka	Kapanala
KD	Kirjediaarit
KKK	Kenraalikuvernöörinkanslia
l	Leiviskä
MMH	Maanmittaushallitus
MML	Maanmittauslaitos
PT	Päivätyö
ptk	Pöytäkirjat
RVA	Ruotsin valtionarkisto – Svenska riksarkivet
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
STO	Senaatin talousosasto
ta	Tynnyrinala
TPLKo	Turun ja Porin läänin lääninkonttori
UT	Uudistalo
VSV	Valtiosihteerinvirasto
VJT	Verojäkäritalo
YSKOa	Ylä-Satakunnan kihlakunnan varsinaisasian pöytäkirjat

LIITE 1

VEROJÄÄKÄRIKSI IMOITTAUTUNEET 17.8.1803³³¹KOKO IKAALINEN

<u>Kohde</u>	<u>Ilmoittaja</u>	<u>Ikä/Perhesuhde</u>	<u>Arviointi</u>
Ala-Honkajoki			
Heiniluomansuu eli Kivioja	Tuomas Juhonpoika	40/N	1/3 mantt. kruununtalo, josta haluaa jääkäritorpan erotettavaksi ja tarpeellisen määrän metsämaata. Loput manttaalista haluaa kruununtaloksi ja pyytää jääkäritorpalle perintökirjaa.
Pukanhaava Ristaluoma 1	Kaappo Matinpoika Kaappo Jaakonpoika	20/Nton 34/N	Haluaa jääkäritorpan erotettavaksi maistaan 1/4 mantt. uudistalo, jonka haluaa jääkäritorpaksi. Valittaa läheisen suuren suon aiheuttavan hallavahinkoja.
Ristaluoma 2 Syväoja	Jaakko Jaakonpoika Matti Juhonpoika	36/N 42/N	Haluaa jääkäritorpan kruunun yhteismaalta On maata erotettavaksi jääkäritorpaksi
Vataja Koivusilta	Sakari Antinpoika	38N	Vatajan kruununtalon haltija, haluaa Koivusillan jääkäritorpaksi ja nimeää itsensä rulliin, kunnes hänen 15-vuotias poikansa on täysi-ikäinen ja astuu tilalle
Vähä-Santanen	Erkki Juhonpoika	18/Nton	Tarvitsee 200 PT
Juhtimäki			
Aivus	Tuomo Tuomaanpoika	35/?	Riittävästi peltoa, vähän niittyä, tarvitsee 50 PT
Jylli			
Jylli 1	Mikko Simonpoika	33/N	1/6 mantt. uudistalo (1798), haluaa jaettavaksi kahdeksi jääkäritorpaksi. Ilmoittaa itsensä ja toisen miehen rulliin. Tarvitsee lisää niitty- ja metsämaata.
Jylli 2	Juho Yrjönpoika	25/N	Liittyy edelliseen
Jämijärvi – Suurimaa			
*Jokisalo	Juho Yrjönpoika	55/N	4 TA peltoa ja lisäksi niittyä, tarvitsee 50 PT, 7 lasta, hankkii miehen tilalleen rulliin
*Kortesluoma	Juho Matinpoika	20/Nton	Vähän viljelyksiä, hallanarka sijainti, tarvitsee 250 PT
*Kuusjoensuu	Juho Jaakonpoika	37/N	1 TA peltoa, ei niittyä, tarvitsee vähintään 200 PT ja haluaa v. 1802 saadulle yhden tynnyrin viljalainalle 6 v. maksuaikaa
*Pitkäkoski	Yrjö Juhonpoika	30/N	Riittävästi peltoa ja jonkin verran niittyä, tarvitsee 50 PT
Jämijärvi – Sydänmaa			
Jämiänluoma	Matti Antinpoika	25/N	Uudistalo vapaavuosilla asukasoikeus edellisenä vuonna. Vain yksi TA peltoa ja jokunen niitty, tarvitsee 100 PT ja yhden tynnyrin ruista hallavahingon vuoksi
Kahilaluoma 1	Juho Juhonpoika	50/N	Vanha sotilas, uudistalo asukasoikeudella ja vapaavuosilla, 2 TA peltoa sekä suoniittyjä
Kahilaluoma 2	Mikko Heikinpoika	25/Nton	Haluaa ottaa viljelykseen torpan kruunun yhteismaalta, mutta ei vielä arviota viljelys- ja vilja-avun määrästä
Lehtilammi	Juho Matinpoika	24/Nton	Vähän peltoa ja niittyä, tarvitse 100 PT
Kankaanpää			
*Keitaanranta	Jeremias Samuelinpoika	34/N	Ei peltoa, eikä niittyä, tarvitsee 200 PT ja viljalainaa 2 T.

³³¹ RVA. Kamarikollegion kirjeet KM:lle 1803, 471. Ikaalisten pitäjä käsitellään yhtenä, mutta kyläjako perustuu vuoden 1855 maakirjaan.

Karvia – Kantti

Alajoki-Törmä 1 Jeremias Juhonpoika	33/N	Anoo torpan erottamista ja tarvitsee 100 PT ja viljalainaa 1 T lainaksi
Alajoki-Törmä 2 Mikko Mikonpoika	22/Nton	Kuten edellinen

Kihniö (yhtenä)

*Asumaniemi Heikki Martinpoika	27/N	1 ½ TA peltoa, vähän niittyä, tarvitsee 100 PT niittyjen ojitukseen ja lisäpeltomaan raivaukseen
Hoseuskangas Antti Antinpoika (hävinnyt?)	26/N	Raivaus alussa. Torppaa ei ole, mutta rakennuspuuta on jo ajettu torpanpaikalle, tarvitsee 200 PT
*Idänpää Jaakko Juhonpoika	44/N	Riittävästi peltoa ja niittyä
*Jokipii Korpr. Juho Mikonpoika Örn	39/N	Kyrön komppanian korpraali. Ilmoittaa olevansa oikeutettu saamaan vielä 2 vuotta korpraalin palkkaa, jonka ajan toivoi voivansa palvella verotorpparina. Tarvitsee 200 PT.
*Jytilä Yrjö Heikinpoika	27/N	Riittävästi peltoa ja niittyä
Kallioniemi Jaakko Juhonpoika	37/N	Haluaa olla itse rullissa. Vähän peltoa ja niittyä ja tarvitsee 200 PT
Kirveskoski Jaakko Matinpoika	48/N	Hakijalla on 20-vuotias poika, 2 TA peltoa ja jonkunlainen niittyraivio. Tarvitsee 150 PT. Paikka on hallanarka.
*Kirvesniemi Juho Kallenpoika	35/N	Melko vähän viljelyksiä. Hakee torpan erottamista ja tarvitsee 100 PT.
*Korpela eli Korpiniemi eli Korpimäki Matti Heikinpoika	37/N	4 TA peltoa, mutta vähän ja huonoa niittyä
*Knuutila Kaappo Juhonpoika	28/N	Mies sairaana, mutta vaimo paikalla. Hiljattain perustettu, eikä juurikaan vielä viljelyksiä. Tarvitsee 200 PT
*Kärkinen eli Kärkölä Juho Yrjönpoika	47/N	Haluaa itse rulliin, 4 TA peltoa ja riittävästi niittyä. Pyytää torpan erottamista.
*Lahdentaka Matti Jaakonpoika	21/N	Riittävästi peltoa ja niittyä, pyytää torpan erottamista
*Luisenniemi Mikko Mikonpoika	42/N	Ei viljeltyä, tarvitsee 200 PT
*Luomalahti Taneli Kallenpoika	30/Nton	1 TA peltoa, vähän niittyä, tarvitsee 150 PT
*Lähdet Matti Juhonpoika	38/N	Haluaa olla itse rullissa tai hankkia miehen tilalle, 1 ½ TA peltoa, vähän niittyä, tarvitsee 50 PT. Anoo torpan erottamista.
*Mustajärvi Kalle Ristonpoika	48/N	Vaimo paikalla, 2 TA peltoa, vähän niittyä heikolla paikalla, tarvitsee 50 PT
*Mäenpää Heikki Juhonpoika	30/N	Mies sairaana, mutta vaimo paikalla. Hiljattain perustettu, ei juuri viljelyksiä. Tarvitsee 200 PT
*Myllymäki Juho Juhonpoika	32/N	4 TA peltoa, mutta vähän niittyä
*Paloniemi Eljas Juhonpoika	36/N	Vähän viljeltyä, tarvitsee 100 PT ja haluaa torpan erottamista
*Palolahti Juho Yrjönpoika	18/Nton	Äiti paikalla ja esitti rulliin poikaansa tai hankkii vävyn pojan tilalle. Tarvitsee 200 PT
*Peltomäki eli Isopeltoniemi Juho Jaakonpoika	30/N	Haluaa itse rulliin ja ottaa viljelykseen vaaditun mukaisen torpan
*Pihlajamäki Juho Juhonpoika	41/N	Ei viljeltyä, tarvitsee 200 PT
*Salomäki Niilo Roth	50/N	Hakijalla on 2 poikaa, vähän peltoa ja niittyä tarvitsee 200 PT
*Soisenlahti Yrjö Antinpoika	33/N	Vähän peltoa ja niittyä, tarvitsee 150 PT
*Vaviolahti Tuomas Matinpoika	37/N	Hakija sairaana, mutta naapuri paikalla ja kertoi hakijan asettuvan itse rulliin tai hankkivan kykenevän miehen tilalle. Vähän viljeltyä ja tarvitsee 150 PT
Kilvakkala		
Juonenhaara Kalle Jaakonpoika	54/N	¼ mantt. uudistalo, haluaa lohkottavaksi jääkäritorpan, vanhin poika 21-vuotias
Salava 1 Yrjö Tuomaanpoika	30/N	¼ mantt. uudistalo (1794), haluaa jakaa talon kahdeksi jääkäritorpaksi veljensä kanssa, tarvitsee 100 PT
Salava 2 Juho Tuomaanpoika	27/N	Liittyy edelliseen
Salava 3 Juho Juhonpoika	24/Nton	Uudistalo haluaa jakaa talon kahdeksi jääkäritorpaksi veljensä kanssa, tarvitsee 100 PT

Salava 4	Eljas Juhonpoika	19/Nton	Liittyy edelliseen
Korvaluoma			
Hirvikoski	Juho Erkinpoika	27/Nton	Ei tarpeeksi peltoa ja niittyä, tarvitsee 50 PT
*Lampikoski	Matti Joosepinpoika	48/N	Riittävästi maata, 10 lasta, joista vanhin 15 v.
Kovelahti			
*Kuusjoki	Juho Yrjönpoika	34/N	Riittävästi peltoa ja niittyä
*Lautalammi eli			
Jyränlatva	Juho Jaakonpoika	43/N	Ei peltoa, eikä niittyä, ilmoittaa nyt itsensä rulliin, mutta lupaa tilalle 19 vuotiaan poikansa, joka on yhtä pitkä. Tarvitsee 200 PT ja viljalainaa 3 T 6 vuoden takainmaksulla
Niinisalo - Taulunmaa			
*Prinkkilä	Juho Jaakonpoika	18/Nton	Ei riittävästi peltoa ja niittyä, tarvitsee 50 PT
Taulu 1	Antti Jaakonpoika	46/N	Uudistalo, haluaa jaettavaksi 2 jääkäritorpaksi poikansa Samuelin kanssa
Taulu 2	Samuel Petteri Antinpoika	20/Nton	Liittyy edelliseen
Taulu 3	Juho Jaakonpoika	40/N	Torppa valmiina ja riittävästi maata
Parkanon Alaskylä			
Ala-Rönni	Erkki Martinpoika	51/N	Uudistalo 5/16 mt. yhdessä Yrjö Yli-Rönnin kanssa, haluaa talosta erotettavaksi jääkäritorpan, vanhin poika 18 v.
Yli-Rönni	Yrjö Paavonpoika	47/N	Liittyy edelliseen, haluaa jääkäritorpan 10-vuotiaalle pojalleen, joka tulisi hänen tilalleen rulliin täysi-ikäiseksi tultuaan,
Parkanon kylä			
Mustalahti 1	Juho Antinpoika	40/N	¼ mantt. uudistalo, haluaa talon jaettavaksi veljensä kanssa kahdeksi jääkäritorpaksi, verovapaus nyt vuoteen 1810
Mustalahti 2	Mikko Antinpoika	30/N	Liittyy edelliseen
*Pitkäjärvi	Petteri Mikonpoika	34/N	Vain 10 kapanalaa viljeltyä, tarvitsee 200 PT
Vatunen 1	Erkki Juhonpoika	32/N	Uudistalo, haluaa jaettavaksi kahdeksi jääkäritorpaksi
Vatunen 2	Juho Jaakonpoika	21/Nton	Liittyy edelliseen
Raivaluoma			
*Jokilampi	Mikko Yrjönpoika	40/N	1 TA peltoa, vähän niittyä, 8 lasta, tarvitsee 150 PT
Vanhatalo 1	Juho Simonpoika	33/N	1/4 mantt. uudistalo (1795), haluaa jakaa talon 3 jääkäritorpaksi sekä saada metsää kruunun yhteismaalta, Asettaa miehen tilalleen palvelukseen.
Vanhatalo 2	Juho Simonpoika	33/N	Liittyy edelliseen
Vanhatalo 3	Iisakki Matinpoika	21/Nton	Liittyy edelliseen
*Yli-Rautalammi	Juho Risto Juhonpoika	18/Nton	Riittävästi, mutta huonoa maata. Ollut ahkera ja aloittanut myös järven kuivatuksen niittymaaksi.
Suomijärvi (Karvia)			
Haavisto	Yrjö Erkinpoika	48/N	Vähän viljeltyä ja hallanarkaa, tarvitsee 200 PT
Leppäniemi	Jaakko Kallenpoika	26/N	Vähän viljeltyä ja hallanarkaa, tarvitsee 200 PT
Saarikoski 1	Juho Juhonpoika	28/N	1/3 mantt. uudistalo (1800), haluaa talon jaettavaksi 3 jääkäritorpaksi. Päivätöiden määrä jää selvitetäväksi.
Saarikoski 2	”		Liittyy edelliseen
Saarikoski 3	”		Liittyy edelliseen
Sydänmaa			
*Alajoki	Heikki Jaakonpoika	38/N	Haluaa rulliin ja jääkäritorpan erottamista. On peltoa, mutta vähän niittymaata.
*Haapaniemi	Mikko Antinpoika	39/N	Vähän peltoa ja niittyä, tarvitsee 200 PT ja pyytää myös 1802 saadun 1 ½ tynnyrin viljalainan takaismaksuaikaa 6 v.
Isokoveslammi 1	Juho Juhonpoika	33/N	1/4 mantt. uudistalo, mutta haluaa jakaa talon kahdeksi jääkäritorpaksi
Isokoveslammi 2	Matti Juhonpoika	21/N	Liittyy edelliseen
Järvenpää	Kasper Mikonpoika	28/N	Haluaa rulliin, vähän ja laihaa maata, tarvitsee 200 PT

Kirjanen	Samuel Matinpoika	22/Nton	1/6 mantt. uudistalo, mutta haluaa jakaa talon serkkunsa kanssa kahdeksi jääkäritorpaksi
Kirjanen-Hakomäki	Antti Tuomaanpoika	22/Nton	liittyy edelliseen
Kortteus	Juho Antinpoika	26/N	Haluaa rulliin ja jääkäritorpan erottamista, 3 TA peltoa ja riittävästi niittyä
Kuusijoki	Antti Heikinpoika	33/N	Täyttää vaatimukset
*Ojajärvi	Yrjö Tuomaanpoika	42/N	Hyvin vähän peltoa ja niittyä, tarvitsee 200 PT
*Paloviita	Yrjö Matinpoika	42/N	Vähän peltoa ja niittyä, 12 lasta, tarvitsee 200 PT
*Saukkokoski eli			
Kuusiluoma	Jaakko Juhonpoika	38/N	Riittävästi peltoa, mutta vähän niittyä, tarvitsee 50 PT ja anoo 6 v. maksuaikaa v. 1802 saadulle ½ T. viljalainalle
*Takaviita	Taneli Matinpoika	33/N	Täyttää vaatimukset.
Vähäkoveslammi	Iisakki Juhonpoika	29/N	¼ mantt. uudistalo (1795), mutta huonot olosuhteet. Hakija haluaa Sydänmaan kruunun yhteismaalta käynnissä olevan mittauksen yhteydessä 150 TA lisää heikompileatuista maata
*Ylikuusijärvi	Juho Juhonpoika	45/N	Asettaa poikansa Matti Juhonpojan (24 v.) tilalleen verojääkäriksi, ei niittymaata, tarvitsee 50 PT
Vahojärvi			
Lehtijärvi	Erkki Matinpoika	28/N	Haluaa itse rulliin, 4 TA peltoa, niityt kärsivät vedestä ja tarvitsee 50 PT uusien niittymaiden raivaukseen
*Muurasiemi	Kalle Jaakonpoika	43/N	Asuinrakennus valmiina, kaatanut vähän metsää pellonraivaukseen, pyytää 100 PT ja 3 T. 1. vuonna ja 2 T. toisena vuonna viljalainaa 6 vuodeksi, 7 lasta
Vehuvarpee			
*Säärentausta-Pirttijärvi	Iisakki Yrjönpoika	39/N	Kaksi rakennusta, ei viljeltyä, tarvitsee 200 PT ja viljalainaa 1 T
Venesjärvi			
Niemenojantausta	Esajas Yrjönpoika	29/Nton	Tarvitsee 250 PT ja 2 T. viljalainaa kylvöä varten
Hapujärvi-			
Viromäki	Juho Krut	33/N	Tarvitsee 250 PT ja yhden tynnyrin viljalainaa kylvöä varten
Veneskoski			
Ala-Paattikoski 1	Jaakko Matinpoika	34/N	1/3 mantt. uudistalo, haluaa selvitetäväksi, kuinka monta jääkäritorppaa ja muuta tilaa talosta voisi muodostaa
Ala-Paattikoski 2	Juho Matinpoika	21/Nton	Edellisen veli, liittyy edelliseen anomukseen
Heikkilä	Heikki Erkinpoika	47/N	Täyttää vaatimukset
Mäkynen	Antti Erkinpoika	39/N	Haluaa perustaa jääkäritorpan, vähän viljeltyä, tarvitsee 150 PT ja viljalainaa 2 T
Veneskoski 1	Taavetti Joel Matinpoika	15/Nton	Talolliset halusivat jakaa varaamiaan ylijäämämaita (optiot) pojilleen jääkäritorpiksi, tarvitsee 150 PT
Veneskoski 2	Heikki Esajaksenpoika	18/Nton	Liittyy edelliseen
Leppäruhka	Erkki Yrjönpoika	38/N	Ilmoittaa itsensä rulliin, tarvitsee 150 PT
Vihteljärvi			
*Soutamattomanmaa eli			
Kiviniemi 1	Matti Erkinpoika	52/N	Uudistalo, jonka jakaa vävynsä kanssa (alla), haluaa perustaa jääkäritorpan ja kirjautua rulliin, kunnes 15 v. poikansa tulisi tilalle, tarvitsee 100 PT
Kiviniemi 2	Juho Matinpoika	29/N	Edellisen vävy, tarvitsee 100 PT
*Hemiä-Kortesoja	Matti Simonpoika	38/N	Torpan maat valmiina, tarvitsee 100 PT niityn raivaukseen
Vuorijärvi			
*Isoviita	Kalle Juhonpoika	20/Nton	3 TA peltoa, sekä tarvittavat niityt, tarvitsee 50 PT suon ojitukseen
*Karhuluoma	Juho Juhonpoika	40/N	Haluaa itse rulliin, täyttää vaatimukset
*Kovesjärvi	Jeremias Yrjönpoika	30/N	Nyt 2 tynnyrin sato ja niittyjä, mutta tarvitsee niittyjen

ojitukseen ja peltojen laajennukseen vielä 50 PT

Ylä-Honkajoki (Honko, Lauhala)

Kantinkoski	Erkki Jaakonpoika	46/N	Haluaa erotuttaa maistaan jääkäritorpan
Lauhалуoma 1	Juho Erkinpoika	32/N	Haluaa erotuttaa maistaan jääkäritorpan ja tarvitsee 200 PT
Lauhалуoma 2	Erkki Jaakonpoika	32/N	Liittyy edelliseen
Tunturi 1	Antti Erkinpoika	29/N	Haluaa erotuttaa maistaan jääkäritorpan ja tarvitsee 50 PT
Tunturi 2	Jooseppi Erkinpoika	29/N	Haluaa erotuttaa jääkäritorpan, tarvitsee 50 PT

* Tähdellä merkityt hyväksyttiin verojääkäritaloiksi 1806. Lyhennykset: N=naimisissa; Nton=naimaton; PT=päivätyö; TA=tynnyrimalaa

VEROJÄÄKÄRIKSI 7.6.1805 KRUUNUN YHTEISMAILLA ILMOITTAUTUNEET ³³²

Ala-Honkajoki

Kortteiston ja Kiviojan välillä Antti Juhonpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja tarpeellista raivausapua

Karvia

Järvenkosken niemi Yrjö Yrjönpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja viljelysapua.
Suomilammi Pikelänautio Antti Juhonpoika Kuulunut aiemmin Suomilammin taloon, mutta on nyt kruunun yhteismaalla. Anoo jääkäritorpan paikkaa ja viljelysapua.

Iso-Röyhiö ym.

Hihkiönmaa (Hihkiö) Juho Juhonpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
Hirvimäenmaa Taneli Kallenpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
Majalahden sarka Heikki Pertunpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
Pirttivesi Antti Yrjönpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
Pitkäjärven luomanmaa Heikki Simonpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
Riihihalme Erkki Pertunpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
*Särkilammi Matti Jaakonpoika Sväng Varamies Kyrön komppaniassa, anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua
Valkiainen Yrjö Jaakonpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua

Parkano

*Jaakkola Jaakko Tuomaanpoika Anoo jääkäritorpan oikeuksia asuttamalleen kruunun-torpalle, jossa on jo muutama rakennus ja viljeltyä. Tarvitsee myös raivausapua.

Sydänmaa

Rovinnokanneva Petteri Jaakonpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja raivausapua

Veneskoski

Kortteslahdenkytö Heikki Erkinpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja tarvitsee 200 PT
Kydönneva Juho Spräng Kyrön komppanian sotilas, anoo jääkäritorpan paikkaa ja tarpeellista raivausapua
Latinkoski Matti Matinpoika Anoo jääkäritorpan paikkaa ja tarvitsee 200 PT
Sodikko Mikko Hopp Kyrön komppanian sotilas, anoo jääkäritorpan paikkaa ja tarvitsee 200 PT, jonka toivoo mieluummin rahana tai viljana

³³² RVA. Kamarikollegion kirjeet KM:lle 1805, 501. Anomukset koskivat kruunun yhteismaalle perustettavia uusia jääkäritorppia.

Kynäslahti	Samuli Tuomaanpoika	Olemassa oleva kruununtorppa sijaitsee Ulvilan ja Ikaalisten pitäjien rajalla, mutta Ulvilan puolella. Anoo jääkäritorpan oikeuksia.
-------------------	---------------------	--

* Tähdellä merkityt hyväksyttiin verojääkäritaloiksi vuonna 1806.

MUUT VUODEN 1803 JÄLKEEN ILMOITTAUTUNEET VEROJÄÄKÄRIT (tutkinnassa 14.-18.3.1806) ³³³

Jämijärvi

Jyränojan varsi	Juho Juhonpoika
Jyväsoski	Yrjö Jaakonpoika
Lautalamminmaa	Juho Juhonpoika ja Simo Simonpoika
Sauvaniemi	Turun Akatemian

Karhoismaja

Majalahti	Antti Erkinpoika
-----------	------------------

Kihniö

Järvenaho eli Niemenmaa	Yrjö Jaakonpoika
-------------------------	------------------

Niinisalo

Ylikoski eli Vaarinpelto	Jaakko Jaakonpoika	Erotettu Rajakoskesta, verolle 1807
--------------------------	--------------------	-------------------------------------

Sydänmaa

Ketola	Matti Matinpoika	
Heiniaho	Mikko Matinpoika	
Kortesjärventausta	Mikko Antinpoika ja Antti Antinpoika	2 torppaa

Vahojärvi

Mäkelä (Lehtijärvellä)	Erkki Matinpoika
------------------------	------------------

Venesjärvi

Hapuanjärvi-Viromäki	Matti Erkinpoika Karhoismaja	Vuonna 1803 ilmoittautunut Juho Krut luopunut
Niemenojantausta	-	Vuonna 1803 ilmoittautunut Esajas Yrjönpoika luopunut
Venesjärvi	Ratsumestari Ugglä	Halusi perustaa 3 jääkäritorppaa

Sijoittamattomat

Kokonmaa	Juho Jaakonpoika
Mustaniemenmaa	Sotilas Juho Wessman
Niemilahdentausta	Heikki Jaakonpoika
Vaskisenmaa	Yrjö Jaakonpoika

RUOVESI

Aurejärvi

*Ahvenharju	Antti Tuomaanpoika
*Ahola	Yrjö Tuomaanpoika
*Ainesjärvi	Erkki Matinpoika
*Aineslahti	Yrjö Erkinpoika
*Heinäaho	Sotilas Israel Jaakonpoika
*Kaartinaho	Simo Simonpoika

³³³ KA Turku, TPLKo, Kruununtaloja ym. koskevat asiakirjat, Hda:6

*Kivimäki	Perustettu 2 vuotta aikaisemmin, nyt autio, mutta varamies Mikko Bang halusi ottaa viljelyyn ja ilmoitti 18 v. poikansa verojääkäriksi
*Liikala	Sotilas Yrjö Jaakonpoika
*Mäenpää	Sotilas Matti Olavinpoika
*Petäjajärvi	Juho Antinpoika
*Pyyntinki	Maunu Juhonpoika
*Tervajärvi	Tuomas Joosepinpoika
*Vesa	Juho Tuomaanpoika
*Vuotari(nmaa)	Yrjö Samuelinpoika
*Äijälä	Yrjö Jaakonpoika

Haukkamaa

*Liesmäki	Yrjö Heikinpoika (luopunut)
-----------	-----------------------------

Karjula

Koivisto	Uudistalo, ei hyväksytty
Koski	Uudistalo, ei hyväksytty
Petäjaniemi	Uudistalo, ei hyväksytty
Pyydysmäki	Uudistalo, ei hyväksytty

Keihäsjärvi

Kalliojärvi	Jooseppi Heikinpoika, uudistalo, ei hyväksytty
Kolme verolle pantua uudistaloa	Ei hyväksytty
Saarijärvi	Verolle pantu talo, ei hyväksytty

Pihlajalahti

*Haukkalampi	Mikko Matinpoika
*Loila	Sotilas Jooseppi Heikinpoika Yhr
*Mattila	Esajas Jaakonpoika

Riuttaskorpi

*Anttila	Juho Matinpoika
*Haukijärvi 1	Matti Vilpunpoika
*Haukijärvi 2	Sotilas Juho Sträng
Isoviita	Torppa, jonka raivaamat maat jaetaan jääkäritaloille
*Jouttijärvi eli Juolujärvi	Taneli Juhonpoika
Kelkkakorpi	Sotilas Jooseppi Leijar
*Leppämäki	leski Maria Antintytär
*Niinimäki	Martti Yrjönpoika
*Pallineva eli Pallila	Yrjö Antinpoika
*Perivehmas	Tuomas Heikinpoika
*Pohjasmäki	Jooseppi Heikinpoika
*Saarijärvi	Yrjö Kaaponpoika
*Suojärvi 1	Matti Yrjönpoika
*Suojärvi 2	Yrjö Martinpoika
*Taivaljärvi	Matti Juhonpoika
*Torkko	Mikko Matinpoika

Sijoittamattomat

Hirvimäki	Taneli Kallenpoika, perustettu 1804
Lapinaho	Ei vielä asukasta
Onkilampi	luutnantti Bång halusi perustaa verojääkäritalon

* Tähdellä merkityt uudistalot perustettu verojääkäritaloiksi vuonna 1806

LIITE 2

VUODEN 1818 VEROJÄÄKÄRILUETTELOSSA MAINITUT UUDET TALOT ³³⁴**Iso-Röyhiö**

Joentausta	Yrjö	määrätty Vapaniemen torpaksi 1836
Juurijärvi 1	Mikko Gran	
Juurijärvi 2	Heikki	

Juhtimäki

Saarijärvi	autio 1818	heikot olosuhteet
------------	------------	-------------------

Sydänmaa

Järvenpää	Kasper Mikonpoika	
-----------	-------------------	--

Vahojärvi

Pirttivesi	autio 1818	heikot olosuhteet
Häkkijoenperä	Juho	
Sarkalammi	Juho	

Vuorijärvi

Hanhilahti	Heikki Matinpoika	ei rakennuksia, eikä viljelyksiä. Vuonna 1824 mainitaan verojäkäritaloksi, mutta ei 1827 luettelossa
------------	-------------------	--

RUOVESI, KURU

Lähteenmäki

---

³³⁴ KA, Turku. TPLKo, Verojäkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5

LIITE 3

IKAALISTEN JA RUOVEDEN VEROJÄÄKÄRITALOT JA NIIDEN HALTIJAT VUODESTA 1803 1840-LUVULLE ³³⁵

Luettelossa talo voi olla perustamisvaiheessa yhden tai useamman talon torppa yksityisellä maalla, jakamattomalla maalla tai uudistalo kruunun maalla. Ennen isojakoa, joka Ikaalisissa pääosin toimitettiin 1780- ja 1790-luvulla ja Ruovedellä 1797, uudistalo oli useimmiten yksityinen torppa. Alun perin uudistaloksi perustetut talot on mainittu erikseen, mikäli siitä on lähteissä tieto. Luettelossa on pääsääntöisesti vain verolle pannut jääkäritalot. Kyläjako on vuoden 1855 maakirjan mukainen.

Taulukkoon on merkitty myös vuosien 1803 ja 1806 rekrytointiluetteloiden, vuosien 1803-1805 erillisten mittaustietojen sekä vuosien 1821-1822 verojäkäritalojen tarkastuskertomusten tiedot pelto- ja niittyaloista. Vuosilta 1821-1822 ei kuitenkaan ole ilmoitettu niittyjen pinta-aloja, vaan heinäsadot ovat aameina ja leivisköinä: a/l)

Taulukossa on lisäksi vuoden 1837 verollepanomittauksien tiedot pelto- ja niittymaista sekä verotettavan maan yhteissumma, joka pitää sisällään viljelykelpoisen pelto- ja niittymaan ja metsämaan. Luvuissa ei ole jakokirjoissa erikseen mainittuja talon rajojen sisällä olevien arvottomien maiden osuutta (impedimenter). Pelto- ja niittyaloista on ilmoitettu vain kokonaisluvut kauttaviivalla, ensin peltoala tynnyrin- ja kapanaloina ja sen jälkeen niittyalat (ta/ka).

Talojen perustamistiedoissa on lähteissä eroavuuksia perustamisvuoden ja ensimmäisen isännän ilmaantumisen välillä henki- tai kirkonkirjoihin, eikä kaikista haltijuuksista ole aina tarkkoja vuositietoja.

(UT= uudistalo, VJT=verojääkäritalo).

IKAALINEN**Höytölä****Ala-Rautalahti**

Perustettu Soutajan talon luvalla 1762, sopimus 1763, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 2.8.1848.

Yrjö Antinpoika 1762-85, Heikki Yrjönpoika 1786-1829, pka Heikki Heikinpoika 1830-43, Juho Kustaa Mikonpoika 1844-

1822: 10 tynnyrinalaa/15 kapanalaa; 7 aamia/30 leiviskää

1837: 13 tynnyrinalaa/14 kapanalaa; 15 tynnyrinalaa/22 kapanalaa; yht. 333 tynnyrinalaa

Ala-Rautalammi

per. Pertan talon luvalla n.1775, VJT liikamaalle 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Matti Samuelinpoika 1780-1813, leski Riitta Matintytär 1813-26, pka Kalle Matinpoika 1827-38, leski Kreetta Iisakintytär 1838-40, lesken uusi mies Matti Juhonpoika 1840-

1822: 9/-; 8/50

³³⁵ KA Turku, TPLKo, Verojäkäritaloja koskevat asiakirjat 1803-1836, Hbd:5; KA. DA. Ikaalisten ja Ruoveden kirkonarkistojen rippikirjat; Ikaalisten ja Ruoveden henkikirjat; Suomen Asutuksen Yleisluettelo, Ikaalinen ja Ruovesi; Vuosien 1845 ja 1855 maakirjat, Ikaalinen ja Ruovesi; KA.MMH A34 4/3-4 (Hietasen jakokunnan isojakoasiakirjat 1803 ja A 34 4/5 1806); KA. Turku. TPLKo Kruununtaloja ym. koskevat asiakirjat, Hda:5-6; KA, Turku. TPL maanmittauskonttori, kruununmaita koskevat asiakirjat, Hd:1; Vappula 2006, 326-387

1837: 10/19; 13/25, yht. 333

Kangasniemi

Per. Höytölän talollisten luvalla 1781, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Yrjö Yrjönpoika 1781-1803, leski Marketta Antintytär 1803-05, pka Mikko Yrjönpoika 1806-49

1822: 3/-; 3/-

1837: 4/23; 6/6; yht. 250

Lavia

Per. Pertan talon luvalla 1786, torpansopimus 1786, VJT 1806 liikamaalle, verolle 1836 3/16 mt. Ostettu perinnöksi 27.5.1842.

Juho Yrjönpoika 1786-1814, pkapuoli Juho Juhonpoika 1815-25, vävy Esajas Mikonpoika 1825-37, vävy Juho Matinpoika 1838-50

1822: 8/-; 7/40

1837: 12/17; 30/17, yht. 375

Mansolahti

Per. Pertan talon luvalla n. 1783, isojaossa liikamalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 12.6.1844.

Antti Heikinpoika 1792-1826, pka Juho Kustaa Antinpoika 1826-

1822: 9/20; 4/20

1837: 7/29; 8/15, yht. 250

Poikkeus

Per. Ryödin talon luvalla n. 1787, VJT 1806, Ryödin talon torpaksi 1836

Juho Juhonpoika n. 1787-90, pka Erkki Juhonpoika 1791-1837, pka Juho Kustaa Erkinpoika 1838-

1822: 6/-; 2/-

Turva:

Per. Höytölän talojen luvalla n. 1787, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, Ryödin talon torpaksi 1836

Jaakko Paavonpoika 1806-1818, pka Juho Jaakonpoika 1818-1822-

1822: 8/-; 2/10

Yli-Rautalahti

Per. Ryödin talon luvalla 1767, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Antti Paavonpoika 1767-1808, vävy Samuel Mikonpoika 1809-29, (Antti Paavonpojan pka) Joonas

Antinpoika 1830-

1822: 10/10; 7/10

1837: 13/28; 20/4; yht. 333

Isoröyhä

Hirvijoki

Per. Talosen talon luvalla 1763, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 25.6.1841.

Juho Erkinpoika 1764-83, pka Yrjö Juhonpoika 1784-1805, vävy Jooseppi Juhonpoika 1806-44, pka

Matti Joosepinpoika 1845-

1806: 5/19; 28/13

1822: 5/20; 7/40

1843: 6/3/4; 27/12, yht. 265

Koksalo

Per. Papusen talon luvalla, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana.

Matti Yrjönpoika 1762-80, vävy Samuel Antinpoika 1781-1814, pka Juho Samuelinpoika 1815-44, leski Vappu Heikintytär 1844, pka Matti Juhonpoika 1845-

1806: 5/28; 20/-

1822: 5/-; 6/-

1834: 7/1; 13/4 (ei 1843 mittauksessa)

Peltoniemi eli Kinni

Per. Isoiitun talon luvalla 1792 (1762), VJT 1808, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 20.9.1841.

Erkki Peltoniemi 1762-82, Jaakko Matinpoika 1789-1815, leski Maija Yrjöntyttä 1815-17, Juho Juhonpoika 1818-

1806: 6/28; 6/17

1822: 5/15; 6/44

1843: 7/22; 20/21, yht. 270

Piikapää

Per. Isoiitun talon luvalla 1767, verolle 1836 1/8 mt.

Heikki Heikinpoika 1784-1802, pka Antti Heikinpoika 1803-

1806: 6/-; 13/-

1822: 5/5; 2/35

1843: 7/9; 17/12, yht. 279

Sisättö

Per. Isoiitun talon luvalla 1764, VJT 1806, verolle 1836 1/6. Ostettu perinnöksi 18.8.1841.

Erkki Heikinpoika 1764-1803, pka Heikki Erkinpoika 1803-1848, leski Liisa Mikontytär 1848-

1806: 6/27; 65/13

1822: 5/20; 6/3/35

1843: 9/14; 42/30, yht. 319

Särkilammi

Perustamistilanne epäselvä, VJT 1806, verolle 1836 kruunun torppana

Juho Erkinpoika 1791-1840, pka Markku Juhonpoika 1841-50. Matti Jaakonpojalle määrätty 1806, mutta tämä joutunut luopumaan talosta.

1822: 3/-; 4/-

1843: 4/1; 16/15, yht. 250

Toijanen

Per. Papusen ja Talosen talojen luvalla 1762, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 6.8.1839.

Matti Mikonpoika Toijanen 1762-86, pka Matti Matinpoika 1786-1814, Juho Heikinpoika 1815-

1822: 6/20; 6/44

1843: 13/8; 23/29, yht. 273

Vapaniemi

Per. Mansikan ja Säipän talojen luvalla 1789, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 20.9.1837.

Jooseppi Matinpoika n. 1790-1803, Heikki Heikinpoika 1803-17, Juho Heikinpoika 1819-33, (Johan Henrik Hollfast ostanut perinnöksi 1837), Juho Mikonpoika 1834-

1806: 1/20; 4/22

1822: 8/20; 3/10

1843: 4/28; 23/24, yht. 355

Juhtimäki

Kuivasniemi

Per. 1795 Luhalahden talojen luvalla, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Juho Yrjönpoika 1795-1806, Simo Jaakonpoika 1810, vävy Juho Erkinpoika 1811-19, autio 1822, Yrjö

Joosepinpoika 1825-

1822: 4/10; 6/10

1837: 2/30; 14/5, yht. 250

Liesjärvi

Per. n. 1777 Iso- ja Vähä-Eskelin talojen luvalla n. 1781, VJT 1806, mutta ei ole annettu lupakirjettä kenellekään, eikä vapaavuosi myönnetty, verolle 1836 1/8 mt.

Jaakko 1782, Antti Antinpoika 1784-1800, pka Antti Antinpoika 1800-

1822: 4/-; 5/10

1837: 4/16; 42/21, yht. 250

Kiiala

Heiskala

Per. Vähätalon talon luvalla 1780, erotettu Vähätalosta, VJT 1806, verolle 1836, 1/4 mt. Ostettu perinnöksi 23.6.1840.

Paavo Antinpoika 1780-1814, vävy Kustaa Juhonpoika Ikalin 1815-47, pka Juho Kustaa Kustaanpoika 1848-

1822: 10/-; 11/30

1837: 17/23; 40/7, yht. 500

Jyräkoski

Per. Kinnarin talon luvalla 1787, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Mikko Heikinpoika 1787-1829, pka Juho Mikonpoika 1830-

1822: 6/-; 7/-

1837: 7/16; 25/24; yht. 333

Luotolinna ³³⁶

Per. Isotalon luvalla n. 1780, erotettu Isotalosta liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 20.9.1843

Yrjö Erkinpoika n. 1780-81, leski Maija Matintytär 1781, lesken uusi mies Yrjö Yrjönpoika 1781-1800,

Yrjö Erkinpojan pka Kustaa Yrjönpoika 1801-13, Yrjö Yrjönpojan pka Iisakki Yrjönpoika 1813-

1822: 10/-; 5/30

1837: 14/20; 30/7, yht. 333

Majamäki

Per. Kinnarin talon luvalla 1782, erotettu Kinnarista liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Yrjö Samuelinpoika 1782-1821, pka Juho Yrjönpoika 1822-47, leski Vappu Antintytär 1847-

1822: 8/-; 5/-

1837: 12/20; 30/7, 250

Unnanlahti

Per. Kyynyn talon luvalla 1783, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 20.9.1843.

---

³³⁶ Isäntätiedot: Hankala 2013, 23

Yrjö Eljaksenpoika 1783-94, pka Antti Yrjönpoika 1795-1822, pka Kustaa Antinpoika 1822-44, vävy Iisakki Matinpöika 1845-
1822: 8/15; 6/-
1837: 12/; 31/10, yht. 250

Kovelahti

Kuusjoki 1

Per. Isotalo 1:n luvalla ja Turun akatemian päätöksellä torpaksi 1758, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt, 1855 1/3 mt. Ostettu perinnöksi 13.8.1839.

Yrjö Hannunpoika 1758-1789, pka Juho Yrjönpoika 1790-1831, pka Juho Juhonpoika 1832-

1803-1805: yhteensä Kuusjoki 2:n kanssa peltoa 22:25, niittyä 50 ta:11 ka

1822: 10/-; 13/30

1837: 6/20; 26/25; yht. 333

Kuusjoki 2 eli Ellilä

Per. Isotalo 2:n (eli Mäkkylän) luvalla torpaksi noin 1758, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Heikki Heikinpoika (1770)-95, pka Antti Heikinpoika 1796-1809, leski Vappu Juhontytär 1809-17,

Kaisa Erkintytär 1822-24, vävy Eljas Matinpöika 1825-

1822: 10/-; 12/20

1837: 3/28; 20/16, yht. 250

Miettinen

Hautasuo

Per. Miettisten Uikin talon luvalla 1796, VJT 1806 , verolle 1836 1/8 mt.

Kalle Juhonpoika Sommar 1796-1799, pka Juho Kallenpoika 1800-08, leski Ulrika Matintytär 1808-09, Juho Simonpoika 1810-

1806: 2/2; -

1822: 4/-; 2/30

1837: 9/18; 6/1, yht. 250

Hyhkyri

Per. Pakkasen talon luvalla 1799, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 7.4.1842.

Heikki Heikinpoika 1799-1837, pka Matti Heikinpoika 1838-

1822: 4/-; 5/-

1837: 10/8; 38/12, yht. 333

Kuusiluoma

Per. Uikin ja Teuhon talojen luvalla ja Turun akatemian päätöksellä Vivunsuon ulkomaalle 1794, VJT 1806 liikamaalle, verolle 1836 1/8 mt.

Mikko Juhonpoika 1794-1814, pka Mikko Mikonpoika 1815-50, pka Efraim Mikonpoika 1850-

1806: 1/-; -

1822: 4/15; 5/-

1837: 14/16; 10/16; yht. 250

Riitiala

Koivisto

Per. Muumäen talon luvalla 1791, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Juho Yrjönpoika 1800-23, pka Juho Juhonpoika 1823-

1822: 8/15; 4/-

1837: 9/26; 17/22, 250

Kokemäki

Per. Ala-Vakerin talon luvalla 1787, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Heikki Matinpoika 1787-1809, pka Heikki Heikinpoika 1809-29, leski Kaisa Jaakontytär 1829-31, vävy

Kustaa Juhonpoika 1832-1840, (Heikki Heikinpojan pka) Juho Kustaa Heikinpoika 1841-

1822: 6/-; 6/50

1837: 8/26; 12/18, yht. 333

Lähteenmäki

Per. Vakerin talon luvalla 1787, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Juho Paavonpoika 1787-91, pka Mikko Juhonpoika 1792-1812, sisaren mies Heikki Heikinpoika 1815-

1822: 7/-; 9/10

1837: 9/5; 38/2, yht. 333

Vaskimäki

Per. Riititalan talollisten luvalla 1788, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Matti Heikinpoika 1788-1807, leski Maija Heikinpoika 1807-14, vävy Heikki Tuomaanpoika 1815-29,

Matti Heikinpojan pka Mikko Matinpoika 1830-

1822: 3/-; 6/-

1837: 3/-; 4/25, yht. 250

Sarkkila

Harjuntausta eli Koskentausta

UT, per. 1806 maaherran luvalla, VJT 1806, verolle 1836 kruunun torppana, ei vuoden 1855
maakirjassa

Matti Jaakonpoika 1806-(1821), pka Iisakki Matinpoika 1822-

1822: 3/15; 8/30

1837: 4/17; 47/-, yht. 250

Tevaniemi**Kasittula**

Per. Antilan talon luvalla 1792, liikamaalle isossajaossa, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Fredrik Korplander 1792-1808, Matti Kaaponpoika 1809-34, Juho Esajaksenpoika 1835-

1822: 2/15; 1/30

1837: 6/27; 25/27, yht. 333

Mustaniemi (Vahojärvellä)

UT, per. toimitusvouti J. E. Tihlmanin luvalla kruunun yhteismaalle Leppäsjärvelle 1806, VJT 1806,
verolle 1836, 1/8 mt.

Taneli Matinpoika 1806 (luopui), entinen sotilas Johan Wessman 1806-(1807), vävy Kalle Yrjönpoika -
1810-46, vävy Matti Simonpoika 1846-

1806: 1/17; 58/4

1822: 1/15; 1/30

1837: 9/4; 32/26, yht. 250

Vehuvarpee

Pirttijärvi

UT, per. maaherran luvalla 1806, VJT 1806, verolle 1826 1/6 mt.

Iisakki Yrjönpoika 1803-29, pka Juho Kustaa Iisakinpoika 1830-41, leski Esteri Taavetintytär 1841-

1803: ei viljeltyä

1822: 2/-; 4/10

(1846 jaettu 333 ta.)

JÄMIJÄRVI

Kauppila

Jyränlatva eli Lauttalammi

UT, per. kruunun yhteismaalle 1803, sitä ennen mahdollisesti torppa, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt., 20 vuoden verovapaus puolesta verosta 1839-1858

Juho Jaakonpoika 1795-(1821), pka Juho Juhonpoika 1822-1837, Eljas Matinpöika 1838-

1803: ei vielä peltoa, eikä niittyä

1822: 2/20; 10/30

1837: 2/8; 30/9, yht. 333

Suurimaa (aikaisemmin Sydänmaata)

Jokisalo

UT, per. kruunun yhteismaalle 1778, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 22.9.1847.

Juho Yrjönpoika 1778-1806, pka Juho Juhonpoika 1807-38, pka Kustaa Juhonpoika 1838-

1803-1804: 7/7; 45/6,5

1822: 8/-; 9/20

1837: 10/19; 17/23, yht. 333

Kortetluoma eli Kortesuoma

UT, per. kruunun yhteismaalle 1797, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Matti Antinpoika 1795-1815, pka Juho Matinpöika 1815- 44, pka Juho Juhonpoika 1845-

1803: Vähän raivattua maata

1822: 6/15; 12/30

1837: 8/6; 30/3, yht. 333

Kuusjoensuu

UT, per. kruunun yhteismaalle 1785, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Jaakko Matinpöika 1785-1799, pka Juho Jaakonpoika 1800-1821, pka Juho Juhonpoika 1822-1844, vävy Matti Efraiminpoika 1845-

1803: 1 TA, ei niittyä

1822: 6/-; 6/-

1837: 8/28; 9/11, yht. 333

Pitkäkoski

UT, per. kruunun yhteismaalle 1777, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Juho Heikinpoika 1777-1792, pka Yrjö Juhonpoika 1793- 43, vävy Nikodemus Juhonpoika 1843-45,

Juho Kustaa Juhonpoika 1845-

1803-1804: 6/0,5; 35 TA, 7 KA
 1822: 7/15; 8/-
 1837: 9/23; 24/7, yht. 333

KANKAANPÄÄ

Ala-Honkajoki

Multisilta

UT, per. maaherran luvalla 1805 kahdelle sotilaalle, VJT 1806, verolle 1845 1/8 mt.
 Esajas Erkinpoika 1805, korpraali Carl Korsman 1806-32, vävy Juho Erkinpoika 1832-
 1822: 4/15; 15/30

Korvaluoma

Lampikoski

Per, Kortteiston talon luvalla n. 1790, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 21.11.1849.
 Matti Joosepinpoika 1803-1830, pka Matti Matinpöika 1831-44, pka Juho Kustaa Matinpöika 1845-
 1803-1804: niittyä 5/2,5
 1820: 5/-; 8/-
 1837: 8/13; 17/5, yht. 333

Niinisalo

Pitkäranta

UT, per. Rajakosken talon luvalla n. 1791, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.
 Juho Tuomaanpöika 1793-1822, leski Kaisa Yrjöntyttä 1822-1827, pka Juho Kaappo Juhonpöika 1828-
 1806: 3/16; 9/28
 1822: 6/-; 10/-
 1837: 6/2/3; 30/18, yht. 333

Prinkkilä

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1780, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Aikaisemmin ½ manttaalin talo yhdessä kahdella entisellä sotilaalla. Ostettu perinnöksi 11.5.1848.
 Jaakko Mikonpöika 1780-1805, Juho Jaakonpöika 1806, Eljas Erkinpöika 1806-1821, Antti Antinpöika 1831-44, veli Iisakki Antinpöika 1845-
 1822: 5/15; 15/30
 1837: 5/14; 29/3, yht. 333

Suosalo eli Lähdetsalo

UT, per. Rajakosken talon luvalla n.1783, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6. Ostettu perinnöksi 19.10.1848.
 Taneli Juhonpöika n. 1783-1817, leski Liisa Tanelintyttä 1817-24, pka Taneli Tanelinpöika 1825-48, leski Kaisa Juhontyttä 1848-
 1806: 6/28; 11/4
 1822: 8/15; 12/-
 1837: 6/31; 50/16, yht. 333

Ruokojärvi

Keitaanranta

UT, per. Hemiän talon luvalla 1800, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Jeremias Samuelinpoika 1800-1837, pka Jeremias Jeremiaanpoika 1838-

1822: 4/-; 12/30

1834: 8/16; 69/22, yht. 333

Taulunoja**Haapaniemi**

Per. Taulun talon luvalla n. 1780, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Antti Antinpoika 1780-81, pka Mikko Antinpoika 1782-1833, pka Mikko Mikonpoika 1833-1803-1805: 5/7; 5/16

1822: 2/-; 1/-

1837: 6/2; 11/12, yht. 250

Vihteljärvi**Kiviniemi eli Soutamattomanmaa**

Per. Vihteljärven talollisten luvalla 1787, VJT 1806, verolle 1826 1/4 mt.

Matti Erkinpoika 1787-1822, Sipi Matinpoika 1823-

1803: on viljelyksiä

1822: 9/-, 21/-

(1846 jaettu 500 ta)

Kortesoja

Per. Puskan talon luvalla 1789, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 19.1.1843.

Matti Simonpoika 1789-1837, pka Heikki Matinpoika 1838-48, leski Regina Heikintytär 1848-

1803: on viljelyksiä

1822: 8/-; 10/5

1837: 11/11; 74/4, yht. 333

Vihusaari

Per. Taulun talon luvalla n. 1794, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1825, 1/8 mt.

Jaakko Jaakonpoika 1794-1800, Heikki Heikinpoika 1802-24, pka Jaakko Heikinpoika 1825-

1822: 2/-; -/40

(vv. 1824 ja 1830 jaettu 266 ta)

KIHNIÖ**Kankari****Asumaniemi**

Per. Kankarin talon luvalla 1795, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Entinen sotilas Martti Juhonpoika Falck 1795-97, pka Heikki Martinpoika 1797-1821, Mikko

Israelinpoika 1822-

1803: 1,5 TA peltoa, vähän niittyä

1822: 1/15; 4/30

1837: 2/20; 17/8, yht. 358

Jokipii

Per. Tarsian talon luvalla n. 1800, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
 Korpraali Juho Mikonpoika Örn (1803)-41, pka Juho Juhonpoika 1842-
 1804: 2:14; 5/14
 1822: 5/20; 5/20
 1837: 2/26; 27/9, yht. 373

Salomäki

Per. Tarsian talon luvalla 1800, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
 Niilo Kustaanpoika Roth 1800-06, pka Taneli Niilonpoika 1807-12, Niilo Kustaanpojan pka Taneli
 Niilonpoika 1813-
 1804: 1:7; 13/28
 1822: 4/15; 10/30
 1837: 1/5; 44/4, yht. 389

Kihniö**Idänpää**

Per. Korhosen talon luvalla 1794, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
 Jaakko Juhonpoika 1794-1829, leski Anna Erkintytär 1829-43, pka Antti Jaakonpoika 1844-
 1803: riittävästi peltoa ja niittyä
 1822: 6/-; 11/-
 1837: 3/24; 21/4, yht. 529

Jytilä

Per. Korhosen talon luvalla 1773, VJT 1806, verolle 1836 1/4 mt. Ostettu perinnöksi 20.9.1837.
 Heikki Tuomaanpoika 1773-1805, pka Yrjö Heikinpoika 1806-1807, Antti Juhonpoika 1807 (tilan
 vaihtokauppa) Juho Antinpoika 1807-12, pka Juho Juhonpoika 1813-41, pka Heikki Juhonpoika 1842-
 1803: Riittävästi peltoa ja niittyä
 1822: 8/15; 17/-
 1837: 12/10; 71/15, yht. 500

Järventausta

Per. Korhosen talon luvalla 1777, VJT 1806 liikamaalle, verolle 1836 1/8 mt.
 Matti Mikonpoika 1777-1800, pka Juho Matinpoika 1801-09, vävy Iisakki Yrjönpoika 1810-36, leski
 Regina Matintytär 1836-45, pka Iisakki Iisakinpoika 1846-
 1822: 6/- ;11/-
 1837: 8/25; 32/25, yht. 250

Knuutila

Per, Korhosen talon luvalla kruunun yhteismaalle ja tila siirretty 1806 pois Korhosen hallinnasta 1804,
 VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.
 Kaappo Juhonpoika 1805-1807, Taneli Juhonpoika 1807-33, pka Juho Heikki Tanelinpoika 1834-
 1803: ei vielä peltoa
 1822: 4/-; 7/50
 1837: 5/13; 19/9, yht. 250

Luomalahti

UT, per. kruunun yhteismaalle 1794, VJT 1806, verolle 1836 1/8
 Taneli Kallenpoika, Tuomas Tuomaanpoika 1794-1811, Yrjö Jaakonpoika 1807-1812, Matti
 Heikinpoika Falk 1813-19, pka Joonas Matinpoika 1819-42, pka Iisakki Joonaanpoika 1842-
 1803: 1 TA peltoa, vähän niittyä

1822: 2/25; 3/30
1837: 3/3; 27/27, yht. 250

Mäenpää

Per, Korhosen talon luvalla 1799, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Heikki Juhonpoika n. 1795-1808, leski Vappu Jaakontytär 1808-1812, Mikko Matinpöika 1813-19,
Matti Jaakonpoika 1820-41, Juho Juhonpoika 1842-
1803: ei vielä peltoa
1822: 3/5; 2/40
1837: 3/6; 16/14, yht. 517

Palolahti

Per. Korhosen talon luvalla 1803, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Yrjö Juhonpoika n. 1795-1805, leski Kaisa Tuomaantytär 1805-1812, vävy Mikko Jaakonpoika 1813-
1822: 3/15; 4/30
1837: 4/21; 27/27, yht. 536

Puumila eli Bomila

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1795, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 21.11.1849.
Tuomas Tuomaanpoika n. 1795-1841, pka Juho Tuomaanpoika 1841-
1822: 7/15; 11/40
1837: 3/31; 12/17, yht. 250

Tuisku

Per. Korhosen talon luvalla 1794, VJT 1806, verolle 1836 1/8
Iisakki Juhonpoika 1794-1821, vävy Emanuel Juhonpoika 1821-
1822: 6/5; 11/20
1837: 18/7; 43/9, yht. 250

Kuivasjärvi

Kallioniemi

Mainitaan verojääkäritaloluetteloissa 1807 ja 1818, mutta ei 1827. Verolle 1834, 1/4 mt.
Jaakko Jaakonpoika 1807, autio 1818

Kärkiluoma

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1802, VJT 1806. Taloa ei pantu verolle 1836 päätöksessä. (Hävinyt?)
Iisakki Heikinpoika n. 1802-, autio, Heikki Erkinpoika 1822-1827
1822: -/12; 5/30
1834: 2/3; -

Laurinaho

Per. Vatajan talon luvalla 1788, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.
Heikki Simonpoika 1788-1818, pka Matti Heikinpoika 1818-48, pka Matti Matinpöika
1849-
1803-1804: 1/29; 9/17
1822: 4/5; 5/45
1837: 3/6; 50/24, yht. 250 (sisältää Luoman torpan maat)

Luisenniemi eli Luinen

UT, per. n. 1795, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 11.5.1848.
Juho Juhonpoika n. 1795-1803, Mikko Mikonpoika 1804-09, Mikko Jaakonpoika 1810-33,

Heikki Juho Jaakonpoika 1834-39, Kustaa Salomon Natanaelinpoika 1840-

1803-1805: 1/9; 12/22

1822: 1/4; 5/30

1837: 1/31; 24/26, 250

Lähdet

UT, per. kruunun yhteismaalle 1789, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Pertti Lähteenmäki 1780-86, ent. sotilas Yrjö Torrsjö 1787-1796, leski Vappu Yrjöntyttä 1796, lesken uusi mies Matti Juhonpoika 1796-1808, leski Vappu Yrjöntyttä 1808-1812, Yrjö Torrsjön pka Kalle Yrjönpöika 1813-23, Tuomas Jaakonpoika 1824-48, Tiitus Kallenpoika 1849-

1803-1804: 2/25; 18/-

1822: 3/15; 9/10

1837: 2/25; 18/-, yht. 180

Mansikkaviita eli Lähteenmaa

UT, per. kruunun yhteismaalle 1776, VJT 1806, verolle 1836 1/8

Pertti Simonpoika 1776, Yrjö Jaakonpoika n. 1787-1808, pka Jaakko Yrjönpöika 1809-32, leski Liisa Martintytär 1832-41, pka Antti Jaakonpoika 1842-

1822: 8/15; 8/50

1837: 6/21; 32/11, yht. 250

Mustajärvi

UT, per. kruunun yhteismaalle tai torppana 1762, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Mikko Juhonpoika 1762-75, leski Susanna Antintytär 1775-77, vävy Kalle Ristonpoika 1778-1818, pka Malakias Kallenpoika 1819-

1803-1804: 2/15; 34/4

1822: 2/10; 9/50

1837: 2/15; 56/5, yht. 250

Pihlajaniemi eli Pihlajamäki

UT, per. maaherran luvalla n. 1805, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 20.9.1843.

Juho Juhonpoika 1804-12, Jaakko Jaakonpoika 1812-29, Juho Juhonpojan poika Heikki Juhonpoika 1829-48, Matti lisakinpoika 1849-

1803-1805: -/12; 2/8

1822: 2/6; 4/10

1837: 3/13; 29/31, yht. 250

Linna

Koskela

Per, Tarsian talon luvalla n. 1784, VJT 1806, verolle 1836 1/4 mt.

Yrjö Juhonpoika 1784, pka Juho Yrjönpöika 1796-33, pka Juho Juhonpoika 1834-

1806: 9/27; 62/23

1822: 8/-; 13/55

1837: 11/28; 64/12, yht. 500

Mäntylä eli Mäntyniemi

Per. Parkanon Naskalin talon luvalla 1785, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 20.7.1842.

Erkki Antinpoika -1800, pka Mikko Erkinpoika 1801-33, pka Juho Mikonpoika 1834-45, Matti Juhonpoika 1846-

1806: 15/-; 62/10

1822: 10/15; 11/5
1837: 14/27; 26/18, yht. 500

Pajulahti

Per. Parkanon Naskalin talon luvalla 1773, isossajaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/4 mt.
Jaakko Juhonpoika 1775-1805, pka Jaakko Jaakonpoika 1806-15, leski Maija Juhontytär 1815-16,
lesken 2. pso Juho Heikinpoika 1817-34, pkapuoli Jaakko Jaakonpoika 1835-
1806: 9/-; 57/9
1822: 9/14; 9/50
1837: 13/8; 33/24, yht. 500

Nerkoo

Hautamäki

Per. Peltomäen talon luvalla n. 1802, sitä ennen torppa, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Heikki Heikinpoika 1795-1828, vävy Matti Mikonpoika 1828-48, pka Juho Matinpöika 1849-
1806: 5/15; 12/19
1822: 6/-; 5/45
1837: 5/15; 42/30, yht. 484

Hirvikoski

Per. Hietasen talon luvalla 1795, VJT 1806 liikamaalle, verolle 1836 kruununtorppana
Jaakko Matinpöika (-1785)-1821, vävy Matti Mikonpoika 1822-
1803-1804: 5/28; 1710
1822: 2/20; 5/-
1837: 3/14; 42/28, yht. 486

Hirvimäki

UT, per. maaherran luvalla 1804, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Taneli Kallenpöika 1805-41, pka Joonas Tanelinpöika 1842-
1822: 3/-; 2/30
1837: 4/13; 10/21, yht. 175

Isopeltoniemi eli Peltomäki

Per. Hietasen talon luvalla 1781, ilmeisesti Hietasen torppa jo vuonna 1766 ja maksanut Hietaselle
vuokraa vuoteen 1803, jolloin erotettu, VJT liikamaalle 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Heikki Juhonpöika 1766-98, leski Vappu Erkintytär 1798, lesken uusi mies Juho Jaakonpöika 1799-
1847, pka Salomon Juhonpöika 1847-
1803: -
1822: 7/15; 6/30
1837: 7/19; 46/23, yht. 488

Kirvesniemi

Per. Kärkölään ! luvalla n. 1802, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Juho Kallenpöika 1795-1835, Antti Juhonpöika 1835-
1803: vähän peltoa
1822: 3/10; 5/50
1837: 2/21; 8/27, yht. 355

Korpiniemi eli Korpimäki

Hietasen talon torppa 1767, maksanut vuokraa Hietaselle vuoteen 1803, jolloin erotettu, VJT 1806,
verolle 1836 kruununtorppana

Antti Pietarinpoika 1767-1805, vävy Matti Heikinpoika 1806-32, Joonas Antinpoika 1833-41, pka Juho Juhonpoika 1842-

1803: 4 TA peltoa, niittyä vähän

1822: 7/-; 5/-

1837: 6/23; 53/11, yht. 491

Kärkölä eli Kärkinen

Per. Kovasen eli Rasin talon luvalla 1775, sopimus 1782, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 23.8.1848.

Juho Yrjönpoika 1775-1806, pka Juho Juhonpoika 1806- (16-vuotias)

1803; 4 TA peltoa, riittävästi niittyä

1822: 8/-; 12/40

1837; 9/21; 46/29, yht. 250

Lahdentausta

Per. Kovasen eli Rasin talon luvalla 1786, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Jaakko Yrjönpoika 1787-1802, pka Matti Jaakonpoika 1803-26, pka Juho Matinpoika 1827-45, pka

Juho Juhonpoika 1845-

1803: riittävästi peltoa ja niittyä

1822: 6/20; 7/25

1837: 7/3; 32/19, yht. 250

Mustaniemi

UT, ei mainintaa v. 1827 luettelossa, verolle 1836 kruununtorppana

Juho Juhonpoika 1807-, autio 1818, Iisakki Tuomaanpoika 1819-35, vävy Mikko Juhonpoika 1835-

1837: 2/13; 1/27, yht. 347

Myllymäki

Per. Kovasen talon luvalla 1780, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Tuomas Juhonpoika 1780-1805, vävy Juho Juhonpoika 1806-1822, Tuomas Juhonpojan pka Iisakki

Tuomaanpoika 1823-

1803: 4 TA peltoa, vähän niittyä

1822: 8/10; 10/-

1837: 12/12; 44/10, yht. 250

Paloniemi

Per. Kovasen talon luvalla 1799, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Elias Juhonpoika 1799-1805, Yrjö Yrjönpoika 1806-1825, vävy Jaakko Juhonpoika 1826-35, leski

Maria Yrjöntyttä 1835-48, lesken uusi mies Taneli Tanelinpoika 1849-

1803: vähän peltoa

1822: 3/-; 7/30

1837: 2/2; 16/13, yht. 362

Soisenlahti

Perustettu Hietasen talon luvalla 1799, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Yrjö Antinpoika 1799-1833, pka Mikko Yrjönpoika 1834-

1803: vähän peltoa ja niittyä

1822: 3/5; 3/30

1837: 2/9; 48/22, yht. 491

Vaviolahti

Per. Hietasen talon luvalla 1794, VJT 1806 liikamaalle, verolle 1836 kruununtorppana

Tuomas Matinpoika 1794-1825, vävy Kalle Yrjönpoika 1826-

1803: vähän viljeltyä

1822: 5/15; 3/40
1837: 4/14; 34/14, yht. 387

Viikeri eli Abborvik

UT, per. toimitusvouti Tihlmanin luvalla 1805, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana
Eljas Juhonpoika 1803-09, leski Riitta Matintytär 1809-11, Taneli Juhonpoika 1812-34, leski Regina
Juhontytär 1834, pka Tapani Tanelinpoika 1835-
1822: 3/-; 5/-
1837: 1/3; 17/25, yht. 360

PARKANO

Parkano

Pitkäjärvi

UT, per. kruunun yhteismaalle ilman lupaa, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi
22.12.1842

Pietari Mikonpoika 1801-
1803-1805: 1/26; 19/4
1822: 2/15; 3/30
1837: 5/20; 26/26, yht. 250

Riuttaskorpi

UT, per. kruunun yhteismaalle toimitusvouti Tihlmanin luvalla 1805, VJT 1806, verolle 1833 1/8 mt.
Juho Mikonpoika 1805-25, Jaakko Heikinpoika 1826-47, pka Matti Jaakonpoika 1847-
1822: 2/15; 2/50

Raivaluoma

Harjumäki eli Harjunpää

Per. Kukkolan eli Vanhatalon luvalla 1784, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.
Yrjö Jaakonpoika 1784-77, pka Matti Yrjönpoika 1878-1799, pka Iisakki Matinpoika 1800-
1822: 6/-; 6/15
1837: 7/6; 21/6, yht. 333

Jokilammi

Per. Kovelahden Vähätalon luvalla 1797, isojaossa liikamaalle, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.
Mikko Yrjönpoika 1797-1821, pka Juho Mikonpoika 1822-44, leski Regina Yrjöntytär 1845-
1803: 1 TA, vähän niittyä
1822: 5/-; 7/30
1837: 5/15; 11/8, yht. 250

Paloviita

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1788, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.
Mikko 1788-1794, Yrjö Matinpoika 1795-1805, leski Kaisa Yrjöntytär 1806-1821, pka Iisakki
Yrjönpoika 1822-25, veli Juho Yrjönpoika 1825-44, Efraim Juhonpoika 1845-
1822: 6/-; 6/50
1837: 5/-; 5/-, yht. 250

Yli- Rautalammi

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1784, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Juho Yrjönpoika 1784-1805, pka Juho Risto Juhonpoika 1806-

1803: viljelysmaata riittävästi, mutta huonolaatuista

1806: 13/14; 80/-. Lisäksi mainittiin, että Juho Risto Juhonpoika oli pystyttänyt 100 sylvä pitkän kiviaidan ja kuivannut järven.

1822: 10/-; 9/25

1837: 13/14; 61/10, yht. 333

Sydänmaa

Alajoki

UT, per. kruunun yhteismaalle 1784, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Jaakko Antinpoika 1784-94, pka Heikki Jaakonpoika 1795-1814, Juho Antinpoika (Takaviita) 1815-51

1803: peltoa on, mutta niittyä vähän

1822: 4/-; 3/30

1837: 5/26; 33/9, yht. 333

Ojajärvi

Per. Laholuoman kanssa Kovelahden Vähätalon luvalla 1795, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 16.8.1848.

Yrjö Tuomaanpoika 1795-1835, leski Anna Antitytär 1835-37, pka Taavetti Yrjönpoika 1838-

1803-1805: 3/10; 18 TA, 3 KA

1822: 4/-; 10/10

1837: 5/24; 12/4, yht. 333

Takaviita

UT, per. kruunun yhteismaalle 1777, verolle 1836 1/8 mt.

Antti Matinpoika 1777-1802, Taneli Matinpoika 1803-24, pka Taneli Tanelinpoika 1824-

1822: 7/6; 10/20

1837: 10/-; 30/30, yht. 250

Ylikuusijärvi

VJT 1806, ei vuoden 1827 luettelossa, verolle 1825 1/6 mt., verovapaus vuoteen 1849

Juho Juhonpoika -1803-1818, pka Matti Juhonpoika 1818-43, pka Juho Kustaa Matinpoika 1844-

1803: peltoa on, ei niittymaata

1822: 6/-; 8/30

Vahojärvi

Aittoniemi

Per. 1764, Vahojärven talon torppa, verojäkäritalo 1806, mutta muutettu uudistaloksi 1815

Hankala eli Hankalahti

Per. 1758 Vahojärven talon torppa, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Heikki Mikonpoika 1758-81, pka Israel Heikinpoika 1784-1834, pka Mikko Israelinpoika 1834-

1806: 51/-; 25/30

1822: 4/-; 1/40

1837: 6/20; 52/15, yht. 333

Jaakkola (ilmoittautui uudestaan 1805)

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1795, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Sotilas Jaakko Tuomaanpoika Pihl 1795-1802, pka Tuomas Jaakonpoika 1803-1846, pka Kalle Tuomaanpoika 1846-

1805: on viljelyksiä ja muutama rakennus

1822: 4/15; 6/50

1837: 5/19; 36/15, yht. 250

Lautamäki

Per. Tevaniemen Antilan ja Puontin talojen luvalla 1790, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Antti Antinpoika 1793-1821, pka Mikko Antinpoika 1822-37, pka Mikko Mikonpoika 1838-51

1822: 3/-; 3/30

1837: 4/2; 22/6, yht. 250

Lehtikoski

Per. Miettisten Piiparin talon luvalla n. 1769, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt.

Erkki Erkinpoika 1769-1782, Mikko Erkinpoika 1783-89, vävy Heikki Matinpoika 1790-98, leski Maija

Erkintytär 1798-1803, lesken 2. pso Juho Erkinpoika 1804-08, Kustaa Sipinpoika 1808-29, vävy Heikki

Matinpoika 1830-

1806: 1/15; niittyä 4 kuormanalaa

1822: 4/21; 9/40

1837: 9/23; 36/7, yht. 333

Muurasniemi eli Muuraslammi

UT, per. kruunun yhteismaalle n. 1800 ilman lupaa, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana. Ostettu perinnöksi 25.1.1849.

Kalle Jaakonpoika n. 1800-05, sotilas Heikki Martinpoika Äng, 1806, Juho Matinpoika 1810-32, Juho Mikonpoika 1833-1838, Juho Simonpoika 1839-

1803-1805: -/20; 1/16

1822: 1/15; -/10

1837: 3/29; 5/3, yht. 250

Onkilammi

UT, per. maaherran luvalla n. 1806, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 24.2.1848.

Antti Heikinpoika 1806-38, pka Kalle Kustaa Antinpoika 1839-

1822: 4/-; 6/35

1837: 6/8; 24/29, yht. 250

Salmentausta

Per. n. 1788 Leppäsen talon luvalla, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 29.5.1843.

Juho Matinpoika 1788-1810, vävy Heikki Heikinpoika 1811- 44, pka Efraim Heikinpoika 1845-

1822: 6/15; 5/45

1837: 9/24; 32/30, yht. 333

Soljanlahti

Per. Miettisten Inkisen talon luvalla n. 1782, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Juho Juhonpoika Rask 1782-1815, pka Juho Juhonpoika 1815-44, pka Juho Kustaa Juhonpoika 1845-

1806: 2/-; 6/18

1822: 5/-; 7/-

1837: 6/13; 30/7, yht. 250

Vuorijärvi

Hanhilahti, VJT 1806, on vuoden 1818 luettelossa, mutta sen mukaan ei viljeltyä, eikä rakennuksia.
Verolle 1826, 1/8 mt.

Iso-Viita eli Iso-Viitala

Per. Vuorijärven talon luvalla 1777, VJT 1806, verolle 1826 1/4 mt.

Mikko Matinpoika 1777-83, pka Juho Mikonpoika 1784-1805, pka Kalle Juhonpoika 1806-1821, Mikko Juhonpoika 1821-24, Mikko Mikonpoika 1825-34, Juho Niilonpoika 1835-38

1803: 3 TA peltoa

1822: 5/5; 11/30

Karhuluoma

Per. Vuorijärven talon luvalla 1795, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Kalle Jaakonpoika 1795-1800, Juho Juhonpoika (1803)-1822, pka Juho Juhonpoika 1822-30, Kaappo Matinpoika 1830-44, pka Kalle Berndt Kaaponpoika 1845-

1803: Riittävästi peltoa ja niittyä

1822: 6/5; 6/10

1837: 5/21; 10/11, yht. 404

Kovesjärvi

Per. Heittolan Viljakan ulkomaalle 1767, VJT 1806, verolle 1827, 1/6 mt. Ostettu perinnöksi 23.1.1841.

Yrjö Mikonpoika 1767-1789, leski Vappu Simontytär 1789-94, Juho Antinpoika 1795-1802, pka puoli Jeremias Yrjönpoika 1803-1809, leski Maria Sipintytär, lesken uusi mies Juho Juhonpoika 1813-35, Jeremias Yrjönpojan poika Mikko Jeremiaanpoika 1835-

1822: 5/10; 7/30

Salmi eli Salmenmaa

Per. Vuorijärven talon luvalla n. 1796, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Yrjö Matinpoika 1795-1809, leski Vappu Jaakontytär 1809-1812, lesken uusi mies Yrjö Matinpoika 1813-1833, leski Vappu Jaakontytär 1833-35, Juho Kaappo Tanelinpoika 1835-37, leski Regina

Yrjöntytär 1837-41, Juho Juhonpoika 1842-

1822: 3/-; 9/-

1837: 1/29; 17/6

Vähä-Viita eli Vähä-Viitala

Per. Vuorijärven talon luvalla 1777, VJT 1806, verolle 1827 1/4 mt.

Mikko Matinpoika 1784-94, pka Mikko Mikonpoika 1795-1812, pka Iisakki Mikonpoika 1813-48, pka Mikko Iisakinpoika 1849-

1822: 6/5; 12/30

KURU/RUOVESI³³⁷

Aurejärvi

Ahvenharju

---

³³⁷ Talonhaltijaluettelossa on käytetty vertailutietoina Vanhan Ruoveden historian 1:2, liiteosassa olevia haltijatietoja, s. 42-43, 58-59.

UT, per. 1806, VJT 1806, ei viljeltyä eikä rakennuksia vielä 1818, verolle 1836 kruununtorppana. Ostettu perinnöksi 9.11.1848.

Antti Tuomaanpoika (ei asunut), Matti Antinpoika 1813-29, pka Matti Matinpoika 1830 -1850-1821: -/10; 1/30
1837: 4/13; 20/4, yht. 212/16

Ahola

Per. Aurejärven Sormusen ja Pusun talojen luvalla 1796, VJT 1806. Tila määrätty poistettavaksi 1834, mutta perustettu myöhemmin uudelleen.

Yrjö Tuomaanpoika 1803-1820, pka Matti Yrjönpoika 1821-32
1821: 4/-; 3/50

Ainesjärvi

Per. kruunun ja Aurejärven kylän yhteismaille talollisten luvalla 1776, sopimus 1776, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Kuoriniemen torppa yhdistettiin samalla. Ostettu perinnöksi 24.1.1850

Juho Olavinpoika 1776, (Olavi Heikinpoika 1777-82,) Erkki Martinpoika (Lannettalta) 1784-1805, pka Heikki Erkinpoika 1805-15, Kaappo Jaakonpoika 1815-36, pkapuoli Antti Heikinpoika 1837-1850-1821: 4/-; 4/15
1837: 6/8; 12/7, yht. 252

Aineslahti

Per. Aineslahden uudistalon luvalla 1801, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana. Ostettu perinnöksi 21.12.1849.

Yrjö Erkinpoika 1801-1806, Juho Mikonpoika Barck 1807-1812, pka Juho Juhonpoika 1813-44, pka Juho Juhonpoika 1844-1821: 2/15; 4/30
1837: 3/12; 20/9, yht. 212/16

Heinäaho

Per. Aurejärven Hännisen ja Pusun talojen luvalla 1777, VJT 1806, kruununtorppa, ei verolle 1855 mennessä. Vuoden 1834 Keisarin päätöksen mukaan oli ensin selvitettävä, kuuluivatko tilan maat Aurejärven jakokuntaan isojaossa, ennen kuin verotuspäätös voidaan tehdä.

Jaakko Yrjönpoika Palm 1777-1803, pka Israel Jaakonpoika 1803-44, pka Antti Israelinpoika 1845-1821: 3/-; 3/-
1834: 3/2; 11/24, yht. 212/16

Kaartinaho

Per. Aurejärven talollisten luvalla 1799 (1795), VJT 1806, kruununtorppa, ei verolle 1855 mennessä Simo Simonpoika 1795-1818, Juho Heikinpoika 1818-21, Simo Simonpojan pka Juho Simonpoika 1822-1850-

1821: 6/-; 8/30

Kivimäki

UT, per. kruunun yhteismaalle 1804, VJT 1806, kruununtorppa, ei verolle 1855 mennessä Juho Matinpoika 1806, Juho Juhonpoika 1806-1812, Heikki Kaaponpoika 1813-27, pka Jooseppi Heikinpoika 1827-

1821: -/10; 1/40

Liikala eli Liikalampi

UT, per. kruunun yhteismaalle ja Aurejärven talollisten luvalla n. 1797, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana 1836

Israel Jaakonpoika (Saksalta) 1780-luvulta-1800, sotilas Yrjö Jaakonpoika 1801-26, Matti Yrjönpoika 1826-40, Antti Yrjönpoika 1843-
 1821: 3/20; 4/15
 1837: 3/21; 7/15, yht. 212/16

Mäenpää eli Hepoaho

Per. Aurejärven talollisten luvalla 1797, VJT 1806. Vuoden 1836 Keisarin päätöksen mukaan oli ensin selvitettävä, kuuluivatko tilan maat Aurejärven jakokuntaan isossajaossa, ennen kuin verotuspäätöstä voidaan tehdä. Ei vuoden 1855 maakirjassa.

Sotilas Matti Olavinpoika 1797-1821, pka Esajas Matinpöika 1822-50-

1821: 5/-; 4/40

1834: 8/2; 8/4, yht. 212/16

Petäjajärvi

UT, per. kruunun yhteismaalle 1787, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana. Ostettu perinnöksi 21.12.1849.

Antti Yrjönpoika 1787-1796, pka Juho Antinpöika 1797 – 1810, leski Anna Joosepintytär, lesken uusi mies Yrjö Mikonpoika 1811- (24), Sakari Juhonpoika 1825-36, vävy Matti Juhonpoika 1837-50-

1821: 4/-; 4/45

1837: 5/20; 17/14, yht. 212/16

Pyyninki

Per. Aurejärven talollisten luvalla 1799, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Juho Maunu Juhonpoika 1799-1812 (Hänniseen), pka Yrjö Juhonpoika 1818-50-

1821: 4/-; 4/45

1837: 8/9; 29/21, yht. 255

Tervajärvi

UT, per. kruunun yhteismaalle 1803, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Tuomas Joosepinpoika (Saksalta) 1803-22, pka Antti Tuomaanpoika 1822-50-

1821: 2/24; 2/20

1837: -/28; 28/9, yht. 212/16

Vesa

Per. Aurejärven talollisten luvalla 1789, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Juho Tuomaanpoika (Pohjaslahden Vesalta) 1789-1803, pka Heikki Juhonpoika 1804-21-, Antti Heikinpoika 1837-

1821: 5/-; 4/45

1837: 7/17; 17/7, yht. 212/16

Vuotari

UT, per. kruunun yhteismaalle 1799, VJT 1806, ei v. 1855 maakirjassa

Yrjö Samuelinpoika 1799-1837, pka Nikodemus Yrjönpoika 1837-50-

1821: 3/20; 4/50

Äijälä eli Äijäjärvi

UT, per. kruunun yhteismaalle ja Aurejärven talollisten luvalla 1794, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 24.4.1845.

Yrjö Jaakonpoika (Pusulta) 1794-1834, pka Antti Yrjönpoika 1835-45, Yrjö Antinpöika 1846-50-

1821: 5/-; 2/30

1837: 9/9; 22/22, yht. 250

Riuttaskorpi

Anttila

Per. Riuttaskorven talollisten luvalla 1794, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Juho Juhonpoika (Kalliojärveltä) 1794-40, Kustaa Joonanpoika 1840-

1821: 3/-; 1/30

1837: 4/6; 12/26, yht. 212/16

Haukijärvi 1

Per. Riuttaskorven talollisten luvalla 1781, sopimus 1781, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 21.11.1849.

Juho Juhonpoika 1781-, Matti Vilpunpoika 1796-1808, vävy Kaappo Juhonpoika 1809-29, leski Kreetta Matintytär 1829-37, vävy Juho Juhonpoika 1838-50

1821: 3/-; 2/40

1837: 7/10; 57/24, yht. 250

Haukijärvi 2 eli Koukomäki

UT, per. kruunun yhteismaalle 1804 (1781), VJT 1806, ei vuoden 1855 maakirjassa.

Sotilas Juho Juhonpoika Streng 1781-1802, Vappu Antintytär 1802-1804, pka Tuomas Juhonpoika 1805-12, Antti Juhonpoika 1819-22, Jooseppi Joosepinpoika 1822-50- (lampuoti, haltija mamselli Catharina Tollet)

1821: -/20; -/25

1834: -

Jouttijärvi eli Juolujärvi

Per. Virtain Nojosen talon luvalla 1800. VJT 1806, ei verolle 1855 mennessä.

Taneli Juhonpoika 1800-27

1821: 3/15; 4/20

Latvajärvi

Mainitaan vain 1821 tarkastusluettelossa. Ei maakirjoissa.

Israel Jaakonpoika 1821

1821: -/20; 1/-

Leppämäki eli Leppäkorpi

Per. Puntasen talon luvalla 1801, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 31.3.1848.

Antti Juhonpoika 1801-04 (Puntaselta), leski Maria Antintytär 1804-1805, Elias Tuomaanpoika 1806-1837, Juho Juhonpoika 1838-50-

1821: 3/10; 3/-

1837: 5/31; 13/28, yht. 251

Niinimäki

Per. Riuttaskorven ja Keihäsjärven talollisten luvalla 1777, sopimus 1777, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 5.12.1845.

Yrjö Emanuelinpoika (Saksalta) 1777-1800, pka Martti Yrjönpoika 1801-37, pka Matti Martinpoika 1838-

1821: 6/-; 5/45

1837: 9/2; 11/28, yht. 250

Pallineva

Per. Riuttakorven talollisten luvalla 1801 (1783), VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Yrjö Antinpoika (Ikaalisista) (1783)-1818, pka Mikko Yrjönpoika 1819-37, pka Mikko Mikonpoika 1838-50-

1821: 3/-; 2/45

1837: 1/4; 37/29, yht. 250

Perivehmas

Per. Riuttaskorven Luomajärven talon luvalla 1789, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 24.11.1848.

Tuomas Heikinpoika 1789-1815 (Keihäsjärveltä), pka Juho Tuomaanpoika 1815-49, pka Juho Vilhelmi Juhonp. 1849-

1821: 4/15; 2/10

1837: 6/17; 19/22, yht. 256

Pohjasmäki

Per. Riuttaskorven talollisten luvalla 1780-l., VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 31.3.1848.

Jooseppi Heikinpoika (Luomajärveltä) 1780-l.-1829, pka Petteri Joosepinpoika 1830-50-

1821: 3/-; 2/40

1837: 7/26; 29/7, yht. 250

Saarijärvi

Per. Riuttaskorven talollisten luvalla 1805 (1799), VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana Yrjö Juhonpoika 1799-1816, pka Yrjö Yrjönpoika 1816-50-

1821: 1/10; 2/-

1837: 7/26; 11/25, yht. 212/16

Suojärvi

Per. Suutarin talon luvalla 1780, sopimus 1780, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt. Ostettu perinnöksi 15.4.1847.

Martti Jaakonpoika (Suutarilta) 1780-1810, pka Yrjö Martinpoika 1810-50-

1821: 6/-; 4/-

1837: 8/17; 36/11, yht. 254

Taivaljärvi

Per. Riuttaskorven Puntasen talon luvalla 1803, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Matti Juhonpoika 1806-(1809), Juho Juhonpoika 1821-50-

1821: 1/15; -/2

1837: 6/24; 63/30; yht. 252

Torkko,

UT, per. kruunun yhteismaalle 1798, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Mikko Mikonpoika 1798-1821 (Keihäsjärveltä), pka Matti Mikonpoika 1822-50-

1821: 4/-; 8/55

1837: 1/30; 13/6, yht. 212/16

RUOVESI

Haukkamaa

Liesmäki

UT, per. maaherran luvalla 1786, VJT 1806, ei verolla 1855 mennessä

Jooseppi Jaakonpoika 1786-1801, Abraham Vieki n. 1802-1808, Juho Juhonpoika -1813-

1821: 1/10; 1/-

Pihlajalahti

Haukkalampi eli Nevala

UT, per. kruunun yhteismaalle 1802, VJT 1806, verolle 1836 kruununtorppana

Mikko Matinpoika 1802-1812, Juho Antinpoika Grön 1813-

1821: -/15; 1/10

1837: 2/1; 8/22, yht. 212/16

Loila eli Maanlepo eli Kivijärvi

UT, per. kruunun yhteismaalle Riekkolan alueelle 1803, VJT 1806, verolle 1836 1/6 mt. Vuorilan luvatta perustettu torppa liitettiin Loilaan. Siirretty Siikalahden kylästä Pihlajalahden kylään 1855 nimellä Kivijärvi. Ostettu perinnöksi 2.4.1846.

Sotilas Jooseppi Heikinpoika Yhr eli Lind 1802-1822, vävy Martti Mikonpoika 1822-

1821: 4/-; 6/-

1837: 11/20; 20/4, yht. 212/16

Mattila 1

UT, per. kruunun yhteismaalle Riekkolan alueelle 1789, VJT 1806, verolle 1836 1/8 mt.

Matti Yrjönpoika 1796-97, Esajas Jaakonpoika Blasius 1804-1820, Tuomas Juhonpoika 1821-26, Lauri

Heikinpoika (1827), Abraham Erkinpoika (1828)-1837, leski Liisa Aleksanterintytär 1837-

1821: -/15; 1/30

1837: 3/1; 27/20, yht. 255

Mattila 2

Matti Erkinpoika 1798-1818 (hävinnyt)

V. 1818 luettelon mukaan verojääkäritaloja olivat lisäksi alla mainitut tilat, joilla ei ollut lainkaan rakennuksia tai viljelyksiä. Talot eivät olleet myöhemmin verojääkäritaloja:

Hirvimäki, Kelkkakorpi, Kivimäki ja Lapinaho.

Lisäksi on mainittu Lähteenmäki, jossa oli asukas, mutta se ei myöhemmin ollut verojääkäritalo.

LIITE 4

Koskelan verojääkäritalon katselmus 16.8.1822 ³³⁸

Vuonna 1822, 16. päivänä elokuuta toimittivat toimitusvouti Bergstén sekä lautamiehet Iisakki Antinpoika Linna ja Heikki Erkinpoika Sisättö Turun ja Porin läänin maaherran 14.6.1822 antaman määräyksen johdosta Koskelan verojääkäritalon talo- ja viljelyskatselmuksen, jonka yhteydessä tuli kirjata ylös ne rakennukset ja viljelykset, jotka oli seuraavien kolmen vuoden aikana toteutettava. Asukas Juho Yrjönpoika, jolle oli asianmukaisesti myönnetty asukasoikeus 25.3.1807, oli läsnä ja toimitusta jatkettiin sekä kirjattiin seuraavalla tavalla:

Rakennukset miespihassa:

1. Asuinpirtti 13 kyynärää kanttiinsa, korkeus 13 hirsikertaa, 2 ikkunaa, tiilinen kaakeliuuni, tuohi- ja malkakatto, sekä rautasaraanaovi.
2. Pakaritupa vastapäätä, 12 ¼ kyynärää kanttiinsa, korkeus 11 hirsikertaa, 2 ikkunaa, liesi ja leivinuuni, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanaovi.
3. Erillinen vierastupa, jossa 2 kamaria ja eteinen, pituus 10,5 ja leveys 13,5 kyynärää, korkeus 13 hirsikertaa, tuvassa 2 ikkunaa ja kaakeliuuni, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanainen ja lukollinen ovi.
4. Kaksi yhteen rakennettua luhtiaittaa, 13 kyynärää leveä ja 6,5 kyynärää pitkä, 17 hirsikertaa korkea, tuohi- ja malkakatto, rautasaraanainen ja lukollinen ovi.

Rakennukset karjapihassa:

5. Navetta 12 ¼ kyynärää pitkä ja 10 kyynärää leveä, 10 hirsikertaa korkea, pärekatto ja rautasaraanaovi.
6. Toinen pienempi navetta, 7 kyynärää kanttiinsa, 8 hirsikertaa, pärekatto ja rautasaraanaovi.
7. Talli, jossa heinäparvi, 10 kyynärää kanttiinsa, 16 hirsikertaa korkea, sisällä 4 pilttuuta, tuohi- ja malkakatto, rautasaraanaovi.
8. Rehulato 12 ¼ kyynärää kanttiinsa, 11 hirsikertaa korkea, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanaovi.

Ulkopuolella:

9. Ruoka-aitta 6,5 kyynärää pitkä, 6 kyynärää leveä, 14 hirsikertaa korkea, ylinen, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanaovi lukolla ja avaimella.
10. Toinen ruoka-aitta 5,5 kyynärää kanttiinsa, 10 hirsikertaa korkea, tuohi- ja malkakatto, rautasaraanaovi lukolla.
11. Etäämmällä pihasta riihi, 10,5 kyynärää kanttiinsa, 8 hirsikertaa korkea, kuivausparret ja uuni, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanaovi.
12. Olkilato, 9 kyynärää kanttiinsa, 11 hirsikertaa korkea, pärekatto ja rautasaraanaovi.
13. Vanhempi riihi, 9 kyynärää kanttiinsa, 20 hirsikertaa korkea, sisällä tavanomainen varustus, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanaovi.
14. Sauna, 7 1/4 kyynärää kanttiinsa, 13 hirsikertaa korkea, lauteet ja uuni, tuohi- ja malkakatto sekä rautasaraanaovi.
- 15 Käymälä puuttui, mutta se rakennetaan.

Pellot: Kotipellot 8 tynnyrinalaa, osittain hienoa hiekkaa, osittain hiesua (pös lera)

³³⁸ KA Turku, TPLKo Verojääkäritaloja koskevat asiakirjat, Hbd:5

Ojat: Pelto-ojat 1 600 syliä
Aidat: Peltojen ympärillä 700 syliä

Niityt: Heinäsato 10 niityltä yhteensä 13 aamia ja 55 leiviskää (n. 7 100 kg). Niittyjä oli 10 paikassa ja niillä oli yhteensä 7 latoa.

Metsät: Kaikkiin tarpeisiin

Laitumet: Vähemmän hyviä

Kalavedet: Kankarinjärvellä ja Nurmijärvellä vähän kannattavaa

Mylly: Osuus omassa koskessa sijaitsevaan myllyyn

Humalatarha: 300 tankoa, vuosittain pitää lisätä 20 tankoa

Rakennusten ja viljelysmaiden arvo oli 359 ruplaa 50 kopeekkaa ja heinäsato oli 13 aamia ja 55 leiviskää (n. 7 100 kg). Rakennuksista puuttui vain käymälä (1 rupla).

Talo oli rakennuksiltaan hyvässä kunnossa. Peltoa ja niittyjä kehoitettiin raivaamaan lisää siellä, missä siihen oli mahdollisuuksia.

Toimitusmiesten nimissä
S. H. Bergstén

LIITE 5

VANHOJA MITTOJA, PAINOJA JA RAHAYKSIKÖITÄ ³³⁹**Painomitat**

Leiviskä	20 naulaa = 8,5 kg
Luoti	13,2 kg
Naula	32 luotia = 425 g

Pinta-alat

Kapanala	154,3 m ²
Tynnyrinala	32 kapanalaa = 0,494 hehtaaria (vuodesta 1849 30 kapanalaa = 164,5 m ²)

Pituusmitat

Jalka	29,69 cm
Kortteli	14,85 cm
Kyynärä	59,38 cm
Peninkulma	10 688 m
Virsta	1 068,8 m
Tuuma	2,47 cm
Syli	178,1 cm

Tilavuusmitat

Viljan:	
Kappa	4,58 l, vuodesta 1809 5,496 l (metrijärjestelmän käyttöönoton jälkeen 5 l)
Tynnyri	32 kappa = 146,6 l. Vuodesta 1809 lähtien 30 kappa = 164,9 l
Heinän:	
Aami	60 leiviskää. Verotuksessa käytetty pienempää ruotsalaista aamin mittaa, n. 50 kg ja maataloudessa isompaa suomalaista mittaa, n. 450 - 510 kg. Aamin mitta on vaihdellut. Huittisista on v. 1589 tieto, että aami vastasi talvikuormaa heiniä. Ikaalisissa 1822 suoritetuissa talonkatselmuksissa aami oli 60 leiviskää = 510 kg. ³⁴⁰
Parmas, kuorma	48,25 tai 60 leiviskää, talvikuorma 30 tai 36 leiviskää, kesäkuorma 15 tai 18 leiviskää ³⁴¹
Tervan:	
Tynnyri	n. 125 l

Rahayksiköt

1665-1776:	
1 hopeataalari	3 kuparitaalaria = 32 äyriä
1 äyri	24 penninkiä
1 hopeataalari	3 kuparitaalaria
1776-1803 (1840):	
1 riikintaalari eli riksi	6 hopeataalaria = 18 kuparitaalaria = 48 killinkiä

³³⁹ Jansson 1950, Rasila 2003 (Suomen maatalouden historia 1), 620-624

³⁴⁰ Oja 1959, 168-169; Jokipii 1974, 193; KA Turku, TPLKo Hbd:5, talonkatselmuksluettelot 1822

³⁴¹ Soininen 1974, 155

1 killinki	12 runstykkiä
1789	Paperirahat käyttöön; riikintaalari valtionvelkaseteleinä ja riikintaalari pankkiseteleinä (riksdaler specie eli kovaa rahaa), ja kurssi oli tämän jälkeen hopeariksi $2 \frac{2}{3}$ pankinriksiä = 4 valtionvelkariksiä
1809-1839: 1 rupla (seteli)	Ruotsin raha edelleen laillinen maksuväline vuoteen 1840, sen rinnalla rupla. 100 kopeekkaa. Vaihtovaiheessa yksi hopeataalari oli 1,314 hopearuplaa
1840: 1 hopearupla	3,5 seteliruplaa
1865: Markka	Hopeamarkka = $\frac{1}{4}$ hopearuplaa = 100 penniä

Esimerkkejä rahan reaaliarvoista verohintojen kymmenvuotiskeskisarvoina:

1781-90	tynnyri ruista:	3 riksiä, 11 killinkiä, 1 runstykkiä
	leiviskä voita:	1 riksi, 6 killinkiä, 23 runstykkiä
	päivätyö:	7 killinkiä, 5 runstykkiä
1821-30	tynnyri ruista:	14 ruplaa, 9 kopeekkaa
	leiviskä voita:	5 ruplaa, 89 kopeekkaa
	päivätyö:	89 kopeekkaa

Kartta 4. Ikaalisten ja Ruoveden yleiskartat 1863-1873, 3 osaa. Karttoihin on merkitty osa verojääkäritaloista, jotka on ympäröity. Lähde: Erkki-Sakari Harju-Antti Jacobson, Suomen yleiskartta 1863-1963, 100 vuotta Suomen kuvaajana. Kustannus Oy AtlasArt 2017.

